

MAGYAR TÖRVÉNYHOZÁS

ÉS

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELME.

I. FERENCZ JÓZSEF.

XII. KÖTET.

ÍRTA: MÁRIÁSSY BÉLA.

GYŐR, 1891.

FISCHER. ISTVÁN ÉS F. KÖNYVNYOMDA-INTÉZETE.

TARTALOM.

Lap.

I. Fejezet..... 1—29-ig.

Új választási pártmozgalmak. — Hangulat. — A kormány-párt és ellenzék. — A vesztegetés hatalma. — A szélsőbal megalkulása. — Kossuth befolyása. — A szélsőbalnak a balközéptüli elválása. — Irányi Dániel, Simonyi Ernő, Tisza Kálmán programja. — A kormány testőrsége.

II. Fejezet 31—56-ig.

A budai megnyitás elleni tüntetés. — Deák a budai várra a nemzeti zászló felfűzését kieszközli. — Somsichot elnöknek választják. — A bíráló és pénzügyi bizottságok választása. — A bíráló bizottságok eljárása. — Királyi leirat. — A többség. — Tisza Kálmán. — A szélsőbal, Miletics válaszfeliratai. — A kormány 113 többséggel győz. — A bírákruli törvényjavaslat. — Irányi Horváth ministert Böszörményiért keményen megtámadja. — Horváth sírásra fakad, elégtételt kér. — Gajzágó Irányi megbüntetését, Deák rosszaságát indítványozza. — Elfogadtatik.

III. Fejezet..... 57—81-ig.

Hevesbe és Somogyba az ellenzék ellen biztosokat küldenek. — Andrassy és Lónyay közti egyenetlenség. — Gr. Rádayt a szerb üzelmek megfélékezésére Szegedre küldik. — Br. Wenkheim megbetegszik. — Rajner Pál minister lesz. — Gr. Andrassy bécsi befolyása. — A bankügyben bizottságot küldenek. — A

bírói függetlenség- és kinevezésrűli törvény. — A balközéppel a Deák-párt egy része Lónyay ellen szövetezik. — Lónyay győzelme. — Szükséges e az évi számadás. — A számadás megvizsgálására 7 tagot választanak. — Enquette. — Tüntetés.

Lap.

IV. Fejezet 83—105-ig.

Simonyi Hollán Ernőt megvesztegetéssel vádolja. — Hollán vizsgálatot kér. — Zsedényi mentő indítványa. — Tisza a ministerium ellen vizsgálatot indítványoz. — Az alapítványok megvizsgálására bizottság neveztetik. — A pestvárosi kölcsön. — Fiume. — A közös nyugdíjak. — Mikó védelme. — Hollánt a többség felmenti. — Andrassy Lónyayt Bécsbe küldi közös pénzügyminis-ternek. — Kerkápolyi pénzügyminister lesz.

V. Fejezet 107—129-ig.

Gr. Batthyány Kázmér özvegyének kielégítése. — Adósság-szaporítás. — Új vasutak. — Lónyay búcsúja. — A pénzügyi helyzet. — A bankbizottság jelentése. — Simonyi Ernő külön-véleménye. — A megyékrűl. — Hiányai.

VI. Fejezet 131-146-ig.

A külpolitikai helyzet. — Napoleon. — Francia viszonyok. — Poroszország. — Bismarck. — Francia-porosz háború. — Sedan. — Metz feladása. — Vilmos királyt német császárnak választják. — Mit akart a commune. — Páris lázadása. — A ver-seillesi béke. — A magyar kormány külpolitikája. — Gr. Hohen-warth bukása.

VII. Fejezet 147—184-ig.

Két évi költségvetés. — Különböző adókulcsok. — A bal-közép a költségvetést elfogadja, csak a szélsőbal ellenzi.

VIII. Fejezet 185—219-ig.

A bírákrűl, vizitörvény szabályozásról és a belvizekrűl. — Beust bukik. — Gr. Andrassy közös, Lónyay magyar minis-terelnök lesz. — Miért lett gr. Lónyay minis-terelnök? — Lónyay

jelleme és helyzete. — A határőrvidék polgárosítása. — Az ipar-
és telepít vény ekrüli törvény. — Dohány termelési rendelet. —
Tisza Tóth Vilmos vád alá helyezését indítványozza. — Költség-
vetés. — Befektetések. — Hiány. — Választási törvényjavaslat.
— Országos botrány. — Az országgyűlés bezárása. — Megyei tiszt-
választások. — Képviselő választási ármány és erőszak. — Lónyay
személyi pártalakításra törekszik. — Ghiczey visszautasítja. — Új
országgyűlés — Lónyay óriási többsége. — Szerb kongresszus.

Lap.

IX. Fejeset 221—251-ig.

Trónbeszéd. A többség. — A balközép. — A reform-
párt. — A szélsőbal. — Miletics feliratai. — A képviselők név-
sora. — Lónyay 150. többsége. — Fiumei nyelvkérdés. — A mi-
nisterek és híveik Lónyay ellen szövetkeznek. — A Csernátonyi-
botrány. — Értekezletek. — Lónyay gyengesége és habozása. —
Igaz volt-e a Lónyay elleni vád. — A ministerek lemondanak. —
Lónyay lemond és lemondását a király elfogadja.

X. Fejeset 253—276-ig.

A király Deák ajánlatára Szlávy t nevezi miniszterelnöknek.
— Br. Sennyey Pál. — Szlávy egyénisége. — Költségvetés. —
Az ellenzék sima állást foglal el. — Escompte-bank. — A föld-
birtok helyzete. — A választási és kataszteri törvényjavaslat. —
A naszódói ügy. — A képviselők hanyagsága. — Szlávy kedvetlen
nyilatkozata. — A Tisza-pártbani ingadozás. — A párt hanyat-
lása. — Lónyay mozog. — A politikai helyzet 73-ban. — Vasúti
zavarok. — A vacsora-párt.

XL Fejeset 277-304-ig.

Az úszó Fefencz-csatorna rendezése. — Szapáry belügymi-
nister. — Deák Ferencz betegsége. — Báró Sennyey a pénzügyi
bizottságban a kormányt megtámadja és 21-es bizottságot ajánl.
— Kerkapolyi leköszön. — Szlávy a pénzügyi tárca vezetését
átveszi, a 21-es javaslatot elfogadja. — 21-es bizottság bölcs ta-
nácskozásaiban a jelent mindenki támadja, de okos egézséget senki
sem mond. — Szlávy a keleti vasút rendezését indítványozza. —

10 többséggel győz és leköszön. — Sennyeyt a kormányalakítással megkínálják, nem meri elfogadni. — Bittó miniszterelnök, Grhiczy pénzügy miniszter lesz. — A 21 -es bizottság munkálatát a lomtárba dobják, reform helyett betérjesztik a Kerkápolyi költségvetését.

Lap.

XII. Fejezet 305—420-ig.
1865/7-iki és 1868-iki törvények eredeti szövegben és kivonatban.

L FEJEZET.

Új választási pártmozgalmak. — Hangulat. — A kormánypárt és ellenzék. — A vesztegetés hatalma. — A szélsőbal megalakulása. — Kossuth befolyása. — A szélsőbalnak a bal közép túli elválása. — Irányi Dániel, Si menyi Ernő, Tisza Kálmán programja. — A kormány testőrsége.

A kiegyezés általában tetszéssel fogadtatott, a közönség nagyrésze a mozgalmas, kétséges helyzetet megunta; a béke után csengőket tehát a kiegyezés kielégítette, a szabadabban, nemesen gondolkozók nem tárták vívmánynak, sajnálattal mondtak le a régi hagyományokrul, de a kiegyezést erős alapnak, biztos kiindulási hadállásnak tekintették; a higgadtabbak felösmerték a nemzet engedékeny szellemét, ennél fogva a nagy küzdelmek lehetetlenségét belátva, a 67-es szervezettel megelégedtek, sokan a felelős kormánynak bűverőt tulajdonítottak, ezeket maga a felelős kormány intézménye kielégítette, sokan Deákot csalahatatlan eszü, rendithetlen magyarnak tárták és vakon elfogadták Deák eszméit. A kormány csillogó egyéniségekből állt, a közönség nem tudta még, hogy a politikai nagyságot épen úgy lehet utánozni, mint a drágaköveket, az utánzatokat a valódiaktul csak műértő vagy szakember tudja megkülömböztetni, de külömben is a valódi nagy államférfiak nem minden bokorban teremnek, általában az óriás államférfiak ritka tünemények; 500 éves önuralmunk alatt is a semmik és középszerűségek közül három ily óriás emelkedett ki: I. László, I. Lajos és Hunyady János. Európa összes népei közt e században három igazán nagy férfiú magaslott ki: Pitt, Cavour és Bismarck, ez utolónál is azomban a szabadság iránti kegyelet hiányzik.

Drágakövek nem létében a mai gyakorlati világban a jó utánzattal is meg lehet elégedni. A magyar kormányban a nagyszerű államférfiul tehetség hiányzott, de eszes emberekből állt és megvolt benne a jóakarát, a hazáhozi ragaszkodás. A kormány a kedvező talajban erős gyökeret vert, a megyei, a kormányhivatalok, a vasúti vállalatok, bíróságok sok embert megnyertek, a kormányhoz csatlakoztak a nagyratörők, a hivatalvágyók, az egész főpapság és főnemesség. A nemzet önzetlen fiainál azonban az önállási hagyomány még mindig élt, az új államszerződés által sokan nem látták biztosítva sem Magyarország önállását, sem az egyéni szabadságot, sokaknak fájt a magyar hadsereg hiánya, a kormány az anyagi téren nemcsak semmit nem tett, de az osztrák adórendszert egészben felkarolta, a hivatalnokok seregét nemcsak nem kevesbítette, de növelte, az osztrákok irányában túlságos engedelmességet mutatott, a magyar katonát idegen földre száműzték, a hazában idegen katonák csörgették kardjaikat. Böszörményi ^erbefogatása által a sajtószabadságot támadák meg; Tisza és Grhiczy a delegatiót az önállással összeférhetlen intézménynek tünteték fel, a szélsőbal a kiegyezést hazaárulásnak kiáltotta. Kossuth levelek és az országba bejött hívei által izgatott, a két oldalrul sarokba szorított későbbi balközép kényszerült a politikai árverésben résztvenni. A felvidéki urak a kormány hívei voltak, megtartották a szlávokat a kormánynak, az oláh vezetők gyűlölték ugyan a kormányt, de nem rokonszenveztek a szélsőballal sem, ennélfogva Erdélyben erélyesen nem

léptek fel, az erdélyi urak ennél fogva az oláh kerületekben is kormánypárti képviselőket választottak. A németek meg a szászok is a kormányhoz csatlakoztak, * kormány a szerbek közé is beékelte magát. Az ellenzék ereje általában az alföldi magyarság- és a dunántúli részben csoportosult.

A Deák-párt Pesten bizottmányt alakított, a párt választási célra nagy összeget irt alá, a főispányok és a megyei tisztviselői kar, a püspökök minden lehető nyomást megkíséreltek, csaltak a szavazatok összeírásánál, a párt szemtelenül itatott és vesztegetett, sőt sok helyen a választókat alaptalan ürügyek alatt elzáratták, általában a tisztviselőket főkolomposul használták, ha valamelyik ellenzéki tisztviselő a kormány basáját feszélyezte, hivatalátul fölfüggesztetett; a falusi jegyzőkre a kormánypártiságot hivatalvesztés terhe alatt reáparancsolták, sok tekintetben a balközép is versenyzett a kormánypárttal, különösen éreztették ezt mostoha testvéreik- a szélsőballal, hol a szélsők jelölteket állítottak fel a balközép ellen; Biharmegye Kötegyán helységében az összeíró bizottság az összeírásnál visszavetett oly egyéneket, kik 20 holdat bírtak, tehát nem V₄, de fél úrbéri házhelynek megfelelő birtokot; egy tisztességes parasztember erre felszólalt: Ez uraim igazságtalanság, ha az urak meg akarnak bennünket jogainktul fosztani, akkor inkább menjünk haza; a nép nyilatkozatát helyeselte, az összeírók kocsira ültek, a megyének ezt mint lázadási tényt feljelentették, a megye lázadásnak bélyegezte, a főbbeket elfogatta, a törvényszék hónapokra és évekre

elítélte; a község nagyrésze választási jogát nem gyakorolhatta. Pestmegye monori kerületében a küldöttség elnökségével én bízattam meg, Monot fő ellenzéki hely volt, kijelentöm, hogy kész vagyok minden szíveséget megtenni mi a becsülettel és joggal merőben nem ellenkezik; kétszáz embert kénytelen voltam elutasítani, mert még okosan se hazudtak, ez nem tetszett, meguntam a házsártoskodást, lemondtam; amint elmentem, bevették mind a kétszázat és még föléje száz proletárt, vagyis az Ötszáz törvényes szavazatot megsziporitották háromszáz törvénytelenel. A vesztegetést, itatást, a hivatalos hatalommal visszaélést a kormány kezdte, az ellenzék vele e téren nem versenyezhetett, mert az ellenzék általában véve, de különösen a kormány nyal szemközt szegény volt, az erőszakban vele nem versenyezhetett, mert a megyék nagy részét a kormánypárt uralta. A nép erkölcsé nagy nemzeti kincs, mert végre is a tömeg teszi az országot; a nép erkölcsét könnyű megrontani, de nehéz helyrehozni, mert az erköcstelenség haszon és élvezet, a kormány az erköcstelenség megalapításával tehát menthetetlen bűnt követett, mi annál nagyobb megrovást érdemel, mert mérsékelt többsége vesztegetés nélkül is lett volna; tehát a kormányt a közerkolcsiség megrovására csakis a hiúság, a nagyhatalmi tüntetés vitte. A vesztegetési rendszer károsan hatott anyagi állásunkra, a képviselőház függetlenségére. A legolcsóbb képviselőválasztás egyszeri ebéddel 2000 forint, felment azonban 60,000 forintig; alig lehet százza tenni az ingyen kerületek számát, van tehát minden

választásnál 600 jelölt, egy jelöltet 5000 forint átlagba véve, egyszeri választás kerül 3 millióba, vagyis évenként 3 millió forint párolog el haszontalanul; ha ezt a pártok fizetnék, nem lenne nagy szerencsétlenség, mert a főnemesség, főpapság birtoka szántóföld- és rétben 17 millió hold, esik tehát 1 holdra 18 krajczár, ezt bárki könnyen elviselhetné, mert az átlag-jövedelemnek 3 százaléka, de ezt nem a közönség viseli, de kormányjelölnél elsősorban a jelölt, másodsorban a kormány, ellenzékinél maga a jelölt; a nagyra termett férfiak nagyrésze tehát egyévi jövedelmét a fenséges nép torkába tölti és miután egy évig élni kell, kamatot sőt adót is kell fizetni, ez legtöbbször az uzsorás erszényéből kerül ki, egy választás felér egy közönséges jégveréssel, többszöri választás pedig árveréssel szokott végződni. Art ez a függetlenségnek is, mert bármily buta semmi is a képviselő, a képviselőiséget kitüntetésnek tekintik; én életemben csak két embert ösmertem, ki képviselői olcsó esélyekkel bírt és visszavonult, tehát mindenki akar lenni, ezen óhaj politikai programja, ezt legbiztosabban és legolcsóbban elérhetvén a kormány által, ha a kormányon ellentétek váltakoznak, mindig a helyzet urához csatlakozik, a kormány politikája felett mint hű inas nem gondolkodik, a kormány irányát pártértekezleten sem kívánja megváltoztatni, vagyis az ország sorsát nem az ország maga, de néhány szerencsés, kitűnő, vagy egy szerencsés és kitűnő egyén vezeti, az ily kormányzat alkotmányos absolutismus.

A vesztegetési rendszer behat, és pedig károsan,

a kormány elveire, mert vesztegetési rendszer mellett, bármily hatalmas, becsületes legyen is, magát saját belső erejével fenn nem tarthatja, mert csakis a rendelkezési 200,000 forintot alkalmazhatja a választásokra és a rendjelek-, enzimekért befolyó összegeket, de ezek nagyon sokat épen nem jövedelmeznek; mert igaz ugyan, hogy democraticus korszakunkban a nagy közönség nyíltan a czimeket, a nemességet, grófságot, kereszteket elítéli, de valósággal a rangkórság sehol sem divik annyira, mint Magyarországon; ma már minden jóléttel bíró egyén, minden zsidó nagyságosnak hivatja magát, pedig a nemességet sem illeti meg; a grófság és báróság után magában nemcsak minden gazdag ur, de minden gazdag zsidó vágyik; az aranykulcs, a máltai rend után az emberek nem azért vágyanak, mert az első minden nemes embert megilleti, ki apai és anyai ágon együttesen 14 őst fel tud* mutatni (mi ugyan ma csak 300 éves nemességet kivan), nem azért, mert ez udvar képességet ad, de azért, mert czirne méltóságom A rendjeleket a legegyszerűbb polgár is felbigyeszti. Mindenki szereti tehát a czimet és rangot, de szereti ingyen. Azoknak, kik a vételre hajlandók, nem lehet mindég eladni, mert sok pizkos ember van köztök, a király a kétes jellemű embereknek tudva czimet, rangot, rendjelt nem ad, a szemtelen ellenzék a kitüntetettek múltját felderíti, a kormányoknak tehát ezen üzletben óvatosan kell eljárni, ez ennél fogva rendkívül nem jövedelmez; a kormánynak tehát fel kell használni az osztályokat, egyeseket, a kormány ennél fogva pártfogóinak lekötele-

zettjévé válik, kénytelen az érdekek és egyének közt tojás-tánczot jární, ki kell ezekkel időnkint alkudni, ennélfogva nem teheti azt, mit óhajt, pártolni kell a czélszerőtlent, a legezészerűbb javításokat el kell halasztani, támogatni kell az előítéleteket, az avas rendszert.

A vesztegetési rendszer megbénítja, megrontja a belkormányzatot. Minden képviselőház, ennélfogva a a többség pártja is 5 rendű tagokbul áll, és pedig az eszes műveltek- vagyis a tehetségekből, a gazdag tökfilkókbul, a becsvágyó, felfűjt semmiből, a politikai üzérekből, az egyszerű valódi hazafiakbul.

Az utolsók a legjobb katonák, mert ezek vezéreikhez feltétlenül ragaszkodnak, elfogultak vezéreik egyénisége állítólagos elvei iránt, ezek a többségnél a leghasznosabb tagok, mert ezeket a miniszterek kényszerítése, barátságos, bizalmas színezető társalgása kielégítik, a kormányelnököt árkon, bokron keresztül követik, büszkék (sokszor) képzelt elveikre, ezek tehát semmi anyagi előnyt nem kérnek. Ezen faj azomban minden országban naponta fogy, régi mammutok ezek, melyből, ha még talán néhány példány él közülök, a jelenlegi piszkos anyagi levegőben maradék nélkül el fognak veszni.

A tehetségek képezik a pártok díszét, de ma már minden tehetség miniszteri képességet érez, ezek ki-tüntetés, jutalmak után vágnak, mindenik egyetemleges lángésznek tartja magát, s mert az élő hivatalnokokat agyonbunkózni nem lehet, a kormány, a kormányzat a közigazgatás kárával kénytelen gyakran

ott alkalmazni, amely szakmához nem értenek, kénytelen tehetetlenségeket, tunyaságukat a közigazgatás nagy kárával elfedni, mert ha nem jutalmazza, nemcsak nyűt ellenzékké válnak, mivel még meg lehet küzdeni, de titokban a pártban fondorlatokat és ármányt koholnak.

A gazdag tökfilkók, cím- és rangvadászok, szeretik a nagyhatalmú védnöki szerepet játszani; a kormány tehát kénytelen többnyire üres agyú korteseiket, rokonaikat alkalmazni, ezek ugyan nem szegődnek az ellenséghez, nem fondorkodnak, de zsebükben egy kezületet hordanak, ha ki nem elcgittetnek, egyszerően visszavonulnak, visszavonulásuk által azom ban veszedelmes rést okoznak, mert zsebük nehezen pótolható, pedig kellemes tagok, mert a törvényjavaslatokat olvasatlanul szavazzák meg, gentlemanoknak tartják magukat, ennél fogva a fondorlatokat megvetik.

A politikai üzér telhetetlen nádály, nem sajnálja a költséget, de száz percentre dolgozik, befurja magát minden jó államüzletnél, ezek számára, ha nincs, teremteni kell, hízelkedik fáradhatlan, de csak nagy jutalmakkal megtartható, olcsón szerződik, a szerződést megszegi, hivatalát nem teljesíti, de jutalomért mindenre kész, a hatalom, ha fizeti, mindig számíthat rá, ha azomban nem fizetik, dühös, boszuálló, cselszövő.

Az ötödik osztály a politikai felfűjt semmisségek csapatja, ez a legszamosabb csapat, a hírek vadásza és terjesztője, ez egyebet hírlapnál nem olvas, ezt is azomban álomítálnak használja, dicsekszik befolyásá-

val, fontos pofákat vág, saját maga és kortesei kitüntetését megköveteli, a kormány, mert sokan vannak, időnként kénytelen hozzájuk tévedni, különben az egész csapat fellázad. Ezek azután a kormányzat csapásai, de mert sokan vannak, a vesztegetési rendszer mellett a kormány alkalmazásukat nem mellőzheti és kénytelen baklövéseiket saját hite érdekében elfedni.

Az ellenzék hasonló elemekből áll, a különböző válfajok azonban nem tűnnek fel, mert ők csak támadnak, nem kell tehát rendszerrel előállani, támadásaikat a nagy füst elfedi, a puskapor, a serét is zajt csinál, a golyó hiányát a közönség előtt a füst elfedi, mindenik jó erkölcsű, mert a hatalom kéjházán kívül állanak, mindenik megvesztegethetlen nagy hazafi, mert egyik sem kezel semmit, nincs módja tehát bűnt elkövetni vagy bakot löni.

A vesztegetési politika elhat a közigazgatás legalsóbb rétegéig, mert az alkotmányos kormány az érdekek szövédéke, a kormányt a megyénél a főispán képviseli, a főispán nemcsak közigazgatási közeg, de választási ügyvezető is, a kormány ennél fogva csak a megyében befolyásos egyént nevezheti főispánnak; ha a főispán a megyét a választásoknál megnyergeli, a kormány az ügyes eszközt, ha hanyag sem bocsáthatja el, mert ezáltal kerületeit veszélyezteti; a főispán nem lehet szigorú a szolgabírák iránt, mert ezek által az erkölcsi nyomást, a pénzzeli vesztegetést legügyesebben intézheti. A szolgabíró a kormány zászlóját csak végszükségben tűzheti ki, mert ez nyílt hivatali visszaélés, működik tehát főleg a községi jegyző által, mi-

után minden három évben választanak, kénytelen a jó kortes jegyző gyengéit, hibáit elnézni.

Vesztegetési rendszer mellett valódi közvélemény nem alakulhat, a nemzet akaratát nem érvényesítheti, mert bármit mondjon is az ellenzék, a nemzet közvéleményét tényleg az országgyűlési többség képviseli, miután azt számokkal bebizonyítani nem lehet, hogy Móricz vagy Göndör képviselő kit és hány érdemes választót vásárolt meg, de ha még ezt ki is lehet tüntetni, azt bebizonyítani nem lehet, hogy a megvett tárgy mielőtt eladta magát, ellenkező véleménynyel birt-e és ha ellenkezőleg nyilatkozott is, Göndör ur és korteseinek pénze vagy szónoklata hatott-e reá; az azonban tagadhatlan tény, hogy az ital butit, a pénz és ajándék vakít. Vesztegetés mellett tehát szegény országban mindég a fennálló kormánynak kell győzni, mert ennek kezében van a pénz és hatalom. Gazdag országban a vesztegetési rendszer a közvélemény nyilvánulását már annyira nem akadályozza, mert kétségkívül a gazdag Angliában is a kormány hatalom, de ezen hatalmat az egyének nagy gazdagsága és áldozatkészsége ellensúlyozza, ennél fogva a kormány változások gyakoriak. Vesztegető rendszer mellett a nemzet a király akaratát ellenében akaratát nem érvényesítheti, mert a király a miniszterelnököt és minisztériumot elbocsáthatja és másokat nevezhet, ha azonban az illetők a nemzet bizalmát nem bírják, az országgyűlés megtagadja az adót és ha a miniszterek az új választásnál is megbuknak, kénytelen a király a kormánnyal a többséget megbízni; Magyarországon ezen jog

el van ismerve, tényleg azonban lehetetlen, mert a vesztegetésen alapult országgyűlés többsége önállással nem bírt, mert a tagok nagyrésze nem az országot, de saját érdekét képviseli, ha tehát Magyarországon a király a kedvelt, hatalmas minisztert elbocsátja, az új miniszter a tehetségeket zsoldjukról biztosítja, a tökfilkókat miniszteri nyájasságával megnyeri, a fel-fűjt semmiknek hízeleg, az érdekembereknek konczot ad, a bukott nagyságot csakis néhány benső barátja fogja az ellenzék padjaira követni, a többség azonban az új csillagot fogja imádni.

Λ vesztegetett parlament a legjobb akaratú kormány tevékenységét megbénítja, még Austria ellenében is, mert a kormány, ha férfiasán, hazafiasán lép fel és valamely fontos követeléshez tárczáját köti, nem számíthat a többségre, mert ezeket nem a haza, de az önérdék vezeti; ennél fogva, ha Becsben a miniszter fellépése nem tetszik, a lemondást elfogadják és a többség magában, a harczias, az anyagi kor szellemét nemösmerő ministert kineveti. De nem fejthet ki erélyt, nem követheti meggyőződését a belügyekben sem, mert a vesztegető rendszer mellett Magyarországon a kormányzat nemcsak politikai elvkérdés, de főleg pénzkérdés; a kormány tehát öfenntartása érdekében kénytelen különböző elemekkel szövetkezni, és pedig a szövetség kedvéért sokszor kénytelen elveit, sőt az ország érdekeit is feláldozni, teszi ezt pedig azért is, mert tudja, hogy ha ő nem teszi, utódai fognák megtenni.

A vesztegetés divott Magyarországon 48. előtt

is, de csakis kivételesen; a vesztegetést a kény uralom szolgálai hozták be, 48-ban megszűnt, 61-ben helyenkint ütögeti fel fejét, valóban azomban a Deák-párt érvényesítette 65- és 69-ben; ez menthetetlen bűn, mert ezt törvény által mérsékelni nem lehet, de, eljésen az elhatalmazottat megszüntetni nem lehet mert a tömegnek kedves, a nép a választást szolgáltatnak, a bort és pénzt ezen szolgálat méltó jutalmának tekinti.

A kormány a választásoknál nagy többséget nyert, bár ez valamivel a múlt évi többségnél kevesebb volt. A képviselőház főleg a nemesi osztályból alakult, a polgári osztály 50 képviselőt küldött, ezek is azomban főleg szászok, szerbek és oláhok voltak. Az ellenzék három külön részre szakadt: a Tisza-pártra, a szélsőbalra és a nemzetiségekre. A szélsőbal és Tiszajárt a 65-iki országgyűlésen duzzogó házaspárt kénevezett; Kossuth 69-ig a belpolitikába nem avatkozott, Madarászszal, ki időnkint ezen országgyűlésen a 18-iki zászlót lobogtatta, nem rokonszenvezett, bensőmberei azomban 69. előtt már beszivárogtak, Irányit, Simonyit, Mednyánszkyt, Majthényit, Srétert megválaszták képviselőkné, ezek által alakult meg a Kossuth és a 48-as párt közti összeköttetés. Kossuth azomban nagyon tévedt, ha ezen pártot szakadár pártnak képzelte. A szélsőbal az ország önállását és teljes függetlenséget óhajtotta, mi nem voltunk megelégedve 18-al, mert 48. az ország önállását nem biztosította, málló magyar hadsereget nem állított fel, sem az ország független diplomatáját nem biztosította, önálló

hadsereg, önálló külföldi képviseltetés nélkül pedig valódi önállás nem létezik; mi nem akartuk az uralkodóház uralmát megbuktatni, mert a királyságot nem kívántuk eltörölni, mi a 48-as alapot elfogadtuk a belintézményekre, mert ez a jogegyenlőség elvén alapult, ezt pedig becsületes, okos hazafi nem tagadhatta, a rendnek, a birtok szentségének azomban épen oly hívei voltunk, mint a legcsontosabb conservatív. Mi tehát nem Kossuth 48-iki politikájának, de a jelen kor és viszonyokhoz idomított Rákóczy-hagyományoknak voltunk barátjai. A párt főleg régi táblabírói birtokosivadékokból állt, a 36 tag közt volt 4 ügyvéd, 2 pap, 1 gróf, 3 polgár, 31 nemes birtokos. Kossuth iránt a párt tisztelettel viseltetett, fejőnek azomban nem ösmerte el; Kossuth e párttal ez időben főleg Simonyi által érintkezett, ez is azomban a titok fátyolába volt burkova; a 69-iki válaszfelirat kizárólag a Kossuth műve, ezt azomban nyilvánítani nem merték, a felirat szerkesztésével hárman bízattunk meg a párt által: Simonyi Ernő, Kállay Ödön és én; Kállay Ödön megsúgta, hogy a felirat Kossuthal van, Simonyi ajánlkozott a felirat fogalmazására, midőn kész volt, azt levél-alakban mutatta elő, azzal védekezővén, hogy neki Ívpapirosa nincs, ennél fogva gondolatait levélpapirosra szokta felírni; ha Kállay nem figyelmeztet is, az alak, és irány meggyőztek volna turini eredetéről.

Λ párt már tényleg elvált a később balközépnek nevezett ellenzékétől, 68-ban és 69-ben már jelöltek is állítottunk, a párt azomban csak 69-ben, az országgyűlés kezdetén alakult, elvált pedig azért, mert mi a

balközépet csakis személyi és alaki ellenzéknek tartottuk és valósággal az is volt, mert javaslatai, mint már előbb megvilágítottam, lényegileg a Deák-párt javaslataitól nem különböztek; elváltunk azért, mert a történelmi hagyományok fen tartását szükségesnek tartottuk; elváltunk azért, hogy az osztrák mostoha testvérek irányában legyen egy párt, melyet ezek túlkövetelései irányában egy hazafias kormány ijesztőül felhasználhasson; elváltunk, mert a fejedelem loyaltását nem ösmerve, a reakció megújulásától tartottunk. Az elválás nehezen ment, mert a balközépben sokan hasonló érzelmeket színleltek, ezek a hiszékeny szélsőbalokkal azt hitették el, hogyha a pártban maradnak, elvők az ő segélyökkel többségre emelkedend; nehezen ment, mert Madarász, a 68-iki szélsőbalok veterán vezére, sem vonzerővel, sem szervezési tehetséggel nem bírt, a 14 egyelvű képviselő tehát csak zug szobai tanácskozmányokat tartott és ezen sem jött össze a 14, mert mindenik vezérnek képzelte magát és Madarász fensőségét nem ösmerete el. Irányit Kossuth helytartónak küldte be, hatalmaskodó doctrinair modora azcm ban a kis párt nagyrészét tőle eltaszította; az elválás nehezen ment, mert Tisza Kálmán nagy tehetsége vonzott, mert sokan szégyenlették a kis pártot. A szélsőbal pedig már 68-ban nagy esélyekkel bírt, mert a középosztály független része a közjogi egyességet jogfeladásnak tartotta, a magyar nép nem tekintette magyar kormányznak azt, melynek magyar hadserege nem volt, mely a financzot, stemplit ápolta, ha tehát a párt 68-ban megalakul, ha programot ad ki,

melyben konstatálja, hogy nem demagog, de democrata, a függetlenséget akarja, de nem forradalmár, ha személyesen megyénként érintkezik a párt híveivel, nagy eredményeket vívhatott volna ki a választásoknál. De a vezetőknél hiányzott az egység, a kölcsönös engedékenység. Irányi, ki okkor a „Magyar Ujság”-ot szerkesztette, a marchalbothoz görcsösen ragaszkodott, az ábránd világában élt, Magyarországot akkor sem ösmerte, midőn elhagyta és a sokban megváltozott országot a 48-iki szemüvegen nézte; Simonyi már jobban ösmerte az országot, gyakorlati tapintattal bírt, nem volt francia democrata, de Kossuth alteregójával nem boldogult, ki Pesten várta a hódolatot, elvéstésnek tartotta a távol iák felkeresését, a lapot saját nézeteinek monopolizálta; Madarász ellenben minden súlyt a népgyűlésekre fektetett és szónoklatai által remélte a népet megnyerni. A rendezetlenség következtében tehát csak 22 kerületet nyertünk, kiválólag magyar helyeken, és pedig a 36 kerület közül csak 4 választásnál alkalmaztatott itatás és vesztegetés. A nép lelkesedésének megvilágítására szolgál a nagyszalontai választás; a szalontaiak a pártbizottsághoz jöttek jelöltet kérni, a párt engemet ajánlott, nekem a szalontai jelöltséghez nem nagy kedvem volt, de pártkötelezettségemnél fogva el nem utasíthatván, kijelentém, hogy én csak azon esetre fogadom el, ha a 2400 választóból 2000 aláírja és én csak a választásra megyek el és ha faluzást tőlem nem kívánnak, elfogadták; időközben azomban megyémben az abonyi kerületben, melyet 61-ben Teleky után képviseltem

és hol 65-ben nagy erőltetéssel a jeles báró Orczy Béla Deák-párti megbuktatott, a viszonyok úgy fejlődtek, hogy egyhangúlag felhívtak, de más szélsőbali kivihető nem volt; ekkor tehát már Szalontára nem vágytam, a szalontaiak azomban 1400 aláírást összeszedtek és 70-en Biharbul feljöttek meghívni; ur köztök csak egy volt és két kereskedő, a többi mind egyszerű földes gazda. Vezetőjük értesült a pestmegyei viszonyokról, arra kért tehát, hogy ha véglegesen el nem vállalom is, adjam oda nevemet és legalább egy napra menjek le; nem tagadhattam meg, a kerületben azomban volt 600 oláh, ezek pénz nélkül nem paroláztak, az egyszerű, becsületes földmivesek a költségekre sajátjukból 6000 forintot raktak össze és költötték el. Hasonló eset történt Dunapatajon, e kerületben Rákóczy János szélsőbali jelölt mellett hasonlólag a dunapataji földes gazdák raktak össze több ezer forintot a távol fekvő tót választók behozatalára és megvendégelésére, pedig az idegen apostolok egyik helyen sem izgattak.

Az országgyűlés megnyitása után Csernovics Péter barátunknál jöttünk össze, bár a választásoknál több helyt a balközép ellen harcoltunk, némelyek még mindég a vegyes házasság fentartását óhajtották, némelyeket feszélyezte a magán-szállásoni tanácskozás, a helyzet nevétségessé kezdett lenni, szállást fogadtam a magam szakállára, Simonyival kijelentettük, hogy mi a párt önállását szükségesnek tartjuk, a szállás megvan, akinek tetszik kövessen, aki a balközép elveit a mienkkel azonosaknak tartja, próbáljon szeren-

csét; némelyek el is mentek, de követeléseiket visszautasították, így alakult meg egy heti vajúadás után azon párt, melynek már félévvel előbb meg kellett volna alakulni; a szélsőbal csekély száma az ország hangulatánál fogva csudákat nem művelhetett, megalakulása azonban szükséges volt, mert az ellenzék ellenőrzi a kormányt. Az ellenzék támadásaitul tartalék fékezi a kormány kényuralmi hajlamát, mi minden kormányban megvan, mert a hatalmaskodás emberi és különösen magyar tulajdon; az ellenzék serkenti a többséget a haladásra, de különösen mellőzhetlen ez a mi viszonyaink közt, mert a kiegyezési mű nem tökéletes mű, a kereskedelmi szerződés férczmű, a hadsereg önállósítására minden önértetes magyarnak kell törekedni, az osztrákok az államszövetség ügyeiben fölényre törekedtek, Magyarország jövője múltján alapult, nem szabad volt tehát ezen magasztos eszmét a lomtárba dobni. A balközép nem politikai, de csakis személyi ellenzék képezett, megtámadta ugyan a kiegyezést, de komolyan csakis utólagosan, megtámadta a kormányt, de a költségvetést folytonosan elfogadta, a kormány hitelpolitikájára és hitelműveleteire szemet hunyt, jogosan tehát attul lehetett tartani, hogy ha a két vezér igényeit kielégítik, a párt a többségbe feltétlenül beolvad. A szélsőbal megalakulását mindkét párt zokon vette, földosztási, demagog iránynyal, lázadási vágya kkal vádolták, mindkét vád alaptalan rágalom volt, a pártban 30 tag jómódú nemes földbirtokos volt, ezeket tehát multjok, családi összeköttetésök, társadalmi állásuk, saját érdekük a demagogiátul visszatartóztatta. A

politikai jogegyenlőségnek barátja volt, a czimet, rangot külső hiúságnak tartotta, de azért a társadalom osztályait nem akarta felaprítva egyesíteni, egyenlőséget akart az adóban, de nem kívánta a szegények adóját a nagy urak által fizettetni, a népet jogi testvéreinek tartotta, de a köznép tivornyáiba nem vegyült, érintkezett a néppel, népgyűléseket tartott, szónokolt, mert a népet az értelem érveivel kívánta felvilágosítani, izgatott az egy esség megváltoztatására, a kormányt kíméletlenül megtámadta, mert a népre csakis erős kifejezések által lehet hatni, sok bor, nagy hatalom ellen csakis erős szónoklatok által lehet győzni, a bamba szónoklat alatt a magyar nép elalszik, én azomban soha sem hallottam és olvastam egy szélsőbali szónoklatot sem, mely a törvényes rendet a köztéren, a megyék termeiben vagy az országgyűlésen megtámadta volna; a párt tagjai megvilágították az ország elévülhetlen örök jogait, megrohanták a rendszert, de a népet sem az erőszakos támadásra fel nem hívták, sem nem kecsegtették azzal, hogy ha a törvények sürgetett megváltoztatása sikerül, a nép adót nem fog fizetni, katonát nem fog adni; soha sem Ígértek tehát lehetetlent, nem ámítottak. A szélsőbal alakulása már azért is indokolt volt, mert már a 61-iki feliratokból ki lehetett ugyan magyarázni a 67-iki egyességet, de csak elburkolva; a nép tehát ezen fordulatra nem volt elkészülve, fel kellett tehát a népet hívni, váljon akarja-e az egyezséget vagy nem, meg kellett világítani a helyzetet és ezt csak azok teheték, kik alkotásban részt nem vettek; a nép Deáknak adott igazat,

ezt azonban előre tudni nem lehetett, de még ha előre tudták volna is, kötelességük lett volna a nézetük szerint veszélyes intézmények megtámadása. A pártnak némely tagjai az országgyűlésen is nagy szavakat használtak, a népet gyakran hangoztatták, mi azonban a néppeli gyakori érintkezés kifolyása volt és azokat, kik a népfélség feltétlen hívei voltak, a nép nevének hangoztatásáért sem kinevetni, sem megróni nem lehet

Politikai értelmiség tekintetében is a 69-iki szélsőben magas fokon állt, mert az egyszerű elem 'h-ét képezte; ha tehát a más két párttal összehasonlítjuk, ezen pártra az arány kedvezőbb volt, mert a Deák-pártban a politikai műveltséggel nem bíró képviselő a pártnak felénél is nagyobb részét képezte, a balközép a vezéreken kívül igen kevés kitűnőségekkel bírt. Ezen tisztességes, értelmes, tiszta hazalipártnak is azonban számos gyengéi voltak. A pártnak minden tagja a saját nézeteihez konokul ragaszkodott, semminemű fegyelmet nem ismert, egymásnak nem engedett, lengyel köztársaság volt ez király nélkül, ennél fogva a magán tanácskozásokon soha semmit sem végezett, mert két ember egész délutánt igénybe vett; azalatt, míg ezen 3G vitatkozó férfi egymást kibeszélte, az országgyűlés határozott. A párt Carthagóját a közös ügyek képezték, ezt mindenki szénvedélylyel támadta, a párt igen kevés kivétellel az ország bajai egyedüli forrásának a közös ügyeket tartotta, azt hitték, addig minden másnemű javítás felesleges, mert a közös ügy moloch, mely mindent felemész; ezen eszméből kiin-

dúlva, a pénzügyökre, a nemzetgazdászatra, általában az anyagi ügyekre legkevésbé sem figyel meztek. A párt a hazafiságot a szélsőbal kiváltságának tartotta, a Deák-pártot jogfeladó szolgáltnak tekintette, a balközépet pedig hamis kártyásoknak tartotta, kik a Deák-párttal egy kézre dolgoznak; a párt tagjai ennél fogva különösen a Deák-párt tagjaival a társadalmi érintkezést is kerülték. A delegátusokra nem szavazott, a delegationalis tagságot nem fogadta el, a költségvetést mindég elvetette, mind a rendszert, mind a kormányt folytonosan támadta, tehát folytonos következetes ellenzékét fejtett ki. Az erős ellenzék nem tetszett sem a kormánynak, sem a balközépnek; a kormánynak jiem, mert folytonosan ostromolta, a balközépnek nem, mert a hevesebb hazafiak a szélsőbalhoz csatlakoztak, a balközép, népszerűsége apadásától félve, kényszerült komolyabban ellenkezni; ennél fogva a szélsőket nemcsak a kormány támadta, de a balközép is. Hírlapi közegét kezdetben Irányi szerkesztette. Irányinak doctrinair modora azomban nem vonzott, Irányi a közgazdászától, szépirodalmat mellőzte, a lap ennél fogva nem bírt gyökeret verni, a képviselők tartották fenn. Madarász a pártügyektől visszavonult, az elsőségért Irányi és Simonyi Ernő versenyeztek; Irányi szép tehetség, olvasott egyén, puritán jellem, jeles szónok, de az elmélet embere volt, Halbschu lutheránus pap fia, Kossuth kegyeit 48-ban csakhamar megnyerte, a 26 éves házi tanítót képviselőnek választották, Kossuthhoz csatlakozott, 48. novemberben Kossuth felvidéki, 49-ben pestvárosi kormánybiztosnak nevezte, 49-ben Franciaország

szágba menekült, az emigrációnak becsült tagja volt, 67-ben haza jött, a 48-iki elvekhez minden időben híven ragaszkodott, azon kevés emberek egyike, kit a hatalom semmi áron sem meg nem vehet, sem meg nem puhíthat, de sok önhittséggel bír, az elmélet embere, az országot általában nem ösmerte, önhittségét és a viszonyok nem ösmerését kétségtelenül jellemzi egy reggelizési esemény; Pesten, a „Két huszárába járt kávé-reggelire, kékes tejet adtak a rossz kávéhoz, mi különbön ez időben nemcsak a másod-, de az elsőrendű kávéházakban is dívott, kék szinti minden rossz tej, a képviselő azt hívé, hogy a tej meg van mérgezve és a kormány őt meg akarja öletni, lepecsételtette tehát a kávé által a tejet és kávét és a rendőrfőnöknek a mérget vegyelemzés végett, mint vádálladékot bemutatta; a kapitány, ki a kávéháznak hajdan szorgalmas látogatója volt, ezen mérget jól ismerte és meggyőzte, hogy ezen mérget nemcsak neki, de ezreknek osztogatják a kávé sok naponta, de még eddig senkit sem ölt meg. Ez kétségkívül kicsinység, történelmi tény az, hogy a mérget hajdan a lelketlen kormányok és fejedelmek, sőt egyesek is felhasználták, de csakis oly egyének ellenében, kiktől egy ország vagy uralgó eszme sorsa függött, ha tehetségét, népszerűségét megméri, ha az ábrándok világában nem él, nem hihette volna, hogy Magyarország függetlenségének eszméje az ő személyéhez van kötve, melynek ő jeles ugyan, de csak egyik katonája volt és ha őt elpusztítják, maradunk még a képviselőházban 35-en, kiket nem az ő működése, de saját magunk népszerű-

sége Hozott a Házba, de 36-an sem voltunk képesek megingatni a kormányt, mely 130 többségről rendelkezett; ha az embereket csak legtávolabb ismeri, a jámbor kormányra! fel nem tehetné volna, hogy krokodilus-falánksággal bír. Irányi a francia democratia embere volt, a nemesi osztályt nem szerette, de nem is gyűlölte, mint a jog, törvény, méltányosság, a felebaráti szeretet embere, a jogegyenlőséget nem a vagyonos osztály jogai eltiprásában, de a népnek az ezek által gyakorolt jogok és előnyökben! egyenlő részesítésébe helyezte, emelni akart mindenkit, eltiporni senkit; a népet tartotta a szabadság főtényezőjének, de a nyers erő kiváltságolása mellett nem rajongott, hivatott volt a szabadságnak, de ellensége a fejtelenségnek; nyilvános szónoklataiban az ildom szabályait mindég megtartotta, képzettsége és puritán érzelmeinél fogva minden ország törvény hozásában díszes helyet foglalt volna el, a magyar politika Allabjának Kossuthot és magát Mohamed prófétájának tartotta. A párt másik kitűnősége volt Simonyi Ernő, úri család ivadéka, a forradalomban mint szolgabíró és kormánybiztos szerepelt, 49-ben kibujdosott és 66-ig a száműzöttek száraz kenyérére ette: eszes, olvasott, tanult egyéniség, democrat, de nemes democrat, vagyis a néphez számított mindenkit, ki személyi vagy osztály-kiváltsággal nem bírt, Simonyi Ösmerte az országot 48-ban, ösmerte azt 67-ben is; a politikai fősúlyt tehát nem a mezítlábasokba, a farkos demoeratakba helyezte, de az értelmes, vagyonos osztályba; tudta azt, hogy maga a nép is ezen társadalmi osztálvhoz kegyelettel ragaszkodik. Simonyi

nemcsak az elméleti ábrándok után nem kapkodott, de figyelemre méltatta az ország anyagi helyzetét is, éles elmével bírt, kíméletlenül támadott, a monarchiához ragaszkodott, az ország önállása után vágyott, a kiegyezési törvényt Magyarország függetlenségével összeférhetlennek kité, Kossuthot tisztelte, de nem imádta, pongyolán és hosszasan beszélt, terjedelmes beszédeiben elfelejtette a második órában, mit az elsőben mondott, ennél fogva sokat ismételt, 70-ben a „Magyar Ujság”-ot is szerkesztette, de irálya is épen oly nehézkes volt mint beszédje, ennél fogva nem vonzott. Irányival csakhamar meg hason lőtt és lappangó ellenkezésben éltek. A párt kitűnőségei közé tartozott Schwarz Gyula, szép előadású fiatal tudós. A szélsőbal 48-as nevet vett fel, 48-on azonban felül állt, mert több és világosabb biztosítékokat követelt; Kossuthot tisztelte, de a párt maga Kossuthtul nem függött, minek kétségbe vonhatlan bizonyítéka az, hogy a 69-iki feliratot sem Irányi, sem Simonyi nem merték a Kossuth nevében beterjeszteni. Kossuth kétségkívül a pártot Simonyi, Irányi, Helfi által befolyásolta és nevével néhány kerületet az emigránsok számára megnyert, kiket, az országban ismeretlenek lévén, különben meg nem választottak volna. Általában a szélsőbalt sokat rágalmazták, 11 évig a párt ügyeiben tevékeny részt vettem; ösmerem, illetőleg ösmertem a pártnak minden egyénét, és pedig nemcsak díszköntösben, de pongyolában is: ennél fogva az igazság érdekében ki kell jelentenem, hogy a pártot és minden egyes tagját ezen országgyűlésen és előtte is mindég az önzetlen haza-

fiság, a tiszta meggyőződés vezérelte, sem az egész párt, sem egyes tagjai törvénytelenül soha nem izgat-
tak, a hatalomtul soha semmit sem nem kértek, sem
el nem fogadtak, a párt az ('málló magyar királyság
hagyományos eszméihez ragaszkodott, a kiegyezést a
törvényhozás által akarta meg változtatni.

A balközépet már ez időben méltán lehetett Tisza-
pártnak nevezni, mert Tisza Kálmán e pártot feltétle-
nül uralta, voltak ugyan rebenczes tagjai, kik szélső-
báli hajlamokkal bírtak, ezek időnkint a hatalmas vezér
ellen fellázadtak, a nagyeszű vezér azonban a lázon-
gókat mindég legyőzte. A balközép a szélsőbal által
veszélyes helyzetbe jutott, mert mindaddig, míg a
szélsőbal közjogi radical színezettel nem alakult, elveit
nem kellett constatálni, a személyi ellenzékeskedés is
kielégíthette az elégedetleneket, a szélsőbal alakulása
után azonban a talajt lábai alul el vesztette, mert vagy
helyes volt a kiegyezés vagy nem; a helyeslőknek ter-
mészetesen a közös ügyek megalkotói: Deák-és a kor-
mányhoz kellett csatlakozni, a rosszalók csak azon párt-
hoz csatlakozhattak, mely párt a közös ügyeket el
akarta törölni, elvi alapon a párt nem alakulhatott,
mert a kormánypárt szabadelvűnek mondta magát, a
szélsőballal nem egyesülhetett, mert kormányképessé-
ggel csak azon párt bírt Bécsben, mely a király által
hőn pártolt kiegyezést elfogadta. A kormánypártra
hatni nem kellett, mert ezek nagy része nem a közös-
ügyi szerződés-, de a hatalomért lelkesedett, ennél fogva
ha Tisza minster lesz, mellette épen úgy rajong, mint
rajongott Andrássy mellett, de hatni kellett az elege-

detlenekre, kimondta tehát alapél vili a personal-uniót, mit már előbb Madarász is elfogadott, mit azok, kik az osztrákokkal! szakadást nem akarták, nem tagadhattak, kimondta a magyar hadsereget, mely, ha a hadsereg felett ő felsége korlátlan rendelkezési joga megadatik, illetőleg az el nem törült királyi szokásos jogok alkalmaztatnak, a közös hadsereg keretébe befért, megtámadta a delegatiót. Ezen program igen ügyesen volt fogalmazva, mert a felületes vizsgáló ez és a szélsőbal! program között különbséget nem látott. A párt kitűnőségei közé tartoztak: Szontagh Pál éles eszű, rokonszenves képviselő, Várad y Gábor ragyogó szónok, gróf Ráday László, Nyáry Pál, Ghicz y Kálmán, Tisza Lajos, Györfi Gyula, Ivánka Imre, Vukovics Sebő; volt 4 grófjok, a párt állott 90-bül, ezek közül 71 a nemesi birtokos osztályhoz tartozott.

A Deák- vagyis kormánypárt nagy többséggel rendelkezett, a múlt országgyűlés minden kitűnőségét beválasztották, a pártrul Deák Ferencz még mindig korlátlanul rendelkezett, a kormány is már biztos testőséggel birt, mert a beválasztott állambérlők, állami hivatalnokok, vasúti igazgató-tanácsosok száma megütötte a százat, a h orvátok 27-en, a szászok 15-en voltak, tanár 3, pap 2 = 147, tehát a gárda maga az ellenzéket 5-tel haladta, a kormánynak a gárda saját pártjában is a többséget biztosította, Deáknál a betegség jelei már mutatkoztak, ennél fogva a viták vezetését gyakran a kormánynya bizta, mely hatalma öntudatában már nagy hangon beszélt. A nagy kormánypártban volt 29 gróf és báró, 3 pap, 2 tanár, 1 zsidó,

41 polgár, 152 nemes birtokos. Az országgyűlési kitűnőségek közé tartoztak Deák Ferencz, gróf Andrássy Gyula, br. Eötvös József, Lónyay Menyhért, Horváth Boldizsár, Pulszky Ferencz, br. Kemény Gábor, Sornich Pál, Hol Ián Ernő, Kautz Gyula, Go rove István, Tóth Vilmos, Bujanovics Sándor, Bittó István, Kerkápoli Károly, gróf Mikó Imre, Gajzágó Salamon, Hofman Pál, Trefort Ágoston, Éber Nándor, Ürmén yi Miksa. A párt szabadelvűnek mondta magát, a szabadelvű eszméket azonban lehetőleg elhalasztotta. A többség legjobban kedvelte a vasúti és kölcsön-műveleteket. A jobboldali képviselők kellemes, művelt, udvarias egyének voltak, a tanácskozásokban azonban durvák és türelmetlenek, az ellenzéki szónokok beszédjeibe belekiabáltak, a tanácskozás alatt fenhargon társalogtak, a házba ki s be jártak. A tapsonczokat Pulszky Ferencz vezérelte, ki Garibaldi karjaikul repült a kétfejű sas szárnyai alá, Pulszky a bukfcnczeket szerette és semmi sem hangolta le, sokáig Kossuth hive volt, az emigrációnak nem sikerülvén a beütés, Garibaldihoz csatlakozott és őt egy örült dalmát kalandra meg is nyerte, mit azonban az olasz kormány megakadályozott, nagybátyja nejének hagyván a szecséni uradalmat, gondtalanul élt, bár a szegénységet negélyezte, az üzletekért úgy látszik rajongott, a zsidó vállalkozókat közhír szerint a ministerekhez ő kalauzolta, az ellenzék beszédeibe folytonosan belekiabált, vagy fecsegett, mindaddig míg a párthajó sülyedését nem észlelte; a hadargás ezen neme különösen a Deák-párt egyszerűségeinek tetszett, kik sem beszélni, sem gondolkozni nem

tudtak, kezdetben különösen a szélsőbalt akarták póriás magukviseletével letorkolni, ez az ómban nemcsak nem sikerült, de a 36 vissza is adta, elannyira, hogy a zaj általánossá lett és a nagy többség gyakran saját vezetői szónoklatát is alig érthette meg.

II. FEJEZET.

A budai megnyitás elleni tüntetés. — Deák a budai várra a nemzeti zászló feltűzését kieszközli. — Somsichot elnöknek választják. — A bíráló és pénzügyi bizottságok választása. — A bíráló bizottságok eljárása. — Királyi leirat. — A többség. — Tisza Kálmán. — A szélsőbal, Miletics válaszfeliratai. — A kormány 113 többséggel győz. — A bírákruli törvényjavaslat. — Irányi Horváth ministert Böszörményiért keményen megtámadja. — Horváth sírásra. fakad, elégtételt kér. — Gajzágó Irányi megbüntetését, Deák rosszaságát indítványozza.— Elfogadtatik.

Az országgyűlés április 22-én nyílt meg, a korelnöki széket Pribék Antal foglalta el, a tanácskozásokat Irányi Dániel kezdte meg. A korelnök a házat értesíté, hogy ő Felsege az országgyűlést Budán 24-én fogja megnyitni, erre Irányi Dániel kijelentette, hogy a Budáni megnyitást törvénytelennek tartja, a budai várra kitűzött sárga-fekete zászló a nemzet önérzetét sérti, ennél fogva kéri a ministert, eszközölje ki ő Felségénél, a megnyitáskor a sárga-fekete lobogónak a magyarrali kicserélését, és kijelenté, hogy ha ez nem eszközöltetik, (5 és társai Budára nem mehetnek. Andrassy tagadta a megnyitás helyének törvénytelenységét és kijelentette, hogy a budai palota királyi palota, a sárga-fekete kétfejű sasos czimer a király családi czimere, ezt tehát a király használhatja, ennél fogva ő a lobogó megváltoztatását kérni nem fogja. Deák Ferencz nem akarta az országgyűlést jogsértéssel kezdeni, felkérte tehát a ministert, intézkedjék, hogy a megnyitási szertartáskor a várra a nemzeti zászló is tűzessék ki. Tisza fenntartotta magának a későbbi nyilatkozatot, megvágta azomban Madarászt azzal, hogy a múltkor nekik sem voltak kételyeik. A szélső balnak minden tekintetben igaza volt, mert 48. országgyűlési helyül határozottan Pestet jelezte ki, csak a kormány helyéül tűzte ki Budapestet, a megnyitás az országgyűlés megkezdése, ennek tehát Pesten kellett volna megejtetni, az ország czímerének mellőzése pedig az ország méltóságának meg-

sértése. Andrásy Deák nyilatkozatára meghökkent és kijelentette, hogy a magyar lobogónak együtteleges kitűzéséről már intézkedett. A kis ellenzék férfias fellépése tehát, legalább részben, a nemzeti zászló méltóságát és általa az országot helyreállította, a másik törvénysértés megszüntetését előkészítette, mert főleg ezen indokból nevezték el Pestet és Budát Budapestnek, mi által a törvénynek elég van téve.

A képviselőház elnökének Somsich Pált, alelnököknek Gajzágó Salamont és Bittó Istvánt választották meg. Szentiványi Károlyt mellőzték, mert a kormány múlt országgyűlési pártatlan eljárásával nem volt megelégedve, a conservatív Somsichtul többet vártak. 55 választás megsemmisítésére nyújtatott be kérelem, és pedig 20 ellenzéki, 35 kormány párti ellen. A megtámadott képviselők feletti bíraskodásra 9 hét tagú bíráló bizottság választatott, ezen bizottságok állása men fontos veit, mert ezektől függött a megsemmisítés, a kormány igen méltánytalanul járt el, mert megillette volna számarány szerint 24 és megválasztott 9 következőt: br. Podmaniczky Frigyes, Máriássy Bélát, Prónay Józsefet, Ivánka Imrét, Luksich Bódogot, Túri Sámuel, Kis Lajost, Pap Lajost, Mocsonyi Antalt. Ezek közül az igen egyszerű, gyenge, tehetetlen Kis Lajos a mérlegben semmit sem nyomott. Mocsonyi Antal a választásokért nem érdekelte magát, voltunk tehát 7-en. Minden bíróságra jutott tehát 1—6 ellen, már pedig egy ember hat rajongót vagy szolgát érvekkal meg nem győzhet; egyetlen ellenzéki választás sem volt törvénytelen, szemben a kormányjelöltekkel, mert a pénz- és hatalomrul a kormány rendelkezett, az

ellenzéki tehát-sem nem vesztegetett, sem nyomást nem gyakorolt. A megtámadottakat tehát az egy szál ellenzéki bírónak csak személyes barátság, 4 szem közti kérelem, a megtámadott iránti rokonszenv által lehetett csak megmenteni, de így sem mindég; néha azomban a véletlen is segített, bíróságom elé 4 ellenzéki került, két balközépit átcusztattam, igénytelenek voltak, a kormány nem nyomta; Mileticsért nem érdekelttem magam, de védelmére sem meg nem jelent, sem meghatalmazottat nem küldött, elesett; a negyedik szélsőbali barátom volt, az elnököt megnyerte, én megnyertem egy társamat, de ellenem volt három, megkísértettem hatni egy minister barátom által a miniszerelnökre, választása érvényes volt, megválasztják másodszor is, de a tisztelt választók megnyerése ismét 6000 forintjába került volna, a miniszerelnök azomban kijelenté, hogy az illetőnek meg kell bukni, nem volt tehát más mentség a halasztásnál, szerencsére a miniszerelnök elutazott a piramisokhoz, az egyik mameluk pajtás haza ment kacsázni, a másikat a cséplés vitte haza, a két megnyerttel hárman maradtunk, kettő volt ellenünk, az elnökkel felhasználtuk a kedvező alkalmat, Egyptom, a vadkacsák, a cséplés segélyével barátomat szépen igazoltuk.

0 Felsége 24-én tartott trónbeszédében megemlíti a kiegyezés nagy becsét, reformokat ajánlott az igazságszolgáltatás terén és pedig megalapítását ajánlotta a bírói függetlenségnek, a közigazgatás felelősségének, ajánlotta a felelős kormány és megyék összhangzásba hozatalát, a képviselőválasztások reformját, a felsőház reformját, a sajtótörvények hiányai pótlását, az egyesülési és gyű-

lekezeti jog rendezését, a hűbéri maradványok méltányos megszüntetését, a felsőbb közoktatás rendezését, az iparviszonyok és részvény társaságok szabályozását, az államháztartás terén a takarékoságot, az egyensúly lehető fenntartását, az adóreformokat, jelezte az európai kedvező békés viszonyokat.

A trónbeszéd, midőn a fejedelem a szertartásos háttárokra túllépve, az ország ügyeiről, reformok behozatala és a törvények megváltoztatásáról nyilatkozik, nem egyszerű szertartás, de nagyfontosságú együttes királyi és kormányi nyilatkozat, mert az ezen szellemben előterjesztendő törvények máj* nemcsak a ministerek, de a király nézeteit és akaratát is tartalmazzák, de még ha a törvények módosítását és eltörlését nem tartalmazzák is, a törvényhozás az ország helyzetéről jogosan nyilatkozhat, a királyt fölvilágosíthatja a kormány helytelen, ügyetlen, törvénytörő kormányzatáról, teheti ezt, sőt tenni kötelessége főleg azért is, mert a királyhoz közvetlen és általánosságban csak ez alkalommal szólhat. A kiegyezés dicsérete felesleges öndicsékvés volt, mert ez már két éve törvénytörő volt, ha jó, maga magát dicséri, ha rossz, a királyi helyeslés jóvá nem teheti. Az ellenzék felhasználta az alkalmat a kiegyezés szerves megtámadására, a kisebbség felirata ugyan nem diplomáciai okmány, mert ő Felsége elé csakis a többség válaszfelirata terjesztetik fel, de az újságokban megjelenik, olvassa tehát mind az ország, mind a király, ezen indoknál fogva mind Tisza, mind a szélsőbal, sőt Szerbia fáradhatlan hegedőse Miletics Szvetozár is, külön válaszfelirati javaslatot terjesztettek a ház elé.

A többség bizottságot nevezett a felirat elkészítésére, a felirat a trónbeszédnek egyszerű visszhangja, kéri a határvidék polgárosítását és bekebelezését, Dalmáciának Horvátországhoz! csatolását.

Tisza Kálmán: Elösmerjük, hogy az ország jólléte nagyrészt a belügyi reformoktól függ, a reformok azokban kedvezőtlen közjogi viszonyok közt keresztül nem vihetők, nem tagadjuk a közjogi megoldás fontosságát de ezen megoldás czélszerűségét nem ösmerhetjük el, nem pedig, mert ez a legfontosabb teendőket elvonja a magyar törvényhozás- és a magyar kormány túl, a törvényhozás és kormány kezeit megköti, a pénzügyek egy részét az országiul elvonja és ez által pénzügyileg lehetlenné teszi az ország szellemi és anyagi érdekei fejlesztését. Érdekeink a közjogi viszonyok javítását követelik, mert kétségkívüli jog és tétel az, hogy szabad állam csak maga hozhat magának törvényeket, hogy a hozottak végrehajtására csak maga van jogosulva.

Azon államnak, mely nemzeti hadsereggel, pénzügyei és diplomatiával nem bír, fennállása bizonytalan, a törvénynek engedelmeskedni kell, de a rossz törvény megváltoztatása kötelesség.

A két állam legbiztosabb kapcsa, a király személvének azonossága, ezt elmondani kötelességünk és reméljük, hogy törvényjavaslatai nkbul Felséged arrul meg fog győződni, hogy állami létünk a közös minister és delegatio nélkül sikeresebben elintézhető.

Óhajtjuk a bírói függetlenség biztosítását, a büntető törvénykönyvet, az eskütszékek alkalmazásával, a megyék és városok szervezését, ellentétet azomban a megyei in-

tézmény és felelős kormány közt nem látunk, barátjai vagyunk a törvényhatóságok és tagjai felelősségének, a korlátozott önkormányzatot azomban a városokra is kívánjuk kiterjeszteni.

Kívánjuk a választási jognak a pártoskodás és minster! önkény elleni biztosítását, kívánjuk az országos képviselő függetlensége biztosítására a képviselői összeférhetlenség megalkotását.

A főrendiháznak az alkotmány újabb keretében helye alig van, hasznos csak akkor lehet, ha a kormánytul független, a közvéleménnyel folytonos és közvetlen összeköttetésben lesz, ennél fogva külön osztálylyá nem fog csontosulhatni.

A sajtótörvények oly módoni alakítására készek vagyunk, hogy a sajtószabadság valósággá váljon, helyesnek véljük a hűbéri maradványok eltörlését, a részvénytársasági, közoktatási törvényeket, a közlekedés tökélyesbítését. Szükségesnek tekintjük az adóreformot, komolyan tárgyalandjuk a költségvetést, kívánjuk az egyensúlyt, mindenekelőtt azomban a számszékét kívánjuk felállítani. Az egyensúly azomban csak a közjogi helyzet megváltoztatása után elérhető, mert a közjogi helyzet által, ma, mind a kormány, mind az országgyűlés keze meg van kötve.

Számos kérdések vannak, melyek a trónbeszédben megemlítve nincsenek, ezek közül kiemeljük mint mellőzhetleneket, a közjogi helyzet reformját, a teljes vallás szabadság létesítését, az ország területi épségének helyreállítását, mely csak a fiumei és dalmatiai kérdés és a határőrvidékek bekebelezése, elintézése után lesz bevégzettnek tekinthető, s a t.

A szélsőbal válaszfelirata, beadják Simonyi és társai: Hódoló tisztelettel vettük Felsőged országgyűlési meghívását, ki kell azonban jelentenünk:

Hogy az országgyűlés csonka, mert a határvidék nincs jelen, a törvény és a területi épség követelik a határvidék polgárosítását, joggyakorlatát, Dalmácia és Fiume magyarországhoz csatolását.

Magyarország és Erdély valóságos egyesülésének végrehajtása nem halasztható, a képviselőválasztás is csak minister! utasításon alapul, a törvény végrehajtását parancsolja a törvény és Erdély belnyugalma.

Mindaz a mit a javítások terén tehetünk, csak úgy lehet üdvös és tartós, ha a nemzet közjogi tekintetben az ország önállását és függetlenségét biztosítva látja, mert a jog, jóllét és szabadság csak akkor biztos, ha az ország önnálló és független.

Hazafiui kötelességünknel fogva kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy az alkotott közjogi törvények az ország többségét agodalommal töltötték el.

A delegatio megtámadja az országnak törvények és alapszerződések által biztosított önállását és függetlenségét.

A közös ministerium által idegen, nem felelős egyének intézkednek a haza ügyeiről.

A közös hadsereg megingatta reményünket a hadsereg tettejében, aggodalommal tölt el az általunk elvállalt államadóságok idegenek általi kezelése, káros a kereskedelmi szerződés, mely Austriát irányunkban méltánytalan kedvezményekben részesíti.

Az aggodalom a legfontosabb ügyekre a nemzet nagy részénél nyilatkozván, a haza és trón közös érde-

kében kötelezve érezzük magunkat a reformokat figyelembe venni és a múlt országgyűlésen hozott törvényeket, az ország állami jogainak szempontjából az uralkodó személye azonossága alapján átvizsgálni és ebbeli megállapodásainkat szentesítés végett Felséged elé terjeszteni.

Fontosak és számosak a reform igényid, a 48-iki törvények a jogokat minden lakosra kiterjesztették, a jogegyenlőség, az önkormányzat csak akkor lehet üdvös, ha az ősi alkotmány szellemében szabályoztatik.

Az igazságügy rendezését fontosnak tartjuk, szükséges azom ban hogy a felelősség az ország kormánya- és minden közigazgatási közegre alkalmaztassák, hogy a bíróság védelmét minden polgár, minden hivatalos önkény ellen igénybe vehesse.

Fenálló bíróságaink ma is nélkülözik a törvényes alapot, sietni fogunk tehát, a bíróságokra! szóló javaslatokat figyelemben tartva, alkotmányunk önkormányzati jellemét sürgősen tárgyalni, polgári ügyekben a szóbeliséget és nyilvánosságot, bűnvádiakban az eskütszéki eljárást tartjuk czélszerűnek, clőlegesen a testi büntetést kívánjuk eltöröltetni.

Szükségesnek tartjuk a megyék szervezését, ragaszkodunk az önkormányzathoz, ellenezzük a központosítási irányt, a 48: XVI. alapjáni rendezés reánk maradt, igyekezni fogunk azt végrehajtani, fenn akarjuk tartani a megyei bírák és tisztviselők választását, a kormány törvényes rendeletéinek a megyei tisztviselők általi végrehajtását, a kérelmezés és az ország minden ügyei feletti szabad nyilatkozási jogot, kívánjuk azomban a tisztviselők és bírák minősítvényét, a törvénykezésnek a közigaz-

gatástuli elkülönítését, a törvényes rendeletek pontos végrehajtását, a megyék pénzszükségletei illő fedezetét, kívánjuk a városok és községek rendezését.

A megyék és kormány közti súrlódások megszüntetésére sikeres módokat javaslandunk.

Szükségesnek tartjuk a felsőháznak a képviseleti rendszerrel összhangzásba hozatalát.

Kívánjuk a 48-iki választási törvények hiányait pótolni, a választási szabadság biztosítása azért is sürgős, mert a ministerium a választásokba önkényesen, törvénytelenül avatkozott be, szükségesnek tartjuk a vesztegetések megakadályozását, a titkos szavazást, célunk a választási jog tágítása.

A személyes szabadság érdekében a polgárokat fel akarjuk jogosítani, hogy jogai sértőjét, törvényes bíró előtt feleletre vonhassa.

Kívánjuk a sajtó és véleménynyilvánítás szabadságát biztosítani, a gyülekezési és egyesülési jogot a köz-törvények oltalma alá kívánjuk helyezni.

Kívánjuk a korlátlan vallásszabadságot biztosítani.

Kívánjuk, hogy a közoktatás ügyét az ország faj-, nyelv- és valláskülömbőség nélkül felkarolja, és pedig a népnevelést ingyenesnek és kötelezőnek, a magasabb tanintézeteket könnyen hozzáférhetőnek óhajtuk.

Kívánjuk, hogy a közoktatás a községtől a kormányig válhatlan kapcsolatba hozasson. A hűbéri viszonyok eltörlése a nemzet kívánata, figyelni fogunk a nemzetközi szerződésekre, az ipartörvényeknél figyelmeztünk a kötések gyors elintézésére, a kalandos vállalkozók fékezésére.

Igyekezni fogunk a földművelés akadályai elhárításán, óhajtjuk a hazai független bankrendszert. A közlekedés javítása anyagi életünk mellőzhetlen feltétele, az ország anyagi felvirágozása azonban csak úgy elérhető, ha nyers terményeinket olcsón a tengerre szállíthatjuk, ha az ország drága kötelezettségeket nem köt, ennél fogva mi kamatbiztosítási biztosítás helyett, kamat nélküli ingyen pénzen akarjuk az állam általi építést.

Teljesíteni fogjuk az Austriáért elvállalt kötelezettségeinket, de teljesítenünk kell a saját polgáraink iránti kötelezettségeket is.

A fenálló terhek az ország adóképességet felülmúlják, sőt magát a nemzet vagyont támadják meg, kívánjuk az egyensúlyt, a hivatalnokok száma leszállítását, a hadsereg leszállítását, az adó arányosabb felosztását és az adók szabályozását.

Horvátország- és minden más ajkú lakosokkal békét és egyetértést óhajtunk.

Örömmel értesülünk a békés viszonyokról, két kérdés tölt el azonban aggodalommal: a keleti és német kérdés.

Mi nem kívánunk szomszédaink ügyeibe avatkozni, a nemzet közvéleménye a török ügyekben a be nem avatkozást és a be nem avatkozásnak a többi hatalmak általi elfogadását óhajtja.

Örülünk a németországi helyzetnek, a németek hatalmát az európai béke biztos garanciájának tartjuk, a németek barátságára Magyarország számolhat, tehát szilárdításukon örvendünk.

A béke biztonságát mi nem a nagyszámú hadseregben, de a népek fejlettségében és egyetértésében látjuk, a refor-

mok nagy költségeit csak akkor leszünk képesek viselni, ha a fegyveres béke, valóságos békévé válik.

A Felsőged többi országaihoz! rokonszenvnél fogva, örülünk az ostromállapotnak Csehországban megszűntetésén, sajnáljuk, hogy az 8 hónapig tartott; ez alkalommal engedje meg Felsőged azon meggyőződésünket ki nyilatkoztatni, hogy a nemzeti aspiratiók fonák irányban tévedéseit nem ostromállapotokkal, de a nemzeti kívá-
rnatok kielégítésével lehet megelőzni. — Május 13.

Miletics Szvetozár: Az államjogi viszonyok, melyek az állam jólétének alapját képezik, a múlt országgyűlésen kedvezői eg nem oldattak meg, mutatja ezt az ellen-
zéknek a nagyszerű nyomás dacára nagyobbodása, kell hogy ezen viszonyok a nemzetiségek közmegelegedésére oldassanak meg.

Megoldandók: a területi épség, az alkotmányosság kérdése, a Magyarország és Felsőged többi tartományai közti viszony, a Felsőged országaiban lakó népek jog-
egyenlősége.

Magyarországnak sem épsége, sem az állam souverenitása nincs helyreállítva. Dalmatia nincs összekötve Horvátországgal. Sőt e tekintetben a magyar kormány ígérete dacára semmi lépéseket sem tett, a határőrvidék hasonlólag nincs bekebelezve.

Az állam-souverenitás nincs helyreállítva, mert az ország vére és pénze felett nem rendelkezik, az első egészben, a második nagy részben a delegatióra ruház-
tatok, mely a törvényhozás felett áll, az országgyűlésnek nem felelős.

Mi átlátjuk a Felsőged országai közti szoros szövet-

ség szükségét, de ezen mód nem kielégítő, mert sérti az ország önállását, a nemzetiségek érdekeit.

A kiegyezés Felséged többi országai alkotmányosságát alapfeltételül tűzte, jogunk és kötelességünk ezekről szólni. Felséged többi országai ügyei nem alkotmányosan rendezettek, Csehország önálló állam volt, a fehér-hegyi győzelem ez ország elévülilletlen jogait nem kobozhatta el, Felséged ezen ország jogait kétszer kegyeskedett biztosítani, az 1867. deczemberi alkotmány azomban a cseh korona államjogait eltörülte; Galliczia hasztalan reclamálja államjogait, a krajnai, karinthiai, stíriai, istriai szlávok autonóm nemzeti jogaikat hasztalanul követelik.

A dualismus, a hid, mely a kapcsot Magyarország és Austria közt képezi, a többi népek nemzeti és államjogaibul készült, a vihart nem fogja kiálni.

E szellemben folyt ki Magyarorszáiban a nemzeti ügyek rendezése. Erdély önállása megsemmisült, a románok elég illetlenek, a horvát egyesség octroyált alapon pressióval eszközöltetett. Fiume kérdése a horvátok hátrányával oldatott meg.

A nemzetiségi törvény hátrányosabb még az alválasztmányok javaslatainál is, a szerbek és románok elégedetlenek.

Felséged a szerb nemzet jogait biztosította, a szerb nemzet nemzeti jogairul le nem mondhat, reméljük, hogy Felséged e tekintetben kormánya által javaslatot fog beadni az országgyűlésnek.

Ezek rendezése nélkül a reformok kevés értékűek.

Az állam külpolitikai érdeke a német egységet, a török járom alatti népek felszabadulását igényli, míg

azomban Magyarország kormánya a külpolitikába teljes befolyással bírni nem fog, míg Austriában a nem német nemzetiségek befolyása nem biztosíthatik, a külpolitika czélszerii megváltozására nem számíthatunk.

Miletics javaslata a belügyekre rajongó tiltakozás az ellen, mit első nemzetiségi törvényjavaslata visszavétele és a 24 képviselő javaslata elfogadása által maga is elősmert, általában Miletics a nemzetiségek iránti kedvezőtlen hangulatot el mérgecsítette, mert folytonosan túlzott, lapjában örökké izgatott, magyarul beszélni nem tudott, beszédjeit szórni szóra tanulta be, ennél fogva alig lehetett érteni, a magyar képviselők társaságát kerülte, felirata inkább a királyhoz intézett vád, mint felirat volt, és pedig nemcsak a kormányt, de magát a nemzetet is megtámadta, Magyarországot szét akarta darabolni, törvénytelen rendeletekre hivatkozott, melyet mindenki államellenes merényleteknek tekintett, a szerb nemzetről beszélt, a szerbek az országban jövevények voltak, kiknek nemcsak nemzeti létét, de részben még kiváltságaikat sem ösmerte el az ország.

A Tisza felirata a szélsőbal feliratátul keveset különbözött; a közösügyi egyesség jogérvényét mindkét párt elősmerte, mindkettő tiszteletteljesen szóllott a királyhoz, az államszerződést mindkettő megtámadta, mindkettő önálló pénzügyet, külügyet követelt; a hadseregre nézve azomban már egy mástul erősen eltértek, mert a balközép csak különálló magyar hadsereget, a szélsőbal ellenben önálló magyar hadsereget követelt. Az önállás és különállás lényeges különbség, mert az önállás minden beavatkozást kizár, az önálló hadsereg csakis a mi-

nistertül függ, külföldön el nem helyezhető, ellenben a különálló függhet, mint függött eddig, az uralkodóiu, tisztjeit nevezheti az uralkodó minister befolyása nélkül, elhelyezhető Austria bármely részébe, ez tehát a kiegyezésben foglalt seregtül csakis kevésben különbözik. A megyei önkormányzathoz mindkettő erősen ragaszkodott, az eskütszékek alkalmazását mindkettő óhajtotta. A reformok tárgyában a szélsőbal világosabban nyilatkozott, magát az adórendszert megtámadta, kívánta az igazságos és arányos adófelosztást, a hadsereg, a burocratia leszállítását, a termények olcsó szállítását. A vasutak ingyen pénzen! építése alatt azt értették, hogy az államkincstár jegyeket bocsásson ki a vasutak építésének megkezdésére, csakis biztos vasutakat építsen, ha a vonal jövedelmezése bebizonyult, adja el társulatoknak és az eladási áron építsen folytatólag ismét, ezen rendszer mellett a vasutak kamatbiztosítás nélkül felépülnek és a kincstárjegyek sem szaporodnak. Az adórendszer megváltoztatása, igazságos felosztása, a burocratia leszállítása az én eszmém volt, a vasútépítés a Simonyié, az egész közjogi rész és szerkezet a Kossuthé. Irányi behozta az ingyen oktatást, mi kívánatos, de viszonyaink közt a távol jövő zenéje volt. A Csehországruli tételnél szemünkre hányták, hogy mi nem avatkozhatunk Austria ügyeibe, mert ez Austriát a magyar ügyekbeni beavatkozásra hívja és jogosítja fel, ez nem áll, mert Magyarország határozottan kimondta a XII. törvényben, hogy a kiegyezés egyik főfeltétele Austria alkotmányossága; abba, hogy Austriának mily alkotmánya van vagy legyen, kétségkívül nem avatkozha-

tünkj de azt, hogy alkotmánya legyen, követelhetjük; már pedig azon államban, hol az alkotmányt a fejedelem felfüggesztheti, nincs alkotmány. A csehek iránti rokonszenv megemlézése eszélyes volt azért is, mert Austriának $\frac{1}{10}$ -cd része szláv, mi nemcsak az osztrákokkal, de a szlávokkal is szövetkeztünk, Csehországgal érdekeink többen találkoznak, mert Csehország is földmivelő ország. A szélsőbal felirata sok részletet behozott, mi a feliratok keretébe régi divat szerint nem tartozott, de a párt nem lévén szervezve, programot nem adhatott ki, minden oldalra! rágalmazták, felhasználta tehát az alkalmat, hogy magát az országnak is bemutassa.

A vitát főleg a közös ügyi ügyesség támadása, a kormánynak a választásoknál! erőszakoskodása képezte; a reformkérdésekhez nem lehetett szólni, mert a trónbeszéd csakis általános elveket jelzett, a pártok nem elvi, de közjogi alapon alakultak, elvi tekintetben szüleg a pártok közt nem volt különbség, mert mind a három párt szabadelvűnek vallotta magát. Az ellenzék mindkét árnyalata valósággal az is volt, a kormányban volt néhány conservativ, de ezek nem mertek szint vallani, vagy hallgattak, vagy szabadéi vüséget negélyeztek. Az ellenzék részérül a közjogi vita felelevenítését főleg azon körülmény indokolta, hogy a kiegyezés módjárul az ország nem volt tájékozva, az új országgyűlésen tehát az ország véleményére lehetett hivatkozni. A vita május 20-án kezdődött és tartott 12 napig; a vitában Deák Ferencz igen csekély részt vett, a kormányt és a kiegyezést védtek: gr. Andrássy Gyula, br. Eötvös József, Horváth Boldizsár miniszterek, Deák Ferencz, Kautz Gyula; erősen támad-

ták: Tisza Kálmán, Nyáry Pál, Várady Gábor, Simonyi Ernő, Irányi Dániel, Schwarz Gyula; az említettekén kívül hosszan és röviden mind a három párt számos tagjai részt vettek a vitában, a tapsonczok kara folytonosan szavazásért zúgott. A kormánypárt válaszjavaslatát elfogadta 255, ellene szavazott 142, távol volt 24; a kormány tehát 113 szavazattal győzött, ezen arány megmaradt az országgyűlés berekesztéséig. A nemzet többsége tehát a 68-iki országgyűlés művét ezen szavazás által helyeselte. A győzelem senkit sem lepett meg, mert a kormány tömör többségét ismerte, a bukás a balközép vezetőire kedvesebb volt a győzelemnél, mert a pártvezérek a kiegyezés czélszerűségéről meg voltak győződve, de harcolniok kellett, mert ha a fegyvert lerakják, pártjok nagyrésze a szélsőballal egyesül, lia győzzenek, a sikert első sorban megghiúsítja a felsőház, mely az osztrák eszmékhez még mindig ragaszkodott; ha győzzenek, még ha ő felsége a szigorú alkotmányosság eszméitől vezéreltetve a kormány alkotással megbízza is, nem tudtak volna kormányt alkotni, mert az ellenzéki többség különböző ellentétes elemekből állt; a 25 nemzetiségi képviselő csak túlzott nemzetiségi követeléseik kielégítésével lett volna megnyerhető, Tisza a magyar nemzet felsőségéhez szilárdul ragaszkodott és bár tehetségei- és erélyénél fogva a kormányra hivatva érezte magát, a kormányt nemzetiségi engedmények árán semmi esetre sem fogadta volna el, Tisza nélkül pedig ellenzéki kormány nem volt alkotható, de bárki lett volna a kormány elnöke, ha a nemzetiségeknek kiváltságokat biztosít, elhagyja a balközép kétharmada, el az összes

szélsőbal, mert kevés kivétellel a nemzetiségi törvényt is sokalták, a szélsőbal 5 tag kivételével az önálló magyar hadsereg rögtöni felállítását követelte volna, mit a király semmi szín alatt el nem fogad, ha tehát a véletlen a győzelmet Tisza Kálmán kezére játsza is, megbukik a kormányalakítási kísérletnél; ezt Tisza Kálmán, ki nemcsak nagy tehetség, de gyakorlati államférfi is volt, nagyon jól tudta, a győzelem után tehát saját pártja megpuhulásáig nem vágyott.

A trónbeszédet az ujonczok megszavazása követte, ezt csakis a szélsőbal támadhatta meg, mely önálló hadsereget követelt; a támadás alapjául az ujonczok törvényellenes száma, az európai békés hangulat szolgált. A hadsereget szabályozó törvény szerint ugyanis Magyarország 32,900 ujonczot köteleztetett évenként kiállítani; az ujonczozás három korosztályra volt megállapítva, a kormány követelt 39,4315 ujonczot és <5 korosztályt, a kormány ugyan látszólag a szükségletet igazolta. Ezen vitánál 4-en támadtunk, a kormány nagyon kényelmesen érezte magát, mert a balközép védelmezte, tehát hallgatott; a szélsőbal csak maga szavazott a javaslat ellen.

A pénzügyi bizottságba, mely az ország legfontosabb ügyeivel foglalkozott, meg választottak: Csengery Antal, Bittó István, Harkányi Frigyes, Pulszky Ferencz, Zsedényi Eduard, Kautz Gyula, Ocskay Rudolf, gróf Zichy József, Wahrmann Mór, Széli Kálmán, gr. Kimen, Ghiczey Kálmán, Szontagh Pál, Máriássy Béla, Ordódy Pál. Ezen bizottságnak feladata lett volna a költségvetés tételei, a kormány pénzügyi rendszerének megbírálása, az országos helyzetnek megvilágítása, ezen bizott-

ság elé tartoztak a vasutak és kölcsönök; ha hivatását felfogja, igen sok jót tehet, sok rosszat megakadályozhat, a helyzetet teljesen ismerhette, mert a kormány köteles volt mindenben felvilágosításokat adni, a bizottság ideje nem volt megszabva, a bizottság csakis a pénzügyekkel foglalkozott. A bizottság azomban feladatát nem oldta meg, hivatásának magaslatára nem emelkedett. A kormány pénzügy-rendszerével a bizottság soha sem foglalkozott, de bírálta a minisztériumok egyes tételeit, ezer forintra menő levonásokért küzdött, ellenben milliókra szemet hunyt, ellenőr helyett hivatalos támasz lett, a helyzet megvilágosítása helyett elfedte a hibákat, jelentéseiben védte a kormányt és rendszerét, vagyis a kormány engedelmes közege, villámhárítója lett. A vasutak műszaki részének megbírlása nem tartozott reánk, de igenis a pénzügyi; a bizottságnak kötelessége lett volna tehát az országot figyelmeztetni, hogy a parallel vasutak, a ministerek, pártfők vasutai az országra elviselhetlen terhet rónak, hogy Hollán államtitkár jövedelmi előirányzatai túlzottak, pedig' azt mindnyájan tudtuk, hogy ha az ország bizonyos rendszert nem állapít meg, világba engedélyez és garantiroz, ebből az országra nagy és örökös teher háramlik: fel kellett volna az országnak fedezni a deficit léteit és mennyiségét, követelni kellett volna a kormány túl az adóreformok betérjesztését, fel kellett volna az állambirtok csekély jövedelmét fedezni, fel a kezelési pazarlást, figyel mezni kellett volna a kölcsönök drágaságára. Valóban, ha a pénzügyi bizottság kötelességét teljesíti, az országnak évenként milliókat menthetett volna meg; de a pénzügyi bizottság tagjai

csak saját érdekeikre, egyéni befolyásuk értékesítésére gondoltak. A közvetett adókra, a bankra azt mondák: kötve vagyunk az osztrák, a vöslai szerződés által, a földadót elutasították a kormány által ígért adóreformok ürügye alatt, a deficit ellen nem szóltak, mert a hiányt fedezni kell, a nagy hivatalnoki kart szükségesnek tekintették, mert a fenálló rendszer mellett a személyzet le nem szállítható; a seregnek belföldi iparosok általi felszerelését mellőzték, mert ez közös ügy, az adóarányosságot gyűlölték, mert ez a pénztökét támadta volna meg, a tőzsérek pedig keblbarátjaik voltak, ellenben egy rongyos kapus vagy alárendelt hivatalnok fizetése leszállításért titáni harezokat vívtak; általában a bizottság magát csakis számvizsgáló intézménynek tartotta. Azon három év alatt, inig a ház bizalmából e bizottság tagja voltam, megösmertem a hiányokat és bűnöket, de sem okos eszmét nem hallottam, sem hazafiságot, jóakaratot, kötelességérzetet nem tapasztaltam.

A bíróságokra! az igazságügyér törvényjavaslatot nyújtott be, az általános tárgyalás országos botránnyal végződött. Irányi Dániel a javaslat elleni szónoklatát következő szavakkal végezte:

„Es most néhány szót intézek az igazságügyminister úrhoz: O oly melegen, oly fényesen dicsérte a 48-iki törvényhozást, a 48-iki törvényeket, hogy már köszönetét valék neki mondandó ezen elismeréséért, midőn lezárta ajkaimat azon tudat, miszerint azon kormánynak tagja ő, mely ezen 48-iki törvények legbecsbs részét feláldozá. És elhalt ajkaimon a szó, midőn meggondolám, hogy a 48-iki törvények dicsőítője ugyanazon igazság-

ügyminister ur, ki a 48-iki törvények egyik leghívebb, legjelesebb, legtisztább jellemű bajnokát, elődömet törvénytelen ítélet következtében halálra üldözte.“ Ezen erős szagu szónoklatra felforrt a hű csatlósok vére, korcsmai tombolást kezdtek, Horváth minister felelni akart, a ház elnöke rosszalta Irányi erős nyilatkozatát, az idő már két óra felé közeledve, az ülést feloszlatta; Horváth minister másnap színpadi tüntetést rendezett, kijelenté, hogy Irányi ötöt gyilkosnak bélyegezte, hogy a bíróságok tekintélyét támadta meg, hogy ő a hazának mindenét feláldozta (a semmit évi 16,000 forint és járulvány okért), hogy őt a hivatal családjától is megfosztja (9—2-ig), a munka erejét kimeríti (az osztrák törvények magyar fordításának felülvizsgálása), kész életét és vérért áldozni a hazáért, de becsületét nem; a minister! székét, a képviselői állást addig el nem foglalhatja, inig a ház megsértett becsületéért elégtételt nem ad, erre könnyezve távozott. A minister vagy náthás volt, vagy előre elkészítő szemeit, mert a könnyek peregtek, ez pedig férfinál nem természetes jelenség. Ezen komoly bohózat teljesen felesleges volt, mert Irányi betű szerint véve, valótlant mondott, lényegileg azom ban igaza volt, a szabadság törvényei szerint, mely megírva nincs, de minden szabad ember keblében él, sértést, törvényteleniséget nem követett el; valótlan volt azon állítása, hogy a bíróság Böszörményit törvénytelen Ítélet által marasztalta el, mert Böszörményi a tárgyalásra sem személyesen, sem védője által meg nem jelent, az eskütszeknek el kellett tehát marasztani, a bíróság a jogerejű ítéletet meg nem változtathatta. Nem volt igaz az üldözési vád sem, mert

igaz ugyan, hogy Böszörményi a börtönben halt meg, de nem a bánásmód miatt, mely tisztességes volt, de meghalt, mert a sorvadás kimerítette és meghalt volna épen oly gyorsan, ha palotában lakott volna is. A bírói ítélet nem szentség, a minister nem isten, nem király, az Ítéletekre naponta elmondjuk a törvényteleniséget, az ügyvéd, a fél ezen alapon felebbez; közfoglalom szerint Horváth Böszörményit csakugyan üldözte, mert az ő javaslatára határozta el a kormány Böszörményi perbefogatását, ő rendelte el a közvádlónak a vádirat beadását, ő rendelte el a Böszörményi elzáratását; a közéletben mindenki üldözésnek tartja még azt is, ha egy ember a másik ellen több adóssági port indít, vagy az Ítélet végrehajtását sürgeti, vagy a végrehajtásnál kíméletlenül jár el. Horváthnak tehát be kellett volna bizonyítani az Irányi állításai valótlanságát és ha a minister urnái a személyes bátorság hiányzott, rágalmazásért kérhette volna Irányi megfenyítését. A demagog minister ur azonban a becsületsértés tógájába burkolódzva, Irányi támadásából a törvényekben ismeretlen kormányfelségsértési esetet alkotott, a jövő rettentő példájára. Az első indítványozó érdemét Gajzágó Salamon tartá fenn magának, a ruganyos magyar törvényekben az összes két iskolát kijárt fiskális-kar nem tudott szakaszt találni, Gajzágó tehát az immunitás! bizottsághoz utasította azon meghagyással, hogy keressen törvényt, találjon módot a vad szélsőbal! bűnös megbüntetésére; Deák Ferenczben azonban a jogérzet feltámadt, nem akarta pártját nevetéssé tenni, rosszalást indítványozott; az ellenzék az indítvány kinyomatását és tárgyalása kitűzését köve-

telte, és pedig igen helyesen, mert a szabályok ezt rendelték, a többség azonban élt az erőszak csúnya hatalmával, a rögtöni szavazást elrendelte, az ellenzék a házból tüntetőleg kivonult. A nagy minister sértett becsületét a rosszalás kielégítette, a hős folyosón könnyei felszáradtak, büszkén visszaült tehát a piros bársonyszékbe és az osztrák törvényekben! búvárkodását folytatta. A ház nagyrészt kopaszok- és őszek b ül állt, sietett tehát élni, az ellenzéknek felszólalásait türelmetlenül hallgatta, a deficit hősei az időpazarlás ellen folytonosan panaszkodtak; ők kétségkívül nem pazarolták az időt, mert a nagy rész nem gondolkozott, de pazarolták az ország millióit.

A kormány törvényjavaslatában a megyei bírák választását a megyéktől elvette, a bírák kinevezését, a bírák ellenőrzését a kormánynak adta át. A bíróságok a régi helyzetben semmi esetre sem maradhattak, mert a bíráskodáshoz semminemű minősítvény sem volt kötve, a bírák egyszersmind közigazgatási tisztviselők is voltak; a bírák felett az ellenőrzést a megye egy ülés gyakorolta, a bíróságokhoz pedig nemcsak jóakarát, de szakösrneret is kívántatik, mert a. törvények szerint kell ítélni, a perek, a közigazgatás teendői megsaporodtak, csakis azon egyén teljesítheti pontosan köteleességét, ki egy szakmával foglalkozik, a kettős működés az egyik, néha, mindkét szakmának kárára, van, mert elég ideje nem lévén, folytonosan kapkod, a megye a pártoskodás, egyes hatalmasok által befolyásolva, sokszor nem járt el egész szigorral. Mindezeket azonban ki lehetett volna egyenliteni, mert a bírói minősítvényt, a közigazgatásnak az

igazságszolgáltatástuli elválasztását, a minősítvén yt az ellenzék is elfogadta, sőt az ellenőrzésnek a kormány általi gyakorlatát sem ellenezték volna. A legerősebb kérdés volt tehát a kinevezés; a megyék még ekkor Magyarország beléletében igen fontos állást foglaltak el, a múlt tapasztalatai a, választást ajánlották, mert a régi megyei bíróságok függetlenebbek voltak a királyi bíróságoknál, a megyei választott bírák értelmesebbek és becsületesebbek voltak a kényuralom alatt kinevezett megyei bíráknál. A ministeriumnál a pártoskodás szelleme elhatalmasodott, ennél fogva méltán lehetett tartani, hogy a megyei bíróságokra jellem- és tudomány-tekintet nélkül korteseit fogja alkalmazni; a választás azért előnyösebb, mert amely rosszat tesz, azt az új választásnál kijavíthatja, ellenben a minister a kinevezett bírót, ha később ostobaságáruul meggyőződik is, el nem csaphatja; a megye minden embert ösmer, a minister ellenben 2000 embert nem ösmerhet. Legczélszerűbb lett volna tehát a két eszmét összekötni, meg kellett volna a megyéknek hagyni a választási jogot, ellenben átadni a kormánynak a felfüggesztés, a fegyelmi kereset megindítása jogát; a jelelést (így 4 tag- és a főispánbul álló jelelőbizottságra kellett volna bízni, melybe a főispán két tagot nevez. Ily szervezet mellett a kormány és megye az alkalmatlanokat kizárhatták volna. A minister azonban a teljhatalom után csengett, a megyékkel, mint nemesi fészkekkel ellenszenvezett. A bírósági kérdésben a szászok is az ellenzékkel szavaztak; 40 távol volt, 203 elfogadta, 156 ellenzetté. A viszonyok azóta lényegesen változtak, a megyeközönség mind alkatrészeiben, mind

szellemében megváltozott, a középosztály tekintélyes része megbukott, helyét zsidó uzsorások foglalták el, kik a megyegyűlésekben részt nem vesznek, a régi maradványok alszanak, a nép a megyéért nem lelkesedik, még a választásoknál is hiányzik egy harmad; a jelenlegi megyékre tehát a bíró választást csak kevés ember bízna.

III. FEJEZET.

Hevesbe és Somogyba az ellenzék ellen biztosokat küldenek. — Andrassy és Lónyay közti egyenetlenség. — Gr. Rádayt a szerb üzelmek megfékezésére Szegedre küldik. — Br. Wenkheim megbetegszik. — Rajner Pál minister lesz. — Gr. Andrassy bécsi befolyása. — A bankügyben bizottságot küldenek. — A bírói függetlenség- és kinevezésről! törvény. — A balközéppel a Deák-párt egy része Lónyay ellen szövetkezik. ú— Lónyay győzelme. — Szükséges-e az évi számadás? — A számadás megvizsgálására 7 tagot választanak. — Enquete. — Tüntetés.

Ez évben gróf Andrássy Egyiptomba kísérte ő felségét, midőn visszatért, a fülbesugók Lónyayt minis-
terelnökségi vágyakkal vádolták, ez az összhangot a
kormányban megzavarta. Lónyayt elmozdítani nem le-
hetett, mert egyes pénzügyi kimutatásai a Deák-pártot
elbűvölték, Deák róla sokat tartott, a változásokat nem
szerette, társai nem szerették, mert az egyes minister!
kötségvetések megállapításánál a takarékoság mellett
küzdött; ezt, miután a pénzügyekről fogalmuk nem
volt, hatalmaskodási hajlamnak tekintették, Lónyay
pedig küzdött a takarékoság mellett azért, mert a
deicizitet ösmerte, ennél fogva a költségek megszorí-
tása által akarta megszüntetni vagy legalább mérsé-
kelni. A kormány rendszerében a királyi biztosok ál-
tali kormányzat meghonosult, a kormány elhitte a párt-
érdekből tett feladásokat, a választásokat megelőzőleg
Hevesbe kormánybiztost nevezett, bár a rendet senki
sem támadta meg. Somogyban a kormánypárt meg-
bukott, a nép vesztegetés, sőt nagyobb mérvű izgatás
nélkül szélsőbali, és pedig főleg idegen képviselőket
választott, a választásoknál megbukott úri rend föld-
osztási irány nyal vádolta a somogyi népet, királyi biz-
tosnak nevezték Rajner Pált, ki becsületes ember lévén,
nem bírta a rémet felfedezni, és mint minister őszin-
tén bevallotta, hogy a feladás nem volt igaz, földosz-
tásról szó sem volt. Szegeden királyi biztosságot ál-

litottak fel, melynek két feladata volt: a rablások megszüntetése, a szerb mozgalmak megfékezése; a biztossággal gróf Ráday Gedeont bízták meg, ki az elsőt fényesen teljesítette, mert az osztrák uralom alatt szervezkedett rablócsoportokat elfogatta és a megingatott személy- és vagyombiztosságot helyreállította. A második nem sikerült, mert szerb politikai mozgalom nem létezett, azzá csak azok fűjták fel, kiket Miletics és társai a megyei, községi, egyházügyi választásoknál megbuktattak; Erdélybe hasonló királyi biztost küldtek, és pedig főleg az oláh mozgalmak megfékezésére, mi hasonló felesleges volt, mert az oláh nép nem mozgott, sőt a nevében tett nemzetiségi tiltakozásokra! sem tudott semmit. A királyi biztosság törvényellenes intézmény, mert a királyi biztos a törvények felett áll, kiváltságos hatalommal van felruházva, csakis rendkívüli esetekben alkalmazható, midőn a rend fen tartására a törvény és alkotmányos közegek elégtelenek, a kormány maga a törvények alatt áll, a törvényeket ennél fogva csak akkor függesztheti fel, midőn a rendelkezésére álló minden eszközt kimerítette. A királyi biztos működését csakis a szegedi helyzet indokolta, a rablások az egész Alföldön elharapóztak, kellett tehát egy szerves hatalmat alakítani, melynek hatalma a a megye határán nem akadt fenn, mely a gonoszságok fonalát mindenütt egy időben kutathatta és elvághatta, melynek rendkívüli hatalma rémitőleg hatott, mely a becsületes polgárokat nem zaklatta, mely a szükséghez mért pénzerővel rendelkezett, mivel a megyék nem bírtak és nem bírhattak, mely a törvény keretén

kívüli kényszereszközökkel is bírt. A belügyminister elbetegesedett, helyére Kajner Pált nevezték; báró Wenkheim egészsége helyre ál Iván, ő felsége személye melletti minísternek nevezte ki; gróf Festetich a minísterségre soha sem vágyott, helyét szívesen átadta Wenkheimnak. Kajner Pálkinevezése sértette Szlávy József becsvágyát, ki Wenkheim alatt államtítkár volt, Kajnernál több parlamenti képességgel bírt, jogosan igényelhetette tehát a belügymínisterí kinevezést.

Gróf Andrássy Gyula kedves modorával megnyerte ó felsége kegyeit, a magyar befolyást Bécsben kivítva, Magyarország tudta és beleegyezése nélkül a birodalmi politikában semmi sem történt. Ezen vívmányt a király loyálisán kívül nagyban elősegítették az osztrák zavaros, félalkotmányos viszonyok, a közös külügyminister állása; báró Beust külügyminister szász minísterbül lett osztrák külügy ér, Austriában sem családi, sem politikai összeköttetéssel nem bírt, Andrássy t, ki egy országot képviselt, nem mellőzhetette, mert Austriában befolyással nem bírva, az osztrákokra nem támaszkodhatott, önfenntartási érdeke is tehát Andrássyhoz kötötte; a bécsi doktorok miaisteriuma sem táplálhatott magyarellenes érzelmeket, mert többséggel bírtak ugyan, de többségek mesterkélt volt, a szláv politikusok forrongtak, ha a magyarokkal szembe szállnak, Andrássy a szlávokkal szövötközve, őket az ingó nyeregből könnyen kilökhette volna; nem tehatték ezt azért som, mert Poroszország a magyar befolyásra nagy súlyt fektetett, a magyarellenes politika kihívja Poroszországot, Austriának ez időben még sem serege

szervezve nem volt, sem szövetségesekkel nem bírt, Poroszország barátságát nem mellőzhette. De nem fondorkodhattak ellenünk azért sem, mert az állam feje a magyar-osztrák szerződést, a hatalmi egyenlőséget komolyan vette, a császárnak összes ministereinél több esze volt, ennél fogva elámitani nem lehetett.

'Az őszi idényben az országgyűlés a bírói felelőség megalkotásául hozott törvényeket, az igazságügyminister mindenben az osztrák törvényeket utánozta, ez kényelmes volt, mert nem kellett sem gondolkozni, sem tanulmányozni, a minister ur ezen törvényeket, mint gyakorló ügyvéd, könyv nélkül tudta, kényuralmi hajlamait kielégítették, a házban ezen törvényeket csak az ügyvédek ösmerték, ezek pedig kegyelettel viseltettek az osztrák törvények iránt, mert ez nekik vagyont és kiváltságos állást adott. A bírói felelősségre az osztrákok is nagy súlyt fektettek; ezen törvény tehát legsikerültebb törvényeink közé sorozható. Ezen törvény hivatali büntettnek jelzi:

- a) a hivatali titok közlését;
- b) a megvesztegetést;
- c) zsarolást;
- d) erőszakot;
- e) hamisítást;
- f) sikkasztást;

g) ki hivatali kötelességét azért sérti meg mulasztólag vagy cselekvőleg, hogy ezáltal magának vagy másoknak hasznot szerezzen, valakinek jogtalan kárt okozzon.

Fegyelmi vétség:

1. Ki hivatali kötelességét vétkeesen szegi meg, de nem azért, hogy ebből magának vagy másnak hasznot szerezzen, valakinek kárt okozzon.

2. Ki viselete által a bizalomra és tiszteletre méltatlanná válik.

3. Ha a bíró a félnek a bírósága alatti perben a fél részére per- vagy emlékiratot szerkeszt, magán után azokat átvizsgálja, a feleket utasítja.

4. Ha a bíróság valamelyik tagjára hatni törekszik.

A fegyelmi vétség büntetése:

rosszalás,
feddés,
pénzbüntetés,
hivatalvesztés.

Bírái a főbb bíróságok. Hivatali büntett vagy fegyelmi vétség eseteiben a feleletre vonás közkereset útján történik. A kártérítés bünvádi cselekményben büntető per, egyébben magánkereset útján érvényesíthető.

Hivatali büntettekért felelősek az eskütték és választott bírák is.

Ha a bíró eljárása által cselekvőleg vagy mulasztólag kárt okoz, ha ez perorvoslat által helyre nem hozható, teljes kárpótlással tartozik.

Ezen törvényben csakis az eskütszók felelőssége helytelen. Az eskütszék az egyéni szabadság legnagyobb biztosítéka, legerősebb biztosítéka pedig főleg azért, mert a kormány túl független, mert lelkiismerete benső meggyőződése után ítél, meggyőződéséért felelősségre nem vonható, a felelősségi szakasz a kor-

many zaklatásának tág tért nyit, mert ezen szakasz alapján az esküttet egyesek, de különösen a kormány mesterséges ürügy alatt megtámadhatja, vagyis a függsnek egy nemét alapítja meg, a félénkek a zaklatásiul tartva, ki fogják magukat az eskütszékbeni bíraskodásból vonni; helytelen ez azért is, mert az eskütt nem törvénytudó, nem tudja magát védeni, ennélfogva a kormány ármánya ellen kellőleg nem védekezhetik; sérti ez az eskütszék tekintélyét is, mert ez főleg függetlenségen alapul. Elméletileg ugyan alkotmányos kormányról az üldözés nem feltételezhető, az elet azomban ellenkezőt mutat, a felelős kormány is emberekből áll, a hatalom vakít, az uralomvágy minden emberben megvan, a hatalommal tehát a felelős minister épen úgy visszaélhet, mint a kényuralmi minister: ha a felelős ministerium egy maga elegendő biztosíték lenne, akkor felesleges volna a bírói függetlenség, a helyhatóság, a szabadsajtó, az eskütszéki bíraskodás, de mindezt a szabad Angliában épen azért hozták be, mert a felelős kormány hatalmával visszaélt; az ellenzék erősen megtámadta, de a demagog minister minden democrat intézményt gyűlölt, ennélfogva nem engedett, a többség nem gondolkozott, de lármázott és szavazott, a pityergő minister annyira meglágyította, hogy ha a minister akarja, az eskütszékét is száműzi, mit okvetlenül meg is tesz, ha Deák Ferencz nincs, ki a vakmerőt ezért összemorzsolta volna.

Ezen törvényt követte a bírói minősítvény- és függetlenségről szóló törvény, e szerint:

Minden bírót a király nevezi, az igazságügyminister ellenjegyzése mellett, bírónak csak az volt nevezhető:

1. Ki 26-ik évét betöltötte;
2. feddhetlen erkölcsű;
3. ki a magyar nyelvet teljesen bírja, a járás nyelveit beszéli;
4. ki vagy az ügyvédi vizsgát letette, vagy ki a jogi tanulmányokat valamely hazai iskolában elvégezte, ki 3 évig bírónál, vagy 1 évig bírónál, 2 évig ügyvédnél gyakorlaton volt és a gyakorlati bírói vizsgát sikerrel letette.

Bíró nem lehet:

1. Országgyűlési képviselő, közjegyző, ügyvéd, ügynök, államhivatalnok, pap, katonatiszt (kivéven a katonai és honvéd! kötelezettségeket).
2. Nem lehet tanár, tanító, mesterem Dér, kereskedő; nem lehet politikai hírlap szerkesztője, tulajdonosa, kiadója.
3. Magánosoktól nem fogadhat el nyugpénzt.
4. Nem lehet politikai vagy munkás-egylet tagja.
5. Nem lehet részvényes kereskedelmi ípartársulat elnöké, igazgatótanácsosa, felügyelő, vizsgáló, számoltató bizottmány! tagja.

A bíró máshova akarata ellenére a szervezkedési eseten kívül át nem helyezhető.

Törvényes ok nélkül el nem mozdítható.

Nyugalomba csak öregség vagy tehetetlenség esetében helyezhető.

Ezen törvény a bírói függetlenséget és képességet

biztosította, a törvényt azomban sem meghozatalakor nem hajtották végre, sem azóta szigorúan nem ügyeltek a bírának sem jellemére, sem képességére, sem eljárására, ezért azomban a törvényt kárhozatni nem lehet. A legjobb gyümölcs rossz kezekben elrothad, a bíróságok hiányait nagy részt a pártoskodás, az első rossz szervezés okozta. Horváth minister kezdetben, midőn még a törvény meghozva nem volt, kellő szigorral nem járt el, a kényuralom- és provisoriumból megmaradt szemetet nem rostálta ki, két évig késlekedett a kinevezéssel, utóda Bittónak rögtönözni kellett a kinevezést, nem volt ideje a képesség, a jellem megbírálására, minden képviselő és főispán ostromolta, bírónak betoltak oly egyéneket, kik a jogot nem is tanulták, kineveztek törvényszéki elnököknek oly egyént, ki Deák Ferencz medvéinek mindennap diót és mogyorót hordott ugyan, de tudománya az írás- és olvasásig terjedt, de még ebben sem tűnt ki; Horváthnál az ügyvédi oklevél jellem-bizonyíték volt, a régi bírák pedig leginkább ügyvédekéből állottak és ezeknek is a salakjából, mert tisztességes ember osztrák hivatalt nem vállalt, a kartársai és az osztrák rendszer iránti vonzalom minden régi bírót meghagyott. Bittó a Horváth zagyvalékán már nem segíthetett, mert alkotmányos minister, az alkotmányos előde által kinevezett vagy megerősített bírót csak törvényes ok miatt bocsájthatja el. A szervezés nehézsége Horváthot nem menti, mert az egész bírói karon semmit sem változtatott, az országbírói értekezlet a magyar törvénykezést helyreállította, a minister alkotásai az osztrák törvény másolatai voltak,

fordítani pedig a fogalmazó is tud, Horváthot tehát a munka fáradsága nem nyomta és a bíróságot szervezhette volna.

Novemberben a bank kérdése ismét előkerült, a nemzeti önálló bankért a pesti főbb tőzsérek kivételével az egész nemzet rajongott, a bank felállítását az osztrák egyezségek nem gátolták, a titkos ígéreteket, a vöslai szerződést csakis a Deák-párt vezetői ösmerték, ez időben Pesten pénzválságnak keresztelt üzletpangás mutatkozott, ezen kedvező ürügyet felhasználta az ellenzék, Irányi a bank tárgyában javaslatot adott be, illetőleg egy bizottság kiküldését ajánlotta. Lónyaynak e tárgyban sajtóságos helyzete volt, mert ő a bankot nem akarta, de azt nem merte kivallani, hogy az eszmét az osztrák nemzeti bank-egyesség tartamára feladta, felült tehát ő is a bank paripájára, és hasonlóan bizottság kiküldését ajánlotta. A ház Lónyay indítványát elfogadta. Az egész bizottság azonban szemfényvesztés volt, mert a többség és párt kezét a vöslai szerződés kötötte.

Az ellenzék a legnépszerűbb kérdésekben sem bírta a tömör többséget megoszlatni, a kormánypolitikának leggyengébb része volt a pénz- és hitelügy, mert Deák a pénz- és hitelügygel nem gondolt, sőt a miniszterelnök Andrassy is kevés súlyt helyezett a pénzügyekre. Lónyay Andrassy után a leghatalmasabb miniszter volt, mert az adóhalasztásokkal, államhaszonbérékkel sokakat lekötött, a vasúti igazgató-tanácsosságok, az államkölcsönöknéi jutalmak tőle függtek, legerélyesebb és legragyogóbb miniszter volt, a kormánypártiak pénzügyi lángésznek tartották, bukása a kormányon erős

rest üt, mert egyrészt legerélyesebb tagjátul fosztja meg, másrészt bukása a kormány tehetetlenségét, könnyelmű pénzügyi kezelését bizonyította volna. A buktatás azonban csak a Deák-párt tagjai közreműködésével volt lehető, ebben is kedveztek a viszonyok, Andrassy Lónyayt nem szerette, Rajner, Miké semmi befolyással sem bírtak, a többiek Lónyayt nem kedvelték, a párt befolyásos tagjai közül Csengery, Zsedényi, Wahrman és ezek függeléke Lónyayt meg akarták buktatni, közeledtek tehát Ghiczyhez, a pénzügyi bizottságban elkészült a szövetség Lónyay megbuktatására, legkedvezőbb ürügy volt erre a számadási kérdés, mert a közvélemény azt, ki számolni nem tud, vagy a számadásban hibákat ejt, tolvajnak tartja, a nagy közönség azt hitte, hogy minden pénz a pénzügyi nistertől függ, ennélfogva az ország minden pénzéért csakis a pénzügyminister felelős. Lónyay szem előtt tartva a törvényt, a felelősségtől is menekülni óhajtván, a 67. és 68. évek-rüli számadásait beadta, a számadások a pénzügyi bizottságnak vizsgálat végett kiadattak. A szövetségesek titkukat megőrizték, a támadást a minister távolról sem sejtette, a bizottság a vizsgálat módjának megállapítására albizotmányt nevezett ki, és pedig kiküldte Ghiczyt, Zsedényit, gróf Zichy Józsefet, a bizottság 15 tagbul állott, rendszeren azonban 5 tag majdnem mindig hiányzott, csakis a hasznos vasúti engedmények-, kölcsönöknél volt teljes, a pénzügy minister néhány napra Bécsbe utazott, az albizottság a számadások tüzetes megvizsgálása nélkül, félórai tanácskozás után kimondá: hogy a számadás férczmű, homályos, melyet megvizsgálni nem

lehet, adassák tehát vissza a pénzügyministernek, a ház a ministert szerves, bizonyítékokkal támogatott számadás beadására utasítsa. Az albizottság ezt csak azon esetben mondhatta volna, ha a számadással tüzetesen foglalkozik, már pedig két év számadásán kétségkívül félóra alatt átfutni igen, de tanulmányozni nem lehet, a bizottságnak nemcsak véleményt kellett e tárgyban mondani, de véleményét indokok, a számadás hibás tételei kimutatása által kellett volna támogatni, vagy elő kellett volna mutatni a számadás vázát, egyeakint jelezni a hiányokat, mindezt nem tette az albizottság, csakis általánosságoknál maradt. Csengery Antal elnök kiválasztotta a kedvező alkalmat, midőn Lónyay Becsben foglalkozott és az ülésben csakis 9-en jelentünk meg. Az albizottság véleményét elfogadták Ghiczy, Szontagh Bál, Zsedényi, gróf Zichy József, Wahrman, — elleneztek Bittó István, Kautz Gyula, Máriássy Béla; nem volt pedig elfogadható:

1. Mert az országgyűlés vizsgálat végett tette át hozzánk, nekünk tehát első sorban a számadásokat meg kellett volna vizsgálni.

2. Mert a 48-iki törvény az évi számadások megvizsgálását komolyan rendeli, a számadások évenkénti megvizsgálása az alkotmányosság alapjoga, mely az ország vagyonának elfecsérlését erősen akadályozza, mert egy év múlva a megszavazott tétel indoka és rendeltetése minden képviselőnek eleven emlékezetében van, míg ha ez hosszabbra halad, elmosódik, évek múlva a minster az elcsalt összeget oly kezekbe helyezheti, melyekből visszaszerezni lehetetlen, a számadások húzása ingert ad a sikkasztásra, mely az évi számadást veszélyezi.

A miniszterek sikkasztásai ritkaságok közé tartoznak ugyan, de megtörténtek, Franeziaországban Lajos Fülöp alatt Duchatel több millió frankkal szökött meg; gyakori eset azonban a megszavazott tételeknek más ezélokra használása, ez ugyan nem sikkasztás, de a hatalommal visszaélés, mi az ország souverén jogait sérti, azért idők múltával még nehezebb a feleletre vonás, mert a képviselő, a pártok változnak, a párt-, a közszellem változása következtében lehető, hogy a többség helyesli azt, mit előtte három évvel rosszait, lehető, hogy a győzelem reményében a ministerium az ország pénzét vesztegetésre használja és hazaellenes többséget alkot, mely minden cselekményeit helyesli.

3. A minister! állás a legkitűnőbb állás, a ministerium és minister felett nem szabad tehát a Damokles kardját évekig lógatni, de a becsületes ministert, mihelyest lehet, fel kell a számadás felelősségétől menteni, már azért is, mert míg felmentve nincs, bárki gyanúsíthatja, a gyanúsítás pedig sérelmesebb a vádnál, mert a nyílt vádat meg lehet czáfolni a számadással, a gyanúsítás fullánkja azonban megmarad; mert a gyanúsított minister teljesen soha sem igazolhatja magát, mert minden bizonyíték félbizonyíték mindaddig, míg a számvevő vagyis minister ellenében az ország a bizonyíték jogérvényét el nem ösmeri.

4. Mellőzhetlen az évi számadás pénzügyi és nemzetgazdászati tekintetéből is, mert a költségvetés lehetőségeken alapul, a kiadásokat a ministerek majdnem biztosan tudhatják, mert a hivatalos, a szolgazemélyzetnek száma és fizetése nem emelhető, a közvetett

adóknál a dohány- és sómonopolium kivételével a kiadások nem változnak, a dohány- és sónál a kiadás emelkedése haszon, ezen két ágánál a kiadás csak azon esetben emelkedik, ha nagyobb a fogyasztás, már pedig ha nagyobb a fogyasztás, a bevétel is nagyobb, vagyis a nagyobb kiadást ezen két ágánál a nagyobb bevétel nemcsak fedezi, de tetemes többletet is ad, mert a só előállításánál a kiadás csekély, a dohánynál a haszon 60—65 százalék; a földadónál a nagyobb kiadás a végrehajtásból származik, azt azonban az adózó fizeti, a kincstárra nézve tehát ez nem teher, a bor-, hús-, ezukor-, sör-, szesznél a költségek nem emelkedhetnek, mert a felügyeletet a számos pénzügyőrség fedezi, nem tudhatni azonban a bevételt biztosan soha sem, mert a földadó tényleges befizetését befolyásolja a termés mennyisége és értéke, az érték függ a kivitel mennyiségétől, a külföldi árártól, az agiótól, ha ezek kedvezőtlenek, a hátralék is nagyobb, ha kedvezők, nincs évi hátralék, az agio, a kivitel befolyásolja, a ezukrot, szeszt, sört, bort, ha a kormány kedvezőtlen viszonyok közt ezeket nem zaklatja, megterem a hátralék, ha szigorral jár el, agyarak termelésüket leszállítják, vagy a gyártást beállítják, az illetékeket is a termelési és kereskedelmi viszonyok hasonlóan nagyban befolyásolják, mert ha kedvezők a viszonyok, önként fizetnek, ha kedvezőtlenek, a hátralék nő, az illeték csakis foglalással, árveréssel kerül be. Az adó valóságát tehát az ország csak a számadásokból tudja és tudhatja meg, mert ez valóság, míg a költségvetés sok tekintetben délibáb. Nemzetgazdasági tekintetben a zárszámadás az

ország haladásának vagy hanyatlásának csalhatlan tükre, mert ha az adókat pontosan fizetik, ez kétségtelenül a vagyonosodást, az adónem méltányosságát jelzi, mert a vagyonosabb mindég jobban fizet, ha méltányos az adó, az adózó nem teszi ki magát a végrehajtás költségei és kellemetlenségének, ellenben ha az adóhátralék egészben vagy valamely adónemben nagy, ez kétségtelen bizonyítéka az ország vagy egyes adózók szegénység- és fokozatos elszegényedésének, mert a hátraléktul kamatot kell fizetni, a foglalás költséges, az árverés az értéket leszállítja; a foglalás maga sérti az önérzetet. A hátralék különbözősége világítja meg az adó arányosságát, mert ha egy vidék rendesen, a másik rendetlenül fizet, ez azt bizonyítja, hogy a jobb fizető földbirtokos valódi jövedelméhez arányítva, kevésbé van megterhelve, mint a rosszul fizető. A rendes zárszámadás tehát tükör és gyakorlati kalauz, ez pedig sehol sem oly szükséges, mint az adóügyben, bizonyítja ezt a dohány y-egyedárúság. 66-ban a dohány-monopol mellett senki sem mert nyilatkozni, sőt valóságos füst-háborút indítottak, ma már mindenki beösméri cél-szerűségét, sőt kivételesen akadnak őszinte egyének, kik a Tisza-szivart szíhatónak tartják és nem drágálják.

5. Szükséges az évi számadás azért is, mert a magyar állam nagybirtokos és nagyiparos. Az ország az állambirtok kezeléséről nem a minister nagy szávaikul, de a zárszámadásból!, nem a ragyogó jelentésekből győződik meg, mert míg az első legtöbbszőr költsézet, a számadás rideg való, ha a minister csalni akar vagy a gazdasághoz nem ért, mit a magas politika

magas légkörében megtanulni nem lehet, ha csak évek múlva számol, kivághatja az erdőségeket, a fa pedig 50—80 év alatt nő fel, czélszerűtlen drága beruházásokat tehet, mik a jövedelmet fölemésztik, olcsón, hosszú időre kibérelheti tömegesen a földeket, fizetési halasztásokat adhat a rossz bérlőknek és behajthatlan hátralékhalmazt alakíthat, min becsületesebb, eszélyesebb utóda nem segíthet, a gyárakat csalfán és oktanul kezelheti, vagyis milliókra menő károkat tehet, ellenben ha évenként számol, az ország meggyőződhetik a veszélyről, számadásra vonhatja a csalót, leteheti a tehetetlent, általában a nagymérvű károsítást megelőzheti.

6. A kormányt és ministert pártérdekből nem szabad sem tolvajnak, sem butának festeni, mert a kormány és minister az országot képviseli, a milyen az ország, olyan a kormánya, az ily ráfogás visszaszáll magára az országra, a rágalom meggyengíti a kormány tekintélyét, mi a kormánynak egyik fő kelléke. A miniszternek nem lehet más mértékkel mérni, mint egyeseknek, már pedig a jogos védelem egyes polgárul sem megvonható, a miniszternek egyedüli védelme pénzügyekben a számadás, a számadás elvetése által a Ghiczy-Csengery-egylet Lónyay védelmi fegyverét felfüggesztette volna, mert a számszékrüli törvényjavaslat még fogalmazva sem volt, függött az alsóházi vitáktul, a felsőháziul és ő felségéiül, ha a számadás elvettetik, az ellenzék már a Lónyay elleni gyűlöletből és a kormány elleni ellenszenvből ezer akadályt gördít elé, Lónyay, ha számadását ellökik, egy napig sem lehet minister,

do ez a végnek csak kezdete volt, mert nemcsak a Lónyay, de a többi ministerek számadása is kérdés alatt volt és az ő kilökése után reá kerül a sor a többiekre is. Váljon kinek volt igaza, Ghiczynek-e vagy Lónyaynak, az még ma is kérdés; a többség Lónyayt igazolta. Általában nem a koalíció volt a helyes eljárás, mert ha Ghiczy hitte azt, amit állított, akkor ezt neki a pénzügyi bizottság vizsgálatánál be kellett volna bizonyítani és ha bebizonyította, a Lónyay és társai perbe fogását kellett volna követelni, vagy legalább is indokolt bizalmatlansági nyilatkozatot kellett volna beterjeszteni; ezáltal az ország jogait nem sérti és mint loyális vádló lép fel.

7. Én elleneztem azért is, mert a törvény szentsége minden időben politikai hitelvemet képezte, a törvények folytonos magyarázata, illetőleg elferdítése az alkotmány iránti tiszteletet megrendíti, a törvényhozó testület félremagyarázása feljogosítja a koronát a törvények félremagyarázására, mi az alkotmánynak halálos betegsége, mert a korona ágyúval és szuronyal indokol; százados küzdelmeinknek ez volt egyik főoka, a nemzet sarokba szorítva elfogadta a súlyos feltételeket, a rossz törvényeket is azomban saját előnyére magyarázta, a korona csak a rosszakat teljesítette, a jókat elferdítette; midőn a nemzet győzött, fiai az elmagyarázást jognak tartva, a győzelmi feltételek szabatos meghatározásával nem gondoltak, a 48-iki törvényeket alig hozták meg, 2 hónap múlva már a kormány, Kossuth, a király külömbözőképeni magyarázták legvilágosabb tételeit. Még magánügyekben is cél-

szerűbb a törvény betű szerinti alkalmazása, mert mindenki tudja magát alkalmazni, ellenben, ha a törvényt a bíró magyarázza, dönt az önkény, a pénz, a tekin-
 tély, az ügyvéd álokoskodása és furfangja. A legjobb kormány is veszteség az el magyarázás árán, mert ha ez gyökeret ver, örökre megmarad, ellenben a kormány élete bizonytalan és ami jót egy jeles kormány évek alatt tesz, azt egy roszakaratu kormány, az elmagyarázásra támaszkodva, hónapok, sőt hetek alatt eltörli. A törvény megvolt, a minister végrehajtását jogosan kívánhatta. A kormány egyes személyei vagy az egész kormány megváltoztatása az országot semmi előnnyel sem kecsegtette, mert a lehető pénzügyministerek közt Lónyay volt a legjobb, azóta már Ghiczy is pénzügyministerkedett, nem tett semmi jót, de elődei ösvényét mindenben követte és bebizonyította eszmeszegénységét, tehetetlenségét. A kormány bukása a szélsőbalnak sem állt érdekében, mert a balközép emberei a 48-at másképen magyarázták, mint a szélsőbal, a vezérek magukban a kiegyezést helyeselték, ha a balközép kormányra jut, minden erejét a szélsőbal összetörésére fordítja, mert csak ez képezett volna elvi ellenzékét és a kormányra csak ez veszedelmes, mert a személyi ellenzék megvehető. Nekem tehát még mint okkor szélsőbalnak, a párt jól felfogott érdeke sem ajánlotta a törvényszegést. Anyagi törvények- és eszméknél a pártoskodás nem indokolt,' mert a célszerű kezelés, az anyagi érdekek fejlesztése közös és nem pártérdek, mert a pénzügy elvont nemzetgazdasági általános elveken és a gyakorlaton alapszik; tehettem

ezt azért is, mert a pénzügyi bizottságban nem is a pártot képviseltem, mert egy sem szavazott reám, az ellenzék közös jelöltje Simonyi Ernő volt.

8. Valótlan és lealázó kifogás volt a pénzügyi bizottság számvizsgálati tudatlansága és időhiánya, mert ha a pénzügyi bizottság országos tehetségekből állt, az államszámadás nem bír más számokkal, nem áll különbözőbb alapon, mint a magán számadás; értett tehát hozzá a pénzügyi bizottság minden tagja, mert egy ostoba sem volt köztünk, sőt sokkal jobban megbírálhatta volna, mint a későbben alakult számvevőség, mely középszerű, sőt ezen aluli tehetségekből alakult. A számadás megvizsgálására elég nagy volt a személyzet, mert 15-en voltunk. A miniszterelnökség, a bécsi miniszter költségvetését ki lehetett volna 1 tagnak, a belügyet 1-nek, a közoktatást 1-nek, az igazságot 1-nek, a közlekedést 1-nek, a pénzügyet 3-nak osztani, vagyis 9 tag elegendő lett volna a részletes és előleges vizsgálatra; az országgyűlés fontos törvényjavaslatokat nem tárgyalt, csakis Ghiczy, mint pártvezér nem maradhatott ki az országgyűlés és osztályok üléseiből, a többiek délelőtt foglalkozhattak volna a számadásokkal és délután részt vehettek volna a bizottság üléseiben.

Midőn ezen határozat hozatott, Buday miniszter! tanácsos képviselte a pénzügyminisztert a bizottságban, Buday belátta a határozat nagy horderejét, felkérte tehát a bizottságot, hogy a határozatot függeszse fel a pénzügyminiszter megérkeztéig; Csengery és Zsedényi nem merték az ügyet erőszakolni, bár az ügy már el

volt döntve és a határozat a hitelesítéskor jogosan meg nem változtatható, Csengery nyíltan Lónyayt nem mervén megtámadni, a hitelesítést a minster megérkezéig felfüggesztette. Lónyay megérkezvén, minden követ megmozdított; egyik kormánypárti tag, ki két nappal előtte a számadás visszavetésére szavazott, harmadnapra, bár a viszonyok nem változtak, magát leszavazta; a győzelemről azonban a szövetség nem mondott le, elhatározott tehát, hogy a bizottság a számadásoknak a számszék általi megvizsgálását ajánlja. Lónyay a bizottságban csatát vesztvén, a kudarcot a képviselőházban akarta helyre hozni, a pénzügyi bizottság javaslata ellenében tehát Just Józseffel, ki a Deák-párt elnöke volt, a pénzügyi bizottság ellenében következő javaslatot adatott be: „Válaszszon a ház 7 tagú bizottságot, mely a számadásokat azonnal vizsgálja meg/

A Lónyay állása igen válságos volt, mert a ministerek a folyosón nyíltan kijelenték, hogy ez nem a ministerek közös ügye, de a Lónyay személyes ügye. Deákra hatott Csengery, Deák nem kételkedett Lónyaynak sem jelleme-, sem képességében, de nem látta tisztának az ügyet, a pénzügyi kérdésekkel nem foglalkozott, nem látta be, mért kelljen a számadással sietni, a sarkalatos törvényre, mely ezt parancsolta, nem nagy súlyt fektetett, a betegség erélyét megtörte, nem szerte az izgalmakat, ennél fogva Lónyayt magára hagyta. Lónyay azonban a pártban nagy népszerűséggel birt, csillogó kimutatásait elhitték, röpke eszméit tudományoknak tekintették, egyedüli pénzügyi tehetségnek tartot-

ták, Zsedényiben múltja miatt senki sem bízhatott, Csengery nem tudott beszélni, fagyos doctrinair modora az urakat visszataszította; a pártellenszenv, a türelmetlenség virágzott, feladatuknak tartották az ellenzék minden indítványát visszautasítani. Lónyay ösmerte a veszélyt, érezte politikai talaja ingadozását, mindent elkövetett tehát a kormánypárt feltüzelésére. A viták a legnagyobb izgalommal egy hétig tartottak, én a szélsőbal], a jobboldali indítvány mellett küzdöttem. Zsedényi, a félszázados udvaronc, az ellenzék indítványát pártolta, engemet megélt a jobboldal, Zsedényit az ellenzék. Just indítványa 82 többséggel győzött, ezen fényes diadal azomban Lónyaynak Pirrus győzelme volt, veszélyes versenytársnak tekintették, Andrassy 4 hónap múlva akarata ellenére eltávolította, a megválasztandó számvizsgálókat az ellenzék bátor férfiaknak nevezte el; megválasztottak: Gajzágó Salamon, gr. Pejacsevics László, Házmán Ferencz, Muslay Sándor, Wodiáner Béla, Ordódy Pál, Harkányi Károly. Csakhamar bevégezték a munkálatot és a ház a ministereket felmentette.

A támadásra az anyagi tér legkedvezőbb volt, mert a közjogi törvény nemcsak Magyarország törvénye, de Austriával kötött államszerződés is volt, ezt tehát csakis Austria hozzájárulásával lehetett volna megváltoztatni, de a megváltoztatásnak Austria nélkül sem voltak esélyei, mert a felsőház a kiegyezéshez erősen ragaszkodott, tehát minden ilyenmű kísérletet első sorban visszautasítja a felsőház, de ha a hihetlent a véletlen lehetővé teszi, a felsőházat egy

politikai vihar megsemmisíti, semmi esetre sem fogadja el a király, mert a kiegyezést nemcsak királyi, de birodalmi hatalmának alapjául tekintette. Az e téren bukás tehát megingathatja a kormányt, de a győzőnek kormányképeséget nem ad, mert a győzelem ellenszenvet támaszt a királynál, a győző a győzelmet a szélsőbal segélye, szélsőbali hangulat által víván ki, a közös ügyek megváltoztatását szegre nem akaszthatta volna; a közjogi győzelem tehát csak tüntetés, cfemer diadala lett volna, a balközép gyakorlati politikusai ez után nem vágytak, ők a győzelmet fel is kívánták használni. A számadásnál elvesztett csatát folytatták az adóreformok terén, a kormány és pénzügyminister az adóreformokat hangoztatták, a pénzügyminister enquetteket hívott össze, de főleg maga embereiből, az irányelveket nem tűzte ki, az enquette emberei sem nemzetgazdasági eszméssel, sem független véleménynyel nem bírtak, beszéltek sokat, mert bölcsességét mindenik ki akarta tüntetni, és végeztek semmit. Általában a különleges enquettek csak akkor érnek valamit, ha először a baj alapját konstatálják és az általános enquette vagy minister ennek konstatálása után az arányt, mely szerint a betegség megszüntetéséhez a tagoknak járulni kell, meghatározza; enélkül mindenik enquette vagy csak a maga baján akar segíteni, vagy azon hitben, hogy az ő baja orvoslása az országot bajba dönti, saját baját is lanyhán kezeli.

Az enquettek sikere mindenütt, de különösen Magyarországon, főleg az enquette megalakításától függ,

mert nálunk nagy volt az aránytalanság a különböző adónemek- és nagy volt ugyanegy adónemnél is, nálunk a tőzsér egyszersmind földbirtokos, a földbirtokos szeszgyáros is; a földbirtokon főleg a közvetett adók emelése által lehetett volna segíteni, ha tehát enquettebe meghívott tőzsér-földbirtokos többet vesz a pénztőke, az iparvállalatok megadóztatása által, elejti a földbirtokot a tőke érdekeért. A szesz- és sörnél a nagytermelők érdeke a gazdasági termelők érdekeivel sokban ellenkezett, a nagytermelő rectificál és kivételre dolgozik, ha a nagytermelőnek a kivitelnél a vámot visszatérítik, megélhet, mert a külföldi ár magasabb, a nagy 6, a kicsi 13 százalékkal dolgozik, a nagy nemcsak vagyonát, de hitelét is értékesíti, vagyis ha 100,000 forintja van, dolgozik legalább 200,000 forinttal; a kisszesztermelő hitele alig 10 százalék, a nagyobbak érdeke a kisebb nyomása, mert ha a kisebbet szorongatják, szeszét olcsóbban veszi meg, ha kevesebb a termelő, kevesebb a szesz, a hizlalt marha, az enquetteen tehát a nagy szesztermelő a gazdasági termelővel ellentétes állást foglal el. A földbirtok Magyarországon aránytalanul van megadóztatva, a nagy fizet 50 krajezárt, a közép 1 írtól 1 frt 50-ig, a kicsi 1 frt 50 krtól 3 forintig; a nagybirtok adója nem túlzott, a középe sok, a kicsinyé túrhetetlen; miután mindenki a saját szemével néz, a nagybirtokos igazgatója vagy tisztje az enquetteben okvetlenül nem sokalja az adót, míg a közép-, a kisbirtokos utálja; a nagyobb földbirtokosokbul vagy általok uralt és vezetett enquette tehát a földbirtok érdekeit nem képviselte. Az enquettek

kétségkívül nem politikai, de nemzetgazdászati tanácskozások, a politika, a kormányhatalom azonban mindenhova kiterjed, mert a kormány a párt egy részét kielégítette, a másik rész azonban várja a jutalmat, mindkettő tehát a kormánytól függ; az enquetteknak feladata a helyzet megvilágítása, az orvosság javaslása, ennél a kormánynak nem saját embereit kell meghívni, kik szavát lesik, de meg kell hívni az ellenzéket is. A kormány az enquetteknek irányt nem tűzött ki, elnökökül hivatalnokait vagy alárendeltjeit nevezte ki, az enquetteknél nem szemelte a becsületes, tapasztalt szakembereket, nem figyelt a vidékekre, a balközépből Ghiczyt, a szélsőkből senkit sem hívott meg. Kizárólag a kormány kérdéseire szorítkoztak, a kormány minervai fejéből nem került ki egy közép-szerű gondolat sem.

IV. FEJEZET.

Simonyí Ilollán Ernőt megvesztegetéssel vádolja. — Hollán vizsgálatot kér. — Zsedényi mentő indítványa. — Tisza a ministerium ellen vizsgálatot indítványoz.— Az alapítványok megvizsgálására bizottság neveztetik. — A pestvárosi kölcsön. — Fiume. — A közös nyugdíjak. — Mike védelme. — Ilollánt a többség felmenti.— Andrássy Lónyayt Bécsbe küldi közös pénzügyministernek. — Kerkápolyi pénzügyminister lesz.

A reformok alapját a földadó leszállításának, a burocracia kevesbi túsének, az adó kezelés olcsóbbságának kellett volna képezni, de Lónyay részint ügyesége, részint birtokai helyzeténél fogva kevés adót fizetett, az adó csizmája nem szorította, a milliók tyúkszemeivel, a nemzet sántaságával nem gondolt. Az adó leszállítása, a jövedelmi, személy-kereseti adó emelésével, a só- és dohányárak növelése által lett volna eszközölhető, kedvelt barátjait, a tózsóreket nem merte megtámadni, az ország szenvedését nem méltányolta. & nagyszámú hivatalsereg a jutalom ^legbiztosabb eszköze, ezen kényelmes vesztegetési módrul sem ő, sem társai nem bírtak lemondani. A reformok Ígérete tehát csakis ámitás volt és e téren minden utóda hűségesen követte. Tisza Kálmán határozati javaslatot adott be, melyben az adóreformokat és különösen a dohánymonopolium eltörlését sürgette; Lónyay a dohánymonopolium kivételével mindent ígért, hivatkozott az enquettekre, a mennydörgés villámcsapás nélkül múlt el.

A kormány a költségvetést későn, darabonként terjesztette be, a pénzügyi bizottság a lehető serénység daczára november végén végezte el, a költségvetés egy hónap alatt áthajtható nem volt; a kormány tehát uralma harmadik évében indemnityért folyamadott, az indemnity a magyar alkotmány egyik

szakaszává vált, teljesen meghonosult. A kormány a felhatalmazást a 70-iki előirányzat alapján kérte megadatni; Tisza Kálmán a ministert hanyagságáért dorgálva, a 69-iki alapot ajánlotta és ebben teljesen igaza volt, mert a ház nem tárgyalta előirányzatra okszerűen felhatalmazást nem adhat. A kisszerű kételyeken azonban a többség túltette magát és az ellenzék erős ostroma daczára elfogadta a felhatalmazást.

1871. januárban ismét egy kis botrány merült fel; Simon yi, Hollán Ernő közlekedési államtitkár elfen megvesztegetési híreket sorolt fel. A déli vasút és személyzete túlságos pártolását veté szemére, általában a közlekedési ministeriumot rendszertelenség- és rossz kezeléssel vádolta. Előkerült egy vesztegetési eset, mely már befejeztetett. Ugyanis Otlef v. Mons, egy belga, 40,000 forintrul szóló utalványt hagyott a távollevő Hollán államtitkár asztalán, mely azon nap után lett volna kifizetendő, midőn a kért vasút engedménye aláíratik. Ezen belga tőzsér magát nagyon okosnak, Hollán Ernő államtitkárt pedig olcsó János- és ostobának tartotta, mert nincs oly törvény a világon, melynek alapján ezen utalvány kifizetését törvényesen követelni lehetett volna, de feltéve azt, hogy Hollán Ernő a csalási üzletet elfogadja és a belga kifizeti, a kifizetés csakis ezen utalvány átadása és a pénz nyugtázása után lett volna kifizethető, vagyis ezen tény után a belga tőzsér minden ajánlata pártolását követelhetette volna, és ha Hollán nem engedelmeskedik, Hollánt bármikor meggyalázhatja és hivatalából kilöketheti. Hollán ázomban a legügyesebb emberek közé tartozott és az utal-

ványt gróf Mikónak, Mikó a ministertanácsnak bemutatta. A ministerium a belga üzér ellen pert indított, többet sem Hollán, sem Mikó, sem a ministerek nem tehettek. A vesztegetési kísérletből azt, hogy ily ajánlatot csak megvesztegetheti) egyénnek tesznek, következtetni nem lehet, mert a tőzsér a vasúti üzletet pénzületnek tartja, nyervágya féktelen, az üzér-díj a kereskedelmi üzlet minden neménél dívik, megtette volna tehát ezen ajánlatot bárkinek.

Hollán Simonyi vádjait megczáfolta; jogosan a megvesztegetéssel csak azt lehet vádolni, ki a borralót vagy tanuk előtt elfogadja, vagy írásban előrncri, ilyen bárgyú azomban nem igen találkozik. Hollánt tehát nyíltan és határozottan vádolni nem lehetett, annyi azomban tény, hogy a vasutaknál Hollán legnagyobb befolyást gyakorolt; tény, hogy a magyarországi vasutak, ha Európában nem a legdrágábbak is, de mindenestre a legdrágábbak közé tartoznak; tény, hogy a vasúti hálózat czélszerűtlen; tény, hogy az ország évekig 12—15 millió pótlékot fizetett. A közlekedési miniszternek lett volna kötelessége a czélszerű hálózatot megállapítani, ha a vasúthálózatot czélszerűen megállapítják, a nagymérvű vesztegetés elmarad, mert a jó, a közészerű, de biztosan jövedelmező vasút pártfogásra nem szorul, kamatbiztosíték nélkül is felépül. A vasúti bajokért azomban gróf Mikó Imre épen úgy felelős, mint Hollán Ernő, mert a minister szaktudomány nélkül is beláthatta volna, hogy Magyarország nyerstermény-forgalma túlságos vonalakat nem táplálhat, mert nem minden nyers-termék kiviteli czikk,

mert hosszabb távolságra a vitelbér az értéket fel-
emésztí, azt is tudnia kellett volna, hogy a személy-
forgalom csak iparos, kereskedő, gazdag országokban
élénk. A rendszer, vagyis a rendszertelenség a minis-
ter bűne, az államtitkár a rendszer-, a szervezésről
csak akkor szólhat, ha a minister megkérdezi, nem
önálló, de másodrangú egyéniség, habár kitűnőség is,
nem főnök, csak a végrehajtás feje, a minister a párt
beleszólhatása nélkül bármikor elbocsáthatja, csak nagy-
szerű cinikus, rajongó egyéniség állhatott volna szembe
a vesztegetőkkel, a megvesztegetett politikai pártfo-
gókkal, a zsoldos újságírókkal. Hollán pedig sem cini-
kus, sem rajongó, sem nagyszerű jellem nem volt, de
úszott az árral; gróf Mikó mindent elhitt, semmiről
sem gondolkozott, gyenge szemeivel nem látta a ter-
hes felhőket, melyek az ország felett sokasul tak, mely-
nek szele őt és államtitkárját elhajtotta. De gróf Mikó
gazdag four, Hollán kis vagyonú polgárfiú volt, neki
kellett tehát általános bűnbakul szolgálni, a Mikó te-
hetetlensége-, együgyűiségeért is Hollánt tették fele-
lőssé. Hollán általánosságban vizsgálatot kért maga
ellen, később Zsedényi különleges indítványt adott be:

„Jóllehet Hollán Ernő képviselő ellen, mint a közle-
kedési ministerium államtitkárja ellen, a képviselőház
nyilvános illésében történt megtámadások kizárólag
puszta rá fogásokon és hírlapi híreken, s eddig semmi-
nemű biztos adatokon nem alapulnak, a képviselőház
további közbenjárására okot nem szolgálnak, miután
azomban maga Hollán Ernő képviselő, hivatalnoki ál-
lásának teljes igazolása végett arra kérte a képviselő-

házat, hogy ezen gyanúsítások és ráfogások tökéletes alaptalanságának kiderítése végett kebelébül egy bizottságot küldene ki, — alulírott azt indítványozza, hogy egy 5 tagból álló választmány küldessék ki, mely mind a megtámadásokra szolgált és a választmány előtt benyújtandó, mind az igazolás végett előmutatandó adatokat megvizsgálván, minél előbb véleményes jelentését terjeszse fel. Január 27.^u

Zsedényi indítványa Hollán Ernőt minden gyanútul felmenti, a ministeriumot mellőzi, a további vizsgálatokat elvágja, tehát Hollán Ernőt már előre igazolta volna. Tisza ezen különös indítvány ellensúlyozására következő ellenindítványt adott be:

„Tekintettel a ház kebelében is felmerült, de országszerte is elterjedve lévő azon gyanúra, hogy a közlekedési ministerium kebelében, az ország érdekeire sérelmes visszaélések léteznek, minő jelesen:

a déli vaspálya érdekeinek illetéktelen pártolása a vasúti engedélyezések körül és a vasutak építés végett kiadásánál követett szabálytalan eljárás

S a közutak építésének helytelen vezetése, válaszszon a ház egy 7 tagú vizsgáló bizottságot, mely az említett ministerium kebelében! ügykezelést megvizsgálja, e célbul mind a kellő okmányokat megtekinthesse, mindazokat, kiket szükségeseknek lát, kihallgathassa és tapasztalataim] mielőbb részletes és véleményes jelentést tegyen. Tisza Kálmán, Ghiczzy Kálmán, Nyáry Pál, Ludvig h János, Móricz Pál, Szontagh Pál, Ghiczzy Ignác, Gyórfy Gyula, Pap Lajos, Simonyi Lajos.“

Ezen indítvány teljes ellentéte Zsedényi indítványának, mert míg Zsedényi csak a Ilollán esetére vonatkozik, Tisza felkarolja az egész ministeriumot, nem egyszerű különleges, de általános vizsgálatot rendel el, sőt a vizsgálatot a ministerium körén is túlterjeszti, ezen indítvány már a híreket és vádakat valószínűeknek tekinti, nem kívánja a min istent azonnal vád alá helyezni, de bizalmatlanságot nyilatkoztat ki ellenében, a vizsgálatot nemcsak a ministeriumra terjesztve ki, de a közönség meghallgatását is elrendelve, a vádalap megszerzésére irányult: erkölcsileg rnegtámadja a ministereinököket is, mert midön egyes ministerium valamely tagját csalás, hatalommali visszaéléssel vádolnak, első sorban a vizsgálatot a szakin in ister köteles elrendelni és személyesen vezetni, ha pedig ezt elmulasztotta, másodsorban a ministerelnök és az összes ministerium köteles vizsgálatot tartani, mert egyes cselekményeiért kétségkívül az egyes szakminister felelős, de a becsület az összes kormány tulajdona, a sár, melyet egyes minsterre dobnak, az egész kormányt bepiszkolja; a kormánynak tehát kötelessége a tisztázást követelni, külömben a közönség a ministerelnököket és ministereket jogosan a visszaélés részeseinek, pártolóinak tarthatja.

A közoktatási ministeriumnál éles vita fejlődött ki az alapítványok, az egyetem vagyona, az üresedésben levő püspökségek tárgyában, a minister ezekről nem számolt. Az üresedésbe jött főegyházi javak jövedelmét századok óta a magyar király húzta, sok zsiros püspökség a kincstár érdekében évekig betöltet-

lenül maradt. Kollonics 1704-ben a papság nevében I. Lipóttal egyességet kötött, ezen egyesség azonban jogi érvénnyel nem bírt és nem bírhat, mert Lipót Magyarország törvényeit már 1704. előtt felfüggesztő, tehát ez időben törvényesen nem uralkodott, cselekményei ennél fogva érvénytelenek voltak; a papság vagyonát az ország nemcsak vallási, de országos célokra is tartá, a püspökök nemcsak egyháznagyok voltak, de tartoztak zászlóaljokat tartani, váraikat védeni, az egi püspök köteles volt a király fiatalabbik fiát neveltetni. A király tehát örökösen az intercalaris jövedelmekről, az ország beleegyezéséről le nem mondhatott, ezen egyesség az országgyűlés elé soha sem terjesztett, tehát jogérvénnyel nem bírt, bizonyítja ezt az 1790-iki törvény is, mely minden vallásfelekezetnek vagyonát világosan biztosította, az intercalaris kérdést azonban mellőzte, mert azt érvénytelennek, nem létezőnek tekintette. 48-ig ezen kérdés vita tárgyát nem képezhette, mert a magyar király jövedelmeiről szabadon rendelkezett, ha tehát tetszett, minden király saját uralma alatt elajándékozhatta, 48-ban azonban a király tulajdonjoga az országra szállt, a minster tehát róla az országnak köteleztetett számolni. Gyakorlatilag tekintve azonban az intercalaris jövedelem csakis visszaélés, mert a törvények szellemét tekintve, a kormány a törvényes állásokat, mihelyest megüresülnek, köteles azonnal betölteni, a kormány a papokat Ösmerheti, ennél fogva minden püspökség egy hónap alatt betölthető, ha tehát a kormány kötelességét teljesíti, az intercalaris kérdés parányokra száll le és a méltá-

nyosság azt követeli, hogy ezen jövedelem az illető püspökség egyházaira fordíttassék. Az egyetem vagyona kétféle természetű, először Pázmány Péter mint katolikus egyetemet alapította, ez tehát a theologiai facultás tulajdona, későbben Mária Terézia növelte a megszüntetett zárdák vagyonából; ezen vagyon nem Mária Terézia egyéni, de az ország vagyonát képezte, a tudománynak, az országnak nincs vallása, ezen alapítvány tehát az országé és felekezeti jelleggel nem bír. A tanulmányi alap a Mária Terézia által elkobzott zárda-vagyonbul alakult és a katolikusok nevelési céljaira adományoztatott, és mihelyest a katolikusok önkormányzata megalakul, vissza nem tartható, mert a felekezetek tulajdonárul az 1790-iki törvény világosan intézkedik. A vallásalap II. József által alakítottatott az eltörült zárdák vagyonából, itt tehát az a kérdés, váljon II. József rendelkezését II. Lipót helybenhagyta-e vagy nem; ha nem helyeselte, akkor ez mindenesetre államvagyon, mert az elkobzott vagyon 1790-ben már nem a katolikusok, de Magyarország vagyona volt; ha azonban József katolikus czélokra rendelte fordíttatni és ezt II. Lipót az 1790-iki törvény előtt helybenhagyta, ez a katolikus ezélok birtokába általment és katolikus tulajdon jelleggel bír, sem rendelkezésétül, sem a katolikusok kezelésétől, ha a katolikusok ügyeiket maguk fogják kezelni, el nem vonható. A félénk minister a katolikus papsággal nem mert szembeszállni, ennél fogva a számadásokat az országgyűlésnek nem mutatta be. Ghiczzy küldöttséget javasolt kiküldeni ezen alapok jogi ter-

mészetének megvizsgálására, azóta 18 év múlt el, épen ott vagyunk, hol voltunk.

Andrássy nagy súlyt fektetett Pest emelkedésére, Pest önmagául és lassan emelkedett, nagygyá azonban csakis az árvíz elleni biztosítás, az ország apai gondozása mellett lehetett, márczius 24-én tehát Andrássy törvényjavaslatot nyújtott be, mely a főváros szépítésére és biztosítására 24 millió forintot adott és Pestet a kormánytul függő közmunkatanács alá rendelte; ezen 24 millió sorsolási kölcsön útján volt beszerzendő, Lónyay már előlegesen a kölcsönről gondoskodott, ez volt Magyarország legolcsóbb kölcsöne, mert a 24 milliót levonás nélkül kifizették és a kölcsön 50 év alatt évi 5 és százalékkal törlesztetik. Pest nagyvárosítását az egész ország óhajtotta, a törvényjavaslatot tehát ellenkezés nélkül elfogadta, ő Felsége rögtön szentesítette, a törvény már április 11-én kihirdettetett. Ezen törvény Andrássy gróf legszerencsésebb alkotásainak egyike; az építés nem ment oly gyorsan mint reményiették, a körút még ma sem készült el, de Pest mind nagyság, mind szépség tekintetében rendkívül haladt, fővárosi jelleggel bír, sőt kedvező fekvését tekintve, a legjobb fővárosok közé tartozik.

1870. májusban ő Felsége 4 törvényt szentesített. A XII. törvény szerint a Horvátországot érdeklő törvények is kizárólag magyar nyelven szerkesztendők, de magyar és horvát nyelven szentesítetnek, a horvát szöveg a horvát min istennek átküldetik, ki azt a horvát országgyűlésnek leküldi, a közös törvények az 1871.

év kezdetén alapítandó horvát országos törvénytárban horvát nyelven köztudomásra hozatnak, ha a törvények életbelépésének ideje a törvényben nem jeleztetik, a közös országgyűléssem kihirdetése után 15 napra hatalylyal bir.

A XIII. Magyarországra is 15 napot rendel.

A XIV. törvény szabályozza a bírák számát, a felebbezések ellenében elrendeli, hogy azon fél, ki két egyenlő ítélet ellen felebbezéssel él, ha a harmad-bíróság által elutasítatik, 1000 forintig terjedhető büntetéssel büntetendő.

Ezen törvény igen kevés gyakorlati haszonnal bir, mert a bíróság belátására lévén bizva a mennyiség meghatározása, a becsületes bíró méltányolva a viszonyokat, mindég a minimumot alkalmazta, a nagy hal kiesett a hálóbul, a büntetést csakis a tehetetlenek, gyengék ellen alkalmazták; igazságtalan azért is, mert az arányt a per állaga közt nem határozza meg, a 100—1000 forintig terjedő keresetek fellebbezését megakadályozta, ellenben már 5000 forintos állagú pernél is érdemes volt a büntetés kockáztatása, mert az adós a fellebbezés által 3 hónapot nyert, az 5000 forintnak megfelelő termények ára pedig Magyarországbán sokszor 1000 forintnál is többel emelkedett, nem fékezte ez az ügyvédek telhetetlenségét sem, mert nem az ügyvéden, de a félen vették meg, az ügyvédnek egy fellebbezés behozott 100 forintot, fellebbezett tehát azért is, hogy ezen 100 forintot megnyerje, habár a felet ezért 200 vagy 1000 forintban elmarasztották is.

A XV. szabályozta a vegyes bíróságokat, a XVI

meghatározta, illetőleg nevelte a bírák számát, mit a nagy ügymenység követelt. A XVII. törvénycikk méltányosan szabályozta az idegen vállalatok magyarországi adóját. A XVIII. törvénycikk, mely az állami számvevőszéket megalapította, az ország alkotmányát egy erős intézménnyel biztosította, ellenkezik azonban az ország, a képviselőház jogaival az elnök és tanácsosai kinevezési módja, a 6. szakasz szerint ugyanis a képviselőház jelöli az elnököt, de a miniszerelnök ellenjegyzése mellett a király nevezi; a számtanácsnokokat a király nevezi, a számszék elnöke javaslata-, a miniszer előterjesztésére, vagyis magyarul azt jelenti, hogy a jelöltekből a miniszerelnök nevezi. Ezen szakasz az ország souverén jogai egyikének határozott feladása, mert a miniszerium számadásainak megvizsgálása és a miniszerium- vagy miniszernek ezen alapon vád alá helyezése kizárólag a képviselőház jogai közé tartozott, és pedig annyira kiváló különleges joga volt ez, hogy a magyar király tetszése szerint a kormányt elbocsáthatja, és pedig elbocsáthatja, ha az a képviselőház nagy többségével bír is, sőt elküldheti még azon esetben is, ha a képviselőházban ellenzék nincs is; királyi jog a költségvetés visszavetése is, a kormány számadásainak maga elé terjesztését, annak megvizsgálását azonban nem követelheti, mert ez a képviselőház kizárólagos felségi joga, miután tehát ez kizárólag az alsóház joga és e jogot kizárólag a képviselőház gyakorolta, midőn ezen jogot a számvevőszékre átruházta, a számszék elnöke és tanácsosai választási jogát is meg kellett volna tartani; és ha meg-

tartja, akkor nem Gajzágó Salamon lesz az elnök, de Csengery, kit az ellenzék és a Deák-párt egy része óhajtott, tehát tényleg az első alkalommal is mellőzték a képviselőház akaratát. Helytelen ezen szakasz azért is, mert a számszék elnöke a kormány ellenőre; az ellenőrzést komolyan csak az gyakorolhatja, ki az ellenőrzendőnek nem lekötelezettje, már pedig egy 12,000 forintos hivatalra! kinevezés nagy szíveség, mely a kinevezendőt hálára kötelezi; igaz az, hogy névleg a király nevezi ki, de az alkotmányos eszmék szerint a király csak azon egyént nevezheti ki, kit a felelős minister ajánl. Nem szabad lett volna a szak tanácsosok választásáru] sem lemondani, mert ezek épen oly tényezők, mint az elnök maga. Kétségkívül a számszék elnöke, a számszék, a kormányt fel nem mentheti, mert a felmentésről az országgyűlés le nem mondott, az országgyűlés azonban már a pénzügyi vitákat is gyűlöli, a faldák, a zöld asztal, az orfeum hősei a szakbizottságok véleményét szentségnek tartják és olvasatlan elfogadják. A számszók az országos pénzügyi kezelést jobban ösmerheti mint az országgyűlés, mert kizárólag élethossziglan ezen ügygyei foglalkozik, míg a pénzügyi bizottság változik és nemcsak a számadásokkal foglalkozik; a számszék mindenről meggyőződhet, mert a m misterektől közvetlen követelhet felvilágosítást és ezt a felszólított minister meg nem tagadhatja. Az országos számadás avatatlanra útvesztő, tényleg tehát a minisiterk felmentése a számvevőszék műve; az országgyűlés tehát gondatlanul cselekedett, midőn jogai-

rul részben lemondott, részben jogai korlátozását elfogadta.

Márczius 15-én a még mindég rendezetlen fiumei ügy került tárgyalás alá. A Fiume-ügy valóságos botrány, a magyar kormány kisszerűsége-, sőt gyávaságának, az országgyűlési többség törpeségének fényes bizonyítéka. A horvát egyességben Horvátországot, mely az egyesség előtt jogilag és 48-ig tényleg Magyarország kiegészítő részét képezte, önálló társállamnak ös-inerték el, hét századdal visszaugrottak, sőt a nagyöz kis kurvátokat megajándékozták Szlavóniával, mely értékesebb volt Horvátországnál, a megboldogult Zvonimir király országához soha sem tartozott és 48-ig az országgyűlésre külön megyei követeket küldött. Ezen ügyességi remekben a magyarok nemcsak lemondtak egy hű országrészről, de még a 400,000 szlavón szerbeket martalékul dobták a horvátoknak és elősegítették szerbnemzetiségi jogaik megfosztását, és pedig tették ezt nem a horvát nemzet kielégítésére, mely nyugodtan őrizte sertéseit, nehezen fizette adóját és nem a történelmi múlt után ábrándozott, de a jelen keserveit óhajtotta megkönnyíttetni; tették ezt nem az urakért, mert a horvát urak büszkék voltak azon zászlóra, mely alatt Horvátország jelesbjei 500 év alatt harczoltak, — de megadták mindezt egy nagyravágyó püspöknek és néhány proletár irkásznak, kik előbb a bécsi, később a szentpétervári udvar zsoldjából uraskodtak, némely sárgafekete ivadéknak, kik anyjok szoknyája, apjuk plehgalléra után lettek horvátok és hogy az ál Iám-czimhez az erszény is meglegyen, Magyarország jöve-

delmébül a horvát uraságoknak milliókat kötöttek le. És midőn mindent megadtak, Fiúméra nem merték kimondani, hogy ez sajátjuk és ebbül egy gunyhót, egy szarkafészket sem ajándékoznak, de országgyűlési tárgyalásokra utalták, hogy legyen czim, melynek ürügye alatt a horvát fiskális és pap demagógok a városi csőcseléket Magyarország ellen uszíthassák. Fiume városát és Fiumemegyét magyar kormánybiztos kormányozta, ez nem tetszett sem nekünk, sem a kurvátoknak, sem Fiúménak, elhatároztatott tehát, hogy Fiúméba nevezzenek törvényes kormányzót, Fiumemegyét pedig, melyről Magyarország lemondott, a szerződés értelmében adják át a horvátoknak.

A kormánynak végtére elő kellett állani a közös nyugdíjakkal, Magyarország meghódítása eszközeinek jutalmával, az ellenzék részéről megtámadta Tisza negyedmagával, a szélsőbalról Máriássy Béla és Csánády Sándor, a kormány és pártja alázatosan megszegyenülve hallgatott, és ezen olcsó országgyűlésen nem akadt egy gyászmagyar, ki védelmezni merte volna, hallgattak. 143 megszavazta 122 ellen, 146 elbújt, a folyosón mindenik azt mondá: igazságotok van, de megígértük, kénytelenek voltunk megszavazni; e kérdésben volt a kormánynak az egész országgyűlés alatt legkisebb többsége. A Hollán, illetőleg a közlekedési ministerium elleni vizsgálat tárgyalása márczius 26-án kezdetett meg. Zsedényi múltjához következetesen tagadta, hogy a háznak joga volna vizsgálat elrendelésére, szerinte a ház vád alá helyezheti a ministeri alapos okokért, de vizsgálatot nem rendelhet, ellenben

a saját igazolására, parlamenti megtámadás ellen minden képviselő kérhet vizsgálatot, ő tehát ezen az alapon kéri Hol Ián képviselő tisztázására a vizsgálatot elrendeltetni. Tisza Kálmán kijelenti, hogy Miké ministert mindenki tiszteli, senki sem gyanúsíthatja, de sok hibák történtek, az államtitkár a déli vasutat köz hír szerint túlságosan az ország hátrányára pártfogolja, az északi vasút számára az országra káros szerződést eszközölt, a Fiume-vasutat nem építik, az utak rosszak. Tisza a háznak vizsgálatkíldési jogát angol példákból igazolja és kéri a házat, hogy ha indítványát elvetik, ne a ház joga megtagadásával vessék el, mert ez súlyos alkotmány sértés volna, de ha el akarják vetni, vessék el bármi más alapon. Gróf Mikó Zsedényi indítványát visszaveti, mert alkotmányellenes. A ministerium minden cselekményéért a felelősséget elvállalja, a déli vasúttal új szerződést nem kötött, a jogérvényes régi szerződéseket nem változtathatta meg; a déli vasutat különlegesen nem pártfogolta, a Fiume-vasut nem azért nem épült, mert ez a déli vasútra hátrányos, de nem épült, mert egy új rendszerre alapított, 9 millióval olcsóbb ajánlatot tettek, meg kellett tehát az Olaszországban ezen rendszeren épült vasutat szak tekintélyekkel vizsgáltatni, ez sok időt vett igénybe, előmunkálati engedélyt mindenkinek adott és senkit sem zárt ki. Nem igaz Simonyinak azon vádja, hogy a provisorium a magyar kormány nál olcsóbban szerződött, mert a provisorium 50,000 forintos szerződést is kötött, míg a magyar főleg 37,000-re kötött (erdélyi 46,000). Elösmeri, hogy az utak rosszak, bejelentette

ezt az országgyűlésnek, de az visszautasította, az utakat kellő költség nélkül nem lehet jó karban tartani. Miután a közlekedés eselekményeiért a minister felelős, fegyelmi vizsgálatot első sorban a minister rendelhet el, ő kész indokolt vádra a fegyelmi vizsgálatot elrendelni, Simonyi azonban vádjait semmivel sem támogatva, mesékre, mendemondákra tehát vizsgálatot nem rendelhetett. Ennélfogva egyik javaslatot sem fogadhatja el. Simonyi a vasutak olcsóságát czáfolja, mert a provisorium vasútja! közt a tiszai 28,000, az állami 37,000, a déli 35,000 forinttal biztosított. Az egész ellenzék ezen kérdésnél ferde helyzetbe jött, mert Mikót, becsületességéről meg leven győződve, egyik sem vádolta, már pedig, ha a vádak alaposak voltak, ez esetben Mikó is hibás volt, mert vagy nem ösmerte fel a helyzetet, vagy nem vette az ügyeket komolyan, mindkét esetben hibázott, tehát az országot megkárosította, Mikó a felelősséget elvállalta, tehát ha Hollánt vádolták, Mikót is meg kellett volna támadni; miután Mikót mellőzték, sőt becsületességét konstatálták, ügyetlenséggel nem vádolták, Simonyi bizonyítékokat nem tudott felhozni, az országgyűlés a vizsgálatot el nem rendelhette, Tisza javaslata tehát 83 szótöbbséggel mellőztetett. Hollánt az országgyűlés felmentette, erkölcsi hitele azonban megrendült. Márczius 30-án a hetes szám vizsgáló bizottság jelentését beadta, Ghiczzy megtámadta, a nagy többség azonban helyeselte.

Andrássy Lónyayt már a múlt évben el akarta távolítani, egyszerűen azonban el nem küldhette, mert

Deák és pártja becsülték, sőt nagy pénzügyi tehetségnek tartották, ellenségei még mindig baráti álcát viseltek, csak suttogva, sötétben ásták alá hitelét. A kormány nagy többséggel bírt ugyan, de Deák betegeskedett, az ellenzék egymagában a, buktatásra gyenge volt, elég erős ázom ban arra, hogy 50 elégedetlen segélyével a kormányt megingassa,, Andrassy a szakadást el akarta kerülni, mert ő már ekkor a birodalmi külügyministerségre számított, mi csak azon esetben volt elérhető, ha az egész nagy Deák-párt együtt marad és ezáltal Bécsben mint a magyar közvélemény diktátora tűnik fel, de még Bécsben is számos akadályokat kellett elhárítani. A magyar ininistcrelnökséget egy ügyes magyar közös minister által kellett megizleltetni, vagyis az erélyes magyar ministert Bécsbe kellett elhelyezni és becsvágya felizgatása által Andrassy becsvágya eszközéül megnyerni. Lónyay Budán jól találta magát, de a hatalmat is szerette, — Andrassy br. Beke halála után kieszközölte számára a közös pénzügyministerséget és márcziusban megkínálta, Lónyay gondolkozás! időt kért, Andrassy két hetet adott, Lónyay megkérde, váljon nélkülözheti-e a pénzügyministeriumban, Andrassy igennel felelt; ezen válasz meggyőzte állása ingatagságáru, mert ki nélkülözhető, el is bocsájtható, vagy el kellett tehát a közös pénzügy minister! állást fogadni, vagy önként a pénzügyministerségtől vissza kellett vonulni és várni az esélyekre, Lónyay szerette a hatalmat, a ministerelnökségre is vágyott, ezt csak Andrassy által érhetete el, elfogadta tehát a birodalmi ministerséget, azonosította érdekeit az Andrassyéval és érdekében Bécsben mindent

elkövetett. Andrassy tehát egy csapással két legyet ütött agyon, megmenekült egy veszélyessé válható versenytárustul és nyert egy hű ügynököt.

A pénz ügy ministerség betöltése gróf Andrassy álmait nem zavarta, Andrassy a pénzügyekkel, a nemzetgazdászattal soha sem foglalkozott, az ország anyagi nyomorát egyénileg nem érezte, mert gazdag ember volt, kevés adót fizetett, takarékos anyja az adósságot nemcsak nem ösmerte, de ősi nagy vagyonát folytonosan szaporította, a magyar m. misterek a bécsi rendszerrel csakhamar megbarátkoztak, Austria háromezred óta adósságbul élt, folytonosan ingott, de soha sem bukott meg, tehát ezen ösvényre Magyarország is ráléphetett, a kormány mindenben az osztrák rendszert fogadta el, ezen rendszer alapját az egyenes adók emelése, az adósságcsinálás, a burokratikus hadsereg képezte, ezen rendszer nem kívánt észet, csak butaságot, szemtelenséget és sajtolási szívósságot, magyar pénzügyminister tehát mindenki lehetett. Kerkápolyi Károly államtitkár társai közül sok tekintetben kimagaslott, a pénzügyekkel ugyan soha sem foglalkozott, a nemzetgazdászattal általában nem ösmerte, de be tudta bizonyítani, hogy kétszer kettő hat, az országgyűlés második sofistája volt, a rőfös beszédekben Simonyi Ernővel versenyzett, az országgyűlésben csak egy hive volt, Eötvös Károly; a pénztőkét imádtá, szorgalmas, eszes ember volt, állását Andrassynak köszönhetta. Lónyay a szakemberek értékét megrontotta, mert csak adósságot csinált, meg kellett tehát a nem szakembereket kísérteni. És valóban remekelt is, mert míg Lónyay a szé-

delgést csak kicsiben kezdte, Kerkápolyi nemcsak követte, de évenként milliókkal túlszárnyalta. Ügyességét bebizonyította, mert míg az ország szegényedett, a minister 14,000 forint fizetéséből százezreket szerzett. Ministertársai szeretetét csakhamar megnyerte, mert míg a sima Lónyay társaival minden forintért civakodott, a mogorva Kerkápolyi a, százezreket úri közönnyel szórta, az állam kölcsönöknél levágta Orosz- és Törökországot, felment egész 11 százalékig. Legurasabb pénz ügy ministere volt Európának, mert legtöbb kamatot fizetett, a legnagyobb mértékben fukar lévén, a pénzt imádta, a pénztözséreket rendkívül kedvelte, hívei vagyonosodását nem irigyelte, ezáltal tehát a tőzsér- és üzérképviselőket megszerezte, szeretett építeni, kedvelte a drága beruházásokat, hitt a végzetben, bátran vezetett a nemzeti elszegényedés és tehetetlenség örvénye felé.

A magyar pèrizügyminister állása kétségkívül nem volt fényes, mert Magyarország önállását drágán vásárolta meg, az ország a kényuralom alatt nem fejlődhetett, Austria urai, az osztrák tőkepénzesek Magyarországot gyarmatnak tekintették, a vasutakat monopolizálták, a kereskedelmi szerződés, a magyar ipar, a magyar föld érdekeit Austriának feladta, Európa, forrongó politikája a lefegyverzést nem engedte, az önálló bankrul Lónyay és a párt fejei a kiváltság tartamáig lemondtak, az első pénzügyminister a nyomorult osztrák pénzügyi rendszert elfogadta. Kerkápolyi 19,700 hivatalnokot és szolgát vett át, a borraivaló az osztrák rendszerben megidült betegség volt, az országot az értelmiség közzsákmánynak tekintette, mindenki élvezni, gazdagodni akart. A pénz-

ügyi reform megmenti az országot, de ezreknek keserűséget okoz. A pénzügyin misternek szembe kellett volna szállni Austriával, a tőzsérckkel, az üzerekkel, abureau-cratákkal, ezek pedig a helyzetet uralták, ezek ellenében csak úgy győzhet, ha a képviselők osztatlanul támogatják, erre pedig nem számíthatott, mert a többség egyrésze a tőzsérckkel össze volt fűzve, a képviselőházban badar, gyermekes eszmék uralkodtak, egy rész a dől lány-monopolium ellen dühöngött, mások a baj okát a közös ügyekbe helyezték, a harmadiknak nem tetszett a bélyeg, ellenben a kiadásoknál mindig mindent készségesen megszavaztak. A pénzügyek komoly tárgyalása nem tetszett, a pénzügyi kérdéseknél a ház csak akkor érdekelte magát, ha vagy a kormányt támadták, egyeseit piszkolták vagy rágalmazták, a bal közép a reformok pengetése, a kormány egyénei gyakori megtámadása daczára, 74-ig minden költségvetést feltétlenül elfogadott, vagy ^{rosz} vasutakat tárgyaltak, mert ezeknél az engedményesek a kolomposokat részint nyomatékos indokokkal, részint kormánybiztossági ígérek által megnyerték. Az országos pénzügyi reform, habár kelletlenül, de keresztül vihető lett volna, mert a megvettek a nemzeti közvélemény ellenére nem mertek volna nyilatkozni, a kormány túl 110 szavazat függött, Deák és Andrassy nem ösmerték a corruptiót, de érezték a rendszer hiányait, ha a pénzügyminister gyökeres reformokat kezdeményez, pártolták volna, mert a régi rendszert rosznak tartották, az adóreformmal az országot évek óta kecsgettették. Ha tehát a jó szerencse e szerencsétlen országnak jó pénzügy ministert ad, ez az ellenzék öröm-

rivalgásaival és a farizeusok könyező tapsaival mindent keresztül vihetett volna. Éhez azonban kiváló ész, erély és szaktudomány, önzetlenség kívántatott. Kerkápolyi azonban ezen minősítvények egyikével sem birt, magát hazájánál jobban szerette, az osztrák rendszert nemcsak felkarolta, de fejlesztette, a haza sorvadt, a minister házakat vett és épített.

A budapesti lánczhid megvételét elvben már régebben kimondák, Lónyay neje és sógornője a részvények egy tizedét bírták, az alkudozások vezetésével tehát a kormány gróf Festetich Györgyöt bízta meg, az alkut februárban megkezdték, az alku könnyen ment, mert az ország visszaváltási joggal birt, a részvények legnagyobb részét báró Sina inkább ur, mint bankár bírta, a részvényesek magukat a becs kedvezőtlen esélyeinek kitenni nem akarták, a részvényeket az alkudozások előtt 500 forinttal fizették, megegyeztek tehát 690 forintban, vagyis az ország megvette 6.673,000 forintért, tekintve tehát a folyó árt, az eladás a részvényesekre kedvező volt, mert 38 százalékkal értékesítették drágábban, a vétel azonban az államra is kedvező volt, mert a lánczhid az államnak 500,000 forintot jövedelmezett, a Budapestnek fizetendő 24,000 forint levonása után 476,000 forintot, vagyis az államnak a vételár 7 százalékot jövedelmezett. Az állam ezen jutányos üzletet csakis azért köthette meg, mert a közönség nem ösmerte fel Pest leendő nagyságát, mert a kormány és magyar közegek hajlékony tapadó természetét a közönség nem ösmerte fel, félték tehát a becsnél a kormány nyomásátul.

V. FEJEZET.

Gr. Batthyány Kázmér özvegyének kielégítése. — Adószá-
ságszaporítás. — Új vasutak. — Lónyay búcsúja. —
A pénzügyi helyzet. — A bankbizottság jelentése. —
Simonyi Ernő különvéleménye. — A megyékről. —
Hiányai.

Az ország megvette gróf Batthyány Kázmér örököseitől a kisbéri uradalmat. Magyarországnak eddigi uradalmi is rosszul jövedelmeztek, az anyagi érdek tehát a vételt nem ajánlotta, a vételt azonban a politikai morál és becsület parancsolta. A kényuralom gróf Batthyány Kázmért minden vagyonátul megfosztotta és száműzte, a jeles Batthyány a száműzetésben meghalt. Vagyonát és jogait özvegye és testvérei örökölték, a család azonban a lovagiasságot és méltányosságot nem ösmerte, az özvegy jogait megtámadta. Batthyány a forradalom előtt gróf Szapáry Au tahiét vette el; Szapáry Antal és neje Drezdában protestánsok lettek és a szász törvények szerint elváltak; gróf Batthyány hasonlóan Drezdában kitért és az elvált Szapárynévai megesküdünt. Kopácsy esztergomi magyar primás a házasság érvényét nem fenyegette, utóda azonban az osztrák-inas, Scitovszky bibornok primás a házasság érvényét megtagadta. Batthyány kedves testvérei kaptak a primási nyilatkozaton, a Batthyány-vagyonbul az özvegyet ki akarták túrni. A bajon csak a kormány, illetőleg az ország segíthetett. Azon feltétel alatt bocsáj tóttá ki tel iát a kormány a Batthyány-birtokokat, hogy Kisbért megveszi és árából gróf Batthyánynénak végkielégítésül 500.000 forintot fizet; az örökösök az egészet nem falhatván fel, az egyességet elfogadták. A nagy quotával a pazar kormány meg nem elégedvén, a Határőrvidék ürügye alatt ismét adósság-

elvállalást ajánlott, az engedelmes többség 223-al 119 ellen elfogadta. A képviselők szemtelensége 70-ben már a legmagasabb fokra emelkedett, az ülésekből rendszeren a képviselőknek negyede, néha fele is hiányzott és az ország a szédelgőket is pontosan fizette, a kötelelességsértésben a két párt versenyzett, aránylag a,z ellenzékéből épen annyi hiányzott, mint a kormánypártba!.

Az országgyűlés a költségvetési viták után vasutak- és csatornákkal foglalkozott. Megszavazták a nyíregyházi, báttaszék-zákányi, fi ume-szent péteri, az északnyugoti vasutat, Komáromtól Érsekújvárig, Nyitrától Trencsénig, a gömöri vasutakat, a PAREMEZ-csatornát. Az északnyugoti vasutat 90 évre engedélyezték, 30 évi visszaválthatás feltétele alatt, az ország mértföldenkint 33,900 forintot biztosított, a pótlékból évenként 4 per centet számítottak, mint minden vasútnál, a vasút 90 év múlva az ország birtokába ingyen megy át. A gömöri vasút 20 V* mértföldre terjedt, az állam mértföldenkint 100,000 forintot adott készpénzben és 311,000 forintnyi elsőbbségi $5\frac{4}{5}$ kötvényeket, melyet a vállalkozók értékesítettek. A gömöri birtokosok ezért az építést elvállalták, az állam a 440,000 kamatján felül évenként és mértföldenkint még 9000 forintot biztosított. A FERENCZ-csatornára TÜR tábornok vállalkozott, kötelezte magát Bajától Bezdánig csatornát építeni és Kis-Sztapártul Újvidéken alul a Dunába vezetni. Az ország 2.009,000 forint előleget ad, melyért ugyanaz összeg erejéig részvényeket kap, mik az összes érték $\frac{1}{5}$ -ét képviselték. Az állam 30 év múlva az 5 évi jövedelmi átlag alapján a csatornát magához válthatja. A gömöri vasutat az állam

érdeke parancsolta, mert a magán vasipar főleg Gömörben összpontosult, a vasipar vasút nélkül nem állhatott fenn. A báta,széki vasutat ha Bajával összekötik, az alvidéket köti össze hiúméval, ezen összeköttetés azomban elmaradván, drága, teherré vált. A Derencz-csatorna vízöntözéssel is lett volna összekötve, de sem a vállalkozó nem bírta a szükséges pénzt beszerezni, sem a földbirtokosok nem vállalkoztak földjeik megöntöztetésére, — az ország¹ jogos reményei tehát megghiúsultak.

Lónyay május 21-én tartotta, búcsúbeszédjét, ajánlotta a takarékoságot, beszámolt a. 60 millió $7\frac{1}{2}$ percents ezüstkölcsönrül és az osztrák-magyar közös követelésekről.

1869. december végéig tett a. befektetés	21.213,745
Kamat- és törlesztésre fizettetett	3.082,100
December 31-én a. pénztárban készpénz	21.661,025
Kötvényekben	25.191,089
Összeg	71.147,959
Kölcsönbeszerzés díja ezüstben	2.300,000

A közös activák Austria és Magyarország közös követelése- és előlegeiből állottak, ezekre azomban még a két állam nem egyezett ki, a követelések valódisága és biztonsága konstatálva, nem volt. Kétségtelen alappal csakis a vasúti előlegek bírtak, ezek közül az első erdélyinek 4.000,000 az alföldinek 800,000 a közös kassa-oderberginek 5.000,000 ezenkívül Lónyay számított még 21.460,000

A bankbizottság is beadta véleményét, a bizottsággal a vöslai szerződést, a titkos ígéreteket nem közölték,

a bizottság tehát sötétben tapogatódzott, konstataálta a jogot, melyet nyíltan senki sem tagadott, többsége az osztrákokkal nem mert szakítani, többsége következő véleményyt adott be:

Magyarországra az osztrák bank kiváltságai nem kötelezők.

A jelenlegi bankviszonyok az országra nem kielégítők.

Az ország önálló bankot állíthat fel.

A bankot azomban meg kell előzni a függő közös adósságok megosztásának, a valuta helyreállításának.

A pénzügyi bajoknak két orvossága van:

1. Önálló nemzeti bank,
2. vagy a magyar hitelnek a bank által a szükségnek megfelelő mérvbeni kiterjesztése, a bankkiváltság tartamáig.

Ezt ajánlották a bizottság összes tagjai Apponyi György elnökle alatt, Simonyi kivételével.

Simonyi Ernő különvéleményyt adott be és az országos bank rögtöni felállítását véleményyezte.

A függő adósság a magyar bank felállítását nem akadályozta, mert ebből Magyarországot egy fillér sem terhelte, a valuta helyreállítását Magyarország érdeke nem kívánta, mert ha a magyar bankjegy teljes biztosítékkal bir. az osztrák agio daczára a magyar bankjegyet teljes értékben elfogadták volna, a valuta akkor és most is bármely pillanatban helyreállítható, mert az osztrák bankjegy kétségkívül teljes érc- és értékfedezettel bir; az agio egyedüli oka a bankjegyek ezüstteli felváltása kötelezettségének felfüggesztése, mihelyt a bank

kötelezettséget teljesíti, megszűnik a bizalmatlanság és a valuta helyreáll. A bizottság jelentése vitát nem idézett elő, mert az ellenzékét előlegesen Lónyay, Miké, Hollán távozása kielégítette, hálából tehát a bankkérdést elpihentették, a szélsőbal a kedvezőtlen pénzügyek okát a közösügyi szerződésben kereste, általában a pénzümvekkal nem rokonszenvezett, Simonvi önálló magyar bankjáért a szélsőbal sem lelkesült.

A megyék a 48. előtti alakban meg nem maradhattak, a 48-iki változtatások részben ezélszerütlencknek bizonyultak, a megyék rendezését tovább halasztani nem lehetett, a kormány végre a megye rendezésével elkészült. A pártoskodás már ekkor teljesen elmérgesedett, az ellenzék politikai hitelvének alaptételét a kormány javaslatainak folytonos feltétlen ellenzése képezte, a megyerendezési törvényjavaslatot az ellenzék hevesen ellenezte, első sorban azért, mert a kormány indítványozta, ellenezte, mert a megyerendszer a régi politikusok eszményét képezte, az e téreni támadás az ellenzéknek kedvező alkalmat nyújtott a ministerium népszerűsége lerombolására, a megyék iránt a demagóg fiskálisok, az uzsorás zsidók kivételével, mindenki kegyelettel viseltett, a táblabíró politikusok iskolájukat szégyelték megtagadni, a megyét a kopasz és ősz képviselők ösmerték (mind ilyenekbül állt), a megyei törvény]avaslat tehát élénkül fogadtatott.

A megye-törvény főbb pontjai.

1. A régi megyék megmaradnak.
2. A megyét a bizottmány képviseli.

3. A megyebizottmány fele a legtöbb adófizetőköl, fele a választásra jogosultak választottadul áll.

4. A bizottsági tagok száma 48—600-ig.

5. Választó és választható, ki képviselőválasztási joggal bir.

6. Meg nem választható:

ki írni és olvasni nem tud,

a hatóságiul bérel.

A megyék jogai.

1. Az önkormányzat.

2. A politikai szabad tanácskozás.

3. Felirat és kérvény az országgyűlés- és kormányhoz, a megyék- és városokkal! levelezés.

4. Költségvetés, kölcsön, megyei vagyoneiadás.

5. Szabályrendeletehoztal.

6. Arvaügyek.

7. Megyei utak.

8. Megszabandó gyűléseiben tanácskozik, a gyűléseket összehívja és bezárja a főispán, a tartandó gyűlések számát a megye vagy város határozza meg.

A többség rendesen a szőlók szerint mondatik ki, 10 tag azomban egyéni szavazást követelhet, mely esetben a határozat az egyéni szavazók többsége szerint mondatik ki.

A főtisztviselők szavazattal bírnak, a tiszteletbeliek és alok is azonban szólhatnak.

Tiszti kereset, hivatalvesztés titkos szavazás által határoztatik el.

F ő i s p á n.

1. A gyűlések előtt scontralis székert tart.
2. Megvizsgálja a tisztviselők eljárását.
3. A tisztviselőket, az alispán és polgármester kivételével, felfüggeszti és a vizsgálat idejére helyettesíti.
4. A jelölő-bizottságba elnököt és 3 tagot nevez.
5. Kinevezi a levéltárnokot, a segéd- és kezelő-személyzetet.
6. Vizsgálatot rendel a hanyag tisztviselő ellen.
7. Ha a megye, az alispán nem engedelmeskednek, az alispán kötelességét nem teljesíti, a ministerium felhatalmazására, a minister! rendelet végrehajtására minden tisztviselővel egyenesen rendelkezik, az engedetlenséket perbe fogathatja.

Alispán.

Az alispán vezeti a közigazgatást, átveszi a kormányrendeleteket, ha a minister! rendelet végre nem hajtható, bejelenti ezt 24 óra alatt a főispánnak, a főispán távollétében a m misternek, rendelkezik a tisztviselőkkel;

intézkedik a katonaelszállásolásról s mindazokról, mit a törvény másra nem biz; elkészíti a gyűlés tanácskő zásrendjét.

Lakás: A központi tisztviselő a központban, a többi a járásban lakik.

Szolgálati tartam: 6 év.

Minősítvény: 22 év, magyar állampolgárság; csőd, bűnvádi kereset alatt nem lehet. Az árvaszéki elnök- és jegyzőnek jogi iskolai bizonyítvánnyal kell bírni, ügyész-ás orvosnak csak oklevelesek választhatók.

Felelősség, vizsgálat: A tisztviselő és minden gyűlési tag a vétsége által okozott kárért felelős.

A tisztviselő elleni vizsgálatot a főispán vagy gyűlés rendeli el. A vizsgálat a gyűlés elé terjesztetik, a gyűlés rendeli el a keresetet vagy felmentést.

Fegyelmi választmány: A vizsgálatot a. fegyelmi választmány teljesíti, a fegyelmebe 2 tagot nevez a főispán, kettőt a megyei bizottság, elnököt a választmány választ, ha meg nem egyezhetnének, a főispán nevezi.

Jelölő-bizottság.

A tisztválasztásnál a jelölő-bizottság jelöl, a megye a jelöltekből választ. Áll 7 tagból, és pedig: a főispánból, a főispán által kinevezett 3 és a megyebizottság által választott 3 tagból.

A szélsőbal a megye - törvény, a választ egy szerű en és egészben vissza akarta vettetni, javaslatát következőleg indokolta:

Visszautasítandó:

1. Mert az alkotmányt megrontja.
2. A kormány túl függő főispánt nevez a megye fölé.
3. Felelőssé teszi a bizottsági tagokat.
4. A tisztviselőknek a törvénytelen kormányrendeletek teljesítését parancsolja.
5. Betiltja a szabad vitát.
6. A belügyministert bíróvá teszi.
7. A virilisták által jogot csonkít, a virilis intézmény milliók jogát sérti.

Három század óta Magyarország mentsvárát a megyék képezték, a megye zászlója alatt tömörült a nemesség a kapzsi, kegyetlen, rabló német, a pusztító vad török ellen, a megye zászlója alatt egyesült az alsó és közép-nemesség a. bitorló, gőgös főurak ellen; a megyék karolták lel és oltalmazták a vallási reformatiót, mely Magyarországon az értelmiség fáklyáját meggy új tóttá; a megyék védték és ápták a magyarságot a németesítés, a, szláv és szerb izgatás ellen; a megyék könnyítették az adók súlyát, a. kíméletes végrehajtás, az adóhátralékok rendszeresítése által; a szabad megyebíróságok ellensúlyozták a papság* és a szolga főurak által megnyergelt királyi curiát és kancelláriát. A jogaitul megfosztott népet a, főurak, főpapok és ezek poroszlóik gé>gjc, hírvágya, embertelensége ellen a megyék védelmezték meg. A jogegyenlőség eszméje a megyei iskolában ért meg; a megye alapját a jogegyenlőség képezte, a megyei gyűlésen a, törvény szék, a bírák és tisztviselők előtt az utolsó bocskoros nemes annyi joggal bírt, mint a leggazdagabb zászlós nr; a jogegyenlőség nemcsak papiroson volt meg, de a, köznemesség azt tényleg is gyakorolta a gyűléseken, a tiszt- és követválasztásokon; a szegény nemesség a. néptől szokásaira, értelmiségére keveset különbözött, az urak a köznemességgel érintkezve, megbarátkoztak a jogegyenlőség eszméjével és nem idegenkedtek a jogegyenlőséget a parasztságra kiterjeszteni, kik a köznemesség nagy részével egyenlő műveltségi és vagyon-minősítvénnyel bírtak, a jogegyenlőség eszméje tehát a megyékben nemcsak szóvirág, de meggyőződés volt; a megyék a jogegyenlőség eszméjét, midőn ezt a

főrendek visszautasították, részben tetteleg életbe léptették, a nemtelenek ügyvéd kezelése, megyei hivatalokba, alkalmazása, a tisztesbeknek tanácskozási és választási jogok engedélyezése által. A zsidókkal egyesült demagog sötéredék ezt nem tudja, vagy nem akarja tudni és a megyéket és vezetőit buta, rajongó dühbei üldözte és üldözi, pedig a szerintük buta és nevetséges táblabírák nélkül a, választási minősít vény, a hivatal-kar másképen alakult volna.

A megye erejét a nemleges és tényleges jogok törvénye, szokások képezték; szívósságát, eleven életképességét némely középosztálya családok uralgó befolyása tartotta fenn. Az ősiség eltörléséig a perek tengerében úsztunk, a birtok-perek nagy része a megyei választott bírák előtt folytak, az ítéleteket kis kivétellel a megyei bírák hajtották végre, a bírák választása tehát mindenkit érdekelt. A bírák választása nagy súlyt adott a megyéknek, mert a felsőbb bírák felelőssége tényleg megszűnt, a bírák felelősség nélkül, kormányközeg által nevezettek, a vagyont tehát némileg az első fokú bíróságok választása biztosította, a bűnvádi ügyek nagyrészt a megye által intézteitek el, a közbiztonság is tehát főleg a megyéktől függött, a közönség ennél fogva is melegen érdeklődött a választások, illetőleg a megye iránt. Az országgyűlés követi házáat a megyék választották, a választott követ azonban a megyei utasítások által meg volt kötve, az utasítását megszegő követet a megye egy illés visszahívhatta, a megye tehát a törvényhozásra döntő befolyást gyakorolt, politikailag is ennél fogva a megyegyűlés mindenkit érdekelt. A közlekedés, a népnevelés, a közigazgatás felett majdnem kizárólag a megye ren-

delkezett, mert a kormány országos pénzzel egyiket sem segélyezte, a megyék tel iát saját erejükre lévén hagyatva, maguk intézkedtek, e tekintetben a helytartóság-, kancelláriához tett jelentések csakis alaki jelleggel bírtak. A megyék nemleges jogai közé tartoztak a törvénytelen adó, törvénytelen u jonezozás, a törvénytelen királyi, kancelláriái, helytartósági parancsok és rendeletek végrehajtásának visszautasítása; ez ugyan a végleges végrehajtást nem hiúsította meg, csak halasztotta, mert ha a megye nem engedelmeskedett az ismételt rendeletnek, a kormány királyi biztost küldött és a biztos a rendeletet erőszakosan is végrehajtotta. A tömeg mindenütt lomha test, a tömegbe életet a vezetők öntenek; a százados küzdelmek alatt minden megyében a középosztálybul egyes családok kiváltak, kik családi összeköttetések-, vagyonuk-, értelmiségük-, származásuknál fogva vezéri szerepre emelkedtek, kik nemzedékről nemzedékre alispáni, követi hivatalt viseltek; a Máriássy, Kállay, Vay, Lónyay, Szepcssy, Bárczay, Puky, Ragályi, Just, Szentiványi, Majthényi, Okolicsányi, Sárközy, Döry, Fáy családok mindenike századokig megyéjük élén állott, érdekükben állt a megye közszellemét szilárdan fenntartani, viszont kivált a köznemesség kegyelettel ragaszkodott ezen családokhoz, melyek ősei századok óta megyéjük fő- és alispánjai, követei voltak. A kormány ezek befolyását, ha esetleg a család kiváló egyéniségekkel nem bírt, ideiglenesen meg tudta bénítani, de legyőzni nem, mert ha a családban egy eszesebb, vagyonosabb tag nőtt fel, az a megye vezetését ismét magához rántotta.

A 48-iki törvények és események azo inban a megyék helyzetét, politikai fontosságát tökéletesen megváltoztatták. A 800,000 nemes jogait a 13 millió néppel megosztotta, a nemes vármegyének is né]megyévé kellett átalakulni, a követek többé nem a megyét, de minden képviselő egy kerületet képviselt, a megye egy ülés tehát már ennél fogva sem adhatott utasításokat, az ország felelős kormányt nyert, ennek ellenében az el lenállási jogot fentartani nem lehetett, mert felelős csak az lehet, kinek működését és rendeleteit törvényes közeg nem akadályozza. A 48. előtti megyék magyarok voltak, mert a tót és oláh nemesség is magyarnak tekintette magát és a magyar urakhoz híven ragaszkodott; ellenben a nép tömege, kivált oly megyékben, hol a megye nagy észét a kincstár, a főpapság vagy nagy urak bírták, az egyes kis urakat nem ismerte, a nagy urak, a kincstár tisztjeit nem becsülte. A bíróságokat szervező törvény az első bírák és törvényszékek választását a megyéktől elvette, ezáltal a megye hatalmának és vonzerejének nagy részét elvesztette.

A megyéket megsemmisíteni, eltörölni nem lehetett, mert a helyhatósági önkormányzat a legszentebb polgári jog, az önkormányzat, a hazafiság, érdekelttség erős rugója, a választott tisztviselő legjobban ösmeri a népet és viszonyokat, a legolcsóbb közigazgatás, legjobban ösmerheti a hazaellenes izgatókat, az értelmiség iskolája., az önkény, a germanisatio ellen 300 év óta a legerősebb biztosítéknak bizonyult. Az összes értelmiség, a becsületes hazafiak kegyelettel ragaszkodtak a megyékhez. A kényuralomra a hatalom urai, emberi természetüknél

fogva hajlandók, az alkotmány-biztosítékok szükségesek nemcsak az idegenek, de a hon saját fiai ellen is; Magyarország nak ni ncs 11 ad serege, a kén y ural m i kísérlet megújítása valószínűtlen ugyan, de nem lehetetlen; nagy-ravagyó, izgalmas szomszédok környeznek, ezek ellen a magyar önkormányzat legbiztosabb védezköz, mert az idegen fajokat a,z önkormányzatban! részvét részben kielégíti, az ország ügyei állásáról felvilágosítja, a néppel közvetlened folytonosan érintkezve, az izgatásokat csirájában el főj ti iát j a.

A kormánynak tehát, tekintve a helyzetet, a jogot, a czélszerűséget, oly javaslatot kellett ajánlani, mely az önkormányzatot a felelős kormány nyal összhangzásba hozza, a megyéket nemcsak meghagyja, de megszilárdítsa, a megyék magyar jellegét megőrizze, a birtokot, a rendet a demagógok irigysége, kapzsisága, örülete, fejtelensége ellen biztosítsa, mely alkalmat nyújtson az országos, a helyi ügyek higgadt megvitatására, mely a hazafias kormányt támogathassa, az önkénnyel szembe szállhasson, az önkormányzatot a megyéknek megadja, de a kormányt erélyes ellenőrzéssel és oly hatalommal ruházza fel, melylyel a képtelen tisztviselő beválasztását lehetlenné tegye, az ügyetlen, a bűnös tisztviselőt eltávolithassa. A kormánynak a hangulat nem kedvezett, mert a kevés demagóg* a burocraták. a zsidók és fiskálisok kivételével a megyékért mindenki rajongott; a régi táblabírák cfeledkezve a királyi biztosokrul, a megyéket mindenhatóknak tüntették fel és a kormánnyal egyenrangú megyéket kívántak felállítani, a szélsők schweizi cantonokrul álmództak, a túlzó magyarok a

nemzetiségeket teljesen ki akarták semmizni, a Bach-huszárok a megyéknek csak nevét kívánták megtartani, a nemzetiségi vezetők nemzetiségeik számára kerületeket akartak kikerekíteni, a magyarságnak adott kedvezményeket nemzetiségellenes merénylet színében tünteték fel. A kormány a megyék irányában feladatát a lehető le^czélszerűbben oldotta meg.

A szélsőbal. legerősebben támadott, a megyék alapja kétségkívül ellenkezik mind a régi jogegyenlőség! alappal, mind a modern eszmékkal, mert a bizottmány! tagok fele a legnagyobb adófizetőkből, a másik fele a kép viselő választásra jogosultak választottaibul alakul; bizottmány! tagnak csak választó választható, az új \ megye alapját tehát kizárólag a vagyon képezi, míg a régi megye kizárólag a személyjogon alakult. A megyéket azonban a régi egyenlőség! alapra fektetni nem lehetett, mert 100,000-rek nem tanácskozhatnak, ha tehát a megyegyűléseken mindenki szavazatjoggal bír, a tanácsstermet elfoglalják a helyi lakosok, vagy a megvásárolt és behozott zsoldos söpredék, ily tanácskozmány a higgadságot nélkülözve, a szenvedély, piszkos önérdék által vezérelve, semmi tekintélyvel nem bírt volna, a fényes megyei tanácskozmány, melyben az értelmiség, az ész és hazafiság fegyvereivel harczolt és győzött, melyek némelyike az országgyűlési tanácskozmányokat is elhomályosította, közönséges csapszéki népgyűléssé sülyedt volna. Az egyéni joggyakorlatot elfogadni tehát nem lehetett, mert ez szinteg ugyan a jogot a polgároknak megadja, gyakorlatilag azonban a hatalmat a pénz emberei-, vagy a legaljasabb izgatóknak adta volna; a

törvény tehát a nép jogai, a rend, a magyar jelleg biztosítására behozta a birtok-aristocrátiát. A legtöbb adófizetők előjogát elméletileg indokolni nem lehet, a politika azonban főleg a gyakorlat művészete, gyakorlatilag véve a legtöbb adófizetők intézménye, igen üdvös és czélszerű. mert Magyarországon a nagyobb földbirtokosok egyszersmind értelmesek, műveltek és magyarok, a virilis intézmény tehát a középosztály befolyását biztosította, ezt másképen biztosítani nem lehetett, mert oly községekben, hol urak laknak, ha a népet az urtul nemzetiségi izgalom nem választja el, az urat meg szokták választani, vannak az országban azonban sok oly nagy területek, hol ur nem lakik, a területet a kincstár, főpapok, nagy urak bírják. A bizottsági tagság jog, de teher is, ennél fogva legalább részben olyanokból kellett alakítani, kikre ezen teher költsége nem terhes, a résztvétől vissza nem tartóztatja, ha a megye egy ülés csak bizottsági tagokból áll. a gyűléseken a kevés megválasztott urakon kívül megjelennek a község költségén a falusi jegyzők és a tisztviselőktől vezetve határozott volna ezen féltudákos elem, a nép pióczája, a zsidók, fiskálisok, korcsmárosok keblbarátja: a közigazgatást, árva-, községi ügyeket ellenőrizték volna ezen ügyek tényezői, a tisztviselők és falusi jegyzők. Veszélyes lett volna ez azért is, mert ha a birtokos-osztály birtokánál fogva a bizottságnak nem tagja, érdekei megőrzéséért kényszerült volna beválasztását itatások által is eszközölni, ezt czélszerű volt elkerülni, mert a képviselő választás is sokszor és sok helyen az erkölcsiség jégesője, a csapásokat nem szabad sokszorozni. A virilis intézmény mellözhetlen és

pótolhatlan magyarsági tekintetben is, mert a birtokos-osztály a szláv és oláh megyékben is magyar, választás alá nem esvén, izgalom nélkül megőrzi a magyarság érdekeit, ellenben, ha a virilismus nem állittatik fel, itatás, vesztegetés, hivatalos nyomás által kellene magát meg választatni, mi gyamnsításokat, nemzetiségi harcokat idézne elő. A megyei szellem hanyatlását, lankadtságát sokan a virilis intézménynek rójják fel. Ez tévedés, mert a virilisták főleg azok, kik a megyéket a megyék fénykorába vezették, a középosztályi) ul kétségkívül sok ki-dőlt és ezek helyét zsidók foglalták el, ezek sem nem magyarok, sem a közügyekkel nem törődnek, ezek részvéte tehát szerencsétlenség, de a, bukásokat nem a megyei intézmény idézte elő; c bajjal meg kel! barátkozni, mert a birtokost, azért, mert zsidó, kizárni nem lehet, a zsidó a megyei életben kevés részt vesz, a, zsidók a, virilisek egy negyedét teszik, a megyei ügyekben! részvét kevés hasznót ad, tehát a megyei ügyekkel nem foglalkoznak, káros befolyást ennélfogva, csakis ott gyakorolnak, hol a régi birtokosok alszanak. A megyei élet hanyatlásának főoka a politikai általános közöny, a megyékben a politikai érdekeltség haldoklik, mert az értelmiség dísze országos képviselő, állásánál fogva, a megyétől távol van, a közönség a főbb országos vitákat az újságból olvashatja, a birtokos-osztály adóssággal van terhelve, igen kevés ember tarthat nyílt házat és látogathatja osztálytársait, hiányzik tehát az elevenítő központ. A pártédek az országos érdek fölé emelkedett, a közönség várakozásaiban, reményeiben csalódott, közönyössé vált tehát a politika iránt. Az anyag a szellemet uralja, min-

denki vagyon, jóllét, élvezetek után vágyik, a közért nem áldoz, de vagy úszik az árral, vagy alszik. A megyei közszellem tehát hanyatlott, ami azomban még megvan, azt a virilisek őrizték meg és tartják fenn, mert a nagybirtokosok (virilisek) középosztálya, habár rövid időre, a gyűléseken megjelen, a bizottságokban részt vesz, a választásokat vezeti, ellenben a nép választottjai a jegyzők kivételével a gyűléseken önszántokbul soha sem jelennek meg, a választásokra csak díj- és borért jönnek be, ha tehát a nagybirtokosok intézményét nem alkotják meg, a jegyzők és központi ügyvédek választanának és ellenőriznék a tisztviselőiket, a tisztviselői kar a a szolgál, demagógiából kerülne ki, a tisztviselő elnézné a, jegyzők, a jegyzők a tisztviselők zsarolását és ügytelenségét. A nagybirtokosok intézménye a magyar államiságot kétségkívül biztosítja, mert a nagybirtokos mindenütt magyar, a nagybirtokos osztály tényleg többségben van, mert birtok és értelmi befolyása által a választók egy részét is magához vonzza, az értelmes szolgálni vágyó proletariátus is, az urak lévén a helyzet urai, hozzá csatlakozik, a hazaellenes párt tehát nem tömörülhet. Magyarság tekintetében a magyar önkormányzat erősebb fegyver a magyar bürocratiánál, mert a birtokosok százai jobban ismerik az egyéniségeket, mint a főispán; a bizottság által megválasztott tisztviselő érdekei tisztos utón azonosulnak a többség érdekeivel, ellenben a főispán által kinevezett hivatalnok szolgál, a szolgál urát gyűlöli, mert a szolgáltság alacsonyít, a szolgál közönnyel szolgál, a viszonyok változtával a hatalmas kezeit csókolja és régi urának ellensége lesz, míg szolgál

gál, hogy érdemeket szerezzen, a falra ördögöt fest, főnökét tökéletesen soha sem világítja fel a helyzetről, de nagyit és ámít. A választott bizottmány! tagok száma elegendő, a választók száma azonban túlságosan meg van szorítva, az utolsó zsellért, a legszegényebb mesterembert a megyei ügyek épen úgy érdekelhetik, mint az egészhelyes gazdát; a választás községenkint ejtetik meg, nem túlságos tömeg választ, a választás tehát zavart nem idézne elő, a vagyonminősítvény ennél fogva ezen választásnál semmivel sem indokolható, mert a nép közt a vagyonosabb nem is értelmesebb a szegénynél. A jelölésnek a jelölő-bizottságai átruházása czélszerűbb a régi korlátlan főispáni jelölésnél, mert hol a főispán szigorú, erélyes és ügyes, a bizottságba oly három tagot nevez, kik vakon követik, tényleg tehát ő jelöl és az alkalmatlanokat a hivatalokból kirekesztheti, ha ügyetlen, tunya, tehetetlen, a jelölő-bizottság a tisztikart a salaktól megmentheti. Czélszerű újítás a vizsgálatrendelési és felfüggesztési főispáni jog, mert ez részben közvetlen függésbe hozta a tisztviselőt a főispántul, ezen függés a jó közigazgatásnak mellőzhetlen feltétele, e nélkül a főispán csak madárijesztő, ez a főispánt nem teszi kényurrá, mert a vizsgálat felett a gyűlés határoz, ok nélkül tehát nem képzelhető, hogy a főispán magát biztos kudarcznak tegye ki; a főispán ezen joggal bírván, ha a megyében sikkasztanak, hanyagul hivatalkodnak, a kormány előtt tehetetlenséggel nem mentheti magát, mert a hanyagot, a hatalmával visszaélőt rögtön felfüggesztheti; míg tehát ezen szakasz egyrészlül a főispán hatalmát emelte, másrészlül felelősségét nevelte. A bizottsági

tagok felelőssége czélszerű reform, megakadályozza a pártoskodást, vesztegetést, üldözést, mert a bizottmány! tag ur, felelős lévén, meggondolja a terhes és igazságtalan végzések pártolását és ha a szenvedély, az önzés a tagokat elragadja, méltányos és igazságos a hatalommal visszaélés megtorlása; hiányos azonban a bizottsági tagok minősítvényérüli törvény, e törvény csakis a hatóság vagyonbérlőit és az írni és olvasni nem tudókat zárja ki a bizottmány! tagsági) ul; a legveszedelmesebbet, melynek érdeke a közérdekkel leginkább összeütközik, mely a megyei bizottság ellenőrzése alatt áll, a községi jegyzőket és bírákat ellenben meghagyta. A jegyző és bíró bizottmány! tagsága veszélyezteti az egész intézményt; a jegyző a tagságra alkalmatlan, mert a község ügyeit a jegyző vezeti, kezelését ellenőrzi a megyegyülés; a jegyzők érdeke azonos, mert minden jegyző csapolja a népet, a jegyző a község költségén mulat, nekik a megyegyülés farsang, a nemzetiségek közt az izgató zsoldos papok hű társai, ha tehát ezen tudákos sáskasereg egyesül, a megyének az árva- és közigazgatási ügyekbeni működését meghamisíthatja, az ellenörködést maga felett magához ragadhatja. Bénítólag hat ez a tisztviselői kar működésére is, a megyei hivatal ma nemcsak tisztesség, de kenvérkereset is, a tisztviselő örökösen kíván szolgálni, egyes érdekekkel szembeszállhat, mert ha igazságos, érellyes rendelkezésével Pál urat megsérti, Péter ur és a többi járásbizottsági tagok nem lesznek ellenségei, mert a bizottsági tagokat közös pénzérek nem köti együvé, a kedvezés nem lehet nagymérvű, mert egy embert sért és ellenében a főispánnál, a megyénél orvoslatot lehet

szerezni, ellenben a jegyző közvetlen a szolgabírótól függ, százak, sőt ezerek ügyeit kezeli, a szolgabíró bűnös elnézése százakat, sőt ezereket ront meg, az orvosság a szolgabíróval szövetkezett jegyző ellen majdnem lehetetlen, mert a szolgabíró vizsgálja a községi ügyeket; a jegyző veszedelmesebb ellenség a leggazdagabb nagybirtokosnál, mert az csak egy ember, a jegyző ellenben 100 fejű hidra, ezeknek első és főérdeke a jegyzők érdeke, miután mindenik nádály, ha a tisztviselő egyiket megsérti, mindenik csip, mert 90 százaléka zsurló, hanyag és hivatalával visszaél, a jegyző tehát, hol a jegy-

zői kar el van hatalmasodva, nem egy, de száz ember, a jegyző megfélemezése, megbüntetése, a hivatalokozkáztatás, a közigazgatás, az árvaügy kezelése bizonytalan, mert a fegyelmezett jegyzői kar saját érdekében hűségesen megjelen, és ha a szolgabíró és alispán nem érellyes kitűnőség, leszavazza, a becsületes tisztviselőt a választásnál kicsapja. A jegyzők bizottmányi tagsága nagyban befolyásolja a megye politikai szellemét, a követválasztásokat; a jegyzői kar csak egy embertől fél, a főispántul, mert ezt hivatalából ki nem szavazhatja, az ügyes főispán tehát a fennálló kormány érdekében nyomást gyakorol a jegyzőkre és általa a választásokra, hol a jegyző a főispán kortese, a hivatalnok pajtása, a jegyző urak könyökig nyúlnak a szegénység zsebébe. Ez egyedüli egy hiánya ezen törvénynek, a megyék azonban ezt is kijavíthatják, mert a megye szabályrendeleteket alkothat, ezekben nem mondhatja ki, hogy a jegyző meg nem választható, mert a minősít vény meghatározása törvényhozási jog, a jegyzői kar azonban a megyétől

függ, a megye tehát a jegyzői minősítvény meghatározásánál kimondhatta és kimondhatja, hogy a bizottsági tagnak megválasztott jegyző a jegyzőséget nem viselheti, illetőleg a kettő közt választhat.

A megyetörvény kétségkívül a legjobb alkotások közé tartozik, előnyei daczára, azom ban az ellenzék erősen megtámadta; a szélsőbal democratikus cantont akart, tehát elv- és meggyőződésből ellenezte, a balközép ellenezte, mert a megye porondja az ellenzéknek kedvező harczterét nyújtott, miután a jobboldalon a független elem bölcsője a megye iránt kegyelettel viseltetett, és feledve a múltakat, a regi megyét mindenható intézménynek képzelte: a ház csakis hosszas, izgalmas vita után 203 szavazattal elfogadta 145 ellenében, távol maradt 54.

VI. FEJEZET

A külpolitikai helyzet. — Napoleon. — Francia viszonyok. — Poroszország. — Bismarck. — Francia-porosz háború. — Sedan. — Metz feladása. — Vilmos királyt német császárnak választják. — Mit akart a commune. — Paris lázadása. — A versaillesi béke. — A magyar kormány külpolitikája. — Gr. Hohenwarth bukása.

A prágai béke Olaszországot egyesítette, Németország vezetését tényleg általadtól Poroszországnak, az európai háborúknak tehát valóságos indoka nem volt; Poroszország uralta, ugyan Németországot, de még alakilag nem egyesítette, ezt csak új háborúval lehetett végrehajtani. Az orosz kormány vágyott ezt mihamarább bevégezni, míg fegyverei jobbak voltak, míg új hadakozás! rendszerét a többi hatalmak el nem tanulták, míg a keleti kérdés az oroszokat semlegesítette, míg Austria seregét ujonnan nem szervezte. A francziák Németország egysége ellen három század óta küzdöttek, a német egység elleni harcz nemzeti hagyománynyá vált, mit a köztársaság és császárság épen úgy fenntartott, mint a királyság. Napoleon a háborút személyes érdekeinél fogva is kívánta, a francia nemzet a császári kényszerzubbonyt megunta, az ellenzék az egész országban félelmesen növekedett, az Orleansokat száműző törvény megváltoztatását pengették, a republikánusok nyíltan szervezkedtek, Napoleon pazarolt, szolgálói szentelenül loptak. Napoleon a szabadság korlátait nem merte tágitani, félt a szabadság árjátul, a szabadság villámait a dicsőséggel akarta elhárítani. A háború után tehát Napoleon és Vilmos egy iránt vágytak.

Napóleonnak diplomatiája is elsatnyult, nem ösmerte az uralkodók hangulatát, az országok viszonyait. Napoleon hitte és remélte, hogy vereség esetében az orosz

czár közbe fog lepni, pedig sem a rokonszer) v, sem az érdek nem volt indokolva, mert a krimi hadjáratot, mely Oroszország török-hódítását visszalökte, Franciaország kezdeményezte. Franciaországgal tehát már ez indokból sem rokonszenvezhetett, de nem pártolhatta érdekből sem, mert Napoleon az aldunai tartományokban az oroszokkal erősen versenyzett; a románok, szerbek Napóleonhoz ragaszkodtak, francia segítyllyel függés nélkül reméltek terjeszkedhetni, Franciaország tengeren Komán iával és a török keresztyénekkel közvetlenül érintkezett; Franciaország bukása Oroszországot keleten hatalmas versenytársul mentette meg, ennél fogva érdeke a francia barátságot nem ajánlotta. A diadalmas Németország Oroszországot a győző Franciaországnál kevésbé feszélyezte, mert Németországot ténylegesen rögtönözve egyesíteni nem lehetett, az oroszok tehát arra számítottak, hogy Poroszország a keleti kérdésben semleges marad, — Porszország az aldunával egyenesen nem érintkezett, a románok, szerbek, feketehegyiek vele nem rokonszenveztek, tehát már ennél fogva sem látszott veszélyes hatalomnak. Napoleon számított az osztrák-magyar uralkodó porosz ellenszenvére, az osztrák-párt és kormány német hatalmi vágyai-, porosz-gyűlöletére, a magyar államférfiak Napóleoni hajlamaira, a magyar nemzet francia-rokonszenvére, az olaszok hálájára; mindez téves fogalmakon alapult, Osztrák-Magyarország császár-királya ugyan a poroszokért nem rajonghatott, mert Königgrátnél az osztrák hadsereget tönkreverték, a prágai békében Németországbul kiszo-

ritották, de a győző király a vesztes félt nem alázta meg, területet nem foglalt, sarcot nem követelt, ezen lovagias el járást a lojal is uralkodó csalfasággal nem viszonzhatta, az osztrák ministereknél a német nagyság szerelme kisértett, a szerenesefi poroszokat szívesen agyonvágta volna, de niég a kard tompa volt, mert a hadsereget még sem be nem gyakorolták, sem fel nem szerelték, a kard markolatát a császár- király és a magyar ministerek tárták kezükben, a nyegle hadonázást nem engedek. Az emigráns magyar mmistereinek kellemesen időzött a császári udvarnál, az emigránsokat Napoleon szívesen fogadta, sokszor fitogtatta Magyarország iránti rokonszcnvét, de Magyarorszáért soha semmit sem tett, mert csakis olasz és keleti politikája eszközének tekintette, ellenben Bismarck határozottan kimondta, hogy Magyarországot Austriától elszakítani nem kívánja, de akarja alkotmányos önállását, Magyarországot az európai politika nehezékének tekintti. A francziákkal minden egyén rokonszenvezett, mert a francia kedves, sima, előzékeny, udvarias, szíves, míg a porosz gögös, szögletes, unalmas, a politikát azonban az ész és érdek vezeti, ez a poroszokhoz kötött, mert Magyarország önállásának, a szövetségi paritásnak legnagyobb biztosítása Austriának a szövetségbuli kitaszítása; ha Eranciaország győz, Austria mint német hatalom kényszerült volna Németország mellett közbenjárni, főleg azért, hogy Német-, illetőleg Poroszországot a keleti kérdésben megnyerje. Napoleon az olasz hálában is csalatkozott, mert az olasz egységet ugyan Napoleon karolta fel, de a félúton

megállott, az egységet az olaszok maguk fejlesztették, az egységet Velence megszerzésével Poroszország tette be; ez időben Olaszország egyedüli ellensége a római pápa volt, a pápaságot a francia császár melegen pártolta, Olaszországot tehát valódi érdeke, a legközelebbi események Poroszországhoz csatolták. Napoleon nem ösmerve a viszonyokat, mindenben csalódott, politikáját homokra építette.

Poroszország ellenben tökéletesen ösmerte az európai hangulatot, magát Franciaországot jobban ösmerte, mint Napoleon. Az orosz czárt a porosz királyhoz rokon, baráti kötelékek fűzték, de ragaszkodott Németországhoz azért is, mert a keleti kérdésben Franciaországtul jobban félt, mint Poroszországtul. Ausztriában számított az uralkodó loyaltására, a magyar kormány eszélyességére, számításaiban még akkor sem csalódik, ha csatát vesz, mert Magyarországnak érdekében áll a porosz-német egység, egyiránt óhajtotta ezt a kormánypárt és ellenzék, a poroszellenes politika tehát Magyarországon túlsúlyra soha sem emelkedhetett volna. Bismarck biztosan számított az olaszok semlegeségére, esetleg segélyére, mert a római pápa Németországban is küzdött Poroszország ellen, az olaszt tehát a közös ellenség egybekapcsolta; Poroszország az olasz ügyekbe soha sem avatkozott, Franciaország ellenben a védnöki szerepre vágyott, Franciaország nagy hatalma a kisebb, gyengébb szomszéd Olaszországot feszélyezte. Bismarck ösmerte Franciaország belgyengeségét, tudta, hogy a sereg száma csak papiroson van meg, ösmerte a kormány erkölcstelenségét, a tolvaj-

rendszert. A porosz kormány 4 év óta nem aludt, de folytonosan készült, az alkalmat kedvezőnek tartotta, ha Napoleon nem támad, Poroszország üzente volna meg a háborút.

Napoleon a német egység elösmerése béréül Belgiumot kérte, Bismarck nem erősíteni, de megtörni akarta Napóleont, az ajánlatot tehát visszautasította; Napoleon boszantására spanyol trónjelöltül egy Hóbenzollern herceget állított fel. Benedetti franczia porosz követ, 1. Napóleoni káplári modorban viselkedett, nyersen rendreutasították. Franciaországban a pártok mozgogtak, Napoleon megijedt, környezete, ministerei a porosz hadsereget lenézték, a sereg összpontosítása nélkül július 23-án Napoleon Vilmos királynak hadat üzent. A francziák azt hitték, hogy a komoly háború csak hetek múlva kezdődik meg, reményeikben azomban keserűen csalatkoztak, mert Vilmos király, midőn Napoleon a hadat megindította, a nagy Moltke tábornagy vezérlete alatt 440,000-nyi hős sereget összpontosított, a francziák ezen sereggel szemben csakis 300,000 katonát bírtak állítani, a franczia hadsereg egy része Afrikában pihent, egy része Párist őrizte, a francziák nagy súlyt fektettek a mitrailleusökre, a Chassepot-puskákra, az első nem ártott, a másik roszabb volt a porosz puskáknál.

Bismarck már hónapok óta tanulmányoztatta Franciaországot, a poroszok a legkisebb halmot, cserjét, patakot ismerték, a legjelesebb tisztikar vezette a bátor, gyakorlott sereget, a francziák vitézül harczoltak, de egy kitűnő tábornok sem magaslott ki a középszerűségek közül. A kormányt Párisban a császárné ve-

zette, a beteges császár a sereghez utazott. A poroszok mindenütt túlnyomó erővel támadtak és folytonosan győztek, Gravelottenál 210,000 franzia küzdött 270,000 porosz ellen, Sedánál 150,000 franzia csatázott 200,000 porosszal. Egyenlő vezénylet mellett sem győzhetett volna a kisebb franzia hadsereg, Sedánnal a franzia haderő teljesen megtört, a francziák a csata alatt 25,000 foglyot, 550 ágyút vesztek. A császár Sedánál szeptember 2-án a fegyverlerakást elrendelte. A sedáni csatát kezdetben Macinahn tábournagy vezérelte, a csata kezdetén azonban megsebesülvén, Wimpffen tábornok folytatta és irta alá a fegyverletételi szerződést. Napoleon császárt Vilmos király Wilhelmsöhobe vitette, a fegyvert 83,000 katona tette le. Franciaország seregének java egy hónap alatt megsemmisült. A felelősség ezen szeséncsétlen hadjáratért első sorban és főleg Napoleon császárt terheli, mert a königráti csata meggyőzhette volna a porosz fegyverek főlénye-, a vezénylet kitűnőségéről; mielőtt tehát a háborút megüzente, legalább is egyenlő hadsereget kellett volna felállítani, és miután már az első hibát elkövette, a mctzi seregnek legalább kétharmadát egyesíteni kellett volna a főhadsereggel, Napoleon azonban eszét veszttette és megkísértette a lehetetlent.

A sedáni fegyverletétel hírére a franzia országgyűlés a Bonapartékat trón vesztettnek nyilatkoztatta és száműzte, a köztársaságot kikiáltották, a veszett ügy védelmét az országgyűlés vette kezébe, a császári piócák megszöktek, az ország élére két ügyvéd állott. Favre Gyula és Gambetta. Páris védelme vezetését

Trochu tábornokra bízták. A roppant veszteséget nehezen lehetett helyreépíteni, de Franciaország harcias szellemmel bírt, gazdag pénzforrásokról rendelkezett, Metzben 150,000 katona örködött, Páris hónapokig elmentélthetett, a sereg egy része Algírban volt, ha tehát Bazaine tábornagy, Metz parancsnoka, árulásra nem vetemedik, ha időközben egy hadvezér! tehetség magaslik ki, tisztességes békét lehetett volna kötni, Bazaine ázomban hazáját elárulta és a metzi bevehetetlen várat október 4-én feladta. A poroszok tehát két hónap alatt 300,000 katonát, tömérdek ágyút fogtak el. Ezen hadjárat a polgárisait világ történelmében páratlan, az öreg Moltke porosz hadvezér genije elhomályosítja a hadverő első Napóleont, az ősz király, akoronaherczeg Frigyes Károly vitézsége, eszélye, merészsége visszarázslá a hős lovagok korát; ezen hadjárat megmutatá, hogy különálló seregek és hadtestek is tudnak egységesen működni.

Metz árulása Franciaországot a sedani vereségnél is jobban sújtotta, mert Sedannál egy megvert, megbomlott sereg tette le a fegyvert és ezen sereg egy kis része menekült és a fényes győzelmet a németek is drágán vásárlották meg; a metzi sereg ellenben harczképes, ép sereg volt, Metz ostroma a porosz sereg felét leköti és alkalmat nyújtott volna az ország védelmére és szervezésére, a metzi árulás által a német sereg Párist és Dél-Franciaországot egyidejűleg támadhatta. A francziákat a sedani vereség elkéséritte, a metzi árulás lehangolta, Parisban a csöcselék rajongott, de fejenként nem ragadt fegyvert,

Páris élelmezése biztosítására idejében nem gondoltak; a nép az egész országban dühöngött, de fegyvert nem fogott, a hódító sereg ellen a gyilkot és mérget nem használta, az ügyvéd államférfiak szépen Írtak és szónokoltak, nagy zajt csaptak, de erős hadsereget szervezni nem tudtak, a tábornokok a vezénylet-lehez nem értettek, a poroszok október-, november-, decemberben folytonos diadalokat arattak. Deczem-berben a dél-németek az északi szövetség szabályait elfogadták, ezáltal az egységes Németország megala-kult, 1871. január 18-án Németország Vilmos királyt Versaillesban német császárrá kiáltotta. Németorszá-got még ily hatalmas, eszes, bátor császár soha sem kormányozta, mint Vilmos. A francziákat a balsors folytonosan üldözte, Bourbaki a déli hadsereg vezére 85,000 emberével Schweizba menekült. A. francia kor-mány minden udvariul segélyt kért, de visszautasítot-ták, béke-alkudozást indított meg tehát a hódítókkal, hódító Vilmos azomban előbb Parist el akarta foglalni. A háborút a francia ügyvéd, polgár, tőzsér politiku-sok, a francia köztársaság vezérei megunták, január végén Páris a következő feltételek alatt megadta magát: Páris megadja magát, az erődökbe német csapa-tokat helyeznek, a katonaság és mozgó nemzetörség le-teszi a fegyvert és porosz fogoly lesz, a belrend fenn tartá-sára Párisban 12,000 francia marad fegyverben. Február 26-án az előleges béke következőleg köttetett meg:

1. Franciaország lemond Elzászrul, Lotharingiá-rul és Metzről.
2. 5000 millió frank kárpótlást fizet három év

alatt. A fizetés biztosításául Franciaország egy részébe porosz katonaságot szállásolnak.

3. A német hadsereg Párisban a Concorde-térig diadalmenetet tart és visszavonul.

A diadalmas hadjárat alatt elesett 25,000, megsebesült 88,000 német, ez bizonyítja, hogy a francia katona erősen védte magát. A porosz győzelem az aristocratia győzelme volt a democratia felett, a porosz minister, a fővezér, a porosz általában a német tisztek nemesek voltak, míg Franciaország hadseregét, kormányát polgárok vezették. A fiatal köztársaság elnöknek az öreg Thiers Adolfot, Lajos Fülöp hajdani ministerét választotta, a békét véglegesen május 10-én Frankfurtban erősítők meg. A pénzbeli kárpótlás súlyos volt, az elfoglalt tartomány Franciaországnak csakis részét teszi, de Metz feladása által elesett legerősebb védművétül; a hadi sarcot könnyen tűrte, mert a francia nép a hosszas béke alatt nagyon meggazdagodott, I. Napoleon bukásakor is nagy hadi sarcot fizettek, keservesen vette azomban a területátengedést, mert ezen területek ugyan eredetileg németek voltak, de századok óta beolvadtak az országba, a francia nyelvet elsajátították, Franciaországnak tehát valóságos alkatrészét képezték, Franciaországot Napoleon bukásakor a szövetséges hódítók sem merték megcsónkítani.

A magyar országgyűlés balközép és szélsőbali pártja a háború kezdetekor interpellatiót intézett a magyar kormányhoz a francia-porosz ügybeni politikája iránt. Gr. Andrassy, a kormány a háború megakadályozására mindent elkövetett.

Semleges akar és fog maradni.

Az osztrák-magyar birodalom az osztrák birodalomnak a német birodalomban elvesztett állását nem akarja visszafoglalni.

A birodalom védelméről gondoskodni kell. A nagy többség a min isteneinök politikáját helyeselte és másnap a honvédségre 5 millió forintot szavazott meg.

A francia kormány és törvényhozás a kormány és országgyűlés székhelyét Versaillesba helyezte. A szélső köztársaságiak rosszalták a békét, a székhely áthelyezését, Franciaországot a pénzczsások, a vagyonosabb polgárság, az ügyvédek uralták. A polgárságból alakult a kormány, a hivatalnoki kar, a képviselőház, a bourgeoisie épen úgy szeret uralkodni, mint a nemesség, a két uralom azom ban lényegesen különbözik; a nemesség csak részben használja fel a népei, a megélhetés eszközei túl azom ban nem fosztja meg, sőt ha csapások sújtják, segíti is. A polgár ellenben gögösen lenézi, adóval halmozza, munkaerejét olcsón kisajtolja, az áldozatot meztelenül a világ örvényébe dobja, minden hatalmat monopolizál, a páriát a községi ügyek vezetéséből is kizárja. A pénztőke a kedvező kereskedelmi viszonyok következtében megszorodott, a pénzt gyárakba helyezték el, a gépek segélyével előállított nagytermelés nagy hasznot adott, mert a nagymérvű termelésnél, ha egyes tárgynál kevesebb is a haszon, a sok termel vényen! kevesebb haszon több nyeremény ad, mint a kevés termelvényeni sok haszon; a gőzgépekkel! gyártás a kézi munkaerő alkalmazását le szállította, ennek következtében a kézimunka keresett-

sege apadt, ellenben az emberi nem természetes szaporodása következtében szaporodott; a pénztőke tulajdonosai a kedvező viszonyokat felhasználván, a munkabéreket annyira leszállították, hogy a francia munkás családjával csakis tengődve élhet meg. Az 1830-iki forradalom után a hatalmat a polgárság, vagyis a pénztőke urai ragadták magukhoz, a hatalom urai a hatalmat a pénztőke érdekében használták fel, a sajtó a hatalmasokhoz szegődött, a gazdagok féktelen fényűzésekkel az éhezőket ingerelték, a gazdagok elleni gyűlölet tehát a koldusoknál megizmosodott, megkezdődtek a városokbani munkáslázadások, a kormány a lázadásokat erővel elnyomta, a nép a szurony és ágyú után ítélve, mely elnyomta, a királyság ellen fordult, bajai orvoslatát a köztársaságban kereste; a polgárság felosmerve a helyzetet, a királyság megbuktatását vilálmhárítóul használta fel, a mozgalom élére állt, a királyságot megbuktatta, a hatalom a vezetők kezében maradt. A hatalom urai nem siettek a nép sebei orvoslásával, a győzelem mámora elkábítá; az elkeseredett nép nemcsak helyzete méltányos javítását követelte, de a tulajdont, magát a társadalmat támadta meg; a józan rész a söpredéket elhagyta és legyőzetett. Napoleon eleinte simogatta a munkás-osztályt, később azonban pártolását elvonta. A nép a sedáni gyászos fegyverletétel hírére kikiáltotta a köztársaságot.

A párisi nép vezetői Franciaország bajainak főokául a merev központosítást tekintették, a nép természetes jogainak visszaadását követelte; a városok polgármestereit (maire) a városi közönség (commune) által

kívánták választatni, ezért neveztek el communardoknak, mi össze nem tévesztendő a régi communisttel, mert a communard a helyhatósági jog hívét jelzi, inig a communist földosztó; kívánták a bírák és hivatalnokok választását a clericalismus, a katonai önkény, a tőke kiváltságai, a börzei üzérkedés megszüntetését, a katonaságnak a nemzetőrség általi helyettesítését, a korlátlan vélemény szabadságot. A communardok tehát nem támadták meg a társadalmat, nem a birtokot; elsőrendű bíráinkat, megyei és községi hivatalnokainkat mi századokig választottuk, ezért mi tehát a francia communardokat nem kárhoztathatjuk. A börzei üzérkedés korlátozása, a tőke kiváltságainak megszüntetése méltányos és czélszerű. A katonaság, a katonai fegyelem eltörlése azonban örült kívánat volt akkor, midőn az országban idegenek uralkodtak, midőn az ország a katonaság felszeretlensége és rász vezénylete miatt bukott el, midőn Parist érődéi által a poroszok uralták, az ország feladata tehát épen az volt, hogy seregét újra szervezván, magát általa a jövő eshetőségei ellen megvédhesse. A nyárspolgárok kormánya a communardok kívánságait a társadalmat sértő véres anarchicus eszméknek tekintette, Blanquit, Duvalt eb fogatta, több communardokat agyonlövetett. A páti-siak kezesül Parboy érseket és több előkelő párisi polgárt letartóztattak. A commune emberei követeléseik érvényesítésére az időt rosszul választák meg, a francia mint egyén a legkedvesebb, legelőzékenyebb, legudvariasabb, mint politikus azonban a szenvedélyek rabja, izgatottsága határtalan. Pária a nemzeti kormány- és

országgyűlésnek felmondta az engedelmességet, kényszer-kölcsönt vetett ki a francia bankra, a vasúti igazgatóságokra, a távírdákra, egyes gazdag polgárookra, a papok jószágait elkobozta, az egyházat az államiul elválasztotta, a közpénzeket, a város jövedelmeit elfoglalta, 20 frankig a zálogtárgyakat kiadatta. A kormány Párist körülróltatta, a hatalmat az őrjöngő csócselék magához ragadta, a Tuillériákat, a Louvre egy részét, a Luxénburg-palotát, a Palais Koyalt petróleummal bekenték és meggyújtották, Darboy párisi érseket, Bon-jean elnököt, Allard lelkészt agyonlövették, a A^endomeszobrot ledöntöttek, Thiers házát elpusztították. A kormány a lázadást május 26-án legyőzte, véres, szenvedélyes boszút állt.

1871-ben Austriában a csehek, ál Lalában a szlávok a német ministeriumot erősen ostromolták. A császár gróf Ilohenwarthot nevezte ministerelnöknek, a kormány szlávok- és clericalisokbul alakult. A kormány az országgyűlést feloszlatta és szeptember 14-ikére új országgyűlést hitt össze. A csehek külön kancellárt, a császár cseh királylyá koronázását, a németpártoló választási rendszer megváltoztatását követelték, Hohenwarthot és pártját azzal vádolták, hogy a kettős államszövetséget hármassá akarja átalakítani, ezt Magyarország sem fogadhatta volna el, mert Magyarország parítását megdönti, a magyarok is tehát Hohenwarth ellen nyilatkoztak. Az osztrák tőzsérek egy magán-értekezleten kinyilatkoztatták, hogy a Hohenwarth-kormánynak kölcsönt nem adnak, Austria pedig tekintélyes deficitnek örvendett, kölcsön nélkül nem ino-

zoghatott. A ministerium ezen támadások ellen nem birta magát fenntartani, Hohenwarth október 30-án leköszönt. A magyar államférfiak, gróf Andrassy Gyula miniszerelnök és Lónyay közös pénzügyminiszer az osztrák válságnál nagyban szerepeltek; az osztrák-németek, az igazságtalan és a németeknek túlságosan kedvező osztrák választási törvény daczára, csak mesterkéltséggel bírtak, a német politikusok a császár feltétlen bizalmával nem dicsekedhettek, Andrassy kedveltsége azonban naponta növekedett, az osztrákok ennél fogva a szláv áramlat ellenében egyedül nem voltak képesek az uralom megtartására, a szláv-párt három főelem bül állott: a csehekbül, a clericalisokból és a lengyelekbül; az egység azonban a pártban hiányzott, a fiatal csehek nem szerették az ó-cseheket, a lengyelek nem kedvelték a clericalisokat, a lengyelek a magyarokkal inkább rokonszenveztek, mint a clericalisok-, sőt cseh fajrokonáikkal is, a csehek a birodalmi kettős szövetséget még ez időben hármassá akarták átalakítani. A lengyelek még mindig önálló Lengyelországrul álmodoztak, Lengyelországnak Oroszország volt legkegyetlenebb és leghatalmasabb ellensége, a szabad Magyarország a czári uralmat a szabadság és Magyarország ellenségének tekintette, a lengyeleket tehát a rokonszenv és érdek egyenlően Magyarországhoz kapcsolta. Végre valahára tehát 340 év óta először Bécsben a magyar befolyás döntött és Andrassy befolyásával a szláv uralmat megbuktatta és Austriát győzelemre segítette.

VII. FEJEZET.

Két évi költségvetés. — Különböző adókulcsok. — A balközép a költségvetést elfogadja, csak a szélsőbal ellenzi.

A költségvetés tárgyalásával a kormány és országgyűlés ismét elkésett és a költségvetés 1871. januárban tárgyalatott. A pénzügyi viszonyok és rendszer ösmer-
tetésére együttesen adom elő a 70. és 71-iki költség-
vetést.

Az 1870-iki költségvetés.

Az 1870-iki költségvetést az országgyűlés követ-
kezőleg állapította meg:

Kiadások.

.Rendes kiadások	153.904,664
Rendkívüli kiadások	38.652,600
	192.557,264
<i>A) Rendes kiadások.</i>	
1. A királyi udvartartás	3.650,000
2. Királyi kabinet-iroda.....	60,234
3. Közösügy	21.925,204
4. Államadóssági kamat.....	32.723,200
5. Földtehermentesítés és örökváltság .	15.447,500
6. 49—67. központi kormányközeg-nyugdij	278,400
7. Nyugdíjak:	
Ministerelnökség	300
O felsége személye körüli ministerium	3,800
Belügy.....	754,879
Közmunka és közlekedés	76,761

Pénzügyministerium.....	1.108,000
Földművelés	79,500
Vallás.....	26,600
Igazságügy.....	367,700
Honvédelem	4,000
8. Országgyűlés	500,000
9. Horvátország	2.200,000
10. Miniserelnökség.....	125,540
Rendelkezési alap	120,000
11. ő felsége személye körül	71,000
12. Állami számszék.....	80,000
13. Belügyministerium:	
Központ	367,430
Megyek, kerületek, vidékek, törvény- kezés, közigazgatás	6.500,000
Erdély	847,729
Királyi városok.....	819,000
Egészségügyi kiadások.....	555,600
Szülházak	20,000
Lelenczház.....	8,000
Tébolyda.....	187,300
Közbiztonság.....	150,000
Toloncz-ügy	20,000
Rabló-elfogás	15,000
Ragadozó állatok	3,000
Életmentés	1,000
Dalmú	59,000
Lóverseny	28,000
Elemi csapások.....	10,000
Előre nem látható	20,000

14. Pénzügyministerium:

Központ	777,000
Pézügyi igazgatóságok	905,800
Szám vevő-osztályok.....	278,100
Pézügyi felügyelőségek	42,900
Λ (ló fe l ü g y e l ő k	16,300
Ideiglenes telckzet	28,800
Központi főpénztárak	72,100
Adóhivatalok	1.190,000
Pézügyőrség	1.511,700
Jogügyi igazgatóság	106,600
Állandó kataster.....	440,000
Selmeczi akadémia	69,800

Kezelési költségek:

Egyenes adóknál.....	300,000
Fogyasztás	208,200
Illetékeknél	137,260
Só.....	3.625,000
Dohány	12.877,000
Lottó	1.729,600
Államjvak	1.736,800
Erdők	1.849,800
Épületek.....	57,500
Nyomda	163,500
Szállományok	30,000
Bányászat és pénzverés	15.315,800
Tiszti pótlék	145,250
Segélyezés	45,080
Különfélék	51,000

15. Közlekedés:

Központ	330,407
Allamépítészeti hivatalok	312,036
Utkezelés:	
Magyarországban	110,000
Horvátországban.....	8,719
Utfentartás:	
Magyarországban	2.650,000
Horvátországban.....	193,340
Vízépítés	410,200
16. Földművelés, kereskedelem:	
Központ	161,800
Statistikaí, kereskedelem, ipar, bá-	
nyászat, vámügyre	66,500
Gazdasági célokra.....	75,152
Gazdasági tanintézetekre	178,441
Léten yész-intézetek.....	18,085
Központi főfelügyelőség:	
Ménesebirtok-gazdaság.....	600,218
Ménesebirtok	677,699
Mén telepek	763,722
Fizetés-emelés	11,680 2.071,400
Vesztegintézetek.....	44,200
Keleti marhavész	51,000
Vesztegintézetek.....	44,200
Marhavész	61,000
Allatgyógyintézet	23,250
Bányakapitányság	57,000
Földtani intézet.....	24,000
Posta	3.646,300
Távírda	890,800

Tengerpart	59,800
17. Vallás és közoktatás:	
Központ.....	245,000
Tanulmányi ügyek igazgatósága .	234,000
Tanintézetek.....	1.114,000
Ösztöndíjak	66,370
Közművelődési ezé lókra.....	138,257
18. Igazságügy:	
Központ.....	199,450
(Országos törvénykezés	2.033,500
Fegyintézetek	819,000
Telekkönyvezés	390,000
19. Honvédelem:	
Központ.....	258,110
Csapatok.....	3.904,600
20. Ilorvát ministerium.....	40,220

B) Rendkívüli kiadások.

1. Közösügyi kiadásokbul.....	1.912,700
2. Bel ügy:	
Erdélyi királyi biztosság, földteher-	
mentési igazgatóság.....	143,890
Megyéknak:	
Régi tartozásaik, adósságaik, köve-	
teléseikre	370,000
Szászoknak.....	26,000
Erdélyi rendőrség	120,000
3. Pénzügyministerium:	
Építkezésekre	1.500,000
A vajdahunyadi vár megújítására	50,000

Vasúti pótlekok.....	1.000,000
Zsil völgyi koszén bán ya-fel szerel és .	180,000
Sóvasut-szárny vonal.....	140,000
Erdélyi tagosítás	30,000
Kisbéri uradalom megvétele. .	.. 1.750,000
Nyíregyházi vasúthoz anyag .	.. 500,000
Diósgyőri és rudabányai bányákra .	100,000
Λ vasútra.....	200,000
Gyűjteményekre.....	G0,000
Földadó-ideiglen.....	30,000
Közös költség	100,000
Tiszai építés	90,000
4. Közmunka és közlekedés:	
Magyar utak építésére.....	736,000
Morvát utak építésére	34,000
Elemi károkra	400,000
Vízépítés:	
Duna.....	188,200
Tisza.....	1.847,000
Maros	55,000
Száva.....	250,000
Dráva	65,000
Kulpa	5,000
Egyéb folyókra	200,000
Fiume	124,000
69-iki póthitel azutakra	420,000
Vasútépítés.....	23.128.000
5. Földművelés:	
Kereskedelmi czélokra	2,500
Vérlovak és csődörök vásárlására	80,000

Vesztegintézeti épületek építésére	24,000
Távirdai befektetésekre	500,000
6. Vallás és közoktatás:	
Görög egyháznak.....	99,000
Lutheránusoknak	36,000
Cal vinistáknak	65,000
Görög nem egyesülteknek	80,000
Unitáriusoknak	5,000
Zsidóknak	5,000
Tanintézetekre	9,000
Ösztöndíjak.....	13,230
Nemzeti muzeum.....	43,400
7. Codificatio	15,000
8. Honvédelem:	
Laktanyák, raktárak, felszerelés, pótlóvazási jutalomdíjakra	1.205,900

A) Rendes fedezet,

1. Király személyekörűli minister . .	500
2. Belügy	18,708
3. Pénzügyministerium:	
Földadó	34.261,000
Házadó.....	6.364,000
Jövedelmi adó.....	7.049,000
Személyes kereseti adó.....	7.306,000
Szeszadó	7.527,000
Boradó	2.137,000
Husadó.....	1.175,000
Söradó.....	1.183,000
Czukoradó	1.000,000

Bélyeg	3.883,000
Jogilletékek	6.637,000
Díjak, fémjelzés	196,000
Ut- és hid vám-jövedelem	100,000
Só	13.155,000
Dohány	22.364,000
Lottó	2.740,000
Államjóságok ,	3.883,000
Államerdők	2.642,000
Épületek	50,000
Nyomda	101,900
Szállományok	56,500
Bányászat	16.530,000
Ingó államvagyon	185,000

4. Földművelés, kereskedelem:

Nyomtatványok, zálogház, erdészeti

vizsga	20,450
Gazdasági tanintézetek	41,766
Lótenyésztés-intézetek	1.418,000
Pesti állatgyógyintézet	9,877
Bányailleték	35,000
Posta	3.655,130
Távirda	899,000
Révbevételek	13,400

5. Vallás és közoktatás:

Egyetem, töke, tandíjak	212,000
Muzeum	26,690
ejáru lókok és egyebek	54,580

6. Igazságügy:

Országos fegyintézetek	34,600
------------------------------	--------

B) Rendkívüli fedezet,

1. A közősekből Magyarországot illető részből	3,512,700
2. Államjavak eladásából.....	120,300
3. Pénzverés! nyereményből.....	700,000
4. Királybéri hátralék.....	16,500
5. V^ámkezelésből eredt maradványok	310,000
6. Adó- és bérleti hátralék.....	450,000
7. Régi földadó-hátralék	4,000
8. Kincstári földtehermentesítési kötvé- nyek és 2.200,000 forint eladásából	1.750,000
9. Vasúti biztosíték alapból	1.000,000
10. Vasúti anyagukból, melyeket az állam adott	500,000
11. Vasúti kölcsönbiil	23.128,000
12. 1869-iki maradvány	1.000,000
	Összeg 36.541,605

Tesz tehát a rendes és rendkívüli költsé-
gek hiánya..... 8.224,479

Ebből azomban mint befektetés levonandó
közös adósság-törlesztés..... 1.180,000

Földtehermentesítési..... 3.199,000
Összeg 4.379,000

Annak fedezetére kamatozó kincstári utal-
ványok kiadása utalványoztatik, mit
levonván, tett volna a hiány 3.845,479

Ezen hiány azomban valódilag 11.517,479
forintot tett, mert az ország vagyona fogyott:

1. A rendkívüli fedezetben fedezetre utalt..... 3.512,700

mert ez az ország drágán megvásárlóit tőkét képezte, mi különböz el is porlott a nélkül, hogy az ország belőle valamit kapott volna.

2. Eladatni rendeltetett ingatlan értéke	120,000
5. Eladatni rendeltetett az ország tulajdonát képező úrbéri kárpótlás	2.200,000
9. Vasúti biztosíték alap.....	1.000,000
10. Múlt évben a hiány fedezetére rendelt 14 millió kamatja	840,000
Ellenben a költségvetés által többrendű befektetések rendeltettek el, és pedig a rendes kiadásoknál:	
1. Pénzügyministeriumnál építésekre . .	57,100
Rendkívülieknél:	
A megyék régi tartozásai és adóságaik törlesztésére.....	370,000
Pénzügyministeriumnál építésekre .	150,000
Vasúti jövedelmi pótlékok, melyek a szerződések szerint tőkét képeznek, kamatoznak és visszafizetendőik.....	1.000,000
Zsilvölgyi bánya-felszerelés	180,000
Sóbányai vasút	140,000
2. A közlekedésnél 10 mértföld új út	770,000
3. Földművelésnél:	
Vérlovak és ménék vásárlására	80,000
Veszteginézeti épületek építésére	24,000
Távírdái befektetésekre	500,000
4. Honvédelemnél felszerelésekre . .	1.205,900
Összeg	4.477,000

Levonva tehát ezt a 11.517,479 forint hiánybul, tett a valóságos hiány 7.040,479 forintot.

Ezen hiányt növelte a honvédség számára utólagosan megszavazott póthitel 5.000,000 frt, és a közoktatás számára 773,063 frt, vagyis tett a kincstári hiány 21.620,232 frtot. A valóságos hiány 663,000 frttal növekedett, mert a honvédek 5 milliója beruházás, a közoktatás számára adott Összezből 70,000 frt tankönyvek- és épületekre adatott, vagyis tett a valóságos hiány 7.703,000 frtot. A 153.904,663 frt rendes kiadásokba! a

hadseregre, nyugdíjakra, kamatokra fordított.....	74.057,000
maradt tehát az országnak belügyei fedezetére	79.847,663
ebből a királyi háztartásra	3.650,000
maradt tehát a belligyekre	76.197,000
ebből az országgyűlés igénybe vett	1.000,000
a ministeriumok	2.932,000
Horvátország	2.200,000

forintot.

A bányászat kiadása, melyhez számíttanak a gazdag vas- és kőszénbányák, az aranybányák, 416,000 hold erdő, kerek számban 15.300,000 frtot tett, bevétele 16.530,000 frt, adott tehát tisztán 1.230,000 frtot, vagyis sajátlag a bányák és vasgyárak semmi jövedelmet sem adtak, de a valódi hasznot az erdők és kőszénbányák hozták.

ikz 500 ezer hold állambirtok, a 900,000 frt regále és kölcsönök levonása után jövedelmezett..... 1.247,000

A	4 millió hold erdő a költségek levonása után hozott	793,000
A	dohány tiszta jövedelme a kiadások, a pénzügyőrség $\frac{1}{3}$ 500,000 frt levonásával hozott .	9.027,000
A	só	9.530,000
A	lótenyésztés-intézetekbevétele	1.418,000
	A kiadás kerek számban.....	2.051,000
	A hiány tehát	633,000
Ehhez	hozzászámítandó a kitűnő 40 ezer hold ménes-uradalmak értékesítéséből nyerhető, a ló tenyésztés által felemészített jövedelem	400,000
E szerint az évi hiány tesz	1.330,000	forintot,
	Fegyencz-ügy:	
	Az országos fegyházak költségei	819,000
	A fegyházak bevétele.....	36,000
	Tesz tehát a hiány	763,000
	irtot, a fegyenczek tehát tartásuk- és ruházatuknak csakis 4 és $\frac{70}{100}$ részét fedezték.	
	Az adóbehajtás költsége:	
Pénzügyi	felügyelőségek, pénzügyi igazgatóságok, számvevő-osztályok, adó felügyelőségi központi főpénztár, jogügyi igazgatóság.....	1.421,000
	Adóhivatalok és kezelési költség	1.490,000
	Pénzügyőrség, kezelési költség a fogyasztás- és illetéknél, a pénzügyőrségnél, 1 harmadot a dohány terhére róva le	1.345,000

A ministeriumbul A-ot levonva a pénzügyministeriumhoz nem tartozó szá-

kokra 517,000

Összeg 4.773,000

Az 1870. pénzügyi kezelés tehát, ide nem számítva a só, dohány, uradalmak, bányászat jövedelmeit, melyek költségeit önmaguk fedezték, igénybe vették a jövedelmek, illetőleg bevételek kis híjával 6 százalékát.

Az ország valóságos beruházása tett vas-
utakban, vízi és országutakban, a hon-
védség, bányák felszerelésére, méné-
sekre, birtokvételekben..... 33.447,000

forintot, ebben 1 millió forintot tett a
vasúti kamatbiztosíték-pótlék.

Ezen beruházások fedezetére fordított a

vasúti kölcsönből 23.180,000

maradt tehát a rendes fedezet terhére..... 10.267,000

mit levonva a 15.897,000

hiánybul, maradt a valóságos hiány . . 5.630,000

forint.

A később megszavazott honvédelmi és köz-

oktatási póthitelek..... 5.733,000

emelték a kincstári hiányt, de egyszersmind ugyanennyivel emelték a beruházásokat, az ez által előállt hiány tehát valódinak nem tekinthető, mert valóságos fedezettel bírt.

A magyar és erdélyi 16 millió hold jöve-

delme adóalapul számított . . . 64.281,000

Egy hold átlag-jövedelme tehát 4 frt.

Horvát 954,340 holdé	3.780,487
A magyar 6.183,000 hold rété	20.744,000
Egy hold rét tehát 3 frt 34 kr.	
Horvát 382,170 hold szőlő	1.956,200
Magyar 551,000 hold szőlő, holdja 12 frt	5.620,000
Horvát 70,680.....	636,000
Legelő magyar 6.928,000.....	9.176,000
Horvát 378,400	550,000
Erdő 13.189,000 magyar 80 kr, erdélyi 25 kr.	8.401,800
Horvát 746,108, 50 kr.....	746,108
Nádas 300,000	560,000
Horvát 5,770	9,800

Horvátországnak tehát összes földjöveldelme tett 7.663,000, ennek adója fedezte a Horvátország számára biztosított évi összeget, a horvát úrbéri kárpótlás és törlesztés, a vízi és tengeri utak fedezetére maradt a többi adókból Horvátországra eső rész.

A marhaállomány volt: 2.095,000 marha 5.646,000, juh 19.000,000, sertés 4.504,000, kecske 430,000.

Az állami vasgyárak forgó tőkéje tett 5.560,000 irtot, rudvasban termelt 500,000 mázsát, haszna 300,000 frt.

A zsilvölgyi kőszénbánya termelt 3.977,500 mázsa kőszent, egy mázsa kőszén 1½ hasznot adott.

Az adókulcs.

Jövedelmi adó: I. és III. osztály 300 forintig tőke- és járadékadómentes, ezen felül fizet 10 százalékot, ide tartozik a szállódézsma, regale, bérletnyereség, részvénytársulatok, iparvállalatok, üzletek, ügyvéd, orvos, mérnök jövedelmek. II. osztály: tisztviselők, szolgák,

nyug- és kegydíjak, egyházak, papok, tanárok, magán-

163

tanárok 100—500-ig 1 százalék.

500 forint jövedelemiül 1000-ig	1½
1000—2000-ig	2
2000—3000-ig	2½
4000	3½
5000	4
6000	5

Személykereseti adó:

I. Házasszélér falun 56½%, városban	1 frt	69 kr.
cselédek	56 „ „	85 „
családtag	56 „ „	85 „

II. 50 hold aluli birtokosok, családos segéd munkások
1 frt 62 kr.

1. Állami, megyei, városi tisztviselők, katonai hivatalnokok 1 frt 5 kr, 2 frt 10 kr, 3 frt 15 kr, 4 frt 20 kr, 6 frt 30 kr.

2. Községek, intézetek, egyletek, egyének tisztjei, lelkészek, írók, művészek, orvos, sebész, gyógyszerész
1 frt 69 kr, 3 frt 38 kr, 5 frt 7 kr, 6 frt 76 kr, 10 frt.

3. Az előbbieket nyugdíjasai 1 frt 5 kr, 2 frt 10 kr,
1 frt 69 kr, 3 frt 38 kr.

4. Iparüzők, kereskedők, bérlők, dohánytőzsdések falun
1 frt 69 kr, 6 frt 76 kr, városban 3 frt 38 kr,
10 frt 14 kr.

Bor adó:

Bortul Must- és czefrétül

1. 20,000 lakost haladó községek per akó	1 frt	29 kr.	94 kr.
2. 10—20,000-ig	1 „	8 „	75 „
3. 10,000-en aluliak	— „	50 „	37 „

Szeszadó.

Söradó.

Husadó: Minősítve a lakosságot illetőleg egyenlő a boradó lakossági minősítvényével, úzet ezen minős! t-vény szerint:

Sertés Malacz Szarvasmarha Bornyu Juh Bárány]

I.	1.26 frt. 63 kr.	egy évig	5.04 frt. 84 kr. 31 kr. 21 kr.	darab-
II.	94 kr. 42 kr.	„	3.78 frt. 63 kr. 25 kr. 16 kr.	(számra
III.	63 kr. 31 kr.	„	2.52 frt. 42 kr. 16 kr. 10 kr.	J

Az 1871-iki költségvetés.

Rendes kiadás	149.923,964
Rendkívüli	53.099,706
Hitel- és pénztárműveleti kiadás . . .	55.785,505

A) Rendes kiadások.

1. A királyi udvartartás	3.650,000
2. Cabineti iroda.....	60,829
3. Közösügyi kiadás.....	23.713,792
4. Államadóssági járulék	31.543,200
5. Évi törlesztési járulék:	
Folyó pénzben . . .	10.000,000
Ezüstben	150,000
Agio-pótlék	30,000
.....	1.180,000
6. Az absolut központi kormány nyugdíja	280,000
7. Ugyanaz	2.446,166
8. Az országgyűlés	szükségleteire . . . 800,000
9. Horvátország.....	2.200,000
10. Fiume	61,910
11. Királyi curia és	Ítéltábla 19,300

12.	Államszámszék	158,000	
13.	Ministerelnökség	128,680	
14.	Ministori rendelkezési alap	200,000	
15.	Ű felsége személye körüli ministe- rium	70,314	
16.	Belügyministerium:		
	Központ	371,311	
	Magyar és erdélyi me- dvék stb	7.001,453	
	Szászok pótléka	197,254	
	Megyei és városi főispá- nok	317,025	
	A sz. k. városok törvény- kezési költségei	823,500	
	A1 ta I ános közigazgatási költségek	1.238,271	
	Dalmú	59,000	10.007,814
17.	Pénzügyministerium:		
	Központ	884,400	
	Pénzügyi igazgatóságok	1.359,500	
	Ilorvát pénzügyi felügyelőségek		. 70,000
	Telekzet	15,900	
	Központi állampénztár	79,700	
	Adóhivatalok	1.543,500	
	Pénzügyőrség	1.902,500	
	Jogügyi igazgatóságok	50,000	
	Ilorvát pénzügyi törvényszékek .		. 7,200
	Állandó cataster	583,200	
	Selmcczi akadémia	81,300	
	Egyenes adók kivetése és beszédése		399,000

Fogyasztási adók beszedése . . .		204,200
Határvám.....		352,900
Bélyeg beszedése		81,500
Jogilleték		45,400
Fémjelzés		8,930
Rév vám		763
Dohány:		
Vétel.....	10.978,640	
Gyártás.....	1.986,955	
Eladás.....	987,381	13.953,000
Lottó		1.737,600
Só:		
Termelés	1.339,782	
Szállítás.....	2.032,678	
Eladás.....	855,694	4.228,100
Államjóságok.....	2.528,282	
Államerdők	5.247,244	
Államépületek.....	20,300	
Államnyomda	440,200	
Szállományok . *	42,200	
Bányászat és pénzverés	11.223,000	
Különféle	24,200	
	Összeg	47.630,999
18. Közmunka és közlekedési ministe-		
rium.....	5.108,790	
Ministerium . . .	390,380	
Vasúti számszék és biztosok . . .		33,860
Államépítészti hivatalok	332,071	
Utfentartás, mibül horvát	354,778	3.955,256
Vízépítés, mibül horvát	48,200	397,223

	19. Földmiveles és kereskedelem	8.701,870	
	163,380	
Ministerium	39,000	
	Kereskedelmi és ipar-czélokra . .	308,770	
	Gazdasági czélokra	187,350	
	Gazdasági intézetekre		
	Lótenyésztés-intézetekre:		
	Ménésbirtok	676,550	
	Ménések	719,275	
	Méntelepek.....	841,942	
	Lóversenyek.....	28,000	
	Lótenyésztési jutalmak . .	7.152	
	Központi katonai		
	felügyelet 22,630		
	Tenyészanyag-be vásárlás .		2.310,000
	14,460		
	Vesztégintézetek		44,200
	Keleti marhavész elfojtására . . .		47,000
	Állatgyógyintézet.....		32,800
	Bányakapitányságok.....		61,450
	Földtan		26,800
	Statisztika		56,870
	Posta		4.018,420
	Távírda	59,800	
	Rév- és tengerpart		1.411,000
	Pesti zálogház.....		137,000
	20. Vallás és közoktatás.....	2.863,987	
	Ministerium.....	259,800	
	Tanulmányi ügyek, ezek közt tanfel-		
	ügyelők	143,040	263,240
	Pesti egyetem		360,000
	Többi tanintézetek.....	1.740,800	
	Ösztöndíjak- és tanulmányi czélokra		70,490

	Muzeum	76,124
	Egyéb közművelődési célokra . . .	93,550
21.	Igazságügyministerium.....	3.502,470
	Ministerium	212,000
	Semmitő'szék	170,900
	Legfőbb Ítélszék.....	379,800
	Királyi tábla	614,400
	Maros vásárhelyi.....	115,100
	Közvádoló	33,700
	Vegyészeti műterem.....	2,000
	Kerületi vegyes bíróságok . . .	51,170
	Váltó-törvényszékek	175,000
	Bányabíróságok.....	28,900
	Sajtóbíróságok.....	22,600
	Pénzügyi törvényszékek	46,800
	Erdélyi megyei törvényszékek, bör- tönök	680,600
	Úrbéri törvényszékek	94,400
	Országos fegyintézetek	740,600
	Telekköny vezés.....	134,100
22.	Honvédelmi ministerium	5.550,720
	Ministerium.....	266,439
	Intézetek . . .	41,703
	Ujjonczás	15,000
	Honvédfőparancsnokság	37,804
	Kerületi parancsnokságok	215,418
	Koronaórség	22.500
	Csapatok ,.....	4.951,856
23.	Horvát ministerium.....	45,500

B) Rendkívüli kiadások.

Az 1871. közösügyi kiadásokból	7.646,209
Codificatio	50,000
Erdélyre:	
Királyi biztosság, földtehermentesítési ügyek	114,324
A megyék tartozásai- ésépítéseire	200,000
Csendőrség.....	400,000
Egyetemi nyomda	24,650
Karhatalmi költségek.....	30,000
Idegen lelenczházak követelése.....	36,600
Kolozsvári levéltár	7,630
Vajdahunyadi vár.....	50,000
Budai államnyomda	43,000
Kincstári építésekre	160,000
Budai országházra.....	200,000
Vasúti összeköttetésekre	570,000
Pesti vámházra	700,000
Vasútépítésekre.....	650,000
Vasúti kamatbiztosítási fedezet(pótlék)	5.000,000
Gyári építkezésekre	497,000
.....	338,437
Birtokvétele, az urodalmakkiegészítésére	330,000
Erdei beruházásokra	1.898,100
Es pedig:	
Selmeczi	70,000
Brezsnóbányai	24,000
Diósgyőri.....	6,000
Mármarosai	725,600
Erdély.....	1.072,800

Gazdasági költségekre	10,000
Sótermelés emelésére.....	100,000
Földadó-ideiglenre.....	30,000
Sóbányáknál.....	12,500
Szászvárosnak birtokért.....	80,000
Erdélyi birtokvétel	100,000
Pesti tűzoltóknak.....	5,000
Új utakra	939,225
A megyei utak segélyezésére.....	400,000
Elemi károkra	100,000
Horvát utakra	121,324
Vízépítés	973,500
Nem állami folyók előmunkálati előlege.....	150,000
A tiszai társulatnak előleg	989,369
Horvát folyamokra	416,000
Tengeri kikötők	112,000
Különfélék.....	23,000
Vasútépítés:	
Építészeti igazgatóság	357,177
Vonalozás	50,000
Károlyvár-Fiume	8.000,000
Tarján-liutka	8.000,000
Miskolcz-Bánréve	399,781
Hatvan-Szóin ok.....	1.500,000
Zólyom-Besztercze.....	500,000
Füzesabony-Eger.....	735,000
Hatvani pályaudvar	118,213 ^z
Fiumei pályaudvar.....	1.500,000
Pest-Tarján helyreállítására	1.118,000
A bős-Eperjes	100,000

Topográfiai térkép	14,000
Dunaszabályozás Budapestnél.....	2.060,000
Gazdasági tanintézetek	27,000
Méntelep	55,000
Tenyészlóanyag-vásárlásra	90,000
Pesti állatgyógyintézet	16,900
Távírda.....	300,000
Posta.....	252,000
Egyházak segélyezésére	310,000
Tanulmányi ügyekre	5,000
Román-szerb tanintézetekre	17,000
Magyar muzeum (bécsi t. s. 1000) . . .	48,000
Eszterházy-képtár vételára.....	1.300,000
Honvédek felszerelésére és építésekre .	4.305,000

(Múlt évben az 5 millióból csak kettőt
használtak fel.)

Előfogati pótlék, alapítványok	68,287
Vegyész műterem	3,000

Az 1870-ről fennmaradt hitelmaradványból

fegyintézetekre.....	54,000
----------------------	--------

C) Hitel- és pénztár-műveleti kiadások.

Kezelés.....	25,000
„ közösé	118,650
Magyar kincstári utalványok készítése . .	89,400
Földtehermentesítési kamatok és járadék .	12.276,000
Törlesztés.....	3.199,000
Tőke-kiegyenlítés	69,000
Kezelési költség.....	157,000

”

”

81,297

Az államkincstárba! nyert előlegek vissza- térítésére	757,700
Vasúti kölcsön: Λ forgalomnak átadott vonalakba befektetett 29.262,315 kamatai és törlesztésére	2.194,674
7.023,100 épülőben levők kamat- és törlesztésére	526,733
7.625,143 meglévő készpénz, kamat és törlesztés	571,886
16.299,868 eladó kötvények	1.222,490
Vasúti építésekre.....	22.242,497
Szöllőváltás.....	3.166,179
Sorsolási kölcsönkamata és lánczhid.....	1.457,150
Budapesti dunaszabályozás	2.060,000
Sugárutra.....	3.246,527
Más építésekre	75,600
n v	21,500
Jövő évre átszálló, ez évben fel használ kat- lan összeg.....	1.237,373
Függő adósság: Kincstári utalványok kamatai $\frac{5}{100}$.	804,600
Tiszti biztosíték.....	19,246
”	26,000
Provisiók a bankári kezelése után .	100,000

A) Rendes bevételek.

B. min. bécsi házbér	540
Bel ügy: Tébohydák bevételei.....	27,690
Különfélék	8,000

Járadékköltség-megtérítésekért .	22,272
Pénzügyin í n isterium:	
Föld a földtehermen-	
adó *) tési 9 százalékon	24.061,000
lláza kívül	4.545,500
dó	6.279,000
Jövedelmi adó	5.374,500
Szem él y es kereset	208,000
Adóbehajtási illetek .	570,000
Késedelmi kamatok . .	6.700,000
Szeszadó	
Bor.....	2.411,000
Hús	1.856,000
Sör	1.220,000
Czukor.....	1.051,000
I latárvám	451,500
Bélyeg	4.000,000
Jogilletek	9.800,000
Díj	410,000
Fémjelzés	26,000
Révvám	2,750
Dohány:	
Vétel.....	550
Gyártás	4,600
Eladás	26.373,500
Lutri	2.739,350
Só	14.708,000
Államjóságok	5.156,000
Államerdők	5.256,200
Épületek	28,300

*) Ehhez számítandó a rendkívüliekben felsorolt úrbéri kárpótlási 9 százalék 10.800,000, vagyis az összes földadó 31.861,000 forint.

Nyomda.....	486,000
Szállóinál) y.....	63,600
Bányászat és pénzverés	13.574,070
Ingó államvagyon	439,535
Különfélék	188,725
Közmunka:	
Apróságokba!	81,580
Földművelés:	
Tanintézetek	49,300
Ménésbirtok	1.105,465
Ménések	345,000
Méntelepek.....	159,285
Pesti államgyógyintézet	10,000
Posta	4.170,000
Távírda	1.112,000
Tengerparti egészségügy.....	12,700
Pesti zálogház.....	137,000
Bánya-illetékek	41,000
Alapok, alapítványok	27,000
Vallási ministerium:	
Járulék, a ministeri számvevőség	41,780
Egyetem	177,169
Tanári díjak, vizsgálat	500
Tanpénzek	6,848
Járulékok egyes tanintéz. fentartásához.....	23,907
Váczi siket-némák.....	22,861
A nemzeti múzeum bevételei	24,490
Igazságügy:	
Az orsz. törvénytárak elárusításábul	2,000
Fegyintézetek	52,820

B) Rendkívüli bevételek.

Közös activák magyar hányada	3.512,705
Belügy:	
Visszatérítés az erdélyi földtehermentesítési alapbul.....	50,000
Pénzügy:	
Államjavak eladásából.....	679,300
Pénz vereségi nyereség a 6-osok átalakításából.....	250,000
Adóhátralékokba!	2.500,000
Λ földadó-ideiglenbül.....	3,000
Λ tiszai korona-uradalom váltsága	185,714
Földtehermentesítési és szállódezsma-váltság visszatérítésébül.....	1.077,706
Közmunka és közlekedés:	
Vasúti kölcsönből	22.242,497
Sorsolásiba! (pesti)	2.060,000
Vasúti társulatoktól felügyeletért . . .	150,000
Földművelés.....	10,000
Vallás, különböző alapokba!	37,650
A vasutak, kőutak, honvédelem, tanügy számára megszavazott hitel maradványa	4.241,369

C) Hitel- és pénztár-bevételi műveletek.

Földtehermentesítési adószázalék 9 százalék	16.540,000
A vasutak és gyárak tiszta jövedelme . .	1.404,472
A vasúti kölcsön készpénzkészlete . . .	7.625,144
A vasúti kölcsönkötvények eladási ára és időközi kamatok	16.938,000

Szőllődezsma váltság, kamat és törlesztési kötelezettség.....	3.166,179
Sorsolási kölcsön (pesti)	7.100,000
Lánczhid bevétele	733,150
Idegen társulatok magyar adója	300,000
Tiszti biztosítékok kamatai	27,036
Elhelyezett pénzek kamatai, különböző bevételek	170,000
Hiány (deficit)	18.542,362

mely kamatnélküli kincstári utalványok vagy kölcsön által fog fedeztetni. A valóságos hiány azonban több az előirányzatnál, mert a közös activák 3.512,007 forintja ideális tétel, miután ez vagy be nem hajtható, vagy a vasúti biztosítékból származó, a végkielégítésnél be tudandó lesz; ezenkívül 894,000 forint számittatik a földbirtok eladási árából. Mindezeket számítva tesz a hiány 22.948,000 frtot és ez az év végével valószínűleg több lesz, mert míg Lónyay a bevételi előirányzatot óvatosan számította, Kerkápolyi a legmagasabb tételeket fogadta el.

Kerkápolyi nagyobb hiányt mutatván ki, a közönség ámitására három fő kiadási rovatot alapított, a rendkívüli bevétek közé sorozta az úrbéri czimen fizetendő 9 perczent adót; ezáltal a gondatlan, butát megtévesztette, mert ez a földadót csak a földadó rovata alatt kereste, az úrbéri kötvények kamatját hasonlóan elvette a rendes kiadásokból és a pénztárműveleti rovatba tette, pedig ez számos évekre terjedő kiadás, mit nem a parasztok törlesztőnek, de a földbirtok és más adóalapok.

Az ország valódi bevétele tett tehát . . 162.180,000

Λ rendes kiadások az ország védelmére,
a nyugdíjakra, a közös és magyar
adósságokkamatjaira 98.252,300

Maradt	tehát	az	ország	belsőszükségletei	fe-
					de-
					zetére
					63.952,710
ICbbül	levonva	a	királyi	háztartás-	és
				Hor-	
				vátországra	azországyűlés
					1 milliót
					6.900,000
				Maradt	57.052,000

A belügyministorium mellőzhetlen és a pénzügyin in istcriurn rendes és gazdasági kiadásai ezen felesleget egészen kimeri tették, mert a két ministerium összkiadása 57 milliót emésztett fel, a többi ministeriumok 18 milliót meghaladó kiadásait tehát kölcsönből kellett fedezni, mi annál szomorúbb volt, mert a magyar földadó Európában a legmagasabb volt. Az ország kamat-terhe, vasúti pótléka, közös költsége 13 mii! ióval növekedett.

A 400,000 hold államurodalom a regálék levonása után 1.728,000 frtot, az erdők ellenben semmit sem jövedelmeztek, pedig 4 millió hold, ha a legrosszabb helyen van is, mint legelő holdankint 25 kr. jövedelemképesseggel bir, az erdők közt két csoport igen értékes épületfát ad, ezen erdők kincstári, tehát a világon a legrosszabb kezelés mellett nagy jövedelmi képesseggel bírtak, és pedig az Lesöpört állt 351,686 holdbul, holdankint 4 frt 25 kr. = 1.478,000 frt, és pedig: Visegrád, Diósgyőr, Becskerek, Pécska, Vissó, Rá hó, Királymező.

II. csoport: Brcznóbánya, Szomolnok, Békás,

Poroszló, Hrádek, Besztérczebánya, Karánsebes, 749,000 hold 3 forint jövedelmi képességgel — 2.247,000 forint.

III. csoport: Bustyaháza, Zsarnócza, Lúgos, Vajda-Hunyad, 242,000 hold per 1 frt 50 kr.: $360,000 = 1.340,000$ hold, maga tehát 4 millió jövedelem-képességgel bir. Ha a többit a bányaerdőségen kívül 25 kr. tiszta jövedelemre vesszük, a tiszta jövedelem az 5 milliót megközelíti.

Ezen ág ez évben 793,000 forinttal jövedelmezett kevesebbet.

A dohány: 12.000,000, tehát 3 millióval többet.

A só: 10.500,000, tehát 1 millióval többet.

A lótenyésztés hiánya 1.100, fogyott a hiány 100,000 forinttal.

A fegyenczek hiánya 690, fogyott 60,000 forinttal.

A pénzügy minister ium adókezelés-köl tsége 410,000 írttal szaporodott.

A bányászai jövedelme 1.100,000 forinttal növekedett, mit főleg a kedvező vasárak idéztek elő, a nyersvas-árak ugyanis az egész világoni nagyszerű vasút-építések, a magas agio következtében 50 százalékkal emelkedtek; nagyban növekedett a zsilvölgyi kőszén forgalma; a bányákhoz számították az igen értékes és nagy terjedelmű, bányainak czimzett kincstári erdőségek jövedelmét.

A költségvetésben ijesztő tételt képviselt a vasúti kamatbiztosítási 5 millió pótlék, ez csakis előfutárja volt a nagyobb pótlékoknak, a pénzügy minister ebből biztosan előre láthatta a többi nagyúri és zsidó vasutak kamatpótlékát és megörökülését.

A befektetések, az erdélyi és diósgyőri beruházások kivételével, részben szükségesek, részben mellőzhetlenek voltak, a honvédség emelését, felfegyverezését, politikai okok követelték; építeni kellett, mert a kormány a szükségletnek megfelelő épületekkel nem rendelkezett.

A deficiznem azért volt veszedelmes, mert 23 millió még egy másodrendű országnak is szép összeg, ha különben is 56 millió évi kamat terheli és a legjobb viszonyok közt is biztosan számíthat 15 millió vasúti pótlékra, de veszedelmes volt, mert az osztrák vám- és kereskedelmi szerződés a magyar ipar fejlődését meg 8 évre lekötötte, a hadügyi tárcza leszállítását az ország nem remén vihette a keleti kérdés végleges megoldásáig; veszedelmes volt főleg azonban az adórendszer, mert inig az egyenlő kiterjedésű Poroszország föld- és malomadóban 17' k millió adót tizet, Magyarország földadója 35 millióra emelkedett; a magyar házadó 6.368,000, a porosz 5.100,900 forint volt, daczára annak, hogy Berlin már akkor Pestnél 4-szerte is nagyobb, hatalmas kereskedés székhelye volt. A jövedelmi adó alul az adófizetők nagy része szemtelenül kisiklott, a jövedelmi adónál 1871-ben 10,000 forint jövedelmit vidéken 48 fé 1, 1 *08ten 9 va 11 o 11; 69-ben az egész ország ban 10,000 forinton felüli jövedelmet 227 fél vallott be. Veszedelmes volt a deficizt, mert több jövedelmi források szerencsétlenül és gondatlanul kezeltettek, az 500,000 hold kincstári (irodalmak a regálék levonásával 1.648,000 forintot jövedelmeztek, bírtak pedig helyes rendszer mellett 5 millió jövedelmi képességgel, az állam tehát vesztett 3.350,000 firtot. A 4 millió

hold államerdő, mely czélszerű kezelés mellett 4 millió forint jövedelmi képességgel bírt, legalább 200 millióért eladható lett volna, jövedelmezett 9000 forintot, tett tehát ezen tételnél! veszteség 3.991,000 frtot.

A bankintézmény Poroszországban 2.250,000 forintot jövedelmezett, Magyarország tehát ezen intézmény mellőzése által vesztett 1.290,000 frtot.

A ménésintézetek és méntelepek helytelenül kezeltettek; ha az állam a méneket megyék- és városoknál helyezi el, a tenyészlovaknak a javát tartja meg, az államurodalmakat kibéri í, megszűnik az 1 millió forint hiány és a ménesurodalmak haszonbérbe kiadva 400,000 forintot jövedelmeznek, mi is 1.400,000 forint.

A szí varfogasztás tett 500 millió darabot, ezt 1 krajczárral emelve, a jövedelmet emelni lehetett volna 5.000,000 forinttal.

A jövedelmi és személykereseti adó, mely igen csekély volt, ha csak egyszeresen felemeltetik 20 perczen tre, 11.600,000 frt.

Vissza kellett volna a katonaváltságot állítani, ez 1500 forinttal, ha a katonakötelezetteknek csak 3 százalékváltja is meg magát, jövedelmezett volna 1.300,000 frtot. Be kellett volna hozni a gyufa, a börze, a távollevők adóját, a progressiv adót 30,000 forint jövedelmen felül, mindez kis mérvben alkalmazva, ideszámítva a gyakori családokat, 1.700,000 frt.

Mindez 29.800,000 forintot jövedelmez, 7 milliót ez esetben a túlterhelt föld adójából kellett és lehetett volna engedni, miáltal a föld adója p's-el, vagyis a jövedelem 6 perczen tjével lett volna leszállítható, meg-

szűnik tehát a deficit és a földbirtok fejlődési és izmosodás! képességet nyer. A jövedelmi adó emelése méltányos és igazságos lett volna, mert ezen időben a pénztőke aránylag többet jövedelmezett a földtőkénél, a pénz kétségkívül! belértékkel bírt, mert a bankjegyek részben érczpónzzal, részben kétségbevonhatlan értékekkel voltak biztosítva. A jövedelmi adó II. osztályában csak a 6000 forintnál több jövedelemről rendelkezők fizettek volna 20 perczetet, míg 300 forinttal 6000-ig az adó 3—10 százalékig változott volna, a hivatalnokok, egyháziak, tanárok, szolgák fizetése, nyögés és kegydíja után. A megkészserezett személy kereseti adó nem lett volna terhes, mert ez az osztrák alapra van fektetve, a zsellér Austriában 56 krajezárt fizet, inig Austriában a kézi napszám átlaga 40 kr., Magyarországnban ez átlag, ide számítván a természetben fizetett aratást, 80 krajezár. A második osztály adója hasonlag igen gyengén van kimérve, mert a hivatalnok adója 1 frt 5 krtul 6 frt 30 k rig. A II. 2. a gazdatisztek, orvosok, gyógyszerészek, lelkészek, művészek, egyletek és intézetek tisztjei 1 frt 60 krtél 10 forint adót fizettek; ha' az adó megkettőztetik, fizet e czimen a 10,000 forintos orvos vagy plébános 20 forint évi adót. A 4-ik osztály sem érezte volna meg, mert a leggazdagabb városi kereskedőre esett volna 20 forint évi adó.

Valóságos beruházásokra előirányoztaték:

Államépületekre	1.660,000
Eszterházy-képtár	1.300,000
Honvédség felszerelése.....	4.305,000
Gyárakra (Diósgyőr).....	825,000

Vasutakra	1.220,000	
Birtokvétel Erdélyben.....	510,000	
Erdei beruházások (Erdély.....)	1.072,000)	1.898,000
Új utakra	1.560,000	
Folyamokra	4.700,000	
Vasutakra	22.392,171	
		40.370,171
Vasut-biztosítékpótlék	5.000,000	
Tett tehát az összes befektetés		45.317,000
Ezen befektetés fedezetéül szolgáltak az új kölcsön, a régi kölcsönök maradványai, mely is összesen tett	60.206,800	
Tett tehát a titkolt hiány, vagyis az ország vagyonának apadása	14.889,800	
A bevallott hiány	18.542,362	
Birtokeladás általi értékapadás		894,000
Az ideális közös activa	3.512,000	
Az 1871. állam vagyon-apadás tett tehát .		37.838,162

Az ország pénzügyi helyzete nem volt fényes, de nem is veszélyes, mert szakértelem, ügyesség, jóakarát, erélylyel a hiányt és a földbirtok túlterheltségét meg lehetett volna szüntetni. Kerkápolyi Károly a szó faragás mestere volt, mert órákig semmiségeket tudott beszélni, de nemcsak nem ős merte a pénzügyeket és államgazdászatot, sőt még pénzügyi érzékkel sem bírt; mint tanár és honvédelmi államtitkár, a gazdasági körökben nem forgott, ő majdnem semmiből ezreket, mint minster 17 ezer forint fizetésből százezreket csinált; nem látta be tehát, hogy arra, kinek ezrei vannak, a 30

perczentes adó teher; sem a statisztika, sem a földgazdasággal nem foglalkozott, azt hivé, hogy a föld arany kalászokat terem, az angolok és francziák a magyar búza nélkül éhen hálnak. Az ország pénzügyeit csakis a szellemi proletárok, a tőkepénzesek, a zsidók arányos megadóztatása által lehetett volna rendezni; a minister ázom ban maga is eredetileg szellemi proletár volt, mint minister is az maradt, társait pártolta, az urakat megvetette, a fukarság uralgó jellemvonását képezte, ennél fogva az üzéreket, zsidókat szivbül szerette és ha az előde által behozott, illetőleg megtartott császári birodalmi rendszer a pénztőkét nem kiváltságolja, Kerkápolyi okvetlen kedvezményekben részesítette volna. Lónyay leginkább Necker, Kerkápolyi Calonne francia ministerhez hasonlítható; Lónyay, mint Necker, belátta a deficit veszedelmét, mindkettő azonban deftczittel kormányzott és valódilig nem igen törekedett a deficitét megszüntetni; Kerkápolyi, mint Calonne, a deficitet nem tekintette bajnak, az államot kimeríthetlennel tekintő, remeken, gondtalanul csinálta az adósságokat. Lónyay a pénzügyi rendszer czélszerűtlenségét beösmerte, adóreformokat Ígért, enquetteket tartott, de semmit sem javított, Kerkápolyi a helyzetet rózsás színben látta, a defícizet természetesnek tartotta, a pénzügy minister önbizalma a közönséget kedvezően hangolta. Ezen idilli egy ügy öségét nagyban fokozták a ked vező búza- és marha-árak; a búza mázsája 69-ben 10 fjt 80 kr., 71-ben 12 forintért kelt, a régi olcsó árakat örökre eétemetettnek tekintették; a rozsda ugyan már 69 ben kezdett az alföldön puszt

titani, az átlag azonban az egész országban jó közép-szerű volt. A 400 mértföld vasút földmunkálata, az építések, fatalpak 100 milliónál többet helyeztek el az országban; az eddig elhagyott helyek vasúti köz-lekedést nyervén, a búza- és ennek következtében a birtokárok is emelkedtek, a virágzó felszín a rothadás csiráit elfedte. A balközépet Lónyay és Ilollán eltá-volítása pillanatra kielégítette, a szélsőbal a közjogi jogfeladást pengette, mit a közönség unni kezdett. Mind-ezek következtében Kerkápolyi dcfcizit-m misterrel simán bántak.

VITI. FEJEZET.

A bírákrul, vizitörvény szabályozásra! és a belvizekről. — Beust bukik. — Gr. Andrassy közös, Lónyay magyar minislerelnök lesz. — Miért lett gr. Lónyay minislerelnök? — Lónyay jelleme és helyzete. — A határörvidék polgárosítása. — Az ipar- és telepítvényekrüli törvény. — Dohány termelési rendelet. — Tisza Tóth Vilmos vád alá helyezését indítványozza. — Költségvetés. — Befektetések. — Hiány. — Választási törvényjavaslat. — Országos botrány. —Az országgyűlés bezárása. — Megyei tisztválasztások. — Képviseleválasztási ármány és erőszak. — Lónyay személyi pártalakításra törekszik. — Ghiczy visszautasítja. — Új országgyűlés. — Lónyay óriási többsége. — Szerb kongresszus.

A költségvetés tárgyalása január 21-én kezdődött. Tisza Kálmán rosszalta a kormány politikáját, de a költségvetést elfogadta. A rosszalás minden időben csakis tüntetés, golyó nélküli tüzelés, a költségvetés elfogadása pedig a kormány-politikának tényleges elösmerése. A költségvetés elvetése nem akadályozza a kormányzatot, mert az új kormánynak a többség, melyből alakul, az adókat a régi költségvetés alapján a kiadások fedezetére néhány hétre, sőt hónapra megadja, az indemnity nálunk általában nem volt újság, de idült betegség, mert a költségvetéssel a magyar kormány soha sem készült el és a törvény nyílt szavai daczára minden évben hónapokig indemnity-vel kormányzott. A szélsőbal részéről Simonyi Ernő a kormány ellenében bizalmatlanságot indítványozott, a rendszert csakis Mária és Béla támadta meg.

A költségvetés ellen csakis a szélsőbal és nemzeti-ségek szavaztak. A kormány betérjesztette a bírói felelősségről szóló törvényt, ezen törvény főelvei következők:

A bíró felelős, a kormány által sikkasztásért elmozdítható, elítélhető.

Sikkasztás esetében a felet köteles kárpótolni.

Ha a bíró a kárpótlásra képtelen, az állam köteles a felet kárpótolni.

A bíró fegyelmi pénzbüntetése, fizetése harmadánál több nem lehet.

A felek kárpótlási keresete 1 év alatt elévül.

A fegyelmi bíróságok fokozatosan alakíttatnak. A legfőbb fegyelmi bíróság, mely a legfőbb bírák felett ítélt, 36 tagbul áll; ezen bíróság fele a felsőház által választott felsőházi tagokbul választatik, fele a curia elnökei-, alelnökei- és legidősb bíráibul alakul.

Ezen törvény a kor kívánalmainak teljesen megfelelt.

A fiumei kikötőre az országgyűlés 12 milliót megszavazott, a horvát utakra 160,000-et, elfogadta a zólyom-besztercei vasutat, a határőrvidéknek megszavazott 530,000 frt póthitelt, a szegeci biztosságra 140,000 forintot. Az első bíróságokrul törvényt hozott, melyben a bírák székhelyököni lakásukat elrendelte; a pesti törvényszéki elnök fizetését 4600, az ülnökét 2400, a vidéki elnökét 2700, az ülnökét 1700, a pesti járásbírákét 2400, az albínóét 1800, a vidéki járásbírákét 1700, az albínóét 1200 fonintban állapította meg. A bíróságok házbénei- és bútorzatokra 2.185,800 forintot szavazott, ezek is nevelték tehát a hiányt, de mellőzhetlen költséget képeztek. Az előirányzatot szűkén mérték, a szükségletnek nem felelt meg; a helyiségek még ma sem felelnek meg a szükségletnek, a bútorzat piszkos és hiányos. A magyar földhitelintézet javára különleges kedvezményes törvényt hoznak, e szerint bírálja a váltótörvényszék; árveréseknél kikiáltási árul nem a törvényes becs, de a földhitelintézet által a kölcsönadáskor az intézet által megállapított becs szolgált.

Fontos és czélszerű törvényt hoztak a vízszabályozásokról, c törvény szerint:

Egy egészet képező ártér tulajdonosai ármentesítő társulatot alakíthatnak.

Meder vagy vízfolyás rendezésére, partok biztosítására csak azon esetben alakulhatnak, ha sem a felső, sem az alsó birtokosoknak kárt nem tesznek.

A munkálati tervek az illető alispánhoz beterjesztetnek, az alispán a terveket 8 nap alatt közli a felső és alsó szomszédokkal.

A tervek 21 napig, beszámítva a 8 napot, közszemlére kitéve maradnak.

Ezen idő alatt az érdekeltek kötelesek nyilatkozni.

A 21 nap eltelte után 15 nap alatt az alispán határoz és végleges megerősítés végett a miniszternek beterjeszti.

Az okozható károkért nem felelős sem az alispán, sem a kormány.

A birtokosok holdszerinti többsége a társulatot megalakíthatja.

Elnök az 5 legnagyobb földbirtokos közül választható; választmányi tag 3, választatnak 3 évre. Van igazgatója és mérnöke. Evenkint egy gyűlést tart; az elnök, a választmány, a birtokosok 'ty-ed részének kívánatára gyűlés többször is tartandó. Az ellenörködést egy megye területén a megye, a több megyeire a kormány által kijelölt megye gyakorolja.

A társulatoknak a közlekedési minister kölcsönt adhat.

A költséget a gyűlés veti ki, az elégedetlen feleb-

bezhet, 15 nap alatt az alispán műszaki szemlét rendelhet el, elnöke az alispán, tagjai a felek műszaki megbízottjai, az alispán által meghívott mérnök, 15 nap alatt megtartandó, a felek 30 nap alatt értesítendőik.

A társulat törlesztési kölesönt köthet.

A belvizek levezetését eszközölheti az alsók kötelesek ároktért ingyen adni, és ha az ő vizeiket is levezeti, járulnak haszonarányban a költséghez.

A társulat köteles művét végrehajtani és fentartani; ha nem teszi, a minister közigazgatási uten végrehajtatja; ha működése vagy pénzügyei zavarba jönnek, a minister biztost nevez.

Poroszországot óriási győzelmei az európai politika urává tették, a Versaillesban megalkotott porosz-német császárság megtámadására többé gondolni sem lehetett, az osztrák-magyar birodalom érdeke porosz-német politikát ajánlott. A hatalmasok közti őszinte szövetségnek egyik fő feltétele a külügyministernek a szövetséghez! őszinte hajlama; alkotmányos országokban csak az lehet miniszerelnök és azon ministerium kormányozhat, a ki és a mely kormány a király és nemzet által elfogadott politikát magáénak vallja, egyenjogú állam vagy fejedelem fejedelmi és állam társától ministere megváltoztatását jogosan nem követelheti, mert ez által a szövetséges társ és ország felségjogait támadná meg, a gyengébbnek azom ban érdeke parancsolja, a bizalmatlanságnak még árnyékát is eltávolítani. Az osztrák-magyar külügyminister báró Beust, mint szász minister, az osztrák-német császárságért hevült, Poroszország ellen

mindent elkövetett; a porosz ellen a háborúban tényleg nem tett semmit, Napóleont azonban mint egyén a háborúra biztatta. A poroszok rohamosan győztek, Austriának nem volt ideje rosszakaratát, ha valóban ily érzelmeket táplált volna is, P oroszország ellen érvényesíteni; a háború kezdetén, tehát még a válság előtt, gróf Andrassy magyar minister nyilatkozott őszintén és határozottan a semlegesség mellett, az országgyűlés Andrassy nyilatkozatát helyeselte, az osztrák-németek és ministerek Schmerling német politikájával nem szakítottak, a porosz-baráti politikát Osztrák-Magyar országban Magyarország és gróf Andrassy képviselték. A francia hadjárat után az európai politikának vezére Vilmos német császár lett, Németország nemcsak czimleg, de tényleg is egyesült a porosz uralom alatt, mert a közös harezok, a közös győzelmi öröm, az óriási dicsőség a dél és észak közti jeget felolvasztotta, a németek közt szunnyadozó testvériség felébredt. A diplomatia Törökország sorvasztó lázát ösmerte, az orosz-török háborút közeli eseménynek tekintették, Osztrák-Magyarország a török háborúban életérdekeit csak Poroszország segélyével védhette meg, a porosz-barátság tehát politikai szükséggé vált. Ezen viszonyok közt tehát Beust külügy minister nem maradhatott, mert benne a megnyerendő barát nem bízott, utóda csakis a valódi porosz-barát, a magyar gróf Andrassy lehetett. Az osztrák diplomatia egy kitűnőséggel sem bírt, de különben a 71-iki viszonyok közt egy sem volt alkalmas a porosz-barát politika vezetésére, mert az osztrák diplomaták a porosz-ellenszenv iskolájában nőttek fel. A

politika ugyan sem rokon-, sem ellenszenvet nem ismer, de miután a diplomatak is emberek, a megrögzött ellenszenvet nem bírják egyszerre levetközni, most pedig a vezetésre oly egyén kívántatott, ki Poroszországgal nemcsak nem ellenszenvezett, de valódi rokonszenvérül a poroszok is meg voltak győződve. Beust a háború után lehetetlenné vált, mert Andrassy maga vágyott a külügyérségre; az osztrákok Beustra orroltak, mert Hohenwarth ellenében magát az osztrákok mellett ki nem tette, midőn Hohenwarth kormányzott, Hohenwartoth meg nem támadta; az osztrákok gyengék voltak, csak az Andrassy segélyével győzhettek és tarthatták fenn magukat. Beust tehát leköszönt és a császár-király kül ügyin misternek őszszel gróf Andrassy Gyulát nevezte.

A magyar ministerelnökség betöltése főleg Deák Ferenc» a hatalmas pártvezér és gróf Andrassy Gyula a kegyeneztül függött, a nagy párt és a ministerek, kik ehhez leginkább hozzászólhattak volna, ezen kérdésbe nem számítottak, mert a Deák-párt a Deák Ferenc fejével gondolkozott, a Deák iránti tiszteletből bárkit kész volt elfogadni, párttal, sőt egyéni tekintélyvel egyik minister sem bírt, a ministerek nagy részt új emberek voltak, a közlekedési ministeriumban Mikót Gorove, Gorovét Tisza Lajos váltotta fel, a belügyben a betegeskedő Rajnert Tóth Vilmos követte, Eötvös helyét Pauler töltötte be, Horváth után az igazságügyet Bittó vezette, legrégebb, egy és fél éves ministerek voltak Kerkápolyi és Szlávy. A ministerelnökségrül még ez időben a közönség nagyobb fogalommal bírt, azt követelték, hogy a ministerelnök az udvarnál is be-

folyással bírjon, gazdag ember, államférfi, szónok, politikai tekintély legyen. Ezen tulajdonok összegével egyik minister sem bírt, Lónyay eltávozta után Andrassy volt minden, a ministerek csakis szakfőnökök voltak. A párt félt a jövő választásoktól is, a politikai helyzetet a zaj után Ítélték meg, az ellenzéket erősebbnek képzelték, a drágán megválasztott képviselők újabban nem akartak a választásokra pazarolni, Deák betegeskedett, erélyes, tekintélyes egyéniséget kívánt Andrassy utódául. Lónyay mint közös pénzügy minister gróf lett, erélyes egyéniségnek, pénzügyi tekintélynek tartották, az ellenzék gyűlölte, a kormánypárt némely vezetők kivételével szerette, az udvari viszonyokat ösmerte, Deák és Andrassy után legtöbb népszerűséggel bírt. Az osztrák-magyar birodalomban a kül ügy minister első helyet foglalt el, az osztrákok csak a helyzet kényszernyomása alatt támogatták az Andrassy ministerségét; ha Lónyay minister marad, a magyarok a ministeriumban többségben lesznek, ez az osztrákokat megalázta és elkeserítette volna, miáltal Andrassy helyzete kényelmetlen lesz, Lónyay tehát nem maradhatott közös pénzügy minister; gr. Lónyay gr. Andrassy érdekében mindent elkövetett, hálából tehát Andrassy fő szövetségését ok nélkül nem csaphatta el, Becsben nem tarthatta meg azért sem, mert ez a paritás eszméjét sértette volna és az ellenzék támadásait igazolja, Andrassy Lónyayt nem küldhette el azért sem, mert Lónyayt már egyszer akarata ellenére Bécsbe tolta; ha ok nélkül elbocsájtatja, Lónyay vérig sértve, politikai becsületének helyreállítására kényszerült volna vagy szakadást

idézni elő a pártban, vagy az ellenzékhez csatlakozni; mindkettő a Deák-párt bukását idézhette volna elő, Andrassy hatalma- és befolyásának súlypontját pedig a nagy Deák-párt képezte, Lónyaynak tehát mindezen indokoknál fogva miniszterelnöknek kellett lenni.

Az önértetes miniszterelnök helyzetét Andrassy külügyésége kellemetlenebbé tette, mert Beust alatt a királynál Magyarországot a magyar miniszterelnök képviselte, a király tehát a magyar országos és személyi ügyekben csakis a magyar miniszterelnököt hallgatta meg. Beust a magyar ügyeket nem értette, a magyar miniszterelnökre rá szorult, tehát a magyar ügyekben beavatkozástól tartózkodott. A német Beusthoz egyes miniszterek, kapzsi képviselők nem folyamodhattak, mert Beust a magyar ügyekben semmi befolyással sem bírt, sőt azokat nem is ösmerte, Lónyay alatt azonban a király a népszerű Andrassyt épen úgy meghallgatta mint Lónyayt, a miniszterelnök versenytársa mindennap beszélhetett a királlyal, míg a magyar miniszterelnök a Bécsben lakó királynak csak időnként udvarolhatott. A magyar gróf Andrassyt nagyobb hatalomnak tartották gr. Lónyaynál, mert az első csakis a király kegyétől függött, míg az utolsó a többségtől is. A kényes, a becsvágyó, fondorkodó miniszterek a magyar elnök ellen a magyar külügyminiszternek hízelegtek. A magyar kormánynak tehát két feje volt, a látható a pesti miniszterelnök, a láthatatlan a bécsi külügyminiszter. A király gr. Lónyayt kötött kézzel nevezte ki miniszterelnöknek; Lónyaynak át kellett venni az Andrassy-minisztereket, az Andrassy-szerződéseket és törvényjavaslatokat. Az

Andrássy-ministerek közül csakis Bittó szerette Lónyayt; Pauler becsületes, őszinte ember volt, ki egyenes jelleménél *fogva a külügyministert nem tekinthette magyar főhatalmasságnak; a többiek titokban Andrássyt tartva fejjöknek, Lónyay hatalmas megszilárdulása ellen mindent elkövettek, Andrássy főlényét beösmerve, a helytartósággal minden ik beelégedett volna, a Lónyay kinevezése ennél fogva mindeniket sértette.

A ministerek és a miniszerelnök közti feszélyt növelte a két miniszerelnök egyénisége közti különbség. Andrássy főleg a külügyekkel, a honvédséggel, Pest szépítésével foglalkozott, a többi szakok, vezetésére nem ügyelt, az egyes ministereknek szabad kezét engedett, kedélyessége, élezés modora, simaságával mindenkit lekötött, híveit feltétlenül pártolta, e téren ellenmondást nem tűrt, szavát mindég megtartotta, a minisztereket mind ő nevezte. Lónyay egész életében a pénzügyekkel foglalkozott, a pénzügyi szakma minden miniszeriumba belevág, Lónyay mindenütt takarításokat kívánt eszközölni, ez sértette az egyes miniszenek hiúságát; előzékeny, udvarias volt mindenki iránt, mindent megígért, de ígéreteit sóba sem tartotta meg; ellenségeit minden áron meg akarta nyerni, barátait tehát ellenségeinek mindég feláldozta; a ministerek hajlékonyságát, határozat lanságát felismerve, szakmájuk körében soha sem engedtek; a hi vatalok önkényes betöltése által Andrássy eltávozása után a képviselői körökben mindenik befolyást szerzett. A kormánypárt valóságos vezére Deák Ferencz volt; Deák már ekkor erősen hanyatlott, tudta, akarata nélkül semmi sem

történhetett; Andrássy élezés, kedélyes modorával a betegeskedő öreg urat teljesen megnyerte, a sima, de rideg Lónyayt becsülte, de nem szerette; Andrássy Deákra Deák kedvenczei és rokonai által is hatott, Lónyay ezeket teljesen mellőzte, maga egyenesen érintkezett Deákkal, s mert sok dolgot csinált magának, az öreg vezérrel csak ritkán és rövid ideig érintkezett, a bensőség tehát a miniszerelnök és pártvezér közt megszűnt.

Lónyay állását megnehezítette társadalmi állása és egyénisége. A 48-iki törvények a nemesség előjogait eltörölték, a felsőházat azomban meghagyták. A magyar főurak ugyan az alsóház fensőségét elösmerték, a felsőházban gyéren jelentek meg; a legszámosabb és leggazdagabb főúri családok, az Eszterházy, Zichy, Pálffy, Erdődy, Apponyi, Csákyakbul csak igen kevesen laktak Pesten, 26 a képviselőházban székelt, a főispánok- és főpapokkal tehát a miniszerelnök a felsőházat teljesen uralta. Mindezek daczára azomban a miniszerelnök a főrendeket nem mellőzhette, mert a főurak a főpapsággal együtt a földbirtok egy harmadát birták. Az országban a törvény demokratikus, a társadalmi szellem azomban aristocraticus volt; az aristocratiához a szellemi proletárok, a számos fertálmágnások nagyban dörgölődztek; az aristocratiá tehát, ha zsebet megnyitja, veszélyes ellenzékké válhatott volna. A magyar aristocratiá főleg az osztrák uralom alatt szolgált és államüzletekbül meggazdagodott szerezencefiakbul alakult, a magyar aristocratiá a leggőgösebb idegen aristocratiánál is kevélyebb volt; egyen-

jogú társadalmi társaknak csak a gazdagokat, a főbb családokkal rokonultakat tekintették; a család régiségére nem sokat adtak, mert a Forgáchok, Perényiek, Kemények kivételével a magyar királyok idejéből köztök egy zászlós-úri ivadék sem volt; valódi egyenjogúaknak csak a gazdagokat, az osztrák uralom alatt gróf- és bárósított társaikat tekintették. Gróf Andrássy Gyulának helyzete kedvező volt, mert az Andrássyak is a XVII. század végén lettek bárók; Andrássy a pesti mágnásokkal rokonságban állt, a pesti mágnások Andrássyt a főrendek vezércsillagának tekintették. Gróf Lónyay családja a legrégebb nemesi családok közé tartozott, leszármazását 1200-ra felvitte, Lónyay Zsigmond nádornak jelöltetett, Lónyay Menyhért 52,000 holdat bírt, gróf azomban csak 71-ben lett, neje polgári családba! származott, az uralgó főrendek rokonságával nem dicsekedhetett, a mágnás urak tehát nagy tehetsége, gazdagsága, magas állása daczára lenézték. Lónyay egyénileg is keveset vonzott, folytonosan dolgozván, a főúri multságokat nem osztotta, nem lovagolt, nem vadászott, nem kártyázott, a társadalmi meséket nem ösmerte, a casinóban keveset időzött, a lovakat nem ösmerte, a magas társaságokban tehát idegen maradt. Helyzetét nagyban nehezítette gróf Andrássy vasúti Öröksége; gróf Andrássy alatt a kormány feltételes szerződést kötött a zimonyi és több igen terhes vonalakra a bécsi Bankverein, az Anglo-Hungaria és Franco-Hungaria társulatokkal; ezen biztosított vasútvonalak reménylhető tulajdona is már nagyban emelte a Franco-és Anglo-bank részvényei értékét, a Deák-párt fő-

emberei a nagy nyereségreményekben milliókra menő részvény bevásárlásokat tettek. Lónyay belátva a nagy veszteséget, mely az országot a vállalat elfogadása által terhelte volna, midőn a ministerséget átvette, a szerződés megerősítését hónapokig halogatta, későbbben azonban a haza érdekében a szerződést felbontotta. Az Anglo- és Franco-bank jövője ezen nyereségyes vállalathoz volt kötve; meghíúsulván a szerződés, a részvények rohamosan estek, a Deák-párti fők tehát százezreket veszítettek, ez az üzér urakat, kik az országot közzsákmánynak tekintették, vérig sértette, dühöket ugyan eltitkolták, mert Lónyay eljárása hazafias és becsületes lévén, nyíltan meg nem támadhatták; titkolták azért is, mert ez a választások előestéjén történt, ennélfogva Lónyay segélyét nem nélkülözhatték, de titokban már májusban szövetkeztek ellene a ministerekkel, terveik kivitelére csakis a kedvező alkalomra vártak.

Kellemetlen volt helyzete anyagi tekintetben is; Lónyay a takarékos politikát kedvelte, a gazdálkodás szükségét belátta, a ministerium azonban a pazarlás! rendszer, a drága, kétséges beruházásokhoz ragaszkodott, a bureaucrátiát gondtalanul szaporították. A 71-iki költségvetés 18 millió hiánnyal díszelgett, a 72-iki azonban még háromszorosnál is nagyobb hiánnyal fenyegetett. Lónyay kormányzati megtakarításokkal kívánt a pénzügyi bajokon segíteni, mi ministertársait elkéséřítette; a pazar ministerek tárczáik megtakarítását személyes boszantásnak tekintették, a Lónyay elleni ellenséges éřzület tehát társai részéřől naponta élesedett. Az ellenzék Lónyayval leginkább ellenszeri-

vezett, mert legerélyesebb egyénnek tartotta, biztosan számíthatott tehát rá, hogy nemcsak elvi, de személyi ellenzékot fog ellene képezni.

Lónyay ministerségét megelőzőleg június 8-án a határőrvidék polgárosítása királyi parancs által elrendeltetett, ezen rendelet következő főbb elveken alapul:

A honvédség a közös hadügy miniser alá rendeltetik, vezénynyelve német.

A. közigazgatási ügyekben a zágrábi és temesvári hadparancsnokságok rendelkeznek.

A házközösség megmarad.

Az elidegenithetlen földbirtok 6 holdnál kevesebb nem lehet. Hatósági engcdélylyel azomban ezen 6 hold is terhelhető, részben vagy egészben végrehajtás tárgya. A házközösségben a fiuk örökösödnek, a fiág kiáltával a birtok a leányok közt felosztatok.

Az igazságszolgáltatást az eddigi rendszer szerint kezelik.

A magyar örvidéki városok a magyar városok mintájára szerveztetnek.

Az államadók az adóhivatalokba fizettetnek.

A termény-jövedelmi jövedékek, ital-, husmérés 20 évre a városoknak adatnak bérbe.

A terület helyi és ezredközségekre oszlik, a magyar határvidéken a tanács fele a legnagyobb birtokosokból alakul, fele választatok.

Az ezredközség magyar megye-mintára alakul, feje az ezredparancsnok.

Az erdők fele az államé, fele a lakosoké.

Az államerdöket a főhadparancsnokságok kezelik.

A tankönyvekről a magyar határvidéken a magyar minister rendelkezik.

Ezen rendelkezés kétségkívül az alkotmányt sértette, mert a határvidék Magyarország kiegészítő részét képezte; a király tehát az országgyűlés tudta nélkül sem ideiglenesen nem rendelkezhetett, sem a törvényekkel ellenkező törvénykezési és közigazgatási rendszert fenn nem tarthatta, sem az állam tulajdonát képező erdőségek felét el nem ajándékozhatta. A polgárosítás azonban egyszerűen nem volt létesíthető, mert a határőr urának és istenének a császárt tekintette; jogosan lehetett tehát tartani az ellenszegüiéstül; az ideiglenességet, a lassú átmenetet, az önkényes eljárást az eszély tanácsolta, a helyzet válságáru a képviselők is értesülve lévén, az országgyűlés szemet hunyt.

Az országgyűlés elfogadta az ipar, a telcpivények, a végrehajtókra] szóié) törvényeket.

Az ipartörvény főbb elvei,

1. Megállapítja a szabad-ipart.
2. Az iparos köteles üzletét a hatóságnak bejelenteni, mely azt el nem tilthatja.
3. Oly iparüzletek, melyek a szomszédokat háborgathatják, veszélyezhetik, károsíthatják, csak a hatóság engedélyével alakulhatnak. Vízi malmok- és építményekre a régibb törvények fenntartanak. A folyamodó köteles a tervrajzokat becsatolni, a hatóság ezen terveket köteles kihirdetni, észrevételeiket az érdekelt feleknek 4 hét alatt kell beadni, a későbbi nyilatkozat érvénytelen. Kétséges esetekben a szakértők is meghallgatandók.

A hatóságok határozatai a ministerhez fellebbezhetőek, zajos üzletek templomok, iskolák, kórházak, középületek szomszédjában meg nem türetnek.

A népes utcákban levő, tűzveszélylyel fenyegető, egészségtelen fennálló intézetek teljes kárpótlás mellett kisajátíthatók.

Az örökösök vagy özvegy az üzletet engedély nélkül folytathatják, megszűnik, ha 2 évig szünetel.

Ha a mészáros és pék a szükségletet nem fedezik, a hatóság a közönség érdekében intézkedhet, a mészárosok, pékek üzleteiket rögtön be nem állíthatják.

Az iparostanonczok írásbeli szerződéssel vétetnek fel, 12 éven aluli gyermek fel nem vehető.

Az iparos köteles a gyermeket iskolába járatni.

Csak az iparhoz tartozó munkákkal foglalkoztathatja, az iskolával együtt 12 éves 10, 14 éves 12 óráig dolgozhat, éjjeli munkára 16 éven aluli nem alkalmazható.

A tanviszony megszűnik, ha a tanoncz lop, veszedik, ragályos beteg, ha a mester kegyetlen, bűnrecsábitó, ha az üzlet egészségére veszélyes, 14 napi felmondással; továbbá ha a tanoncz munkaképtelen, két hónapnál tovább betegeskedik, úgyszintén ha az iparos is két hónapnál hosszabban beteg.

Az iparos és segéd szabadon egyezkednek, csak igazolvánnyal bíró segéd megfogadható; 14 napi felmondás nélkül elküldhető, ha lop, a családtag becsületét sérti, verekedik, családtagot támad, egy nap nem dolgozik, a ház biztonságát veszélyezteti, munkaképtelen, 3 napra elzárják.

A gyári munkásokra alkalmazandók a segédekrüli

törvények, a gyáros a bért hetenkint fizeti, árukat, szesz italokat munkásainak nem hitelezhet, az ily hitel be nem hajtható.

10 éven aluli gyermek semmikép, 10—12-ig csak iparhatósági engedélylyel alkalmazható; mindenik iskola-köteles 13—14 évig, munkaidő 8 óra.

Az iparhatóság a gyárat megvizsgálja.

Ipartársulatok alakulhatnak, a társulatok körükben békebírói joggal bírnak, szabályaik a kereskedelmi minister által erősítetnek meg, a közigazgatási hatóság alatt áll.

A ezéhek megszűnnek.

Büntetések.

Az üzleti jog senkitől el nem vehető.

A kihágások-, hibákért! büntetések: pénzbírság és fogság.

5 forint 1 napi fogsággal egyenlő.

Az engedetem nélküli üzlet 50 forinttal b (intet-tet! k.

Az ipartörvények áthágása 20—200 forint.

A 8. S-ban jelölt üzletek engedély nélküli folytatása 100—300 forint.

A munkát önként elhagyó segéd vagy tanoncz büntetése 8 napi fogság.

Korcsmárosok, vendéglősök, zsibárosok, cselédszerzők bírói ítélet által az ipar gyakorlatától hónapokig eltilthatók. 8. S. Üzletek 1 évre felfüggeszti tetők.

I p a r h a t ó s á g o k .

I. fokú: Községekben bíraskodik a szolgabíró, városokban a tanács, nagyobb városokban a kapitány.

IL fokú: A megyékben az alispán, városokban a tanács, a szászoknál a szász-szék.

Ili. fokú: A kereskedelmi minister, a horvát kormány.

Ezen törvény alá nem tartoznak:

A gazdasági ipar, bányászat, monopólium, vasút, gőzhajózás, csatornák, gyógyszerárak, hitel- és biztosító-intézetek, halászat, házaló-kereskedés, közönséges napszám.

Ezen törvény megszüntette a czéheket, mik többé fenntarthatók nem voltak, az ország azomban nem gondoskodott a kézművesek hiteléről, ezáltal az ipar teljesen az uzorások, a pénztőke hatalmába került, a tőkepenzések nagyszabású üzleteket állítottak fel, a készítmény árait leszállítván, a kisebb mesteremberek nem versenyezhetek az ezeket kiállítókkal, a kevés segéddel dolgozók kényszerültek segédeiket vagy mind elbocsájtani, vagy számukat tetemesen leszállítani; a munka keresettsége megszűnt, a nagyobb tőkepenzések, vagyis főleg a zsidók az ipar urai lettek és a munkabéreket oly csekélységre szállították le, melylyel a kézműves csakis tengődhet.

Telepítvényi törvény.

A telepítvényes birtokos lesz:

1. Ha a telepítvényi jog 1848. január 1-sőig kitelt.
2. Ha határozott vagy örök időkre jutott a telepítvény birtokába.

Kárpótlásul az évi tartozmányt 20-szorosan fizeti.

Terményeknél termény érték-alapul a tízévi termény-érték átlaga szolgál.

Bármikor kötöttet a szerződés. 10 catastralis hold, a ház és kert a telepítvényes tulajdona marad. A telepítvényések a megváltást saját költségökön eszközük, a kormány valamely banknál közbenjár.

Bírói végrehajtókruL

Minősít vény: 24 év, már letett bírói vizsga, vagy ezen törvény- és utasításokruli vizsga, eskü.

Más hivatalt vagy üzletet, mely teendőiben akadályozza, nem viselhet.

A székhelyen köteles lakni.

Hivatalkor: Kézbesítés a székhelyen, végrehajtás a kerületben.

A sürgetést köteles könyvébe bejegyezni, ha maga vagy családja érdekelve van, végrehajtást nem eszközölhet, ha a sürgetést be nem iktatja, 100 forinttal büntetetik.

A székhelyen a törvényszék, járásban a járásbíró felügyelete alatt áll.

L)ij a kézbesítésért helyben 20, távolabb 30 kr. Foglалás- és árverésért 300 forintig 1 írt, 1000 forintig 2 frt, ezeken felül 3 frt, napidíja a székhelyen kívül 2 frt, utazási költség a bírói szabályzat szerint, a költséget a felperes előlegezi.

A dohány ügyben Kerkápolyi e szabályokat rendszerezítette:

Engedélyt csak a, minister ad, és pedig a dohány csak a kijelelt téren termelhető, engedély csak a nagykorúaknak és azoknak adatik, kik a dohányra!i törvényeket át nem hágták.

Termelési kérelmüket a termelni kívánók a község által jelentik be.

Ha termelési terét a termelő meg kívánja változtatni, ezt köteles május végéig bejelenteni.

Plántákat a termelő ágyakban nevelhet, eladásra azomban csak engedélyjei.

' A dohányfel ügyelőség a termelhetés megvizsgálására községenként határnapot tűz.

Mindenki köteles a bejelentett dohányfajtát termelni.

Kapadohány csak különös engedélyjei termelhető, büntetése minden plánta után 10 kr.

Előlegül adatik katasteri holdanként két mázsa átlagra, melyet a dohánybevéltáskor levonnak.

A dohányárakat a minister három évre állapítja meg, mely ezalatt emelhető, de le nem szállítható.

bői varkárpótlást kap a vevő, egy mértföldet haladó távolságra.

A haszonvehetlen levelek be nem vétetnek és megsemmisítettnek.

Szárító-házakra, a kormány előleget ad, több évi törlesztésre, minta-termelőknek ingyen, másoknak hatos kamatra.

Minta-csomagok készítettnek.

Az osztályozást a beváltó bizottság intézi.

A beváltó bizottság áll: 1 beváltó tiszt, 1 pénzügyi közeg, 1 termelőből.

A termelő tagot minden termelő község választja az írástudók közül.

A dohányt először is a beváltó tiszt osztályozza, a más két tag felülvizsgálja.

Fellebbezés engedtetik a pénzügy miniszteréhez.

A dohány körül érdemet szerzett községi előljárók a miniszter által megjutalmaztatnak.

A termelésre a beváltó tiszt ügyel.

Ha a dohánynál 10 perczentnél több hiányzik, a dohány természetben le nem foglalható, a kincstár az előleg erejéig minden hitelező felett előnnyel bír.

A kiviteli dohányról.

Az átadás engedélyvel júliusig elhalasztható.

A termelő október vége köteles általadul, Az átadási határidő meg nem tartása esetében a miniszter elárverezted vagy a termelő kérel mére külföldre viteti.

Árverésnél csak kiviteli engedélyes ár verethet.

Saját használat.

Mennyisége 20 ö, minden családtag számára ló csak pipa dohánynak használható, adó 20 kr.

A községi előljárók kötelesek a pénzügyi hatóságot, az illetéktelen területre figyelmeztetni.

Külföldi dohány-behozatal.

Erre engedélyt a miniszter ad, az sem részben, sem egészben másra át nem ruházható, 2 lat dohány, 10 szivar vámmentes.

Magyar dohány-kivitel.

Kiviteli engedélyt a miniszter ad, feltételei:

1. A mennyiség bejelentése.
2. Büntetlen dohány-előélet.
3. Alkalmas raktár.
4. Biztosíték 5,000 mázsáig 3,000
10,000-ig 4,000

20,000-ig.....	6,000
50,000-ig.....	8,000
50 ezeren felül . . . 10,000 forint.	

Kincstári felügyelet alatt állnak.

Belárlás.

A dohányt a kormány által megszabott áron csak a kormány által engedélyezett árulhatják, a hiány kárpótlása fontonkint 80 frt.

Büntetés.

Külföldi dohánycsempészet az ötszöröstül 10-szeres illeték, vagyis fontonkint 4—8 forintig.

Nagyobb önhasználati termelés □ 30 kr, kertben 1 frt, csempészett dohány használata vagy árulása minden fonttul 1 frt 60 krtul 3 frt 20-ig, a zár megsértése 5—200 frt, már büntetett csempész 1 fonttul 12 frt, be nem hajthatás esetében 5 frt = 1 napi fogság.

Ezen szabályok a dohánytermelőknek szép engedményeket adtak, mert a termelő az állam segélyével felépítkezhetett és szép előleget kapott; a dohánytermelés emelkedett is, mert már Kerkápolyi alatt a jövedelem majd négy millióval növekedett, daczára annak, hogy a szolga magyar minister Austriának 3 millió forint áru dohányt adott át magyar beváltási áron, mi által Austriának $P/2$ milliót ajándékozott. Kerkápolyi a dohánytermelést kétségkívül felkarolta és emelte, czéliránytalan volt azonban a kivitelnek néhány kiváltságolt zsidórai átruházása, mert ezek uraivá válva a kivitelnek, olcsó árakat adtak, nagy hiba volt a dohánynak a vételárakon! átadása, mert Austria a dohányt nem mellőzhette, Kerkápolyi a jó magyar dohányt a rossz és kevés német

dohánynál mázsánkint 5—7 írttal olcsóbban adta. A dohány Kerkápolyi alatt rossz, a szivar nedves, bűdös és igen drága volt, ennél fogva a csempészet általánossá vált, a csempészetten csakis a minőségjavítás, árleszállítás által lehetett volna segíteni, mert ha a minőség jó, habár drágábban is, mindenki szívesebben vesz trafikot, mint dugárut, melynek füstje folytonosan fenyegette, melyből a rejtegetésnél sok elkallódott. Kerkápolyi a csempészet büntetését ugyan leszállította, de mégis embertelen és buta büntetéseket hagyott meg, mert 1 mázsa büntetése 320 forintot meghaladott. Ez a kincstárnak nem használt, de ártott, mert a fő csempészek előre minden vagyonukat feleségeikre ruházták, a bátyus csempészetnél asszonyokat, semminélküli embereket használták.

Tisza Kálmán Tóth Vilmos besügyministert vád alá helyeztetni kérte, mert a megyéket állítólag törvénysértésre hívta fel; a váddal csak tüntetni akartak, az ellenzék gyengén támadt, az országgyűlés egyszerűen napirendre tért. Simonyi, siker nélkül, a közlekedési kérdést felelevenítette. Hosszú vajúdas után végre a költségvetés 72-ben a ház elé került.

Rendes bevétel.....	157.930,000
Rendkívüli bevétel	12.080,000
Hitel- és pénztárművelet.....	83.836,000
	Összeg 252.946,000
Rendes kiadás	164.959,503
Rendkívüli kiadás	74.249,894
Hitel- és pénztárművelet.....	83.836,000
	Összeg 323.045,397

Tett tehát a kincstári hiány 70.098,000 forintot.

A rendes jövedelmek saj átlag 17 millióval többet, a hitel- és pénztárműveleti bevételi rovat ennyivel kevesebbet tett, mert ez évenként egyenlően fizettetett adóba, ennélfogva nagyon is rendes adó-teher volt; ugyanily minőséggel bir az osztrák kormány által dohányért fizetett (3.500,001) forint, mert ez a biztos évi jövedelem egy részét képezte; tett tehát a rendes bevétel 177.530,000 forintot, a hitel- és pénztári művelet pedig 63.336,000 forintot. A hitel- és pénztárműveleti rovatban következő főtételek szerepelnek:

Vasút- és gyárjövdelem	3.260,000
Dézsma-váltás.....	2.342,000
Kölcsön-maradvány.....	17.000,000
Sorsolás-kölcsönbül.....	7.371,000
Gömöri vasut-záloglevél.....	6.198,000

A rendes kiadások főtételei:

Királyi háztartás	4.500,000
Hadügy közös	23.983,000
Közös adósság,rendes kamat	31.543,000
Törlesztés.....	1.000,000
30 millió kölcsön kamatja.....	1.710,000
Nyugdíjak	2.800.000
Horvátország.....	4.210,000
Belügy.....	6.783,000
Pénzügy	34.367,00ü
Közmunka.....	5.383,000
Földművelés.....	10.178,000
Cultus.....	3.124,000
Igazság.....	10.239,000
Honvédelem.....	6.607,000

Rendkívüli:

Közös hadügy	4.309,000
” ”	454,000
Belügy	773,000
Vasúti biztosíték pótlék	9.000,000
Pénzügyministeri befektetés	5.700,000
Ferencz-csatorna	500,000
Közlekedési új utak	1.200,000
A régiek fenntartása	300,000
Igazságügy	200,000
Vízi utak, vasutak, kikötők	41,280,000

A befektetések tettek 58.680,000 forintot. Papiroson tehát a befektetések levonása után a hiány csak 12 millió forifit volt; számos befektetés azonban kidobott pénz volt, mert a befektetések nem jövedelmeztek, a vasúti 9 millió pótlék évi kamatja csakis 4 perczentet fizetett, míg az ország az újabb kölcsönök után 8 perczentnél is többet fizetett; az ellenzék azonban az anyagi helyzetet könnyelműen vette és 72-ben a költségvetést könnyen átbocsájtotta.

Még Andrassy kormánya alatt elkészültek a képviselőválasztások módosításáru, az 5 éves országgyűlésrűli törvényjavaslatok, a kormány arra számított, hogy a hazavágyó követek e javaslatokat az ajtóbezáras előtt könnyebben áteresztik, a tárgyalást tehát február 22-ikére tűzette ki.

A kormány a választók nagy számát meg akarta kevesbíteni, az összeírásokat szabályozni kívánta, az országgyűlés tartamát 5 évre szándékolta átváltoztatni. A választók közt a legzajosabb részt a tudákos mesteremberek

képezték, a falusi mesterember a közönséges földművesnél több műveltséggel nem birt, de vándorlása alatt több helyen megfordult, majdnem mindenik tudott írni és olvasni, a hangzatos szavakat hévvel fogadta, a nagyobb része lomha és korhely, a parasztnál több igényekkel birt, többnyire tehát elégedetlen volt, kedvezőtlen anyagi helyzetét a kormánynak tulajdonította és a népet a kormány ellen izgatta; az összeírás szabályait a megyék, sőt a bizottságok is elmagyarázták, több ellenzéki megye a titkos szavazást hozta be, mi a 48-iki törvény világos szavaival ellenkezett, az ellenzék a titkos szavazást a hatalmi kényszer elleni biztosítéknak tekintette, a kormány a titkos szavazásiul félt, mindkét párt elméletileg ítélte meg a titkos szavazás horderejét, mert a népnek általában ösztöne helyes, de az elveket nem ösmeri, ennélfogva tiszta öntudattal nem bir, nagy részét tehát a bor és pénz a vesztegető táborába vitte, tiszta meggyőződése, önérzete kevésnek lévén, a titkos szavazásnál is a vesztegetőre szavazott, mert a bor és pénz által lekötve érezte magát, a titkos szavazás csakis a hitelező vagy bértulajdonos nyomása ellen biztosított, kétségkívül ha az adós nem félt hitelezőjét ül, ha egyes bérlő nem tarthatott attul, hogy ura vagy hitelezője szószegését megtudja, ha hivatalnok meggyőződését a titok fátyola biztosította, gyakran jelvényével ellenkezőleg szavazott, de ez a választók nagy tömegében csakis kevés kivételt képezett, mert a bérleti viszony, ha a tulajdonos igazságos és méltányos, bensőleg leköti a bérlőt az ur iránt a hosszas függés a hivatalnok függetlenségi érzékét el-tompítja, az adós a hitelező testületek iránt kegyelettel

viseltetik, a titkos szavazás tehát nem erős vár. Az 5 éves országgyűlés kétségkívül a kormányra előny, mert akit a hivatalvágy, a hatalommal! üzérkedés vezet az országgyűlésbe, ha 5 évre választ atik meg, tekintve 5 évi biztosított fizetését, könnyebben adhat 10,000 forintot, mert 5 év alatt, ezt visszakapja, míg ha csak 3 évre választják meg, ezen az alapon csakis (>000 forintot költhet: a hároméves országgyűlés a közvélemény érvényesítésére több biztosítékot nyújt, mert hároméves mellett ha a közvélemény három év alatt változik, a többség akaratát érvényesítheti, ellenben ha 5 éves és a közvélemény 3 alatt változik, az országot a kisebbség kormányozza. Másrészt azoinban, miután a vesztegetési rendszer elhatalmazott, a gyakori választások az ingó erkölcsiségre rossz befolyást gyakorolnak.

Λ kormány nagy többségében, megyei diadalaiban elhízta magát, miután különben is mindennel elkésett, a legfontosabb kérdések vitája csak napokig tartott, a választási változtatások nem voltak lényegesek, az ellenzék lankadtnak hitte, késéin terjesztette az országgyűlés elé törvényjavaslatait. A két törvényjavaslat az ellenzék elveivel ellenkezett, elveinél fogva tehát a szabadság érdekében köteles volt azt ellenezni, nem szabad volt azoinban a szabadság ürügye alatt a szabadság ellen erőszakot használni, a parlamentarismust megutáltatni és neveltség tárgyává tenni. Az ellenzék a jezsuiták elvén indulva elhatározta, hogy a fecsegés özönvizével a tanácskozást lehetetlenné teendi, minden tagja beszédre kötelezte magát, megkezdték ezt mindjárt a címnél, beszéltek hosszasan és mindenről, csak a törvényjavaslatról

nem; elbarangoltak a világ öt részébe, fecsegték szemtelenül mindenről, a kormánypárt míg észre nem vette a őzeit, felelt, későbbben azomban hallgatott, elhatározták a délutáni gyűléseket, semmi sem használt, beszéltek folyvást és mintán kijelenték fecsegési szándékukat, a kormány engedett és javaslatait visszavette.

Minden képviselőnek kétségkívül kötelessége minden fontosabb tárgyban véleményét nyilvánítani, mert a tárgyak csakis a kellő szakszerű vita által világíttatnak meg, az országnak nemcsak a törvény betűit, de szellemét is kell ösmerni, ezen ösmeretet pedig a tudatlan, a felületes, a törvényhozással nem foglalkozó közönségnek csak a tárgyilagos vita adja meg; a törvényben a magyarázat nem foglalható, mert különben oly halmazzá alakulna, melyet senki sem ös merhetne; a képviselő nem maga embere, de kerületének fizetett megbízója, ezen erkölcsi sőt anyagi kötelezettségénél fogva is tehát köteles felszólalni, de a beható vita szükséges azért is, mert a képviselőház a közvélemény diplomaticus műhelye, a törvényeknek tehát a balvélemények, rágalmak megszüntetése érdekében is meg kell vitattatni; az ellenzéknek különösen kötelessége a kormányt és rendszert kellő időben megtámadni, mert az ellenzék létjoga az elvek, az irány, a nézetek külömségén alapul; alkotmányos elvek szerint a meggyőződése szerint rossz, tehetetlen, erkölcstelen kormányt csak azáltal buktathatja meg, ha a kormány hiányait, bűneit, tehetetlenségét felfedi; nem szabad azomban a vitába hajánál fogva oly tárgyakat behozni, melyek a szőnyegen levő tárgyhoz nem tartoznak, mert ez világosság helyett homályt idéz

elő; ez a képviselői jog bitorlása, a parlamentarismust meggyülölteti, nevetségessé teszi; nem szabad az ügyet elferdíteni, mert mindez valóságos botrány, időrablás, a legmagasabb testület tanácskozmányát csapszéki gyeidévé aljasítja, nem illik a kormányt minden tárgynál a vitához nem tartozó ügyekért ostorozni, mert erre van hivatva a válaszfelirati, költségvetési vita, mindkettő felkarolja az ország minden ügyeit, bizalmi kérdés, ez alkalommal tehát mindent fel lehet karolni. Egyes eseteknél a képviselő interpellálhat, bármikor bizalmatlanságot, vád alá helyezést, vizsgálatot indítványozhat. A kisebbségnek joga és kötelessége az időszerű támadás, köteles azonban a többséget tisztelni, melyet határozottan megsért, sőt általában a törvényhozás működését is lehetlenné teszi, ha a vita tárgyához nem tartozó ügyeket kever be; 60 egyén makacssága elég a törvényhozás működése megsemmisítésére, mert ha 60 képviselő a költségvetés minden tételénél hosszasan felszólal és világba, beszél, a költségvetési vita egy évig is eltart. A választási törvényi vita, tehát nemcsak valóságos botrány, de nevetséges nyegleség is volt, mert 73-ban a balközép ezen törvényjavaslatot egész terjedelmében gyenge ellenzés mellett elfogadta, már pedig 1 évi pihenés által ezen javaslat sem nem javult, sem a viszonyok nem változtak. A kormány belátva a győzelem lehetetlenségét, április 12-én javaslatát visszavette, az országgyűlést április 16-án berekesztették.

A megyei bizottság és tisztviselői kar 1872. tavasszal választatott meg. Lónyay a megyék szervezését a követválasztás előjátékának tekintette, a választásoknál tehát

befolyását, hatalmát érvényesítette. A sikert nagyban elősegítette a bíróság szervezése, az igazságügyminister 2000 bírót nevezett ki, ezek és családjaik a kormány mellett mindent elkövettek. A megyei bizottság fele a legtöbb adófizetőkbul alakult, a virilisták nagyrészt a kormánypárthoz tartoztak, a kormánypárt tehát a leghevesebb ellenzéki megyékben, Pest, Heves és Biharban is megalakult, a kormány sehol sem állt elszigetelve. A jelölő bizottság 7 tagbul állt, a főispánbul, a főispán által nevezett 3 és a megyebizottság által választott tagokbul, a főispántul függött tehát teljesen a jelölés, mert három szál ma-e mbor' mindenütt található. A főurak, főpapok és zsidók a kormányhoz csatlakoztak, sokan vágyakoztak a megyei hivatalok után, a régi tisztviselők meg akarták hivatalaikat tartani, a jelölés a főispántul függ' vén, a kormányhoz csatlakoztak, maguk és a kormánypárt érdekében mindent elkövettek a Deák-párti választandó bizottmány! tagok megválasztására. Ennélfogva Pest, Bihar, Heves, Szatmár kivételével a megyékben a Deák-párt majdnem mindenütt győzött. A megyei hatalom biztosította a választási győzelmet, mert az összeíró, a központi bizottságok a hatalmi pártbul alakultak, a Deák-párti tisztviselők a kormány mellett korteskedtek.

Az országos botrány az ellenzék népszerűségéből sokat levont, a higgadtak belátták, hogy az ellenzékét részben egyéni uralomvágy, részben szenvedély vezérli, a nagy, az értelmes közönség az ország anyagi fejlődésére fektetett súlyt, az ellenzék a deficitet, a hiteltelen rendszert csakis felületesen támadá és nem mondá meg, mi-

ként és mikor akar a bajokon segíteni, a kormány azonban bankot, adóreformot ígért, a nagy közönség Lónyayt pénzügyi lángésznek tartotta, a kormány ígéretét készpénznek tekintette. A botrányos viták a képviselőházat csapszéki tanácskoz mánynyá alakították, a szabadság és rend barátai, félve a carmagnol (jacobinus-sapka) uralmától, részben meghültek, részben átmentek a kormánypárthoz; a botrány tehát a kormánynak inkább használt, mint ártott.

Lónyay Grhiczyt az egyesülésre még ősszel felszóította, Ghiczy azonban pártját kevésbé befolyásolta, Lónyayt nem tartotta a helyzet urának, egyénileg nem szerette, ajánlatát tehát visszautasította. A pártok tehát országgyűlés után úgy alakultak, mint országgyűlés alatt; az országgyűlés után a választási mozgalmak azonnal megkezdődtek, a választások leginkább júliusra tűzettek, mindkét párt a torkos-idényt rövidre kívánta szabni. Lónyay büszkeségét a botrány sértette, személyes pártot akart alakítani, a választásokat tehát régi erélyével vezette, a vesztegetésekre nagy összegeket szerzett össze, egy igen gazdag keresztény bankár, báró, földbirtokos Lónyaynak saját rendelkezésére 60,000 forintot adott, egy zsidó bankár Trencsénmegyét vállalta magára, a párt pénztárt alakított, a vesztegető-pénztár és választások vezetésével gróf Szapáry Antalt bízták meg, a főurak, főpapok, zsidók nagy összegeket fizettek a pénztárba, 26 gazdag birtokos saját erszényéből választotta meg magát, egy főúr megválasztása 60,000 forintba került. Lónyay a román főpapságot megnyerte, nem csatlakoztak ugyan a kormányhoz, de semlegeseknek nyilatkoz-

tatták magukat, ennek következtében a kormány kis pénzzel nagyban győzött; miután az erdélyi magyar úri rend majdnem mind a Deák-párthoz tartozott, a püspökök semlegessége következtében tehát az erdélyi 63 kormány-képviselő alig került 100,000 forintba, a minisztereket ingyen választék meg, 170 képviselő megválasztása került pénzbe. Lónyay nemcsak győzni kívánt, de, az ellenzékét össze akarta morzsolni, az adományok a drága hadjárat költségeit nem fedezték, a rendelkezési alapot is erre fordították, az osztrák divatot követve, keresztetket, nemességet, címeket a párt pénztárába fizetendő díjért adományoztak, a kis keresztért 5000, a középért 10,000, a nagyért 16,000 forintot, a nemességért 16—20,000 forintig fiztettek, az excellentiás címet, a báróság- és grófságot még drágábban mérték. Megyei pártpénztárak is alakultak, a pestmegyei egymaga 36,000 íorintrul rendelkezett. A kormány az érdek minden rugóit megmozgatta, minden egyenes és közvetlen befolyását kíméletlenül felhasználta, a megyékben a választásokat a főispánok vezették, a bizottságok sokhelyt sok választóképtelent beírtak és választóképest visszautasítottak, a program alaptételét a pénz, bor, pálinka képezte, a választó urak nagy része ezt értette meg legjobban.

Az ellenzék is azomban hasonló fegyverekkel élt, a törvénytelen titkos szavazást alkalmazták, az összeíró küldöttség törvény ellenére faluzott, korteskedtek, a tiszviselők, pandúrok törvényes szavazatokat törültek, törvényteleneket írtak be, itattak és izgattak. A balközép hír szerint 60,000, a szélsőbal 20,000 forint pártpénzzel

birt; a balközép Pestmegyében a törvénytelen választók számát 4000 proletárral szaporította, egy 14 úrbéri házhelyből álló községben 180 bőkezűleg beirt választót felnövelték 280-ra. Minden pártnak megvoltak előnyei és hátrányai, a kormány nagy pénzerő és hatalom felett rendelkezett, de kortesei pazarul költöttek, sőt szemtelenül loptak, a kormánykerületek a kétszeri minta-választás alatt megromlottak, a kormány választóit kioltbatatlan szomjúság gyötörte, a választók bor, pálinka, pecsenye nélkül a dicső vívmányokat, a bölcs, hazafias kormányzatot nem bírták felfogni. Az ellenzék kevesebb pénzről rendelkezett, de kortesei becsületesebben gazdálkodtak, élénk színekkel festették a kormány nyomora gazdálkodását, az osztrák iránti alázatát, paradicsomi boldogságot ígértek, a nép, mely a volt osztrák és a magyar kormány közt semmi lényeges különbséget nem látott, mindezt elhitte, felhasználták Kossuth nevét, mely még sokhelyt varázsszal bírt; ennél fogva 1000 forint szélsőbal — volt 3000 forint balközép — 10,000 forint kormánypárti vesztegetéssel. Ezen viszonyoknál fogva pártkülömbőség nélkül a képviselőházba ingyen alig jött be 40 képviselő. Lónyay túlságos hevében, lehetlen helyeken is állított fel jelölteket, ha 120 többséggel megelégszik, a fele költséget meg lehetett volna kímélni. Lónyay* óriási, a horvátokon kivül 160-as többséget vívott ki, de a gyűlölséget is ő aratta, mert társai mindent reá kentek, az ellenzék választás előtt nem kedvelte, választás után gyűlölte.

Az üresedésbe jött szerb patriarcha választására a kormány congressust hitt össze, a congressus elnökének Mollinári császári tábornokot nevezték, a congressus több-

sége azonban megtagadta az ünnepélyes fogadást, sőt a királyi biztos valódi elnöki jogait sem akarta elösmerni; Mollinári a congressus tagjai nyakasságáruul meggyőződve, a congressust feloszlatta. A szerb, tekintélyes zárda-vagyonnál is nagy rendetlenségek mutatkoztak, ezek megvizsgálására Lónyay báró Majthényi Lászlót küldte biztosul.

Az országgyűlés szeptemberben megnyitván, beterezítették a miskolcz-diósgyőri, sziget-szlatinai, tiszolcz-róniczi vasutakat, a dunai lánczhidat.

Mindhárom vasút czélszerű, sőt mellőzhetlen volt. A diósgyőri terveztetett 300,000 forintra, évenként szállítandó volt 3.080,000 bécsi mázsát, a tengelyen! szállítás bére tett 414,000 forintot, az állam részére tehát ezen vasútnak, levonva a kamatot és törlesztést, 350,000 forint hasznot kellett hozni. A sziget-szlatinai vasút előirányoztatott 120,000 forintra, jövedelmezett 93,000 forintot. A tiszolcz-róniczi 1.934,000 forint előirányzat mellett 313,000 forint üzemi évi hasznot adott. A pest-budai hidak-, vasutak-, indóházakra megszavaztak 8.920,000 forintot.

A trónbeszéd röviden érintette a kormány szándékát; a többség felirata egyszerű viszhang volt.

IX. FEJEZET

Trónbeszéd. — A többség. — A balközép. — A reformpárt. — A szélsőbal. — Miletics feliratai. — A képviselők névsora. — Lónyay 150 többsége. — Fiumei nyelvkérdés. — A ministerek és híveik Lónyay ellen szövetkeznek. — A Csernátonyi-botrány. — Értekezletek. — Lónyay gyengesége és habozása. — Igaz volt-e a Lónyay elleni vád. — A ministerek lemondanak. — Lónyay lemond és lemondását a király elfogadja.

1872.

A trónbeszéd reformokat és anyagi beruházásokat ígér, és pedig: a főrendiház, a közigazgatás, képviseléválasztás, százsz székek és Pest város reformját, a megyei házi pénztár, büntető törvénykönyv, a sajtótörvények hiányai kijavítását, a kolozsvári egyetem és Ludovika-akadémia, bánya-, kereskedelmi, erdészeti törvények hozatalát, a vasúti összeköttetés kiegészítését kelet és dél felé, a közlekedési hálózat megállapítását. Az egyensúly biztosítását a ház bölcsességétül várja, a közadó arányos felosztását és helyes alapokra fektetését, a horvát képviselők szaporítását ajánlja, a kü l államokkal! viszonyokat barátságosaknak jelzi.

A balközép válaszfelirata.

A felsőház a jogegyenlőség keretébe nem illik, a jelen tehát eltöröltet vén, helyes alapokon nyugvó felsőházzal helyettesítendő.

A választási törvény javítandó, mert a jelenlegi többség a kormányhatalom mali visszaélése, nyomása, vesztetése következtében, nem az ország valódi többsége.

Nemcsak a felsőbb, de különösen a népoktatás, a néptanítók kelyzete is javítandó.

Örülünk a határörvidék polgárosításának, örömünket azomban nevelte volna a Dalmácia és Fiume rendezésének tervezete.

Legfőbb kötelességünknek tartjuk a pénzügyi egyensúly fenntartását, illetőleg nézetünk szerint a megzavart egyensúly helyreállítását.

Miletics és Trifunácز felirata.

A kiegyezés egyik feltétele a birodalom alkotmányossága; ennek nincs elég téve.

Mert a csehek nem vesznek részt, a lengyelek ki lépni szándékoznak, szóval az alkotmány német monopol, a szlovéneket és dalmátokat a kormány pressiója tartja vissza, 18 millió tehát az alkotmánynyal folytonosan küzd. A magyar kormány a szlávok ellenére támogatta a németeket. Az állami dualismus két nemzet dualismusává fajult. A hódítási elméletnek ma nincs értelme. 20 millió szláv követeli az egyenjogúságot.

A magyar kormányzati rendszer retrogad, önkényes és pazar. A municipium a kormány kegyétül függ, az igazságszolgáltatás nem független. A közlekedésnél a speculatio és családi érdekek voltak mérvadók, a kormány az országotakrul nem gondoskodott. Az adórendszer igazságtalan.

A felsőház léteit szükségesnek nem tartjuk, a választásoknál kívánjuk az általános népszavazatot, a trónbeszéd nem teszi kilátásba a társulási jogot.

A horvátok elégületlenek az octroyált országgyűlés egyességével, Horvátország az egyesség óta káros és szégyenletes kormány alatt nyögött.

Szükséges, hogy a horvát bánnak a magyar minis ter ajánlatára tett kinevezési módja megszüntetessék.

Helytelen a határőrvidék részleges megszüntetése.

Jogtalan az erdők felének az állam részére! elvétele. Az erdélyi románok annyira elégedetlenek, hogy még a követ választástul is tartózkodtak. A magyarországi nemzetiségek elégedetlenek, a nemzetiségi kérdés helytelenül oldatott meg.

A magyar nemzetiségi törvény csak a magyar nemzet és nyelv monopóliumát biztosítja.

A magyar nyelv a municipiumok, bíróságok, községek nyelve, az iskoláknak adott milliókból a nemzetiségek majdnem semmit sem élveznek.

Az egyetemen és akadémián magyarul tanítanak. A nemzetiségi vidékeken nincsenek sajtóbíróóságok.

A szerb nemzetiségre még a határok változtatása is szükséges.

A szerbek ma nem követelik a nagy vajdaságot. A szerb congressus kívánalmái még mai napig sem intézteitek el, a szerb nemzet a kormány boszuálló politikájának tárgya, a congressust jogtalanul feloszlatta.

A kormány Metternich törökbarát-politikája ösvényén döcög, a mi politikánk a keresztények politikája.

Az állam mindaddig nem lehet boldog, míg Lajtán túl és innen két törzs uralkodik.

Szélsőbal felirata.

A választásoknál oly vesztegetések, erőszak, törvénysértések, hatalommali visszaélések sem hazánkban, sem a legromlottabb nemzetek legromlottabb korszakában soha sem követték el, mint jelenleg Felsőged kormánya által; ez közönyt szül, minek végeredménye Sadova és Sedan.

A magyar nemzetnek ősi államjogát, a függetlenség-

get és önállást, mit a *pragmatica sanctio* is clösmert, sértik a 876-iki törvények.

A kiegyezés a nemzetek összhangja helyett gyűlöletet szült. Magyarország jogai megsértését politikai indokok sem igazolják. Felsőged őseinek legszebb, s jelenleg a poroszok óriási győzelmei a seregek egysége nélkül hivattak ki, a technikai egység szomorú vereségeket mutatott fel Felsőged hadjárataiban. A hadi siker sokkal biztosabb, ha Felsőged két állama önálló hadsereget állít, hadi szövetséget köt, a segély számát kölcsönösen biztosítja.

Magyarországban alkotmányos élet csak a közös ügyek eltörlése után lehet.

A delegáció felesleges és az ország jogát sérti, a kiegyezéssel a nemzet ellenszenvez és ezt a kiegyezési párt csak erőszakkal taitja fenn.

A kormány haladás helyett hátrál, a két országgyűlés a centralisatio politikáját állította fel, mi a szabadsággal ellenkezik, 30,000 ezeret halad a hivatalnok sereg, melylyel a kormány a corruptiót és demoralisatiót hatalma érdekében fenntartja, a hivatal vadászat országos kórság, a kormányban! részvét, a kormány-nyali viszony nyereséges üzlet.

Az évi deficit 60 millió forint.

Az államadósság-csinálás napirenden van, az első 60 millió kölcsön 3.700,000 forintba került.

A közlekedésnél a korrupció példátlan.

Rettenetes nyavala ez Felsőged ur, mert midőn ezek megvizsgálása egyesektől az országgyűlésen indítványoztatott, ezt a kormány hivatalnokai a vasút-, a pénz- és

hitelintézeteknél érdekeltekből álló többség, mindég le-
szavazta.

Ezen nyomasztó helyzetben a nemzet azt remélte,
hogy a jelenlegi választásoknál oly országgyűlés alakul-
landó mely az aggasztó helyzeten segitend.

Reményeinkben csalatkoztunk.

Ezen országgyűlés nem törvényes országgyűlés, mert
a képviselők nem a 48-iki törvények, de az uralgó párt
önkéntes rendeletei szerint választattak meg, tervszerű
lélek vásári ás, hivatalos visszaélés, erőszak kifolyása.

A törvényhatóságok önkormányzatát a múlt évek-
ben hozott törvény lerontván, a központi bizottságok a
többségbűi alakultak, a törvényeket kijátszották, a jelen-
legi országgyűlés önkény- és bitorláson alapult.

Hol a corruptió uralkodik, a társadalom is meg van
ingatva, a hűség is, hogy eladóvá legyen, csak vevőre
vár.

Méltóztassék tehát Felségednek ezen országgyűlést
feloszlatni.

Felséged hű magyar nemzete mindég türelmes volt,
de a türelemnek is meg van a határa, a következményekért
Isten, világ és a történelem előtt felelőssé azokat tesz-
szük, kik a nép türelmét ily nehéz próbára tették.

Reformpárt jav. Schwarz Gyula, Podmaniczky Fri-
gyes, gr. Csáky Gyula, Kármán Lajos.

Örömmel fogadjuk Felséged kormánya reformjavas-
latait; a képviseletet főleg az értelmiség által óhajtjuk
választatni, óhajtjuk a kerületek okszerű beosztását, kí-
vánunk szigorú törvényeket a vesztegetés és erőszak
ellen.

Oly felsőházat óhajtunk, mely tekintet nélkül a társadalmi rétegekre, az ország kitűnőségeiből alakuljon.

Kívánjuk a kis törvényhatóságoknak a nagyokhoz csatolását, Budapest és a Király föld rendezését, a bíróságoknál a bírácoknak az előléptetésben! biztosítását, a hírlap sanctió eltörlését, tanáraink és tanítóink fizetése emelését.

Kívánjuk a magyar nemzeti bankot, az örökösödési százalék és fogyasztási adók eltörlését, a honvéd, tüzér és műszaki csapatok felállítását, óhajtjuk az államtanács és államtörvénszék felállítását.

Madarász igazítani akarja a szélsőbal feliratát.

Okt. 10: Ludovica akadémia állittatik.

Kettős tanfolyam: tisztképző és fensőbb tiszt tanfolyammal. Az intézeti igazgatót, aligazgatót, a tanárokat a honvédelmi minister ellenjegyzésével ő Felsége nevezi.

Századostul lefelé, a minister az eddig máshová fordítottkét a Ludovicára fogja fordittatni, az 18ü8. és 36-on alapuló jogot a minister a jogosultak meghallgatásával szabályozza és terjessze a ház elé.

A honvédzászlóaljok száma 84-ről 86-ra emeltetik.

A kolozsvári egyetemre 132,000 forint, közös kiadásokra 329,000 forint póthitel, október 10-én.

Képviselők:

Benyiczky Gyula, Böthy Ákos, Bothos Kálmán, Budai Sándor, Bujanovics Sándor, Dániel Béla, gr. Degenfeld Lajos, gr. Eszterházy István, Földvári Mihály, Hegedűs János, Hets Károly, Horvát Elek, Karácsonyi Guidó, Kautz Gyula, br. Kemény István, br. Kemény Gábor, br. Kemény Kálmán, Kégl György, Kosztolányi Károly,

Kubinyi Árpád, Leszay Lajos, gr. Lónyay Menyhért, Lónyay János, Lónyay József, Lukácsi Béla, Majoros István, Gróis Gusztáv, Mangesius Pogány Béla, Májthényi Bálint, Muslay Sándor, Nedeczky István, Pap György, gr. Ráday Gida, Szlávi József, Szemző' János, Szirmay Ödön, Szombathelyi Győző, Tassy László, Tisza László, Tiszt Kálmán. Tisza Lajos, Tolnay Károly, Traushenfels Örményi Miksa, Vajda János, Vályi János, Várady Gábor, Vidliczkay József, Vodjaner Béla, gr. Berthold, gr. Bcrényi, Böthy Algi, Bogyó Sándor, Csengeti Antal, Dániel Ernő, Díváid Adolf, Eder Ferencz, Erkövi Adolf, Föld vary János, Ghiczzy Dénes, Halasi Gyula, Házmán Ferencz, Hoffman Pál, Horanszky Nándor, Huszár Imre, Ivánka Zsigmond, Karassiai István, Kardos Kálmán, Kassay Ignác, Kozma Parthén, Maximovics Miklós, Molnár György, Ocskay István, Oláh Miklós, Pissuth István, Ragályi István, Schreiber Frigyes, Schuller József, Simonsich Béla. Simonfi Kálmán, Som-sich Pál, Greter Lajos, P. Szatmáry Károly, Szatmáry Miklós, Szomjas József, Szőgyény László, Urbanovszki Ernő, Visolyi Gusztáv, Wahrman Mór, Zeyk Károly, gr. Zichy Manó, gr. Zichy József, Zichy Antal, gr. Ap-ponyi Albert, Balogh János, Császár Bálint, Csiky Sán-dor, Ciotta János, Dálnoki Barna, Dedinszky József, Dornahidi István, Éber Nándor, Fillenbaum Ferencz, Gidófalyi Albert, gr. Haller Ferencz, Horvát Döme, Horvát Mihály, Horvát Sándor, Houchard Ferencz, Ka-juch József, Kállay Ödön, gr. Kálnoki Pál, gr. Keg-levich Gábor, Kemény Mihály, Luksich Bódog, Makrai László, Matkovich Tivadar, Matolay Etele. Matuska Péter,

Matyus Aristul, br. Mednyánszky Dénes, Nehrebeczky Sándor, Nikolics Sándor, Popesku Elek, Máday Sándor, Prileszky Tádé, Ragályi Gyula, Schmausz Endre, Steiger Gyula, Szaplóczay Gyula, Szentpály Jenő, Széli Kálmán, Szilvay Károly, Szmercsányi László, Taray Endre, Tormási Mihály, Batta Andor, Boer Antal, Beliczay Rudolf, Bohus Zsigmond, Csaba Gyula, gr. Csáky Gyula, Csemeghi Károly, Csernátony Lajos, Csillag László, Elek Gábor, Fabritius Károly, Földváry Miklós, Frölich Gusztáv, Dániel Pál, Irányi Dániel, Gál Mihály, Hradzski Antal, Joannovics György, Jókai Mór, Kvassay László, Lehoczky Egyed, Lukács Béla, Lökő Géza, Máday Lajos, Máday Sándor, Madarász József, Máriássy Béla-, Máriássy Kálmán, Máriássy Andor, Mihályfi Péter, Mochonyi Antal, Molnár Pál, Nemes Péter, Pauler Tivadar, Péchy Jenő, Popo vies Jenő, Radocza János, Rathornyi János, Sachsenheim Albert, Szapáry Géza, Urváry Lajos, Vargha Károly, Varró Sámuel, Vidats János, Zsedényi Ede, Beniczky Ödön, Bobori Károly, Bocsanszki Adolf, Decani Gusztáv, Degre Alajos, Duka Ferencz, Dulovics Elek, Eöry Jenő, Farkas Elek, gr. Festetich Pál, Galgóczy Sándor, Gáspár András, Ghiczy Samu, Gulner Gyula, Horváth Károly, Hunkár Mihály, Jenei József, Jurka Bazil, Just József, Kazinczy István, Kállay Ákos, Keresztes István, Kiss Miklós, Korizmich László, Körmendi Sándor, Lej tény i György, Major Pál, Milkovich Zsigmond, Molnár Antal, Nagy György, br. Podmaniczky Frigyes, Radó Kálmán, br. Sennyey Pál, Szende Béla, Szeniczey Ödön, Takács Lajos, Tarnóczy Béla, Vecsei Oláh Károly, br. Vecsey József, Vecsey Tamás, Zmeskál Mihály, Zmeskál Zsig-

mond, Baranyi Ágoston, Barczy József, Bittó Béni, Csernovics Péter, Csery Lajos, Dobay Antal, Dörr Samu, Eder István, Eitel Frigyes, Fáik Miksa, Fest Imre, Gorove István, Gozman János, Gubody Sándor, Hammersberg Jenő, Istóczy Győző, Just Kálmán, Kiss Lajos, Kovács László, Kuhinka István, László Imre, br. Liphay Béla, Mádas Károly, Mukics János, Molnár Aladár, Molnár István, Onosi Mátyás, Otlík Géza, Palkovics Károly, Ranicher Jakab, Rasó Lipót, Semsey Albert, Szabadhegyi Antal, Szentimrey Elek, Szilágyi Dezsői, Tavaszi Endre, Vojnich Barnabás, Wachter Frigyes, Almásy Sándor, Bakcsi Péter, br. Prónay Dezső, Benedikti Albert, Bittó Kálmán, Brogyani A[^]incze, Csanády Sándor, Barcsay Kálmán, Pogány Béla, Csávolszki Lajos, Csipkés Lajos, Dobsa Lajos, Pulszki Ágoston, Domahidi Ferencz, Ötvös Károly, Eördögh Frigyes, Győrfi. Gyula, Hajdú Ignác, Hajós János, Hodosi Imre, Ibrányi Lajos, gr. Károlyi Gyula, Kármán I. János, Kerkápolyi Károly, Majthényi Dezső, Marx Antal, Mednyánszky Sándor, Móricz Pál, Mukics Ernő, Oláh Gyula, Petrovay Ákos, gr. Nemes Nándor, Schlosser Frigyes, Schwarz Gyula, Stoll Károly, Szabó Imre, Szakácsy Dániel, Tóth Bálint. Tóth Kálmán, Tóth Vilmos, Triftinác Sándor, Uhlarik János, gr. Was Samu, Zámory Kálmán, Zsitvay József br. Baldácsy Antal, Becze Antal, Böthy [János, Bésán Mihály, Brezovai László, Bogdán Vincze, Deáki Lajos, Farkas Gyula, gr. Forgách Antal, Ghiczy Kálmán, Goda Béla, Havas Sándor, Helfi Ignác, Hodosiu József, Horváth Boldizsár, gr. Hunyady László, Jendrasik Miksa, Kenedy Árpád, Kiss János, Kiss Miklós Pap Lajos, Patru-

bán Gergely, Petrik Gyula, gr. Pécliy Manó, Polya József, Pulszky Ágoston, Pulszky Ferencz, Remete Géza, Stanesku Imre. Simonyi Ernő, br. Simonyi Lajos, gr. Szapáry Gyula, Szepesy Gyula, Szilády Áron, Tarnóczy Gusztáv, Torma Károly, Krajsik Alajos, Tóth József, Vukovics Sebő, gr. Zichy Imre, gr. Batthyány Zsigmond, gr. Bánfy György, Bonts Döme, Borlea Zsigmond, Bórniches Gyula, Brenneberg Mór, Buda Sándor, Buzinkay Pál, Csiky István, Czóbel Albert, Deák Ferencz, Diinitrievics Miklós, Dőry József, Ernust Sándor, Gull József, Harkányi Károly, Hedry Ernő, Hollán Ernő, Horváth Lajos, Janicsári Sándor, Jankó vies Miklós, Kapp Gusztáv, Kasper Mihály, Lipovniczky Sándor, Mochonyi Sándor, Paczolai János, br. Perényi Zsigmond, Péchy Tamás, Radvánszky Károly, Román Sándor, br. Rudics József, Sári Miklós, Salamon Lajos, Sípos Orbán, Siskovics Tamás, Szakái Antal, Szentmiklós Pál, Szitányi Bernát, Szluha Benedek, Toszt Gyula, Wodjaner Albert, Madarász Jenő, Vladár Ervin, gr. Csáky Tivadar, Bittó István, Török Sándor, Zalay István, Tanárki Gedeon, Harkányi Frigyes, Trefort Ágoston, Buttyán, Qrbán Balázs, Ugrón Gábor, Decani, Szilágyi István, Horváth Gyula, Miletics Lázár Adám, Vargics Imre, Királyi Pál, gr. Teleky Sándor, Német Albert, Bartal György, Gromon Dezső, Kondorosy, Patay István, Horn Ede, Vojnics Barnabás, Csaba Gyula, Hammersberg Jenő, Cseh Károly, Kabos Elek.

Ezek közt főrend 30, nemzetiség 7, szász 14; a polgári osztálybul 60, a nemesi osztálybul 326, ügyvéd 21. A hivatalnokok, állambérlők 100-on felül, 53 kis pénz-

beli kormánysegélylyel, saját erszényébül választatta meg magát.

Ellenzék 130, és pedig szélsőbal 30, nemzetiség 8, balközép 92. A kormánypártban állambérlő 45, minis-
ter, hivatalnok, vállalkozó, kormánybiztos 55, önálló kép-
viselő 172, szász 14. Fogaras vidék (két képviselőt) nem
választott, vagyis az összes kormánypárt 286, a több-
ség 156.

Törvények.

Közös hadügy-póthitel 300,000 frt, Lloyd gőzös
1.700,000 frt. Vasutak garancia nélkül. Gryőr-Ebenfurt
per Sopron, Vojtek-Német-Bogsány, Sopron-, Pozsony-
Zsolna.

Magyar hadjuttalék a határőrvidék polgárosítása foly-
tán megállapittatik 333,738-ban.

A magyar népesség 14.475,482

és pedig:

Magyarország	10.896,421
Erdély.....	2.100,232
Magyar végvidék.....	344,107
Horvátóri-ág	1.120,778
Fiume	14,000
Austria	20.223,552
Dalmácia	450,000

A vasúti és közlekedési szerződések, az erdők el-
adása és bérlete meffvizsfálására a ház titkos szavazással
bizottságot küldjön ki. November 22-én, Simonyi és
társai.

Magyarország ingó vagyona 872-ben 9.550,470

Államkötvény	284,800
Foldtehermentesítés	3.003,640
Magyar vasúti kötvény	384,700
Különféle és részvény.....	5.788,900
Szállódézsma	94,130

Λ pénzügyi bizottságba beválasztottak: Csengeri Antal, Ghiczy Kálmán, Horváth Lajos, Kautz Gyula, Kiss Lajos, b. Liphay Béla, Moeboni Antal, b. Sennyey Pál, Pulszky Ferencz, Somsicli Pál, Széli Kálmán, Torma Károly, Wahrmann Mór, Zsedényi Ede, Mibajlovics Károly.

Elnöknek megválasztott: Bittó István. Alelnököknek: Perczel Béla és Bánó József. Igazságügyi minister: Pauler. Közoktatási: Perczel Béla lett. Októberben tárgyalták a Margit- és Szent-Gellérti hidat.

Az ellenzék balközépi része simán, a szélsőbal erősen támadott. Lónyay felszólítá Tiszát, hogy a nem elvi kérdésekben támogassa a ministeriumot. A felirati vitáknak legérdekesebb részét képezte Tisza nyilatkozata, a közösügyekről, a delegatiórul, kijelenté, hogy ő a közjogi alapot most sem tartja helyesnek, a kiegyezést azonban törvényesnek ösmeri, a törvényt tiszteli, a delegatióban azonban azért nem vesz részt, mert a delegatióban a kisebbség csak az idegenekkel! szövetség által győzhetne, az idegenek keli szó vétségét pedig sem becsületesnek, sem hazafiasnak nem tartja.

A válaszfelirat alkotmányos országokban nemcsak a királyhoz intézett tisztelgő irat, de pártprogramul, mert a trónbeszédben alkotmányos fogalmak szerint a kormány nyilatkozik. A kormány a trón beszédben nagyszerű

reformokat helyezett kilátásba, ezeket az ellenzők meg nem tagadhatta; a Tisza-párt e téren tehát sarokba szorítottván, a kormányt sem tehetetlenség, sem rosszakarattal nem vádolható, mert a kormány mindent ígért, a rendi felsőházat támadta tehát meg és a születési aristocratia felett mondott halálos ítéletet, a kormány választási visszaéléseit ostromozta és megtagadta a többség valóságát; a vesztegetéseket, a törvénytelen nyomást azomban bebizonyítani nem tudta, helyzete e tekintetben különben is feszélyes volt, mert mint már a választásoknál érintettem, a balközép épen úgy vesztegetett, mint a kormány, a balközépi megyék a kormánypárti megyékkel egyenlő nyomást gyakoroltak.

A szélsőbal felirata nem felirat, de panaszlevél a királyhoz a többség ellen; a fennálló törvények indokolt megtámadása, az országgyűlés törvényességének bizonyíték nélküli megtagadása, vagyis a királyt az alkotmányos többség elleni erőszakra hívja fel; az ország anyagi romlását jelzi, Magyarország anyagi romlása kétségkívül a magyar kormány uralma alatt nagyszerűen kifejlődött, a Deák-kormány deficizzel kezdte meg kormányzatát és a deficit évenként emelkedett, minden pénzügyi vállalatot és üzletet drágán kötöttek, a vesztegetésekről nyíltan beszéltek, az ország helyzete tehát azt követelte, hogy az állam vagyónával! üzérkedés megszüntessék, a képviselőház, sőt egyes képviselő is köteles állításait bizonyítékokkal igazolni, a bizonyíték nélküli általános támadás úgy a magán, mint a politikai életben rágalom; a felirat-

hoz a vesztegetési bizonyítékokat csatolni nem lehet; az országgyűlés a ministerek és miniszter ellen vizsgálatot rendelhet, vád alá helyezheti, a miniszter vád alá helyezését büntetlenül kérheti; a szélsőbalnak tehát a vesztegetések ellenében az országgyűléshez kellett volna fordulni a költségvetés tárgyalásakor, vagy interpelláló alakjában a vádat bizonyítékokkal támogatni, nem pedig általános bizonyíték nélküli panaszt terjeszteni a király elé. A választásoknál a vesztegetés kétségkívül nagyban működött, a választási vesztegetés az alkotmányos élet gyászos szennyfoltja, megakadályozása minden becsületes politikai párt és kormány feladata; a vesztegetést 65-ben a Deák-párt kezdte meg, a 69. és 72-iki választásoknál a szélsőbalí jelöltek a városok kivételével pénzes fuvarosokkal hozták be a választóikat és zászlókkal ajándékozták meg a választókat, a választás helyén megvendégelték, elannyira, hogy egy egyhangú választás is 2000 forintba került; ez nem nevezhető lélekvásárlásnak, de mindenesetre szelíd vesztegetés volt, némelyek pedig a választást megelőzőleg is itattak és etettek; az összes ingyen választottak számát tehát az egész országban alig lehet 20-ra tenni. A választásokat a vesztegetésekért jogosan érvényteleneknek tekinteni nem lehet, mert ez nem épen a Deák-párt találmánya, de vesztegettek a királyválasztásoknál. Róbert Károly túl kezdve III. Károlyig, nem borral ugyan, de pénzzel, czimekkel, hivatalokkal, uradalmakkal vesztegettek, a tiszt- és követválasztásoknál 830-tul 849-ig. A 848-iki választási törvény a vesztegetést nem tiltja, a vesztegetőt és a megvesz-

tegetett nem bünteti, az etetés, itatás, a választók behozatala erkölcstelen, de nem törvénytelen cselekvény volt, ezen az alapon tehát az országgyűlést nem lehetett törvénytelennek nyilatkoztatni; a királynak az országgyűlés felosztatásairól felhívása pedig valószínű alkotmányellenes merénylet, mert a választások érvényének megbíráltása nem királyi, de kizárólag a képviselőház által gyakorolt nemzet jog, ha a király ezen az alapon az országgyűlést feloszlatná, a nemzet fenségi joga torzzá silányulna, mert az országgyűlést minden alap nélkül, bármikor elkergethetné; alkotmányellenes merénylet volt azért is, mert alaptörvényeink szerint az országgyűlés a jövő évi költségvetés megszavazásáig fel nem osztható; ha a király a szélsőbal felhívására az országgyűlést feloszlatja, az országgyűlés sem a költségvetést nem tárgyalhatja, sem meghatalmazást nem adhatott volna, mert a király a szélsőbal kivánalmáru, miután ez az országgyűlés elé terjesztett, csakis a vitának október 11-én történt bebeszélése után értesülhetett volna; az országgyűlés csakis a miniszter! ellenjegyzés mellett felosztható, ezt a Lónyay-miniszterium egy tagja sem írhatta volna alá, mert ez nemcsak önmegbélyegzés, de törvénytelen merénylet lett volna, de Tisza és társai sem fogadják el a kormányt ily feltétel alatt, tehát Simonyi és Irányi kellett volna miniszterium alakítással megbízni; ez, ha gőzerővel hajtatik is végre, az országgyűléssel a felosztatás, a megyékkel az új választás megrendelése október 16-ikánál hamarabb nem közölhetett volna, az új választások, az igazolás pedig

legalább három hónapot igényel; a költségvetés vagy ideiglenes adómeghatalmazás, tehát legfeljebb februárban kerülhetett volna napirendre. A felirati javaslatban pártszempont bul tekintve, csakis Magyarország önállási jogának és a birodalommal összeférhetésének megvilágítása volt helyes, mert a szélsőbalt eddig szakadár pártnak tekintették; midőn a 67. alapon megkoronázott királyt az országgyűlés szétkergetésére hívták fel, az egyesség széttépése feltétele nélkül tényleg elösmerte a közjogi kiegyezés érvényét is, mit eddig tagadott.

Az 5-ös reformpárt válasz fel irata semmi új eszmét és kívánalmat nem tartalmazott, teljesen beleillett a többségi válaszfelirat keretébe.

A Miletics-Trifunác felirata vádirat volt a magyarok és németek ellen, ismételt kiabálása az öreg szerb kakasnak; mindenik közt azomban a legdemocratább színezettel bírt, mert általános népszavazatot és a felsőház egyszerű eltörlését követelte, a két mérész férfin nem elégedett meg a magyar ügyekkel, de hóbortos bátorsággal Austriát is felkarolta, a magyarok méltányosságukat kétségbevon katlanul bebizonyították, midőn ezen két ember rágalma komolyan és harag nélkül végighallgatták.

A kormánypárt felirata, mely a trónbeszédnek egyszerű visszhangja volt és Dalmácia visszakapcsolását igen gyengén emlité meg, 85 többséggel elfogadott, bár 100 kormánypárti kardalnok, miután a többség ügyis igen nagy volt, a vidéken teljesítette törvényhozó kötelességét.

Az erős kormánypárt azomban a felbomlás magvát már az országgyűlés kezdetekor magában hordá; gróf Lónyay kinevezését a ministerek kedvetlenül vették, de elfogadták, mert az összes ministerium pártja nem állt 15 képviselőből, elfogadták, mert ha Lónyay külön pártot képez, a ministeriumot megbuktathatta volna. A viszonyok a választások után nagyban megváltoztak, Lónyay fáradhatlan erélyével oly pártot hozott össze, hogy ha ebből 70 elszakad, a Deák-párt még akkor is, Deák nélkül is többségben marad; a ministerek néhányat saját hiveikből megválasztattak, a mágnás képviselők Lónyayért nem hevültek; a casino nem szerette, az Andrássy befolyása nőtt, a Lónyayé fogyott, Lónyay és kormánya a képviselőházba 100 bérlőt, hivatalnokot, állami vállalkozót hozott be, ezen 100 függő egyén a Lónyay embere volt mindaddig, míg a helyzetet uralta* ellenben, ha megbotlik vagy az Andrássy befolyás az ellenkező min istenekből nevez elnököt, Lónyayt elhagyja és csatlakozik az új ministerhez, tehát ezen 100 képviselőre minden új ministerelnök számíthatott. A pénzügyi bizottság Kautz kivételével a Lónyay ellenségeiből alakult; a „Pesti Napló“, a párt legfőbb közlönye a ministereket támogatta, örömmel várta azomban Lónyay bukását, már a nyáron Lónyayt gyanúsító álczás cikketeket adott ki. Lónyay nagy tacticai hibákat követett el; a választás erélyét teljesen kimerítette, mások és szeszélyei által vezettette magát, honvéd-ügyekben ellenkezésbe jött József főherczeggel, a honvédség főparancsnokával, ez magában véve nem volt hiba, mert a minister felette

áll a honvéd-főparancsnoknak, habár az főherceg is, kinek volt igaza, a főhercegnek-e vagy miniszternek, nem tudjuk, mert az adatok a közönség elé nem terjesztettek, de akár volt igaza a főhercegnek, akár nem, az eszély azt parancsolta, hogy tekintvén a főhercegnek igazi magyar hazafiságát, becsületes jellemét, a fontos honvéd-intézményhez szilárd ragaszkodását, a miniszter igyekezzék a főherceget az ügy állásáról személyesen meggyőzni, és a viszály a közönség elé ne vitessék; Lónyay azonban elmérgesítette az ügyet, a sajtó-bureau által czikkeket íratott és azokat sajátkezűleg kiigazította, az ügy a király elé került, a vizsgálatnál báró Wenkheim Bélát bízta meg, Lónyay a cikkekéről tudomását megtagadta, szerencsétlenségére azonban az eredeti megkerült, a sajátkezű széljegyzetek meghazudtolták; ez tekintélyének sokat ártott, mert ellenséges társai titokban kihírdették. Bauler, Trefort, Wenkheim nem ellenkeztek vele, a két első a személyes fondorlatokban semmi részt sem vett, Kerkápolyi, Tisza Lajos, Tóth Vilmos azonban ellenszenvet nem titkolták; a miniszterium nem volt homogén, vagy a minisztereknek vagy Lónyaynak távozni kellett, ezt Lónyay belátta, de míg jelöltjeivel tisztába nem volt, nem szabad lett volna szándékának kiszivárogni, ő ugyan maga ezt nem hirdette, de rokonai folytonosan a miniszterek elcsapását kelepelték, mi társait ellene még jobban ingerelte, uralkodni akart, de mindig támaszt, elősmert tehetségeket keresett, ellenségeit folytonosan simogatta, sokkal előnyösebb lévén ennél fogva az ellenségi

minőség senkit sem nyert meg. Az ellenzék inindezekrül értesülvén, botrány által akarta bukását előidézni; a botrány kezdeményezésére Csernátoni Lajos vállalkozott.

Pauler előde Bittó, jelenlegi elnök, Batagliarinit a királyi táblához bírónak nevezte, a kinevezett egy szót sem tudott magyarul, a minister közhír szerint neki a német előadást megengedte, ezért a ministert interpellálta; a minister kijelentette, hogy igenis Bittó Fiume iránti tekintetből megengedte, hogy addig, míg Batagliarini magyarul megtanul, magát azon nyelven fejezhesse ki, melyet társai legjobban értenek; erre felelt Csernátoni és átmenve a helyzetre, kimen dá:

A kormánynak létjoga nincs, mert a kormány visszafelé halad, a czélszerű reformokat nem meri javasolni; van 70 millió deficzitünk, a pénzügyminister kasszája napok előtt oly üres volt, mint a töröké, hol a katonát rizszel fizetik, hogy meg ne akadjon, kénytelen volt a vasúti részvényeket zálogba adni; ha tehát e rendszernek semmi tekintetben létjoga nincs, megvárhatták volna, hogy legalább magyar legyen, mert azzal nem elégszik meg az ország, hogy önök ministerek legyenek és házakat építsenek és uradalmakat vásároljanak.

Az elnök Perczel Béla^J kérem képviselő urat a kormány ellen használt szavai magyarázatára.

Csernátoni Lajos: En kérdem gróf Lónyay minis-terclnök urat, nem épített-e házat, nem vett-e uradalmakat akkor, midőn az ország deficzitben van? Hogyha

ezen házak és uradalmak szerzése módjára nézve gyanúsítani akarnám tovább, mint tudomásom van miniszterelnök urat, vagy bárki mást, meglehet győződve, hogy megmondanám itt, ha documentumaim volnának.

En egyszerűen azt tartom, hogy ezen országban mindenkinek van joga gyarapodni, vagyonosodni, gazdagodni, de a ministereknek nincs ehhez joguk, nincs ehhez még a legbecsületesebb módon sem akkor, midőn az ország deficitben van. Gróf Lónyay Menyhért, ha nem miniszterelnök, milliókat milliókra halmozhat; én többet nem engedek kimagyaráztatni, mint amennyit mondtam.

Gróf Lónyay Menyhért: Vannak olyan vádak, lehet oly modor, melyre a legmóltóbb válasz a megvetés. Legmóltóbb válasz ez akkor, ha valaki, miként én, az egész ország előtt, közel 30 évi politikai múltjára hivatkozva, bátran és nyíltan tekinthet lefolyt életére, melyen Öntudattal mondhatom, egyetlen szennyfolt sincs, és ha másrészt tekintetbe veszem, hogy a vád kitül ered és minő modorban adatott elő. Nyílt és becsületes ellenféllel szemben, bármiképen állítja is fel a kérdést, a részletes és mindenre kiterjedő választ kötelességemnek ismerem; alaptalan rágalmak ellenében azonban, oly nemű formulázások ellen, mint azt a rágalom-iskola megalapítójától hallottuk, a legillőbb fegyver a megvetés.

A képviselő ur múltját én szellőztetni nem kívánom, csak annyit jegyzek meg, hogy míg én kora ifjúságomtól kezdve hazám érdekeit kívántam előmozdítani, a képviselő úr mit tett. Hivatkozhatna a tisztelt

barátomra Bittóra, ki tanúja volt a képviselő urat illető oly megállapodás hozatalának, mely már egymagában elég arra, hogy az által, ha vele szemben mentegetődzésekbe bocsátkoznám, vagy vele érintkezném, magamat nem felemelve, de azt érezném, ami ennek ellentéte.

Azt mondja, hogy adatai nincsenek. Nincsenek, mert nem is lehetnek, de ő azért mégis rágalmoz.

Azt, ki évtizedeken keresztül becsületes munkásság és takarékoság, tehát annak gyakorlása által, mi az ország felvirágzásának első feltétele, anyagi vagyonát növeli, gyanúsítani, becsületes keresményének gyümölcsét rágalmakkal illetni, sárral dobálni: bizonyára nem polgári kötelesség teljesítése és legkevésbé mondható tisztességes eljárásnak.

Titkaim nincsenek, a mások titkainak leleplezésével nem foglalkozom. Ha valaki vagyonából házat épít, ennek falai az egész világ szemeláttára emelkednek fel, mert a tisztességes kereset nem keresi a homályt, a becsületes vagyont valakinek szemére vetni, tehetik azon egyének, kiknek fő jellemvonása az irigység és kiknek foglalkozása a gyanúsítás.

Csernátoni: A megvetést igen nyugodtan viszonozom, ami a többit illeti, én bízom azt a tisztelt háznak becsületére, bízom egyenesen az igen tisztelt volt elnök urra, Somsich Pálnak megítélésére, hogy az a felelet, a melyet a kormány elnöke nekem adott, egy tisztességes ember felelete volt-e, vagy sem.

Somsich Pál a felett ítéletet mondani, mit er képviselők, habár ministerek is, e házban mór nem egyes embert, de az egész házat illeti

A házban folytonos ingerültség uralkodott, a többség Csernátonit lekiabálta, a miniszterelnök beszédét élénken helyeselte, a baloldal ellenben zajosan helyeselte Csernátoni nyilatkozatát, a támadás és válaszok után mindkét párt dühösködött, a tanácskozást folytatni nem lehetvén, az elnök az ülést idő előtt bezárta.

Lónyay és az egész párt a szenvedély által elragadtatott. Lónyay Csernátoni ellenében általánosságokban maradt, a Bittórai hivatkozás azon határozatra vonatkozott, mely által az emigráció Csernátonit Napoleon megtámadásáért köréből kizárta, Csernátoni zavaros múlttal bírt, mert fiatal korában hamis bankjegy csinálásáért el volt ítélve, vádolták Gyulai meglopásával, vádolták osztrák titkos rendőrséggel, de ezen két utóbbi cselekmény nem bizonyított be, Soinich Pált kihívta, Somsich becsületbíróság elé állította az ügyet, a becsületbíróság Csernátonit párbaj képesnek nyilatkoztatta, ez társadalmilag polgári becsületét helyreállította, a világi fogalmak szerint tehát, miután Lónyay az ügyből személyes kérdést csinált, Lónyaynak meg kellett volna vívni, feszélyezte azonban Csernátoni múltja. Lónyay a jogosult szenvedélytől elragadtatva, nagy hibát követett el az által, hogy a politikai kérdésből tisztán személyi ügyet csinált, mert ha mint kormányelnök, a kormány és rendszer megtámadását a személyes megtámadással összeköti, a párt, a kormány és a párt fejei nem hagyhatták volna cserben, a személyes támadásban meg kellett volna különböztetni a képviselő személyét és a képviselőt, ha az egyén silányságát jelezve, a képviselőnek a házépítésre

és uradalmak szerzésére felel, ezen válasz egyéni méltóságából nem von le, helyzete e tekintetben nem volt nehéz, mert Lónyay sem mint magyar pénzügyminister, sem mint kormányelnök, sem házat nem épített, sem uradalmat nem vett, sem az állammal semminemű bérlet- és pénzviszonyban nem állt, ministersége előtt szerzett 49,000 holdat, ebből azonban 9000 hold tiszai árterés birtokot vett 180,000 forintért 48 előtt, a háza megért 400,000, Pest mellett 880 holdat 88,000 értért, 8000 holdat Bereg- és Szabolcsban 480,000, az erdélyi 26,000 holdat 200,000 értért, a zemplényi krajnán 8000 holdat, 80,000-et, tehát összes szerzeménye tett 1.440,000, nejjével azonban örökölt a hidrészványeken kívül 700,000, eladott Pest határában 80 holdat, villáknak 88,000, adóssága volt 312,000, ármentési terhei 200,000 forint körül, vagyis összesen 1.300,000 forint, összes 11 évi keresménye tett 140,000 irtot, míg minister nem lett az intézetektől 10,000 irtot húzott, pénzügyministeri és képviselői fizetése tett 14,000, saját ősi birtoka átlagba jövedelmezett 10,000 irtot, vagyis neje hozományát csak 5 percczel számítva, évi jövedelme a kamatok levonása után tett ministersége előtt, a lánchid-részvények kamatjaival 59,000 irtot; háztartása nagyon takarékos volt, ministerségeig sem páholyt, sem fogatot nem tartott, háta lóva, kutyái nem voltak, nem kártyázott, nem vendégeskedett, nemcsak nagyúri, de még táblabírói háztartást sem vitt, mint pénzügyminister egy bált adott és megvendégelte a pénzügyi bizottságot, mint minister a képviselőket és főrendeket, évi költsége tehát ministerelnökségeig alig ment 12,000

forintra, nem a 140,000 forint kereseten, de azon kellett csodálkozni, hogy ily háztartás és életmód mellett hogy kereshetett csak 140,000 frtot 11 év alatt, 46,000 forint évi felesleggel. A világ azomban, mely a szerencse fiai vagyonát mindég nagyítja, 6 millió vagyonról mesélt, kétségkívül ezen vagyon megért 72-ben 3 milliót, de ezt ennyire nem a Lónyay érdeme, de a kedvező országos értéknövekedés emelte.

A sértés eredetileg nem vala súlyos, mert kinyilatkoztatá, hogy adatai nincsenek, ennél fogva a minisztérium a szerzés módjára nem gyanúsítja, de midőn az ország deficitben van, a miniszternek szerezni nem szabad; ezen nyilatkozat hóbortos fogalom alapult, mert a legszegényebb, tönkre ment országban is lehet és van gazdag ember ki szerez, és ha esetleg a miniszter gazdag ember, néki a szerzeményt eltiltani nem lehet. Csernátoni ezen tételnél sem különözto el Lónyayt a miniszterektől, tehát a támadás közös volt. A támadás élét veszti, ha a kormányelnök kijelenti, hogy az ő nézete szerint sem szabad a miniszternek államüzletekből gazdagodni; véres sértéssé fajult azomban Csernátoni végnyilatkozata által, melyben Lónyayt nem egyenesen ugyan, de érthetőleg nem tisztességes embernek jelentette ki. Az egész vita kimondhatlan ingerültséggel folyt le, a kölcsönös zajban a nyilatkozatokat időnként alig lehetett érteni, Lónyay és Csernátoni szaggatva beszéltek.

Az ügyet ily módon befejezni nem lehetett, a háznagy a teendők megbeszélése végett a minisztereket, Lónyay néhány barátját, Deák Ferencz egyik öcscsét

értekezletre hívta; a szeg itt ütötte ki magát a zsákbul, br. Wenkheim szólalt fel ellenünk, kik az esetet párt és kormány és az alkotmányos tanácskozmány megsértésének jelentettük ki és megtorlást javasoltunk; a ministerek gúnyosan hallgatták, végre felszólalt br. Wenkheim, kijelenté, hogy ez semmi egyéb, mint egyéni ügy, csak Lónyayt sértették meg, ezt Lónyaynak párbaj által kell elintézni, a ministerek ebbe nem avatkozhatnak, csudálja, hogy Lónyay, kit ez egyedül érdeke], meg nem jelent, ez lehütötte a kis értekezlet nagy részét, az értekezlet határozathozatal nélkül szétoszlott; a házszabályok ugyan a hasonló esetek elbírálásáról nem rendelkeztek, volt azonban már egy előzetes eset, a pozsonyi országgyűlésen Tagén kano-nok hazugságnak mondta Beöthy Ödön állítását, a követek háza ezen nyilatkozatot megróttá, Tagennek bocsánatot kellett kérni az országgyűléstől és nyilatkozatát visszavonni; ezen alapon akartunk mi Csernátoni ellen határozni és Lónyaynak elégtételt szerezni. Deák Ferencz ekkor már gyakorta betegeskedvén, az ülésekben ritkán jelent meg, szerette a nyugalmat, Lónyayért nem rajongott, a 4 minister Csengeri, Pulszky, Zsedényi, Somsich által megnyerve, az ügybe nem avatkozott, Deák egy bizalmasával elmentünk Deákhoz, midőn én azt mondám, de Feri bácsi, itt nemcsak Lónyayról van szó, de a közönség egy része nemcsak Lónyayt, de a ministereket és az egész pártot is gyanúsítja, mire az öreg ezt felelte: azt nem hiszik. Lónyayt a nagy többség pénzügyi tehetségnek tartotta, azt hittük, hogy a pénzügyeket csak ő képes rendezni, a függetlenek tehát

ezért ragaszkodtak hozzá, a párt nagy része a király kegyencze, ennél fogva a helyzet urának tekintette, pártja tehát igen erős volt, Csernátoni méltatlanul sértette meg, Csernátonit nyers, kihívó modoráért az egész párt gyűlölte, a pártot sértette, hogy a párt megszilárdítóját, a kormány elnökét, habár álcázva, tolvajnak nevezte; Lónyay helyzete válságos ugyan, de kedvező volt, mert vele a ministerek e kérdésben szembe nem szállhattak, ha illendő elégtételt nyer, a pártot ezáltal magához fűzi és ministeriumát tetszése szerint megalakíthatta volna. Lónyay ezt belátta, hosszas habozás után Bánót akarta a határozat beadására felkérni, általam Bánónak a találkozásra órát tűzött, a habozás, a határozatlanság rajta azomban ismét erőt vett; szándékarul lemondott és belenyugodott, hogy Korizmic indokolt javaslatot nyújtson be, a házszabályok megváltoztatására, Csernátoni a házat megköveti és szavait Önként visszavonja; ezen habozás mindnyájunkat elkedvetlenített, az ügy első sorban Lónyay személyes ügye lévén, miután ő ezzel megelégedett, nem követhetjük, hogy a ház határozatilag rója meg Csernátonit és az alaptalan vádat rágalomnak nyilatkozatva, a miniszterelnöknek bizalmat nyilatkoztasson.

Csernátoni másnap lapjában az „Ellenőr“-ben nyilatkozott.

November 22-én tehát Korizmic László a házszabályai megváltoztatásáról szóló indítványát beadta, könnyedén elsuhant a botrány felett, annyira, hogy az, ki a botrányos ülésben részt nem vett, legkevésbé sem gondolhatta, hogy a házban a rendet vagy valakit meg-

sértettek. Az indítvány tárgyalása november 25-ikére tűzetett ki, az indokolásban simán meg volt említve a botrány, a tárgyalás kezdete előtt azonban rebesgették, hogy Csernátoni nem vonja vissza sértő szavait, hogy az indokolásból a botrány felemlítése kimarad, hogy még az ellenzék és Csernátoni a módozatra nem egyeztek ki, a minister! szobában még mindég alku-
doznak, erre az elégedetlenek felszólítottak, menjek a minister! szobába és jelentsem ki, hogy ha Koriz-
mics indítványába az indokolást elejtik, ha Csernátoni vissza nem vonja szavait, mi nyújtunk be e két tárgy-
ban! indítványokat; én bementem és elmondtam meg-
bízásomat, Lónyay pillanatra felbátorodott és Somsich után küldött, ki a közbenjáró szerepét vitte; Somsich bejött és elmondá, hogy az ellenzék a már Lónyay által elébb elfogadott módozatot elfogadta, az egyes-
ség tény, azt többé visszavonni nem lehet. Lónyay fel-
adta a várat, mi saját maga ellenére nem menthettük meg, mert, a csillogó vezér nélkül a közlegények nagy része megszökött volna. A javaslatból kimaradt az indokolás, Csernátoni így nyilatkozott: „Igen sajnálom, hogy akaratlanul okot szolgáltatam arra, ami megtör-
tént, amit mondani akartam, azt másnap megmondot-
tam hírlapomban. Annál sem többet, sem kevesebbet mondani nem akartam. Ennélfogva elismerem, hogy a háznak volt joga neheztelni reám, ismételve kérem, méltóztassék ezt elfelejteni.”^a

Gróf Lónyay: a képviselő ur hírlapi nyilatkozatá-
val szándékát megmagyarázván, megelégszem, sajná-
lom a történetet, kérem a házat Korizmics indítva-

nyát az indokolás kihagyásával elfogadni. Ezután még csak a békecsók hiányzott, Lónyay teljesen megalázta magát.

Lónyay azonban alig mondta ki lealázó nyilatkozatát, még az nap megbánta, vereségét ministertársainak tulajdonítva, új ministerium alakítására gondolt; ebéd után elmondta, hogy a pártban elmondja programját, melyben a deficit megszüntetését, az adó arányosítását, a hitel kellő terjesztését fogja ajánlani és kijelenti, hogy ez a 4 miniszterrel lehetetlen, válaszcson tehát a párt közte és az ellenkező ministerek közt; kedden ő Felségéhez lévén Gödöllőre híva, általam Perczel Béla pártelnököt felszólította, hogy szerdán értekezletet tüsszön ki; szándékát nem titkolhatuk, mert csak a programmal lehetett volna többséget alakítani, de különben is a titoktartás felesleges volt, miután 36 óra múlva tüzte ki a gyűlést, szándékát azonban megbánta, a szerdára kitűzött gyűlést naprúlnapra halogatta, a ministerek neszelve a veszélyt, szombaton beadták ő Felségének lemondásukat, mielőtt a habozó Lónyay az értekezletet megtartotta; maradt tehát egyedül, állása azzal is rosszabb lett, mert barátjai Trefort és Pauler is lemondtak. Lónyay már november elején lemondott a királynak, de ő Felsége nem fogadta el, magába maradva kényszerült tehát vasárnap lemondani, a botrány, Deák semleges magatartása, hatalmas ellenségei befolyása hatott, a király marasztás nélkül elfogadta lemondását, utód-ajánlásra szólította fel, a királyt Deák pártvezérhez utasította; Deák Szlávyt ajánlotta, a régi ministerek tárczáikat ismét elfoglalták,

kereskedelminek gróf Zichy Józsefet, honvédelminek Szende Bélát nevezték; Lónyay a pártgyűlésen megtörve, vérig sebezve búcsúzott el a pártiul, kijelentve, hogy ezentúl is a párthoz fog tartozni. Deák elismerte érdemeit.

X. FEJEZET.

A király Deák ajánlatára Szlávyt nevezi miniszerelnöknek. — Br. Sennyey Pál. — Szlávy egyénisége. — Költségvetés. — Az ellenzék sima állást foglal el. — Escompte-bank. — A földbirtok helyzete. — A választási és catasteri törvényjavaslat. — A naszódi ügy. — A képviselők hanyagsága. — Szlávy kedvetlen nyilatkozata. — A Tisza-pártbani ingadozás. — A párt hanyatlása. — Lónyay mozog. — A politikai helyzet 73-ban. — Vasúti zavarok. — A vacsora-párt.

Lónyay kitzasztásával megkezdődött a nagy Deák-párt bomlása. Lónyay kijelentette ugyan a párt-értekezleten, hogy a pártbul nem lép ki, de már másnap nekem és benső barátainak kinyilatkoztatá, hogy ő ugyan néhány hétre Pestről távozik, de a költségvetést a párt-értekezleten és az országgyűlésen meg fogja támadni, mert az ország pénzügyeinek rász kezelésé az országot végromlással fenyegeti, igyekezzünk tehát a rokonérzelműeket csoportosítani. A pénzügyek képezték a magyar kormány achilles-sarkát, a függetlenek egy része kész volt tehát a pazar kormány ellen szövetkezni. Sokan bíztak Lónyay csillagában, soknak a követeléseit a kormány kielégíteni nem bírta, ezek Lónyay által remélték becsvágyókat érvényesíteni. A konservatív Sennyey töredék, mely 20 tagbul állott, örült a Lónyay bukásán, de Sennyey Szlávyt és kormányát nem szerette, Sennyey konservatív irányt óhajtott, ezt huszadmagával meg sem pendíthette, értékesítésére tehát kész volt a kormány ellen szövetkezni, azt remélve, hogy a szabadelvűek egymást felemésztve, a romok felett Sennyey fog uralkodni, ha tehát Lónyay erélyes, következetes, merész és eszélyes, a kormányt 1 év alatt megbuktathatta volna, mert a Lónyay és Sennyey töredék 100 tagra számíthatott, ezek és az ellenzék ellenében pedig Szlávy nem tarthatta volna fel magát, mert Deák elbetegesedvén, gyakran vissza-

vonult, 100 szavazat pedig a 100 hivatalnokkal, a miniszterek- és udvaronczaikkal többséget képezett volna.

Szlávy József eszes, művelt, jellemes, eszélyes, szorgalmas egyéniség volt, Bécsben azomban kellő tekintéllyel nem bírt, a pénzügyekkel nem foglalkozott, az ország ügyeit Kerkápolyi rózsás szemüvegén nézte, a magyar bonyolódó pénzügyi viszonyok rendezésére hivatással nem birt. Helyzete kedvezőnek látszott, mert az ellenzék Lónyay helyett bárkit miniszterelnöknek szívesen fogadott volna. A két főtényező, Deák Ferencz és gróf Andrassy Gyula támogatták, a 100 kormánypárti kormány-függelék az új csillag előtt meghódolt, a függetleneket azomban sértette a párt megkérdése nélküli kormányváltozás, Lónyayt tartották a pénzügyek rendezésére egyedül képesnek, a kormány iránt tollát meghidegültek, közönyüket nyíltan kimutatták, az ellenzék leste a kedvező alkalmat a támadásra, az elégedetlen elemekkel! szövetségre decemberben négy törvény tárgyalatott: Pest városa rendezéséről, a telepítvényesekről, az 54 millió ezüst kölcsönről, az adók ideiglenes meghosszabbításáról; a Pest városáról szóló törvény a főpolgármester és bizottságra nézve két pontban eltért a megyei szervezettől, megengedte a főpolgármester 6 évrei választását, a bizottmány felét 200 tag nem a legtöbb adófizetőkből alakult, de az 1200 legnagyobb adófizető által választatott az 1200 közül; ezen eltérés tehát a szabadelvűségnek adott kedvezmény volt. A telepítvényesekről törvény a tulajdonjog megsértésével a proletariátusnak kedvezett; az adómeghosszabbítást nem lehetett megtagadni, mert az ország

a deficit posványában fetrengett, az ország szükségletét csak kölcsönrel fedezhette, a meghosszabbítás ideiglenes megtagadása, az ország hitelét megrontja, a kincstári utalványok kibocsájtását, miáltal a szükségletet rövid időre fedezni lehetett volna, a ministerium nem merte javasolni, mert ez az osztrákoknak, a bankároknak nem tetszett. Az 54 milliós kölcsön, a legszerencsétlenebb pénzügyi művelet egyike, valóságos uzsorakölcsön volt, mert az országnak ezért csakis 43 millió készpénzt adtak, vagyis miután ezen 43 millió ezüstben csakis 34.400,000 forintot tett, az ország vesztett a tőkénél. 19.600,000 forintot ezüstben, kamatokban az ország fizetni köteleztetek évenként 3.220,000 forintot, rendes kamatokban $7\frac{1}{2}$ perczentet, évi törlesztés fejében, a rendes huszas agióval fizetett $1\frac{1}{8}$ -as százalékot, tehát összesen $9\frac{1}{4}$ évi százalékot; hallatlan uzsorakölcsön volt ez azon időben, midőn a pénz Európában hemzsegett, a legdrágább államkölcsön 6 perczentnél alig volt magasabb. Ezen művelet súlyos megrovást érdemelt azért is, mert Magyarország gazdag földbirtokos is volt, földbirtok és erdő uradalmi a legcsekélyebb számítás szerint 200 millió értékkel bírtak, ha tehát záloglevél-kölcsönt csinál, 50 millióért kaphatott volna 45 milliót és ezért 34 éves törlesztéssel fizetett volna 3.450,000, míg a Kerkápolyi-kölcsönért fizetett évenként 3.977,000-et, tehát ezen üzlet által vesztett az ország tőkében 2 milliót, 34 évi kamatokban, a kamatok kamatai beszámítása nélkül 17.920,000 forintot, a 2 millió vesztett tőke és kamataival 21,920 ezer forintot. Az államkölcsön azonban az adósság-

közvetítőknak sok hasznot, a jelzalog! semmit sem ad, a kormánypártot a kormány uralta, a kormányképes ellenzék csak a többség erkölcsi hitele megrontása által juthatott a hatalomra, a kölcsön tehát lényeges támadás nélkül keresztülment. Kerkápolyi ez alkalommal kijelenté, hogy a közös követelés, mely évek óta szerepelt, be nem hajtható, ezen nyilalkozat által egy hosszas ábránd elfoszlott.

Lónyay karácsony után visszatérve, ellenzéki műveletét megkezdő, Lónyay adó- és hitelreformokat, bankot, az adó arányosítását, a pazarlás megszüntetését, az egyensúly helyreállítását Ígérte, a tekintélyesebbek közül csatlakoztak báró Kemény Gábor, Bujanovics Sándor, Bánó József, br. Perényi Zsigmond, Máriássy Béla, gróf Csáky Tivadar. Lónyay a költségvetést először a pártértekezleten akarta megtámadni, és ha itt megbukik, az országgyűlésen ezen támadás képezte volna a pártalakulás alapját. Lónyay eszméit a függetlenek kedvezően fogadták, elannyira, hogy Deák támogatása daczára, a kormány a pártban kis többségre számíthatott volna. Lónyay a támadásra két napig készült, az utolsó perczben azonban a bátorság elhagyta, az értekezlet napján nála ebédeltem, midőn házábul együtt kiléptünk, nagy meglepetésemre és boszuságomra kinyilatkoztatá, hogy ő ugyan a költségvetést megtámadja, de beszéde végén a költségvetést elfogadja; az ily nyilatkozat a pártalakulást, a zászlóbontást megakadályozta, sőt a mi nyilatkozatunkat is elzárta, mert komoly politikus amit roszal, el nem fogadhat; Lónyay szándéka a kormány tudomására

jutott, a kormány felhasználta ellenében báró Sennyey Pált, ki nem képzelte, hogy Magyarországon egy középvagyonu nemes ember, kinek egyetlen anyai őse sem volt, báróné, grófnéza miniserelnökséget holnapokig megtarthassa, Sennyey tehát magát Szlávny természetes és jogos miniserelnöki utódjának tekintette, ennél fogva a határozatlan miniserelnöki követelöt Széli Kálmánnal egyesülve leszólták, a pártbomlás tehát a költségvetés alatt elmaradt.

A 873-iki költségvetési vita kezdődött 873. január 18-án. A szélsőbal a költségvetést tárgyalási alapul sem fogadta el, Tisza, Ghiczey megtámadták ugyan a kormányt, de tárgyalási alapul elfogadták és eredeti pénzügyi eszmékkel nem álltak elő, a költségvetés tehát néhány nap alatt következőleg fogadtatott el:

Rendes bevételek		203.466,925	
Rendkívüliek.....	27.069,427		
Hitel- és pénztárművelet.....	18.519,470		
		Összeg	549.055,822
Rendes kiadások	207.191,572		
Rendkívüliek.....	43.084,267		
Hitel- és pénztárművelet			13.488,130
		Összeg	263.763,969
		Hiány	14.708,147
A királyi háztartás már .	4.650,000		
Közösügyi kiadás	26.075,000		
Közös adósság kamatai .	31.528,545	1.100,000	
Úrbéri kárpótlás és örökváltság .	18.481,364	ebből törlesztés	3.508,306
Vasúti kölcsön kamat	5.113,944	„	„
			546,840

30 milliós kölcsön	2.091,660 „	„	459,800
54 „ „	1.237,700 „	„	5.614,946
Horvát beligazgatás	4.480,000		
Állandó catastro.....			589,000
Adóhivatalok, pénzügyőrség, ügyészség .			4.239,000
A dohány tisztajövedelme			14.550,000
Só			10.920,000
Államjósztág			3.219,000
Államerdő			4.712,000
Bányászat			318,000
Új utak építésére			1.240,000

Rendkívüli beruházások.

Dohánynál.....			267,000
Sónál			37,000
Államjósztág			304,000
Államerdő			1.071,000
Bányászat			544,000
Vasutak és Dunaszabályozás	18.139,000		
ebből $\frac{1}{3}$ -ad a Dunapart és hidak.			

A ménesgazdaságok hiánya..... 1.310,000

A kölcsönökön kívül eladásokból bejött 4.000,000

Tett tehát a valóságos hiány 18.400,000

Törlesztés és befektetés 8 millió, tehát a valódi hiány 10 millió körül, mert a vasutak költsége a Dunaszabályozási kölcsönből fedeztetett.

A vasutakra az ország 12 millió előleget adott, mi a hiányt teljesen fedezte, ezt a befektetésekhez számítva, tett az évi befektetés 20 milliót.

Ezen hiány, ha a befektetések czélszerűek, a kölcsönök mérsékeltek lettek volna; ha a kormány a kor-

mányzati személyzetre milliókat nem pazarol, a vállalkozók az országot nem zsebelik, nem lett volna veszedelmes, mert a czélszerű befektetés a kamatokat fedezi, nagyszerű befektetéseket saját tőkéjéből az ország épen úgy nem tehet, mint egyes birtokos és az ország sem a földbirtokostul, sem a pénztőzséértül készpénzét el nem veheti, mert ha a gazdát túlságosan igénybe veszi, megfosztja gazdasága kerekeitől; ha kevés pénzü országban a beltőkét lefoglalja, lehetlenné teszi a kereskedelmet; a kölcsön tehát a czélszerű beruházások ikerestvére. A hiány a rossz és pazar kezelés, a drága és rossz vasutak, a pazar érdek-kölcsönökből eredt. Kerkápolyi beruházásai semmi alappal sem bírtak, mert az erdélyi fát a fogyasztók hiánya és szegénysége miatt nem lehetett értékesíteni, a diósgyőri vastermelést téves útra terelték, a nagyszerű vállalatot Kóniczon és a Zsilvölgyében kellett volna felállítani, a kölcsönöknek alig 70 százalékát fizették le készpénzben, a vasutak egy része 2 és $2 \frac{1}{2}$ százalékot jövedelmeztek. Az ország 30 évig ezen vasutakat vissza nem válthatta, 3 perczentes pótlékot és 4 perczentet számítva 22 év alatt az ország a vasutak teljes értékét kifizette, s mert a vasutat 30 esztendeig nem lehetett visszaváltani és mert a visszaváltásig az ország köteles volt a biztosított kamat-hiányt fedezni, az ország biztosan számíthatott reá, hogy 8 év alatt a becsértékén felül a 300 millió értékű vasútra kamatokkal együtt még 200 milliót ráfizet és 500 milliója jövedelmezni fog 6 milliót, vagyis $1 \frac{1}{2}$ százalékot; az államjavak keveset, a vasművek semmit sem jövedelmeztek. A kormánynál az erkölcstelen rendszer

nemcsak nem gyengült, sőt inkább erősödött, a közhit legjobb ajánlólevélnek a százasokat tartotta, a közlekedés és pénzügy versenyeztek a corruptióban, a zsidók mindkét minisztériumot uralták, üzleteiket azonban nagy ügyességgel intézték, a közönség a méreg hatását észlelte, a mérget és méregkeverőket ösmerte, a bűnt azonban bizonyítani nem lehetett, mert a zsidók nemcsak a ministereket, de az egész minisztériumot behálózták.

Kerkápolyi részint a nemzeti bank kérdését elakarván altatni, részint kimeríthetlen érdek-aranybányát véelve alkothatni, elhatározta az escompte-bank felállítását, mirül következő élczet csinálták: es komt bank (a bank majd jönni fog.) A részvényesek 10 millió készpénz alapra kibocsájtottak volna 25 milliót. Az escomte-bank közvetítette volna az államkölcsonöket, bérleteket, vasútépítések, dohány-, só-monopóliumot, vizszabályozásokat. Az eddigi államüzleteket tekintve, ez valóságos aranybánya is lett volna, mert 10 millióra 25 milliót bocsájtván ki, már a rendes bevét 12 és V_2 államkölcsonnél 22 és fél perczentet hozott volna be; a 150 milliós kölcson nélkülözhetlenségét a bankárok tudták, a Kerkápolyi rendszer mellett a társulat évi rendes 50 millió kölcson közvetítésére számíthatott, a dohány és só évenkint 18 milliót vett igénybe, a vas-, köszénbán ya-üzlet hasonlólag milliókat igényelt, a folytonos pazarlás maga után vonta volna az államuralmak, vasutak eladását, vagyis az escompte-bank Magyarországot legalább 20 évig biztosan szívhatta volna. Az alapítók magánál az alapításnál nagy haszonra szá-

mitottak, 80 forinton vették volna át a kibocsájtást, a kedvcnczek számítottak 40 forint emelkedésre, vagyis 5 millió alapítási haszonra. A törvényhozások tagjai már 6 év óta dörgölődtek a zsidókhoz, az államüzletekkel ez idő alatt tehát megösmerkedvén, az escompte-bankbul a törvényhozók is osztalékot kívántak, a milliók egy része borraivalónak volt szánva. A politikus üzerek tehát nagy izgatottsággal várták az aranybánya feltárását, a javaslat komoly ellenzés nélkül elfogadott mindkét háznál, a főalapítók biztosították a főtényezőket, a megnyert hírlapírók minden üzletet dicsőítettek, a minister azomban a királyi megerősítés aláírásával késett, ezalatt Becsben a krachnak nevezett pénz-, illetőleg vállalat- és értékpapír-válság kiütött, ez az escompte-bankot is elsodorta, a politikai tényezők ezres és százezres jutalma elporlott.

A földbirtok értéke 68—71-ig tetemesen emelkedett, a vasutak által a Pestiül távol esőbb megyék terményeiket Pestre szállíhatták, ez a birtok értékét a tiszántúli megyékben némely helyeken 50 százalékkal is emelte; a búzának ára már 67-ben vám mázsánként 11 frt 40 krra emelkedett, Pesten 69-ben leszállt 9 frtra, 70-ben azomban már 10 frt 80 krra, 71-ben 12 frtra, 72* ben 14 frt 40 krajzárura emelkedett; a közönség ezt rendes árnak tekintette, a nagy árak a birtok folyó árát is növelték, a birtok áremelkedésére nagy befolyást gyakoroltak a vasúti munkálatokba befektetett sok milliók, a nép fuvarral és kézi munkájával sokat megkeresett, a nép vevőként lépett fel és magas árakat fizetett. A termés általában nem volt

kitűnő, mert a rozsda, az üszög a 70-es években némely vidékeken sok kárt okozott, mindezek daczára ázomban a termés közepszerű, a végleges eredmény kedvező volt, mert a rossz minőségű búza is jó áron kelt; a magas agió fenntartotta a gyapjuárakat, a szarvasmarhát, sertést, hízott juhot jól fizették. A kereskedésbűi felmaradt tőkét azomban főleg állami vállalatok és papirosokban helyezték el, az uzsora tehát semmivel sem szállott alább, kit rossz termés vagy gazdasági csapás sújtott, drága uzsorához kényszerült folyamodni, az uzsora az árelőnyöket felemésztette; 73-ban a búzát a rozsda emésztette, 72-ben az aratás a legtermékenyebb vidéken kedvezőtlen volt. A kereskedelmi és pénzforgalomra kedvezőtlenül hatott a bécsi válság, a közintézetek és vállalatok értékét 55 millióval apasztotta, a Béccsel összeköttetésben levő pesti pénzemberek a bécsi bukások és értékcsökkenések következtében sok milliókat vesztek. A vasúti papirosokat, államkötvényeket idegenek bírták, a közös hadsereget osztrákok szerelték fel, ezek számlájára tehát az országbul évenként 100 millió körűi folyt ki; a pénz tehát nemcsak nem szaporodott, de fogyott, a kereskedelem is korlátoltan döcögött, mert a zsidók uralták az osztrák nemzeti bankot, a pesti fiókbank hitelét a kiváltságos pesti főzsidók használták fel, a másodrendűeit már csak vagy ezektől kölcsönöztek, vagy ezek forgatmányára kaptak kölcsön; a közvetítők 5—6 százalékot raktak zsebre, a pénz ennél fogva megdrágult. A gyáripar nem fejlődhetett ki, a magyar közönség szegénysége, a pénz- és hitelhiány miatt; a kézműves

az olcsó osztrák gyáriparral nem tudott versenyezni.. Mindezek következtében az uzsora növekedett, a földbirtok ára csökkent, a szegényedés kétségbevonhatlan jelei mutatkoztak, ez tehát minden tisztafejű becsületes hazafit aggodalommal töltött el; a pártfegyelem meglazult, az elégtelenség nagymérvűleg szaporodott, a szolgák még nem támadtak, de már mozogtak, a párt erszénytartója, Kerkápolyi miniszternek csillaga homályosodott és a pártot még ideiglenesen a 150 milliós államkölcson melletti jutalék reménye tartotta össze.

73-ban az országgyűlés két fontos törvényjavaslatot tárgyalt: a választásit és catasterit. A választási törvény a mesteremberek szavazatát korlátozta és a nemességet az egyéni választási jogtul megfosztotta; általában a képviselőválasztás gyakorolhatását az utolsó évi adó lefizetéséhez kötötte. Mindkét változás által a Deák-párt a 48-iki alaptul távozott, a hírhedt szabadelvűséggel szakított; a 48-iki törvényben a tisztán democraticus elvet a proletár nemesség és régi tisztetek képviselték, a nemesség régibb számítások szerint 800,000 lelket számolt, ebből felét nőknek véve, a 20 éveseket leszámítva, a nemesi választók száma 270,000-et tehetett; ebből tekintve a 72-iki statisztikai kimutatásokat, az $\frac{1}{4}$ úrbéri telekbirtokot meg nem üő nemesek száma 25,000 lehetett. A 48-iki törvényt a pártérdekek szerint magyarázták, némely megyékben csak azok nyertek szavazatot, kik már 47-ben is szavaztak; máshol beírtak minden nemest, máshol csak azokat, kik 61 óta szavaztak; a 48-iki törvény szerint

kétségkívül minden nemes szavazattal bírt, ki 47-ben 20. évét betöltötte, az új törvény szavazásjoggal csak azokat ruházta fel, kik a 72-iki választásban nemesi jogon résztvettek. Ezen leszállítás a választók feszelyes nagy számát tekintélyesen megapasztotta, igazságtalan volt az adókifizetési minősítvény felállítása, mert az adó nemfizetés nem bűn, nem becstelenség, a szavazati jogot pedig csakis ezekért lehet megvonni; a kormány befolyását ez nagyban elősegítette, mert a kormány a kormánypárti szavazóknak fizetési halasztást engedélyezett, hol pedig az adó felhalmozódván, halasztást adni nem lehetett, a jelölt, a többségből hiányzó fertályosok adóját kifizette és a többséget biztosította. Igazságtalan volt ez azért is, mert ha ar nagy ur birtokai egyikében választónak íratta be magát és ott az adót lefizette, választható lett, ennélfogva megtörténhetett, hogy 200 frtot lefizetett, adós maradt 20,000-rel és mégis választó lett, míg az egy helyen bíró kiesett.

Nagy port vert fel és a helyzetet megvilágítja a naszódi erdő-ügy. Midőn a határörsegeket megalkották, Naszódvidékét is határörseggé alakították; Naszód határa csekély volt, 60,000 hold puszta erdő-terület környezte; ezen puszta erdő-területet a románok bitangolták, ezen erdő-terület a báró Kemény, a báró Bánfy, a Kendefyek jogi tulajdonát képezte; Mária Terézia ezen havasokat visszaszerezte, legelő- és rendes faszükségletre a naszódiaknak átadta, a tulajdonjogot azonban, mint az egész határvidéken, a kincstár magának fontartotta. A tulajdonos családok a kincstárt beperelték, ezen időben azonban a hatalmas kincstár ellen Erdély-

ben még kevésbé lehetett nyerni, mint Magyarországon, a Bánfyak kiegyeztek és cserébe máshol kaptak birtokot. Az úrbériség megszűnte után a naszódiak elfoglalták az uradalmat, a kincstár perelt a naszódiak ellen, a Kemény család perelte a kincstárt, a Kemények joga kétségkívül! volt, mert az erdőségek Naszódhoz nem tartoztak, de különleges, a perelő családoknak adományozott birtokok voltak; a Kemény-család az országgyűléshez is folyamodott. A naszódi uradalomban a regálék közhír szerint 30,000 forintot jövedelmeztek; Kerkápolyi minister a regálékat és a 60,000 hold erdőt 300,000 forintért eladta a naszódiaknak. A költségvetési vitánál én a ministert megtámadtam és bizottság kiküldését indítványoztam; e tárgyban azonban szólásra Ghiczy Kálmán is fel volt jegyezve, felszólásom előtt Ghiczy t megkérdeztem, mit akar; Ghiczy kijelenté, hogy ő írásbeli indítványt akar beadni bizottság kinevezésére és az ügybeni rögtöni intézkedésre; miután Ghiczy azt akarta, amit én, az én indítványom feleslegessé vált, én tehát megtámadtam a minister eljárását, bizottság kiküldését javasoltam, de Ghiczy ambícióját sérteni nem akarván, írásbeli indítványt nem adtam be; utánam felszólalt Ghiczy Kálmán, rosszalta a minister eljárását, bizottságot javasolt, nagy bámulatomra azonban Írásbeli indítványt nem adott be és ezáltal ezen ügyet ezen országgyűlési időszakra eltemette, ez Ghiczynek a kormánynyali titkos egyetértését kétségkívül helyezte és Kerkápolyinak a kedvötlen szerződés életbeléptetésére időt adott.

A catasteri törvényjavaslatot e nyáron tárgyaltuk,

az új catasteri javaslat a földbirtokos Magyarországra nagy fontossággal bírt; az adó nagysága ellen az egész ország panaszkodott, a földadó Európában legnagyobb volt, a ministerek adóreformokat ajánlottak, az új cataster 15 millió új kiadással fenyegette a deficités országot, az új catastertül függött az adó mennyisége és egyenlősége; a képviselőház 75 százaléka földbirtokosokból állt, mindezek daczára távol voltak Deák Ferencz. gr. Lónyay, báró Sennyey és 256 képvisel.). A javaslat legfontosabb részét képezte: 1. Az általános adómennyiség meghatározása. 2. A tiszta jövedelem alapjául szolgáló gabonaár-átlalány megállapítása. A javaslat az összes földadó 40 millióba kívánta örök időre megállapítani; ezen összeg, miután az adó aránytalanul volt kivette, miután, tekintve az elhatalmasodott vesztegetési rendszert, előre lehetett látni, hogy a főurak, a főpapság, a politikai tényezők adója emelkedni nem fog és a 4 millió többlet a terhelt középosztály és nép vállaira fog nehezedni, a két osztályra súlyos és veszélyes tehei* lett volna. Az örök időkrei biztosíték senkit sem nyugtathatott meg, mert ez erkölcsileg csakis a törvényt alkotó országgyűlést kötelezte. Kerkápolyi és a ministerium nem merték a catastert erőszakolni, mert ez, tekintve az elégedetlen hangulatot, a földbirtokosok közül sokat nyíltan a Lónyay táborába vitt volna; távozási szabadságot adott tehát a más elük földbirtokos képviselő uraknak, kik a magas kegyet felhasználva, tömegesen haza mentek hűsölni; a mamlukok példáját majmolta a hatalomra vágyó bal-közép. A pártok következőleg állottak: a kormány 55 legénynyel állott a síkra, és pedig ezen töredék állott a

ministerek-, hivatalnokok-, bérlők- és ügyvédekbul; az ellenzék 60 tagot számolt, és pedig 5 Deák-párti ellenzék, 20 szélsőbali és 35 balközépi képviselőbul; ezen életkérdésben hiányzott tehát a horvátokkal a Deák-pártbul 250, a balközépbul 55, a szélsőbal- és nemzetiségibul 20. A 40 milliót Máriássy Béla támadta meg, az együtt nem tanácskozó ellenzéki keverék győzött 5 többséggel. A törvényjavaslat legfontosabb részét azonban a jövedelem alapul szolgáló gabonaár-átlag képezte, a jelenlegi adó alapjául az 50-es évek árai szolgáltak, tett pedig a búzaár Pesten az adóideiglen behozatalakor 9 forintot, Kerkápolyi azonban értékalapul a 4 utolsó legdrágább évet kívánta felvételni: 70., 71., 72., 73., ennek átlaga tett 13 forintot, vagyis e szerint a magyar szántó föld jövedelme, ide nem számítva a művelés változása által előálló emelkedést, növekedett volna ⁴ 9-ed részszel. Józan észszel, elnyomási és erőszakos károsítási szándék nélkül jövedelmi mértékalapul 20 évi árátlagnál kevesebbet felvenni nem lehet, mert minden tizedben gazdasági csapások fordulnak elő, Magyarországon az árakat nem a belszükséglet, de a kivitel szabályozta, és pedig elannyira, hogy 63-ban, midőn az aszály az ország legtermékenyebb részét tönkre tette, a búza ára 70 krajczárral esett; 66-ban, midőn egy igen nagy terület elfagyott, a búzaár csak egy forinttal emelkedett, és pedig azért, mert a kivitel 63- és 67-ben gyengült. A Kerkápolyi által javasolt áralap a birtokos osztályt és általában az országot agyonütötte volna, mert a búzaár-átlag 51—60-ig tett 7 forintot, 60—70-ig 9 forint 16 krajczárt, vagyis a 20 évi átlag 8 forint 8 krajczárt. A

40 milliós szakasz megbukott; az első siker, melyet az ellenzék 7 év óta először nyert, a kormány ellen az ellenzék kedvezően hangolta, biztosnak tartottuk a győzelmet, a főszakasz megdöntését óhajtván, mert többségünk csekély volt, a jelentéktelen szakaszokat vita nélkül elfogadtuk, a has azonban legyőzte a haza érdekeit: midőn a főszakaszhoz értünk, már egy óra felé járt; én megtámadtam a veszedelmes szakaszt, elősorolván a 20 éves árat, bebizonyítottam, hogy a 20 éves átlagár csak 8 forint 8 krajczár, bebizonyítottam, hogy a Kerkápolyi búzaárak csak a véletlen, az európai és amerikai kedvezőtlen időjárás, a nagy agió kifolyásai, ennél fogva ezek alapul el nem fogadhatók; a 12 órás ellenzéki képviselők közül 10 ebédelni ment, Kerkápolyi az előnyös helyzetet felhasználta, szavaztunk: a kormány 5 szavazattal győzött és győzött azon házban, melyben a képviselők 85 százaléka földbirtokos volt és csakis a búzaárakhoz értett. Ezen bűn azonban az ellenzék is nagyban terhelte, mert az ellenzéki képviselő uraknak fele hiányzott. A catasteri javaslat Poroszországban, hol a nagy Bismarck, a jeles Vilmos a földbirtok és földbirtokos osztály érdekei felett lelkiismeretesen őrködnek, vagy Angliában, hol az országot a hatalmas önző és értelmes főnemesség kormányozza, veszedelmes nem lett volna, Magyarországon azonban az országot végbukással fenyegette, mert Magyarországon a földre nehezedő adókat az országgyűlés folytonosan emelte, a 7 éves járomba elbutult szolga-földbirtokos képviselők nem tudták, hogy közvetve a közvetett adók nagy része is őket terheli; ezen urak már nemcsak a ministerek előtt haj-

lottak meg, de a zsidó tőzséneknek is kezet csókoltak; a földjövedelem felemelése tehát okvetlen a földadó fokozását vonta volna maga után. Én a catasteri javaslatot országos csapásnak tekintettem, felkerestem tehát báró Majthényi László honti főispán barátomat, rendelkezésére bocsájtva adataimat, a veszélyre figyelmeztettem, a veszett ügyet pártfogásába ajánlottam. Az eszes, művelt, erélyes, conservativ Majthényi a haza ügyeit felkarolta, a felsőház a búza árát 9 forint 20 krajczárra szállította; a felsőháznak 265 éves fennállása óta ez volt első önálló, hazafias és csélyes cselekménye, ez által a felsőház létjogát, sőt czélszerűségét is bebizonyította; a gyáva alsóház ezen módosítást örömmel fogadta, Kerkápolyi nem merte ellenezni.

A pártbomlás naponta jobban elterjedt. Loyaltásommal a vakondok-politika ellenkezőjén, a kormánypártbul 73-ban tavasszal kiléptem; Lónyay több barátjai kiléptek 1 hónap múlva, pártunk lassan szaporodott, mert gróf Lónyay Menyhért nemcsak nyíltan nem mert nyilatkozni, de még igénytelen fiát is eltiltotta az értekezleteinkben] résztvétltül; az elégiületlen pénzügyi reformerek száma 30-ra olvadt, de csakis tizen voltunk, kik a kormány ellen nyilatkoztunk és szavaztunk, a titkos elégedetlenek, a leselgők száma azomban a 100-at meghaladta, általában a függetlenek a kormány iránt meghültek. Báró Sennyey Pál és 19 conservativ hive várva várta, hogy a Deák-párt báró Sennyeyt a ministerség és a pártvezénylettel meg fogja kínálni; Sennyey zászlót is bontott, a zászlón azomban csakis a centralisatió, a báró ránti vak engedelmesség vala felírva, ez nem vonzott, a párt

semmit sem szaporodott, mert a liberias sárgafekete faj kiveszett, a centralisatiót a nemzet Bach és Schmerling alatt meggyűlölte; Sennyeyt a magyar mamelukok is osztrák mameluknak tartották és az aulicus hajlamot még senki sem merte bevallani. A kormány ez időben leginkább félt Sennyeyt, királyi kegyencznek gondolták; hitele lerontására a Kerkápolyitól sugalmazott „Pesti Napló“-ban Kerkápolyinak később országos hírre emelkedett, fiatal csatlósa mérges tanulmányokat adott ki a veszélyesnek vélt versenytárs ellen; a clubba, a folyosón Sennyeyt a ministerek kerítői és bukfenctei, sárgafekete ultramontannak festették; a kormány félelme nem volt indokolt, mert báró Sennyey igen szépen szónokolt, de múltjával egészen szakítani nem tudott, a pénzügyeket nem ismerte, az ország jóllétét a pontos közigazgatástul várta; gögös, merev modora nem hódított, folytonosan habozott, ennél fogva az ellenzék a kormány megalakítására képtelen volt. A kormánypárt a cataster kivételével ugyan a kormány minden javaslatát megszavazta, a párt nagy része azonban elégedetlenkedett, a kormányt az országgyűlésen szónoklatával nem támogatta. Szlávy a miniszterelnökséghez túlságosan nem ragaszkodott, a hidegséget, az egykedvű hangulatot már 73-ban észrevette, márcziusban az értekezleten következőleg nyilatkozott: „Nagyra becsülöm az értekezlet bizalmát, ne csak itt méltóztassanak azonban támogatni, de az országgyűlésen is érveikkel támogassák a kormányt, ha megmaradásunkat óhajtják.“ A kormány az ellenzék ellenében ideiglenesen biztosan állt mindaddig, míg Lónyay a zászlót nyíltan ki nem tűzi és tetszős programmal nem

lép fel és az ellenzékkel, Sennyeyvel nem szövetkeznek. Ez, miután a politika a czélszerűség tudománya, a lehetetlenségek közé nem tartozott, sőt várható volt, mert a balközép a sikertelen ellenzéki politikát nagyrészen már megunt. Deák Ferencz, az öreg vezér népszerűsége nem apadt, a Szlávy-kormányt őszintén támogatta, de betegsége megtörte, az országgyűlésen mindég ritkábban jelent meg, az izgalmakat lehetőleg kerülte; az elégtelenek tisztelték ugyan, de a pénzügyi politika megváltoztatását, bár még titokban, komolyan követelték.

Tisza Kálmánt a 872-iki választások meggyőzték a balközépi politika békés győzelmére lehetetlenségéről, a nemzet nagyrésze megalkudott a viszonyokkal, az európai helyzettel, az esélyesebb békés anyagi fejlődés a magyarság megszilárdítása után vágyott, a Rákóczy-hagyományok kivesztek, Kossuth kísérleteiért csak kevesen lelkesültek. A nagy értelmi többség tehát a kiegyezési politikát nyomás, vesztegetés nélkül elfogadta. A merész hazafiak, a rajongók sem egészen, sem részleteiben nem fogadták el az osztrákokkal! szövetséget, kiindulási pontjokat Magyarország önállása a Habsburg-ház alatt, végcéljokat az uralkodóház elkergetése képezte. Erkölcsi létjoggal csakis ezen két eszme, ezen két szélső párt bírt, a balközép a két párt között foglalt állást, elismerte a közös ügyek jogosultságát, de az érintkezés eszközeit a delegatiót, a közös ministeriumot elutasította, magyar hadsereget kívánt, de azt feltétlenül, felelősség nélkül a király-császár alá rendelte, vagyis ezen párt atillás, de czilinderes, borotvált szakálla makrárt játszó öreges úrfi volt, ki mindkét társaságba beillett, girondis-

ták voltak veres köztársasági és királypárti hajlammal. A párt három különböző szintű egyénekből állt: az egyik árnyalatot képezték az orroló nagyravágyó kicsinységek, kiket a kormány mellőzött, vagy kerületük lágymeleg volt és csak ezen czég alatt juthattak az országgyűlésbe; a másik rész állott a forradalmi pajkosokbul, kik a függetlenségért rajongtak, de vágyaikat, terveiket nem merték kinyilatkoztatni, sóvárogtak a sült gesztenye után, de ezt a szélsőbal! pajtásokkal kívánták a tüzből kikapartatni; a harmadik rész állott azon elámított kerületek képviselőiből, melyek kizárólag Kossuthot imádták, de a balközépi jelölt elhitével velők, hogy a balközép valódi feje Kossuth Lajos; ezen képviselők csak kivételes kerületekben ámíthattak, általában azomban kényszerültek veres sipkát hordani, a párt nagyrésze valódi és kényszer szélsőbalokba! állott, a duzzogó nagyravágyó kisebbséget képezték. Ghiczy Kálmán elvekkel soha sem bírta, minden időben az önérdék vezette, aulicus hajlamait az idő, az ellenzéki társaság nem bírta legyőzni, ellenzéki lett, mert elnöknek nem választák, ministerséggel nem kínálták meg. 6 év óta folytonosan igyekezett a kormánypártnak fontosságát bebizonyítani, Lónyayt kivéve sohasem csalogatták, Mohamed tehát megunván a hegy megindulását várni, maga indult meg a hegyhez. Ghiczy, mint a nászódi ügy mutatta, már 73. tavaszkor egyetértett a kormánnyal, s már ekkor a balközépnek a kormányba! beolvadását óhajtotta, képviselői programmja azomban kötötte, ennélfogva, miután a Deák-párttali egyesülést a pártban ki nem vihette, az évi időszak megszűntével a képviselőségről lemondott és új, engedékeny, hú pro-

grammal választotta meg magát. Középpárt czim alatt új pártot alapított, azonban az egyesülés eszméje még nem ért meg, a Deák-pártbul 2. a balközépbul 18-an léptek a Ghiczy pártjába. Ghiczy fellépése a balközép vezérei szándékát leleplezte. A szélsőbali hajlam a pártban többséggel bírt, a többség erélyesebb politikát követelt, Tisza Kálmán csak szívós erélye és egyéni népszerűségével bírta a 7)-re olvadt pártot együtt tartani.

Az új országgyűlési időszak megnyíltá után gróf Lónyay is erélyesebben hozzáfogott a párt alakításához, estélyeket és ebédeket adott, melyre az elégedetlen Deák-párti képviselőket meghívta; ha a zászlót kitűzi, erélyes programmal lép fel, tekintélyes pártot alakíthatott volna, de a csekély költséget és alkalmatlanságot meguntá, estélyeit beszüntette, az elégedetlenek más miniszterelnöki egyéniséggel nem bírván, nem jöhettek össze. Lónyay, egyik vakandok udvarlója tanácsára, a Hungáriában más neve alatt politikai vacsorákat rendeztetett, itt a képviselő urak saját költségükön ettek ittak, felköszöntőket mondtak. vitatkoztak, a megjelenés senkit sem kötelezett, mert még a pártvacsora czime ellen is tiltakoztak, sőt a párt-alakítás a nyílt támadás híveit szándékosan mellőzte, engemet is csak hetek múlva hívtak meg, látván a félénk hangulatot, a dőzsölő estéli politikának barátja nem lévén, többször nem is jelentem meg. A kormánypárt és ellenzék a Lónyay táborát vacsora-pártnak gúnyolta, a párt evett, ivott és nem tett semmit; a miniszterek és ellenzék a félénk vezért és társait kinevették. A politikai helyzet tehát 73. telén következő volt: a nemzet meguntá a tehetetlen adósságcsináló kormányt, Szlávay meguntá az enge-

delmes, de titokban szitkozódó elégedetlen pártot, az országot Kerkápolyi és barátjai Csengeri Antal, Wahrman, Zsedényi kormányozták, báró Sennyey várta a meghívót a miniserelnökség átvételére, Lónyay a békés győzelem, a király kegye megújulásáról álmodozott, a szükség emberének tartotta magát, Ghiczy a minister! kinevezésre számított, Tisza Kálmán pártjával bajlódott, a szélsőbal a kormányt és a közjogi helyzetet folytonosan támadta, a balközép jobbra balra kaczerkódott, a jobb- oldal suttyómba egyenetlenkedett, a középpárt a jobb- oldal és baloldal elnyelésérül ábrándozott, a kormány meggörnyedt a zsidók, tőzsérek és Austria előtt, a föld- birtokos osztály rohamosan szegényedett, a magas adó, a hitelhiány, az uzsora nyomása alatt.

A könnyelműen kezelt keleti vasút a csőd szélére jutott, a szédelgő alapító: Warring, a kapufélfától vett búcsút; a társulat nem volt képes sem a hiányzó vonalat kiépíteni, sem a vasutat fenntartani, mert hitele és pénze teljesen kifogyott, a keleti vasút 867-ben kiadatott Warring testvéreknek 39,800, a nagyváradi-kolozsvári 48,000 évi mértföld-biztosíték mellett. 871. tavasszal a társulat Warringtul megvált, a kezelés azomban nem változott, elpazarolták a társulat pénzét és hitelét, a tekintélyes kormánybiztosok mindenre szemet hunytak. Ezen zavarban 873. júniusban Kerkápolyi és Tisza Lajos a vasút átvételére törvényjavaslatot adtak be.

XI. FEJEZET.

Az ÚSZÓ Ferencz-csatorna rendezése. — Szapáry belügyminister. — Deák Ferencz betegsége. — Báró Sennyey a pénzügyi bizottságban a kormányt megtámadja és 21-es bizottságot ajánl. — Kerkápolyi leköszön. — Szlávy a pénzügyi tárcza vezetését átveszi, a 21-es javaslatot elfogadja. — 21-es bizottság bölcs tanácskozásaiban a jelent mindenki támadja, de okos egészset senki sem mond. — Szlávy a keleti vasút rendezését indítványozza. — 10 többséggel győz és leköszön. — Sennyeyt a kormányalakítással megkínálják, nem meri elfogadni. — Bittó minisiterelnök, Ghiczzy pénzügyminister lesz. — A 21-es bizottság munkálatát a lomtárba dobják, reform helyett beterjesztik a Kerkápolyi költség vetését.

A Ferencz-csatorna ügyei is rosszul mentek; az országgyűlés áprilisban a csatorna segélyét felemelte és ezért a társulat belenyugodott, hogy az igazgatótanács $\frac{2}{5}$ -ét a kormány nevezze. Megszámolt a kormány a virágzó tiszai vasut-társulattal is, a beruházási tőkét 42.511,742 forintban állapították meg, melytől 5V₂ procent tiszta jövedelem számíttatott, ezenfelül 4.300,000 osztrák forint beruházás engedélyeztetett. Márciusban Tóth Vilmost a közös számszék elnökévé, gróf Szapáry Gyulát belügyministernek nevezték. A pártokban és az országban általános elégtelenség terjedt el; Deák Ferencz nagyban elbetegesedett, a párt vezetése Szlávya maradt, báró Sennyey, a conservatively profétája, megunta várni a mozdulatlan hegyet, 73. ősszel a pénzügyi bizottságban megtámadta a deficizites politikát, egy 21 tagú bizottság kinevezését ajánlotta, melynek feladatául az ország pénzügyi reformjának elkészítését tűzte ki; ez nyílt bizalmatlanság volt Kerkápolyi pénzügyminister ellen, mert minden államban, ha pénzügyi bajok vannak, a pénzügyminister köteles a bajok megszüntetésére a szükségelt tervvel az országgyűlés elé állni. Szlávya, midőn Sennyey ezt indítványozta, még többséggel bírt, de látta a közöny napontai növekedését, Kerkápolyi már senkinek sem kellett. Szlávya tehát, részben mert a küzdelmet megunta, részben, mert Ghicztyvel kaczerkodott, Sennyeyt remélte megnyerhetni és talán a pártkülömbőség nélkül válasz-

tandó bizottságiul üdvös, biztos tervet várt, a 21-es bizottság eszméjét elfogadta, Kerkápolyit feladta és ideiglenesen a pénzügyek vezetését maga vállalta el.

A 21-es bizottságba bevásztattak: Tisza Kálmán, Ghiczy Kálmán, gróf Lónyay Menyhért; a Deák-Szlávy mameluk sereg törzskara: Báró Sennyey Pál. A bizottságiul sikert józanon várni nem lehetett, mert a bizottság 15 tagja, tehát kétharmada a pénzügyi bizottság tagjaibul, a nyomorult rendszert behozó és fentartó ministerekbül állt; ha tehát a pénzügyi bizottság eszmékel bir, ha az ország érdekeit szivén hordja, ha a zsidók és tőzsérek talpnyalását meg meri tagadni, már évek előtt segíthetett volna az országon, s mert ezen bukfen Ezek eddig üres fejöket minister! vezényszóra mozgatták, nem lehetett feltételezni, hogy bölcslet és czélszerűt fognak teremteni. A csoda-rabbik ránezos homlokkal, az eszméktől meggörnyedve, a bölcsesség talárjába öltözve, a tanácskozásokban megjelentek. Az országgyűlés szeme tanácskozásukra irányult, különösen a buffet hősei, a folyosók szónokai nagy súlyt fektettek e bizottságra; a bizottság üléseit délután tartotta, a kártyapártiak, a kaszinói élet megkezdéséig, sokan tolultak a tanácskozási kis terembe, minden szónok egyiránt constatálta Hungária betegségét, mit külömben már mindenki ismert, mindenik csallhatlan szernek tartotta kedvencz eszméjét, eredeti eszmékel egyik sem állott elő, Austria érdekeivel egyik sem mert szembeszállni, a pénz- és földtőke egyensúlyát egyik sem merte ajánlani, a pénzügyi rendszer megváltoztatását, mely nélkül a posványbul kibontakozni lehetetlen volt, senki sem ajánlotta, eszméihez mindenik

ragaszkodott, a közönség végre a kuruzslók sofiismáit megunta, a bizottság hitelét veszítette, a vezérek a folytonos tüntetésben elfáradva, 9-es albizottságot neveztek; Szlávay ellenei eszmeszegénységén magában nagyot nevetett. a 21-es bizottság működésének előestéjén Szlávay a keleti vasút rendezésének ügyét a ház elé terjesztette, ez éles vitákat idézett elő, az öreg Zsedényi sárga-fekete czilinderére veres tollat tűzött, élesen megtámadta a szennyes üzemeket, hevesen támogatta Símony i Ernő, a Tisza-ellenzék; Szlávay ezen üzemekben soha részt nem vett, de a Deák-párt több főbb embere ezen gyűlöletes és piszkos ügybe be volt mártva, ezeket pajtásság- és érdekből ki kellett fehériteni, lándzsát tört tehát barátaiórt; de Szlávay hajóját már ekkor a tömeg lyukas hajónak tartotta, a patkányok tehát menekültek, a becsületes hazafiak nem akartak a szerecseny-mosásra vállalkozni, 120 képviselő tehát a szavazásnál nem jelent meg, ennél fogva Szlávay csak 10 szavazattal győzött.

A viták alatt a politikai alkudozások titokban folytak, az ujonczozási kísérletek azomban nem sikerültek; Sennyey a miniszerelnökségre vágyott, mit azomban a Deák-párt nem volt hajlandó megadni; a balközép a fegyverletételre még nem ért meg, Tisza, pártja nélkül, nem akart a miniszeriumba lépni, Grhiczy a hitelvesztett Szlávay-miniszeriumban nem kívánt elvérzeni. Szlávay megunta a folytonos küzdelmet és 874. februárban beadta végleges lemondását. Sennyeyt a király a miniszeriumalakítással megkínálta, Sennyey azomban, bár a hatalom után évek óta sóvárgott, nem merte az arany almát leszakítani. Sennyey a legfélénykebb politikai egyéniség volt

minden időben, pártja mindössze 19 képviselőből állt, az ellenzék reactionáriusnak tartotta, a Deák-párt ultramontánnak, a papok, az aristocraták nem szerették az egyént, a középosztály nem kedvelte, mert gógös modora sértett, a megyéket el akarta törölni és sárga-feketének hitte; kényes volt tehát állása, s mert csak 49 hive volt, a nemzetre kellett volna hivatkozni és új országgyűlést hívni össze, ámbar 18-bul többséget alkotni is nehéz munka, a hatalom fenntartása mégnehezebb feladat lett volna, mert Sennyey a tehetségeket nem szerette, csakis szolgákat akart ministertársaknak; ez időben nem csak kormányozni kellett, de az ország, a pénzügyek rendezéséről ábrándozott, a miniszterelnöknek tehát pénzügyi tervekkel kellett volna előállni, a pénzügyekhez pedig báró Sennyey általában nem értett. Báró Sennyey nem számíthatott Deák Ferencz meleg támogatására sem, mert Deák Ferencz municipalista, szabadelvű és magyar hazafi volt, nem szerette tehát a bureaucrata, osztrák-magyar oligarchicus érzelmű Sennyeyt. Sennyeynek a választásoknál meg kellett volna küzdeni Tiszával, a szélső baloldallal, a közép-osztálylyal, Lónyay Jú vei vei, a reformpárt-töredékkel, a Deák-párt szabadelvű részével, az országgyűlés elé kellett volna állni a pénzügyi zavarok megoldásának terveivel, harcolni a mérges ellenzékkel, a mellőzött trónkövetelők sértett becsvágyával, minderre tehetséggel és hajlammal nem bírván, visszavonult. Sennyey után a kormányalakítással Bittó Istvánt, a ház elnökét kínálták meg, Bittó nem tartozott a csillogó tehetségek közé, de correct elő tudta adni véleményét, helyes ítélőtehetséggel birt, a pénz- és

vállalatkórságban nem szennyezte be magát, vagyont nem szerzett, a középosztályhoz tartozott, ezt nem szégyenlette, a nagyurakhoz nem dörgölődött, a pénz matadorjai előtt nem hajlongott, szívélyes modora sokakat megnyert, Debreczenben a békepárthoz tartozott, 49-ben önként külföldre menekült, az emigratio ügyeiben kezdetben részt vett, nemsokára azomban visszajött, eleitül fogva Deák pártjához tartozott, elnökölt a pénzügyi bizottságban, a del ('gatiókban, máj d igazságügy minister, igazságügyérbül ház elnöke lett; Deák Ferencz benső kedveltjei közé tartozott, a Deák-pártot a kormányzatra elég erősnek tartotta, az ellenséges elemek megszerzése után nem vágyott; a kormányba bevette Ghiczy Kálmánt és a bőbeszédű Bartal Györgyöt; Ghiczy Kálmán a kormánynak a felületes közönségnél némi pénzügyi nimbust adott, Ghiczy Lónyayt, Kerkápolyit folytonosan ostromolta, a kiegyezési és pénzügyi bizottságban folytonosan részt vett, eszméket ugyan nem fejtett ki, de a gazdálkodást folytonosan roszalta, a tájékozatlan közönség tehát azt képzelte, hogy a ki valamely rendszert folytonosan roszal, annak jobb eszméi vannak és eddig csak azért nem fejté ki, mert minister nem lévén, azokat nem alkalmazhatta volna; ma azomban a *helyzet* ura lévén, bölcsességét feltárja és a hanyatló pénzügyeket reformálni fogja. . . . Mi, kik Ghiczyt közelebbről ismertük, tudtuk, hogy Ghiczy pénzügyi bölcsesége csakis a kétszer kettő négy tudatából áll, krajczároknban fukar, a portások bekecs-árát le fogja szállítani, de pénzügyi magasabb eszméi nincsenek és sem az uralgó cotteria nagyra vágyásával, sem a tőzsérek kapzsiságával

sem Austria túlságos követeléseivel nem merend szembe szállni.

A költségvetés már a Bittó-ministerium kinevezése előtt lassan leörlődött. Januárban tárgyalták az adófel-emeléseket, mi ellen csak kevesen szólaltunk fel erősebben, mert a nagyrész a 21-es bizottság Minerva-fejiből várta a mentőszert; a Bittó-Ghiczy-kormány Kerkápolyi költségvetését időhiány ürügye alatt elfogadta; Bittó és Ghiczy beszédjeikben semmi új eszmével sem léptek fel, semmi lényegeset nem Ígétek, csak gazdálkodási hajlamukat hangsúlyozták; a 21-es bizottság albizottsága zagyvalék munkálatát beterjesztette, a ház a nagy művet részvét nélkül a lomtárba temette.

Kerkápolyi következő költségvetést vitt keresztül:

1872.

Rendes kiadások	207,194,572
Rendkívüli	43.084,267
Hitel- és pénztári művelet.....	13.487,134

Rendes kiadások:

1. Udvartartás.....	4.650.000
2. Cabinet! iroda	72,216
3. Képviselő- és főrendiház költsége	700,000
4. Közösügy.....	25.815,754
5. Absolut-kormány nyugdíja.....	250,300
6. Nyugdíjak	2.592,622
7. Közös államadóssági hányad.....	31.524,529
ebből törlesztés	1.000,000

8.	Földteliermentesítés	18.481,364	
	ebből törlesztés		3.508,366
9.	Első kölcsön	5.113,944	
	ebből törlesztés		496,800
10.	Első kölcsön.....	2.961,660	
	ebből törlesztés		418,000
			5.423,166
11.	Első kölcsön.....	1.008,146	
12.	Függő adósság.....	229,600	
13.	Horvátország	4.480,000	
14.	Fiume	89,600	
15.	Államszámszék	150,000	
16.	Ministerelnökség	335,880	
	ebből rendelkezési alap.....		200,000
17.	Királyoldali minister.....	64,840	
18.	Horvát oldali minister	48,000	
19.	Belügy oldali minister	357,149	
20.	Megyék, kerületek, városok	5,117,080	
21.	Magyar határvidék.....	124,807	
22.	Általános közigazgatási költségek.....	1.994,920	
	ebből közbiztonság.....		610,000
	tébolyda	300,000	
	központ.....	745,000	
23.	Pénzügyministerium, központ	877,828	
24.	Központi pénztár	65,306	
25.	Pénzügy igazgatóság, számvevőség.....	1.337,345	
26.	Horvátország.....	116,000	
27.	Adóhivatalok	1.659,776	
28.	Pénzügyi (vám és adó) őrség	2.549,800	
29.	Jogügyi horvát törvényszék.....	45,000	

30. Cataster	<589,647
31. Selmeczi akadémia	135,031
32. Egyenes adókiivetés és beszedés . . .	373,000
33. Fogyasztás	233,335
34. Határvárnkezelés	366,708
35. Illeték	159,000
36. Dohány	12.422,000
37. Lottó.....	1.907,200
38. Só.....	3.755,232
39. Államjóság.....	2.423,000
40. Államerdő.....	9.646,873
41. Bányászat, pénzverde	14.939,972
42. Nyomda	658,000
43. Külömbözkok	156,500
<i>Közlekedés:</i>	
44. Központ	389,130
45. Számvevőség, kormánybiztos	46,310
46. Államépítészet	371,000
47. Magyar kőutakkezelése és fenntartása	3.810,300
48. Horvát „ „ „ „	451,000
49. Magyar utak építése.....	1.205,000
50. Horvát „ „	148,000
51. Csatornák, folyók, kikötőkre	380,000
52. Új építések.....	1.491,000
53. Horvátországba.....	154,000
54. Csekélység.....	32,000
<i>Kereskedelem:</i>	
54. Központ	160,268
55. Kereskedelmi célok.....	35,000
56. Gazdaság előmozdítására	116.000

57. Tanintézetekre	217,764
58. Állami lótenyésztési intézetekre	2.697,642
ebbe gazdaság	816,000
méneselek	710,000
méntelep	1.085,217
59. Egyvelgesek	260,000
60. Posta	5.191,100
61. Távirda	1.941,000
62. Egyvelgesek	254,000
<i>Vallás:</i>	
63. Központ	237,643
64. Népművelés, tanfelügyelet	276,680
65. Tanintézetek	3.270,793
66. Ösztöndíjak.....	60,091
67. Közművelődési célok	256,544
68. Különböző vallásfelekezetek segélye- zése a katolikusokon kívül	310,000
<i>Igazságügy:</i>	
69. Központ	1.310,000
70. Főtörvényszékek	
71. Törvényszékek és járásbírók ..	6.626,000
házbér	318,000
iroda és hivatali szükséglet	689,000
72. Királyi ügyészségek.....	1.479,166
73. Rabtartás	1.058,116
74. Országos fegyvertartóintézetek.....	712,640
75. Központi telekkönyv.....	9,760
<i>Honvédelem:</i>	
76. „	306,553
77. Honvédségi intézetek	759,013

78. Ludovíceum.....	119,327
79. Ujonczozás.....	20,000
80. Honvédparancsnokság.....	57,880
81. Kerületi parancsnokságok.....	257,861
82. Csapatok.....	5.949,625

Rendkívüli kiadások.

83. Közös kiadásokbul.....	3.500,889
84. Codificatió.....	30,000
85. Bécsi épületjavítás, világkiállítás.....	8,200
86. Belügyministerium-kezelés.....	79,573
87. Horvát cataster.....	252,807
88. Az egyenes adó leszámolására (hátralék) 200,000	
89. Fővámhivatal építésére.....	800,000
90. Pesten dohányépületekre.....	267,000
91. Sóbányánál,.....	72,000
92. Államjóságoknál.....	304,383
93. Államerdőknéli beruházásoknál.....	1.071,000
94. Bányászatnál.....	554,100
95. Vajda-Hunyadi várra.....	50,000
96. Vasúti kamatpótlék.....	12.000,000
97. Egyvelegesek.....	75,000
98. Ferencz-csatorna.....	700,000
99. Határvidéki visszafizetések.....	83,000
100. Fiume „.....	6,000
101. Pesti Dunaszabályozás.....	3.531 340
102. Margithidra.....	1.500,000
103. Vasúti felügyelőség.....	370,855
104. Vasútépítés.....	9.574,526
105. Az államvasutaknálí beruházások.....	3.274,400

106.	Bécsi világkiállítás, iparmuzeum .	338,000
107.	Gazdasági tanintézetek felszerelésére .	244,510
108.	Állami lótenyésztő-intézetekre	214,000
109.	Posta-, távirdai felszerelésekre . .	410,000

Vallás-közoktatás:

110.	Tanintézetek felszerelésére	131,545
111.	Muzeum- és más intézetekre . . .	77,000

Igazságügy:

112.	Telekkönyvi szükségletekre	300,000
113.	Építések-, felszerelésekre	488,350

Hitel- és pénztári műveletek.

114.	Szöllődézsma-váltás.....	2.831,682
115.	Lánczhid költségei	243,453
116.	Sorsolási kölcsön évi járadéka . . .	1.224,000
117.	Pesti körútra a kölcsönből	500,000
118.	„ „ „ „ „ „	307,000
119.	Vízi befektetések.....	2.172,000
210.	Gomori vasút? kölcsön	3.060,945
121.	Osztrák dohányelőleg	3.148,400

L Rendes bevételek.

1.	Belügy	202,107
2.	Földadó, a földtehermentességi járulékkal	36.194,158
3.	Házadó	7.568,252
4.	Jövedelmi adó	12.109,275
5.	Személykereseti adó	9.068,346
6.	Malomadó	42,120
7.	Kereskedelmi, ipar és védelmiadó . .	325,117

8.	Az 1., 2., 3., 4. szám alatti adók utáni késedelmi kamatok	1.500,000
9.	Adóbehajtási illeték	208,000
10.	Adóhátralékok.....	2.500,000
11.	Szeszadó.....	6.700,000
12.	Boradó.....	2.700,000
13.	Hús.....	2.000,000
14.	Sör.....	1.595,000
15.	Czukor.....	1.554,000
16.	Bélyeg.....	14.549,000 1.825,000
17.	Jogilleték.....	12.000,000
18.	Díjak.....	840,800
19.	Fémjelzés.....	26,999
20.	Híd- és révvám.....	49,693
	kiadás . 12.422.000; tiszta haszon. 14.554,000	
22.	Só.....	14,671,645
	kiadás 3.755,232; tiszta haszon .	10.916,000
23.	Állambirtok.....	5.219,886
21.	Dohány.....	26.976,525
	kiadás 2.426,000; tiszta haszon .	3.586,000
24.	Államerdők.....	14.441,478
	kiadás 9.646,843; tiszta haszon .	4.794,000
25.	Lotto.....	3.008,000
	kiadás 1.907,200; tiszta haszon .	1.101,000
26.	Bányászat.....	14.319,000
	kiadás 14.039,072; hiány . .	280,000
27.	Államnyomda	749,600
28.	Államvasutak gépgyára	3.329,102
	kiadás 658,000; tiszta haszon .	3.571,000
29.	Ingó államvagyon	504,188

30.	Különfélék	353,092
31.	Vaskohó, viziutak, vasgyár	6.443,067
32.	Gazdasági intézetek	63,292
33.	Állami ménés	1.969,064
	kiadás 2.697,000; hiány 728,000	
34.	Posta	5.286,000
	kiadás 5.191,100; többlet 295,000	
35.	Távírda	1.813,000
	kiadás 1.941,000; hiány 128,000	
36.	Apróságok	294,000
	<i>Vallásministerium:</i>	
37.	„	37.001
38.	Tanintézetek	280,090
39.	Muzeum-alap	11,542
	<i>Igazságügy:</i>	
40.	Járulék a törvénykezési költségekhez .	33,349
41.	Rabtartási térítmény és fe~ gyenczmunka	110,000
42.	Országos fegyintézet . . .	74,749
	kiadás 1.770,750; hiány 1.586,000	
43.	Honvédelem	47,768

Rendkívüli bevételek.

44.	Belügy	10,764
45.	Pénzügyi küiömbozok	111,000
46.	Gyáreladás	100,000
47.	Korona-uradalom eladás	185,714
48.	Államjavak eladásából	1.267,000
49.	Ingó államvagyon értékesítésébül . . .	2.800,000
50.	Államelőleg visszafizetéséből	3.003,000

51. Földteher-előlegbül	1.198,473
52. Kölcsönhátralékbül.....	13.937,092
53. Ezüst-kölcsön maradványa.....	4.054,237
54. Vasutársulatoktul előlegvisszatérítések.	370,855
55. Vasúti tervek eladásából.	10,000
56. Pestvárostul az Esterházy-képtárra . .	10,500
57. Világkiállításbul	10,000

Hitel- és pénztárműveleti bevétel.

58. Szöllőváltási előleg.....	2.831,682
59. Sorsolási kölcsön maradványa	7.417,271
60. A sugárúti előleg visszatérítésébül.....	1.134,000
61. Lánchíd bevétele.....	706,800
62. Gömöri vasut-záloglevél maradvány	3.012,000
63. Társulatok adója	222,873
64. A bánrévei vonal jövedelme	48,937
65. Az osztrákoknak adott dohányért	3,148.000

A 14.700,097 forint hiány fedezetéül a pénzügy-minister terjeszsen be javaslatot, addig is a hiányt fedezze az állam ingó értékének alapján kötendő pénzügyministeri hitelműveletekbül. 27. april 1873*

Ezen kimutatás azomban nem volt valódi, mert az állam

1. a 47., 48., 49. címek szerint az ingatlanokból eladott 4.342,414 frt értéküt, ezen eladások csonkították az államvagyon, ennél fogva a deficithez számítandók.

2. Az állam a kölcsönökbül bevett 26.913,000 frtot, beruházott csakis 18.277,000 frtot, vagyis értékhiánya emelkedett 8.636,000 írttal.

Tett tehát a látható kincstári és értékhiány 27.688,511 forintot.

A valódi hiányt azonban ez sem képviselte, mert Kerkápolyi az erdők fajvédelmét igen magasra számította.

Az állam ez évben következő beruházásokat tett:

1. A vasutaknak 4 perczentre előlegezett	12.000,000
2. Államadósságot törlesztett.....	5.423,046
3. Közutak építésére kiadott	1.645,000
4. Viziutakra, hidakra	7.761,000
5. Vasutakra.....	15.909,000
6. Építkezésekre.....	1.843,000
7. Lótenyész-anyag vásárlásra.....	214,000
8. Beruházásokra	2.370,000

Összeg . 47.115,045

Ezen beruházások ellenében tett a Kerkápolyi által elősmert hiány..... 14.700,000
 Az ingatlanok és ingók eladási ára.....4.352,414
 Elköltött kölcsönök 29.602,800

Összeg 58.655,214

Tett az ország értékének kimutatható apadása 11.695,214

Valósággal azonban ez a következőkkel több volt:

1. Az erdélyi erdőségekre előirányzott összeg kútba dobott pénz volt, mert ez az erdők helyzete és viszonyainál fogva semmit sem jövedelmezett 1.000,000
2. Diós-Győrben haszontalan befektetésre elvesztegettek 500,000
3. Az erdélyi erdőségekben vevők hiánya miatt elrothadt fa 3.000,000

4. A dunagőzhajózási társaságnak a két állam elajándékozott 6.860,000 forintot, melyből Magyarországra esett . . . 2.058,000
 Vagyis az állam értéke apadt 18.213,214 forinttal.

Ez nem lett volna még nagy veszteség, ha a föld termelése, az ipar, a föld értéke emelkedik, de a nagy adó, a rossz hitelviszonyok következtében mindhárom nemcsak nem emelkedett, de több száz millióval súlylyedt.

II A Kerkápolyi által beterjesztett, Szlávnak hagyományozott költségvetés 1814-rül.

I. Rendes kiadás	210.564,095
II. Rendkívüli kiadás.....	37.214,709
III. Hítel- és pénztárművelet	8.958,023
	Összeg 256.736,827
I. Rendes bevételek	202.765,495
II. Rendkívüliek	6.868,414
III. Hítel- és pénztárműveleti bevétel	14.393,998
	Összeg 224.027,907
Hiány	32.705,920

mely is a 76.000,000 ezüst-kölcsönből rendeltetett fedeztetni.

Rendes kiadások czimenkint.

1. Királyi udvartartás.....	4.650,000
2. A képviselő- és főrendiház szükséglete	700,000
3. Cabineti iroda	74,691
4. A közösügyi hányad.....	25.863,677

5. Az absolut-kormány nyugdíjai	248,392
6. Magyar nyugdíjak	2.652,958
7. Közös államadóssági járulék	31.286,009
melyben a törlesztés	1.150,000
8. Földtehermentesítés és örökváltságok	18.481,364
ebben törlesztés	3.655,576
9. 1869-iki vasúti kölcsön-kamat és törlesztés.....	5.046,359
ebben törlesztés ezüstben.....	565,056
10. 1871-iki 30 milliós ezüst-kölcsön, kamat és törlesztés	2.054,886
ebben törlesztés ezüstben 440,000	
11. 1872-iki 54 milliós ezüst-kölcsön, kamat és törlesztés	2.924,063
12. 1872-iki 76 milliós új köcsön kamatai .	5.000,000
13. Közös függő adósság kezelése és kincs- tárjegyek kamatai	244,600
14. Horvátország beligazgatására és határ- vidékre	4.842,000
15. Fiume	88,430
16. Államszámszék	150,000
17. Miniserelnökség a rendelkezésével	329,080
18. Bécsi magyar minister.....	60,000
19. Horvát minister	46,500
20. Belügyminister (miből a megyékre 5.124,956)	7.776,856
21. Pénzügyministerium	50.626,814
és pedig:	
Központ	961,800
Állampénztár	65,365
Pénzügy igazgatóság,számvevőség	1.362,191

Horvát pénzügyigazg., számvevőség.....	112,230
Adóhivatalok	1.654,631
Vám- és adóórség	2.548,734
Jogügyi igazgatóságok	36,100
Horvát ,,	9,295
Állandó cataster	892,342
Selmeczi akadémia	130,803
Egyenes adók kivetése, beszédése . .	473,000
Fogyasztási adók ,, ..	233,335
Határvám kezelése)	
TIH ,, }	355,5bo
Illeték ,, I	
Bélyeg.....	142,796
Jogilleték, fémjelzés	52,000
Dohány	13.624.262
Lotto	1.931,901
Só.....	3.345,906
Államjósztág, ügyészség	393,361
Államjósztág.....	1.764,660
Államerdők.....	5.855,940
Bányászat	13.870,964
Államnyomda, egyvelegesek	806,569
22. Közlekedési ininisterium, központ	387,466
23. Számvevőség, kormánybiztosok	41,510
24. Államépítészeti hivatalok.	378,468
25. Közutak (ebbül új építésekre 430,700).....	4.816,700
horvát utakra	347,892
26. Viziutakra	1.401,000
ebbül újakra	872,000
Horvátországban . . .	146,800
27. Egyvelegesekre.....	20,000

28. Az államvasutak és gyár kiadásai . . .	7.238,088
29. Földmívelési ministerium, központ . . .	160,868
34. Ipari célokra	34,000
35. A gazdaság emelésére.....	100,000
36. Gazdasági tanintézetekre	218,534
37. Álladalmi lótenyésztés-intézetekre . . .	2.746,283
ebből tenyésztanyagra . . .	15,000
38. Egyvelegesekre	274,000
39. Posta	5.221,400
40. Távírda.....	2.331,000
41. Tengeri hajózás.....	115,000
42. Pesti zálogház	165,000
43. Vallásügyi ministerium, központ . . .	229,875
44. Tanfelügyelők, bizottmányok.	272,228
45. Tanintézetekre	3.132,495
46. Ösztöndíjak.....	72,091
47. Közművelődési célokra	219,441
98. Felekezeteknek: és pedig: görögkatho- likusoknak 99,000 görög nem egye- sülteknek 100,000, kálvinista 65,000, lutheránus 36,000, unitárius 5000 . . . 310,000	
99. Igazságügy, központ	246,000
100. Semmitűszék	169,899
101. Legfőbb ítélőszék	370,895
102. Pesti királyi tábla	615,000
103. Marosvásárhelyi.....	120,470
104. Királyi főügyészség	64,410
105. Törvényszékek és járásbíróóságok . . .	6.465,196
106. Királyi ügyészségek.....	2.526,088
107. Országos fegyintézetek 	649,779

108. Telekkönyvezés	10,000
109. Honvédelem, központ	302,682
110. Intézetek.....	173,909
111. Ujjonczozás.....	20,000
112. Honvédparancsnokságok	306,979
113. Csapatok	5.483,639

11. Rendkívüli kiadások.

1. A közösügyi rendkívüli kiadások Magyar- országra eső része	3.358,326
2. Belügyministeri (miből a megyéknek ín- ség címen 1.000,000)	1.042,064
3. A pénzügyminister építései	599,000
4. Az államuradalmaknál.....	138,617
5. A bányászatnál	155,654
6. Az államerdőknél	450,000
7. Vajda-Hunyadi vár	24,000
8. Vasúti kamatpótlék.....	14.000,000
9. A földadó ideiglenre	11,000
10. Birtokvásárlás	50,000
11. Ferencz-csatorna	1.518,000
12. Magyar határőrségre	30,000
13. Tiszti biztosítékok visszafizetésére . .	46,000
14. Dunaszabályozásra	1.620,000
15. Margithida	2.316,000
16. Szentpéter-fiumei vasútra	136,949
felügyelőségre	184,535
17. Vasútépítésekre.....	8.250,216
18. Államvasutakra	1.100,000
19. Gazdasági intézetek felszerelésére . .	25,000

20.	Lótenyészanyag- és építkezésre.....	80,000
21.	Állatgyógyintézetre	2,000
22.	Távírdára.....	211,000
23.	Tanintézetekre	74,000
24.	Múzeumra	12,000
25.	Műemlékek- és intézetekre.....	112,000
26.	Telekkönyvekre, börtönök építésére és felszerelésére	381,000
27.	15,000 honvéd felfegyverzése, ruházata, építések	1.478,408

III. Hitel- és pénztárműveleti kiadások.

28.	Szöllődézsma-váltásra	3.111,197
29.	Sorsolási kölcsön évi járadéka . . .	1.224,000
30.	Lánczhid kiadásai	251,322
31.	Járulékok és kezelés	13,500
32.	Gömöri vasút záloglevél-kölcsönére . .	415,484

Rendes bevételek.

1.	1868: XLVI. alapbul.....	141,600
2.	Fiumei rabtérítmény	570
3.	Földtehermentesítési térítvény . . .	59,080
4.	Betegápolási térítványok, közlöny, fő- városi rendőrség átalánya	574,610
5.	Színházi tőke kamatai.....	27,000
	Különbözők	2,000
6.	Földadó földtehermentesítési járulékkal	36.429,795
7.	Házadó földtehermentesítési járulékkal.....	7.568,752
8.	Jövedelmi adó földtehermentesítési járu- lékkal	12.359,275

9.	Személykereseti adó földtehermentesítési járulékkal.....		9.068,346
10.	Malomadó	42,120	
11.	Ipar és védelmi adó földtehermentesítési járulékkal	325,000	
12.	Késedelmi kamatok.....	1.500,000	
13.	Adóbehajtási illeték	208,000	
14.	Adóhátralékok.....	2.500,000	
15.	Szeszadó		6.000,000
16.	Boradó.....		2.735,000
17.	Hús.....	2.020,000-	
18.	Czukor.....		1.320,000
19.	Sör.....	13.895,000	1.820,000.
20.	Bélyeg	6.496,300	
21.	Jogilletékek.....	13.025,000	
22.	Határ vám		465,000
23.	Díjak		648,000
24.	Fémjelzés		31,477
25.	Ut-, hid- és révvám		51,439
26.	Dohány		29.237,346
	kiadás	13.624,262; haszon . . .	15.613,084
27.	Lotto		3.038,700
	kiadás	1.931,901; haszon . ..	1.106,800
28.	Só.....		14.302,486
	kiadás	3.345,906; haszon . ..	10.956.580
29.	Államjóság		5.951,113
	kiadás	2.158,020; haszon . ..	3.093,109
30.	Államerdők.....		9.674,944
	kiadás	5.855,940; haszon . ..	3.819,009

31. Bányászat.....	14.035,602
kiadás 13.864,094; haszon . . .	164,638
32. Államnyomda	716,000
33. Államépületek.....	38,920
34. Állam vasút gépgyár.....	9.238,000
kiadás 7.230.960; haszon . . .	2.008,000
35. Ingó államvagyon	547,378
36. Különfélék	371,086
37. „ közlekedőstül.....	106,215
38. Gazdasági tanintézetek	64,633
39. Ménesek és ménesuradalmak	2.049,524
kiadás 2.746,000; hiány 695,486	
40. Állatgyógyintézetek.....	11,400
41. Posta	5.404,000
kiadás 5.221,400; haszon 182,700	
42. Távírda.....	2.240,000
kiadás 2.331,000; hiány 7,000	
43. Révpart, zálogház, bánya, illeték. . .	304,920
44. Alapok és más bevételek	28,000
45. Vallási ministeriumZ	36,389
46. Pesti egyetemi alap	235,074
47. Tandíjak és járulékok	83,000
48. Váczi siketnémák.....	21,540
49. Nemzeti muzeum.....	10,840
50. Rabtartási megtérítések, fegyenczmunka	140,000
51. Országos fegyintézetek	78,729
kiadás 649,619; hiány 570,690	
52. Járulékok	33,157
53. Honvéd intézetek bevételei	43,593

B. Rendkívüli bevételek.

54. Földtehermentesítésből járulékok.....	10,764
55. Kisebbségi bevételek	6,390
56. Koronái uradalombeli eladás	185,714
57. Államjavak eladásából.....	754,594
58. Állami előlegből	3.726,056
59. Vasúttársulattulí megterítések . . .	184,535
60. Az államvagyon értékesítéséből	1.967,100
61. Alapítványokra tett fizetések	10,500

C, Hiteles- és pénztárműveleti bevételek.

62. Szállásdíj- és váltásdíj járadékai . . .	3.111,197
63. Előlegek és maradványok.....	4.573,800
64. A lánczvidék bevétele	706,904
65. Gömöri zálogkölcsonból	1.646,000
66. Bevételek.....	413,480
67. Osztrák dohány árának visszatérítése	3:942,520
Tett tehát a kincstári hiány	32.705,920

Az állam vagyona ezenkívül a következőkkel apadt:

56—57. Államjavak eladásából.....	940.308
60. Államvagyon értékesítéséből	1.967,100

Összeg 35.613,328

Az állam értéke a következő beruházásokkal növekedett:

7. A közös adósság évi törlesztése . . .	1.150,000
8. Földtehermentesítési törlesztés	3.655,576
9. 1867-iki vasúti kölcsöntörlesztés . . .	565,056
10. 1871-iki kölcsönre	440,000

25. Új utak építésére	430,700
26. Új víziutakra	872,000
34. Ipari czélokra	34,000
35. A gazdaság emelésére.....	100.000
36. Gazdasági tanintézetekre	218.000
37. Lótenyész-anyagra	15.000
2. A megyei ínségeseknek	1.042.064
14. Duna-szabályozásra.....	2.316,000
8. Vasúti kamatpótlék.....	14.000,000
15. Margit-hidra	134,000
16. Fiumei vasútra.....	184,535
17. Vasútépítésekre.....	8.250,000
18. Állam vasutakra	1.100,000
19—25. Felszerelésekre.....	516,000
27. A honvédség felszerelésére.....	1.478,405

Összeg . 36.501,336

A befektetéseket tehát a kiadásokból levonva, ez évben nem apadás, de vagyontöbblet mutatkozott; a 14 milliós vasúti pótlék azonban nem volt tiszta befektetésnek tekinthető, mint azt már az előbbi tételnél bebizonyítottam. A fedezetre szükségelt 32.705,920 forint, mert 100 forintért csak 83 és $\frac{1}{2}$ forintot adtak, ennél fogva 39.160,000 forintba jött, e szerint tehát a vasúti előleget valódi tőkének véve is, a hiány 3 milliót haladt meg; az államerdők jövedelme túlságos magasan irányoztatok elő, az államgazdálkodás azonban a múlt évihez képest kétségkívül javult; a földadó azonban rendkívül magas volt, a magas adó a kedvezőtlen kereskedelmi viszonyok és uzsora következtében az ingatlanok értéke tetemesen csökkent.

A befektetések között fölösleges volt a honvédség emelése, mert a honvédség száma eddig is a százezerrel haladta, az Austriának lekötelezett számot. A hiányt nem a kényszerűség, de a rossz kezelés okozta, és ha az államuradalmak, a fegyenczházak és rabtértési költségek helyesen kezeltetnek, a pénzügyminister uzsora-kölcsönöket nem köt, ha az adókezelés egyszerűsítettik; nemcsak hiányunk nincs, de az állam felesleggel is birt volna.

XII. FEJEZET.

186^{5/7}-iki és 1868-iki törvények eredeti szövegben és
kivonatban.

1865/7-

XIV. Törvénycikk.

Azon arányról, mely szerint a magyar korona országai az 1867: XII, törvénycikkben a sanctio pragmatica folytán közöseknek ismert államügyek terheit ezentúl viselik,

1. §. Az arány, mely szerint a pragmatica sanctio folytán az 1867: XII. törvénycikkben közöseknek ismert államügyek költségei a magyar korona országai és ő Felsége többi országai által viselendők, az idézett törvénycikk 19. és 20. szakaszában körülírt módon kölcsönös egyezmény útján a magyar korona országaira nézve 30, s ő Felsége többi országaira nézve 70 százalékban állapítottak meg.

2. §. Ezen hozzájárulási arány, szintén a magyar korona országai és ő Felsége többi országai közös megállapodása szerint, 10 évig marad érvényben, és pedig 1868. évi január 1-től 1877-ik évi december 31-éig.

3. §. Az 1867: XII. t.-cz. 64. §-ának azon intézkedése, mely szerint a vámokból befolyó jövedelmek mindenekelőtt a közös költségek fedezésére fordítandók, akkép egészítették ki, hogy a vámok tiszta jövedelméből előbb a közös vámvonalon átvitt, adó alá vetett tárgyak után járó adóvisszatérítések fedeztetnek, és az azután fennmaradandó felesleg fordíttatik a közös költségek közös fedezésére.

4. §. Mind a magyar korona országai, mind ő felsége többi országai kötelesek a közös kiadási járulékok fedezésére havi bevételeik egy részletét, mely ezen bevételekhez oly arányban van, mint Összes járulékok összege az illető évi kiadási budgetök főösszegéhez, minden hónapban beszolgáltatni. Ha a havi részletek ama hozzájárulási tartozás összegét nem érnék fel: kötelezik az említett országok magukat, a különbözeiét bevételeikre való tekintet nélkül teljesen beszolgáltatni, és pedig oly időközökben, hogy a közös pénzügyi háztartás fenn ne akadjon.

5. §. Jelen törvény akkor lép életbe, ha mindazon föltételek, melyekhez az 1867: XII. törvenycikk életbeléptetése magában az idézett törvénycikkben kötve van, teljesülnek.

XV. Törvenycikk.

Az államadósságok után a magyar korona országai által vállalandó évi járulékról.

Az államadósságok után az 1867-ik évi XII. t.-cz. 53. és 54. §-aiban kikötött föltétel alatt és módon elvállalandó évi járulék iránt, az idézett t.-cz. 55. §-ában érintett előleges értekezés a magyar korona országainak s ő Felsége többi országainak küldöttségei közt megtartatván, miután az egyezmény, mely e tárgyban a magyar felelős ministerium és ő Felsége többi országainak ministeriuma által, ugyanazon törvény 61. és 67. §-ai szerint, egyetértőleg készítettett, országos tanácskozás alá vétetett és országos határozat erejére emeltetett: ez egyezmény s illetőleg országos meg-

állapodás, Ő cs. s apóst, kir. Felsége szentesítésének hozzájárultával, ezennel az ország törvényei közé ig-tattatik, a mint következik:

1. §. 1868-ik évi januárius 1-jétől kezdve a magyar korona országai, az eddigi államadosságok kamatainak fedezéséhez, 29.188,000 forintnyi állandó, további változás alá nem eső évi járulékot fizetnek, ebből 11.776,000 forintot ércpénzben.

2. §. Egyszersmind egyezéssileg megállapittatik, hogy 1868. május 1-ig törvényjavaslat terjesztessék elő alkotmányos tárgyalás végett, mely által a jelenleg létező különféle adóssági czimek lehetőleg kimerítő módon egységes járadékadóssággá változtassanak át, s a pénzügyeknek tőkevisszafizetések általi terheltetése lehetőleg kevesbítettessék. A mi azon adósságczimek tőkevisszafizetéseit illeti, melyek természetüknél fogva ily egységes járadékadóssággá átváltoztatásra nem alkalmasak, ezekre nézve törvényesen megállapítandó, hogy a visszafizetésökre megkívántató összegek jövőbeli egységes járadékadóssági kötvények kibocsátása által szereztessenek évenként be, s hogy az ezen beszerzésből származó tehertöbbletet ő Felsége többi országai és királyságai vállalják el s hozzá a magyar korona országai által évenként egy millió egy száz ötven ezer forintnyi állandó összeg fizettessék és ebből 150,000 forint ezüstben; ellenben minden, e törlesztések folytán eleső kamatoknak, valamint a státus-adóssági kamatszelvények és sorsjáték-nyeremények után fizetendő adóknak is ő Felsége többi országai és királyságai javára kell esniük.

A fen η ebb í, ezüstben járó 150,000 forint által azonban az osztrák általános földhitelintézzettel kötött s mintegy feléig magyar kincstári uradalmakra bekeblezett államjóságkölcson határozatok törlesztetni, melynek kamatai az 1-ső §-ban megállapított állandó évjárulékbán bennfoglaltatnak.

A magyar kincstári uradalmaknak ezen bekeblezett kölcson alóli teljes felszabadítása után tehát ama 150,000 forintnyi, ezüstben járó fizetés megszűnik s a tervszerű törlesztés vagy az egész kölcsonnek korábbi visszafizetése szerint az évi kamatjárulék is az államjóságkölcson kamatainak Magyarországra eső részéhez képest kevesbítendő.

A magyarországi állampénztárakban elhelyezett biztosítékokat és letézményeket annak idején a magyar pénzügyi igazgatás fogja visszafizetni. Az ezekért járó kamatok azonban a 29.188,000 forintnyi állandó évjárulékbán bennfoglaltatnak, s amennyiben a fizetés Magyarorszában történik, ezen összegbe beszámítandó.

3. §. Határozottan megállapittatik, hogy 1869. január 1-től kezdve a két pénzügyi kormányzat vezérelvét a bevételek és szükségletek közti egyensúly helyreállításának kellend képeznie.

Ha mindamelllett a magyar korona országai s ' & Felsege többi országai és királyságai pénzügyi kormányzatai közül valamelyik oly helyzetbejutna, hogy szükségleteinek vagy hozzájárulási kötelezettségeinek fedezését a rendes jövedelmi forrásokból kiteremteni nem birná: akkor az erre megkívántató rendkívüli forrásokról saját hitelére köteles gondoskodni.

4. §. Midőn mindkét fél érdekében s különösen oly szükségletek fedezésére, melyek a *pragmatica sanctio* értelmében a közös ügyekhez tartoznak, rendkívüli kiadások teendők, s netalán czélszerűnek mutatkozik ezekre az 1867: XII. t.-cz. 56. és 57. §§-a értelmében a két törvényhozás (birodalmi tanács és országgyűlés) jóváhagyásával új kölcsönt közösen venni fel: ily esetekben e kamatok és azon esetre, ha a tőkeviszszafizetés volna kikötve, ez utóbbi is a magyar korona országai s ő Felsege többi országai és királyságai között azon arányban fognak megosztatni, a mely a kölcsön fölvételekor a *pragmatica sanctio*ból folyó közös ügyek költségeinek fedezéséhez járulásra nézve fennáll.

5. §. Az államjegyekből és váltó-pénzjegyekből álló s összesen 312,000,000 frtot tevő függő adósság mindkét fél közös jótállása alá helyeztetik.

Mivel pedig a gmundeni, aussei és halleini sóbányákra bekeblezett 100,000.000 frtnyi zálogjegyek, a melyeknek kamatoztatásához és törlesztéséhez szükséges összegekből a Magyarországra eső évi járulék az 1. és 2. §§-okban megállapított állandó és változhatlan összegekben már befoglalva van, oly összefüggésben állanak az államjegyek forgalmával, hogy a zálogjegyek és az államjegyek együttvéve 400 milliót meg nem haladhatnak ugyan, de ezen véghatáron belől a zálogjegyek időnkinti kevesbedése a forgalomban államjegyekkel pótolandó; a két fél jótállása az államjegyeknek ez összefüggésből időnként eredhető többletére is kiterjesztetik.

Az államjegyekből és váltó-pénzjegyekből álló függő adósságnak minden más szaporítása, valamint jövőben a megalapítására (Fundirung) szolgáló rendszabályok, csak a két minisztérium kölcsönös beleegyezésével s a két törvényhozás (birodalmi tanács és országgyűlés) jóváhagyása mellett jöhetnek létre.

6. §. Mind a magyar korona országainak, mind ő Felsege többi országainak tetszésökre hagyatik, államadóssági kamatjárulékokat adóssági kötvények törlesztése vagy készpénzbeli tőke visszafizetése által csökkenteni. A törlesztett adósságösszeg kamatainak megfelelő összeg ez esetben a törlesztő pénzügyi kormányzat hozzájárulási tartozásából levonatik.

7. §. A mi azon kötelezettségeket illeti, melyek a vasúttársulatokat illető, szerződészerű biztosítékokból származnak, ezeket a magyar korona országai és ő Felsege többi országai és királyságai közöl azon fél viseli, a melynek területén fekszenek a vasutak, s ennek megfelelőleg azon visszafizetések is, melyek netalán valamely társulattól az eddigelé nyert előlegnek fejében járnak, ugyanazon országokat illetik.

A mindkét fél területén átvágó vasutakra, névszerint a déli-, az állam és az építendő kassa-oderbergi vonalakra, továbbá a dunagőzhajózási társaságra vonatkozólag külön egyezmény fog köttetni.

8. §. Külön leszámolási bizottság küldetik ki megvizsgálni és megállapítani a központi pénzügyek követelési tételeit, melyek az illető feleknek fenntartott adóhátralékokat és az előbbi §-ban említett vasúttársulatok iránti követeléseket kizárva, az 1867. évi de-

czember hó utolsó napján már lejárt, s még ki nem vett kamatok és tőkevisszafizetések fedezésére vannak határozva.

9. §. Mind a magyar korona országai, mind ő Felsége többi országai kötelezik magokat a közös kiadási és államadóssági járulékok fedezésére havi bevételeik egy részletét — mely ezen bevételekhez oly arányban van, mint összes járulékok összege az illető évi kiadási budgetjök főösszegéhez — minden hóban beszolgáltatni.

Ha a havi részletek ama hozzájárulási tartozás összegét nem érnék fel: kötelezik az említett országok magokat, a különbözeiét, bevételeikre való tekintet nélkül, teljesen beszolgáltatni, és pedig oly időközökben, hogy a központi pénzügyi szükséglet fenn ne akadjon-

Ez esetben a közös pénzügyminister a magyar korona országainak s illetőleg ő Felsége többi országainak pénzügyministerével kellő egyezményre fog lépni.

Jelen törvény akkor lép életbe, ha tartama, valamint a közös költségek fedezési aránya iránt létrejött egyezmény s a magyar korona országai és ő Felsége többi országai közt kötendő vám- és kereskedelmi szerződés ő Felsége többi országai és királyságai által is elfogadtatott, s ő császári és apostoli királyi Felsége által az utóbb érintett országokra és királyságokra nézve is szentesített.

XVII. Törvényczikk.

Az izraeliták egyenjogúságáról polgári és politikai jogok tekintetében.

1. §. Az ország izraelita lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottoknak nyilvánítanak.

2. §. Minden ezzel ellenkező törvény, szokás vagy rendelet ezennel megszüntetettek.

1868.

IX. Törvényczikk.

A görög-keleti vallásnak ügyében.

(Szentesítést nyert 1868-ik évi június hó 24-én. Kihirdetett: a képviselőházban 1868-dik évi június hó 27-én; a főrendek házában 1868-dik évi június hó 30-án.)

1. §. 1864. évben Összehívott és 1865-ben Karloviczon folytatólag tartott szerb nemzeti congressus, a mennyiben az, az 1847—1848. 20. t.-cz. 8-ik §-ától eltérőleg alakított, utólag törvényesítettik.

2. §. A gör. keleti vallása románok részére felállított önálló, a szerbekével egyenjogú metropolia, nemkülönben az erdélyi görög-keleti vallásit püspökségnek érsekségre emeltetése törvénybe iktattatik, és az 1792. 10. törvényczikk rendelete erre kiterjesztetik.

3. §. Miután e szerint a gör. kel. vallásuaknak egymástól független két egyháztartományra lett elválása az 1848. 20. t.-cz. 8. §-ában biztosított önkormányzati joguknak külön leendő gyakorlását teszi szükségessé, fentartván ő Felségének alkotmányszerűen gyakorlandó legfelsőbb felügyelési joga, a fennevezett két

metropoliának hívei jogosítva vannak egyházi, iskolai és ezekre vonatkozó alapítványi ügyeiket, az ország törvényeinek korlátai között, külön-külön és az illető metropoliták által ő Felségének teendő előleges bejelentés mellett időszakonként egybehívandó egyházi gyülekezeteikben (congressusaikban) önállóan intézni, rendezni és ezen congressusokon alkotandó és ő Felsége által jóváhagyandó szabályok értelmében saját közegeik útján Önállóan kezelni és igazgatni.

4. §. Mindkét metropolia híveinek joguk van, ugyancsak a legfelsőbb jóváhagyási jog fenntartása mellett, egyházi gyülekezeteiket (congressusaikat) szervezni.

5. §. E czélből a ministerium megbizatik, hogy a rég fennálló gyakorlat szerint, az illető főpásztorokon kívül 25 egyházi, 50 világi és ezek közé választandó 25 határörvidéki követből álló gör.-keleti vallásu szerb nemzeti egyházi congressus mielőbbi összehívását a karloviczi érsek és szerb patriarcha által eszközölje.

6. §. Ugyancsak a ministerium fogja eszközölni, a görög-keleti vallásu román püspöki zsinat felterjesztéséhez képest, az illető főpásztorokon kívül 30 egyházi, 60 világi és ezek közé választandó 10 határörvidéki követből álló gör.-keleti vallásu román nemzeti egyházi gyülekezet (congressus) mielőbbi összehívását.

7. §. Az ily módon összehívandó mindkét egyházi gyülekezet (congressus) legelső föladata lesz az egyházi gyülekezet szervezetét ő Felsége jóváhagyása mellett megállapítani.

8. §. A két metropolia különválásából eredő mindennemű követelések, a mennyiben kölcsönös egyesség

utján kiegyenlíthetők nem lennének, úgy az egész metropolist mint a püspöki megyéket vagy egyházközségeket vagy netalán egyes egyéneket illetők is, ő Felsége által az illető minister ellenjegyzése mellett delegálandó valamely rendes bíróság előtt bélyeges illetékmentesen érvény esí tendők, és ezen eljárásnál minden más perorvoslatok mellőzésével egyedül a két-fokozatú rendes felebbvitel tartatik fenn, s az ilyenmű felebbezett perek a felebbviteli bíróságok által soronkívül intézendők el.

9. §. A görög-keleti vallás se nem szerb, se nem román ajkú hívei ezentúl is meghagyatnak mindazon jogaikban, a mélyeket egyházközségi s iskolai ügyeik önálló intézésében, szertartási nyelvük szabad használatában, mint szintén egyházközségi vagyoniuk és alapítványaik kezelésében eddig gyakoroltak.

10. §. Az 1848-iki 20. törvényczikk 8. §-ának a jelen törvönnyel ellenkező rendeletéi eltöröltetnek.

XXXI. Törvényczikk.

Az uzsoratórvények eltörléséről,

(Szentelést nyert 1868-ik évi november hó 20-án. Ki hirdethetett az országgyűlés mindkét házában 1868-ik évi november hó 23-án.)

1. §. A szerződési kamatlábnak az eddigi törvényekben foglalt korlátozása megszüntettetvén, azt a szerződő felek írásbeli szerződés által tetszések szerint állapíthatják meg.

2. §. Ha a kölcsönről írásbeli szerződés nem létezik, vagy létezik ugyan, de abban a kamat csak általánosan, az összegnek vagy a kamatlábnak számszerű

meghatározása nélkül van kikötve; valamint azon esetben is, ha a kamat szerződésileg nincs kikötve, hanem az a törvény határozatainál fogva jár: az egy évi kamat a fizetendő tőke hat százalékát teszi.

3. §. A szerződő feleknek szabadságukban áll az írásbeli kölcsönszerződésben azt is kikötni, hogy a kölcsön visszafizetése az adott tőkénél nagyobb mennyiségű vagy más és jobb minőségű dolgokban történjék.

4. §. Lejárt kamatok után csak akkor jár kamat, ha az világosan kikötöttet, vagy pedig ha a lejárt kamat bepereltetett, mely utóbbi esetben az a kereset benyújtása napjától számíttatik.

5. §. Az eddig létrejött és akár felmondáshoz, akár felmondás nélkül bizonytalan időre kötött pénzkölcsönök visszafizetésére az adós a jelen törvény kihirdetésétől számítandó fél év letelte előtt törvényesen nem szorítható, kivéve, ha a visszafizetési határidő, előrebocsátott felmondás folytán, már ezen törvény életbelépte előtt lejárt.

A felmondás nélkül bizonyos fizetési határidőhöz kötött, valamint a váltókon alapuló kölcsönök e §. szabálya alá nem tartoznak.

6. §. A jelen törvény kihirdetését megelőző olyan cselekvények miatt, a melyek az eddigi törvények által tiltott uzoráskodást képeznek: a tőke és kamatok elvesztésére vagy büntetésre is irányzott kereset többé nem indítható.

Az adósnak azonban szabadságában áll az eddigi törvényeken alapuló s a főlöleg fizetett összeg visszatérítését tárgyazó jogát, saját felperessége alatt, érvényesíteni.

7. §. Azon uzsoraperek, a melyek ezen törvény kihirdetése napjáig végrehajtással még be nem fejeztettek, a mennyiben a tőke és kamatok elvesztésére vagy büntetésre is irányozvák, nem folytathatók, illetőleg az azokban hozott ítéletek végre nem hajthatók.

Az adós azonban, ha a kereset a fölőleg tett fizetés visszatérítésére is intéztetett: a pert, csupán erre nézve, folytathatja, illetőleg az ítélet e kérdésre vonatkozó részének végrehajtását eszközölheti; ha pedig a kereset erre nem volt irányozva, eme jogát saját felperessége alatt érvényesítheti.

8. §. Ezen törvény, kihirdetése után, azonnal hatályba lép s minden azzal ellenkező korábbi törvények és rendeletek eltöröltetnek.

9. §. Ezen törvény végrehajtásával az igazságügyi minister bizatik meg.

XLIV. Törvényczikk.

A nemzetiségi egyenjogicság tárgyában.

(Szentcsítést nyert 1868-ik évi deczember hó 8-án. Kihirdettetett az országgyűlés mindkét házában 1868. évi deczember hó 7-én.)

Minthogy Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapolvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatlan egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja;

minthogy továbbá ezen egyenjogúság egyedül az országban divatozó többféle nyelvek hivatalos használatára nézve és csak annyiban eshetik külön szabályok alá, a mennyiben ezt az ország egysége, a kormányzat

és közigazgatás gyakorlati lehetősége s az igazság pontos kiszolgáltatása szükségessé teszik:

a honpolgárok teljes egyenjogúsága minden egyéb viszonyokat illetően épségben maradván, a különféle nyelvek hivatalos használatára nézve következő szabályok fognak zsinórmértékül szolgálni:

1. §. A nemzet politikai egységénél fogva Magyarország államnyelve a magyar lévén, a magyar országgyűlés tanácskozási s ügykezelési nyelve ezen túl is egyedül a magyar; a törvények magyar nyelven alkottatnak, de az országban lakó minden más nemzetiség nyelvén is hiteles fordításban kiadandók; az ország kormányának hivatalos nyelve a kormányzat minden ágazatában ezentúl is a magyar.

2. §. A törvényhatóságok jegyzőkönyvei az állam hivatalos nyelvén vitetnek; de vitethetnek e mellett mindazon nyelven is, a melyet a törvényhatóságot képviselő testület vagy bizottmány tagjainak legalább egy ötödrésze jegyzőkönyvi nyelvül óhajt.

A különböző szövegekben mutatkozó eltérések esetében a magyar szöveg a szabályozó.

3. §. Törvényhatósági gyűlésekben mindaz, a ki ott szólás jogával bír, akár magyarul szólhat, akár saját anyanyelvén, ha az nem a magyar.

4. §. A törvényhatóságok az államkormányhoz intézett irataikban az állam hivatalos nyelvét használják; de használhatják a mellett hasábosan még azon nyelvek bármelyikét is, melyet jegyzőkönyveikben használnak. Egymásközi irataikban pedig akár az állam nyelvét, akár pedig azon nyelvek egyikét hasz-

nálhatják, a mely azon törvényhatóság által, melyhez az irat intéztetik, a második szakasz szerint jegyzőkönyvei vitelére elfogadtatott

5. §. A belső ügyvitel terén a törvényhatósági tisztviselők az állam hivatalos nyelvét használják; de a mennyiben az egyik vagy másik törvényhatóságra vagy tisztviselőre nézve gyakorlati nehézséggel járna: az illető tisztviselők kivételesen törvényhatóságaik jegyzőkönyvi nyelveinek bármelyikét is használhatják. Valahányszor azonban az állami felügyelet és a közgazgatás tekintetei megkívánják: jelentéseik és az ügyiratok egyszersmind az állam hivatalos nyelvén is felterjesztendők.

6. §. A törvényhatósági tisztviselők saját törvényhatóságaik területén a községekkel, gyülekezetekkel, egyesületekkel, intézetekkel és magánosokkal való hivatalos érintkezéseikben a lehetőségig ezek nyelvét használják.

7. §. Az ország minden lakosa azon esetekben, a melyekben ügyvéd közbejötté nélkül akár felperesi, akár alperesi, akár folyamodó minőségben, személyesen vagy megbízott által veszi és veheti igénybe a törvény oltalmát és a bíró segélyét:

- a) saját községi bírósága előtt anyanyelvét;
- b) más községi bíróság előtt az illető község ügykezelési vagy jegyzőkönyvi nyelvét;
- c) saját járási bírósága előtt saját községének ügykezelési vagy jegyzőkönyvi nyelvét;
- d) más bíróságok előtt, akár legyenek azok saját törvény hatóságának, akár pedig más törvényhatóság-

nak bíróságai, azon törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvet használhatja, a melyhez az illető bíróság tartozik.

8. §. A bíró a 7-ik §. eseteiben a panaszt vagy kérelmet, a panasz vagy kérelem nyelvén intézi el; a kihallgatást, tanuhallgatást, szemlét és más bírói cselekményeket, úgy a peres, mint a peren kívüli, valamint a bűnvádi eljárásoknál a perben álló felek, illetőleg a kihallgatott személyek nyelvén eszközli; a perek tárgyalási jegyzőkönyveit azonban azon a nyelven vezeti, melyet a perlekedő felek a törvényhatóságok jegyzőkönyvi nyelvei közül kölcsönös megegyezéssel választanak. Ha e tekintetben megegyezés létre nem jönne, a bíró a tárgyalási jegyzőkönyvet a törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelveinek bármelyikén vezetheti, tartozik azonban annak tartalmát a feleknek szükség esetén tolmács segítségével is megmagyarázni.

Szintúgy tartozik a bíró a felek előtt megmagyarázni s illetőleg tolmácsoltatni a per fontosabb okmányait is, ha ezek olyan nyelven volnának szerkesztve, melyet a perben álló felek egyike vagy másika nem ért.

Az idézési végzés a megidézendő fél érdekében, ha rögtön kitudható, annak anyanyelvén, különben pedig azon községnek, a melyben a megidézendő fél lakik, jegyzőkönyvi nyelvén, vagy pedig az állam hivatalos nyelvén fogalmazandó.

A bírói határozat a tárgyalási jegyzőkönyv nyelvén hozandó; de köteles azt a bíró minden egyes félnek azon a nyelven is kihirdetni, illetőleg kiadni, a melyen kívánja, a mennyiben azon nyelv a törvény-

hatóságnak, a melyhez a bíró tartozik, jegyzőkönyvi nyelveinek egyikét képezi.

9. §. Mindazon polgári s bűnvádi perekben, melyek ügyvéd közbejöttével folytatandók, az első bíróságoknál mind a perlekedésnek, mind a hozandó ítéleteknek nyelvére nézve addig, míg az első bíróságok végleges rendezése és a szóbeli eljárás behozatala fölött a törvényhozás nem határoz, az eddigi gyakorlat mindenütt fenntartandó.

10. §. Az egyházi bíróságok maguk határozzák meg ügykezelési nyelvüket.

11. §. A telekkönyvi hivataloknál a törvényszék ielügyelésének tekintetéből is az illető törvényszék ügykezelési nyelve használandó; de ha a felek úgy kívánják, mind a végzés, mind a kivonat az állam hivatalos nyelvén, vagy azon törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelveinek egyikén is kiadandó, a melynek területén a telekkönyvi hivatal van.

12. §. A felebbezett perekben, ha azok nem magyar nyelven folytattak, vagy nem magyar okmányokkal vannak ellátva, a felebbviteli bíróság mind a pert, mind az okmányokat, a mennyiben szükséges, magyarra fordíttatja azon hiteles fordítók által, a kik a felebbviteli bíróságoknál államköltségen lesznek alkalmazva, s a pert ezen hiteles fordításban veszi vizsgálat alá.

Végzéseit, határozatait és ítéleteit a felebbviteli bíróság mindig az állam hivatalos nyelvén fogja hozni.

Leküldetvén a per az illető első bírósághoz, ez köteles lesz a felebbviteli bíróság végzését, határoza-

tát vagy Ítéletét minden egyes félnek azon nyelven is kihirdetni s illetőleg kiadni, a melyen ez azt kívánja, a mennyiben az a nyelv a bíróságnak ügykezelési vagy a törvényhatóságnak valamelyik jegyzőkönyvi nyelve volna.

13. §. Az államkormány által kinevezett minden bíróságok hivatalos nyelve kizárólag a magyar.

14. §. Az egyházközségek, egyházi felsőségek törvényes jogainak sérelme nélkül anyakönyvek vezetésének s egyházi ügyeik intézésének, nemkülönb — az országos iskolai törvény korlátai között — iskoláikban az oktatásnak nyelvét tetszés szerint határozhatják meg.

15. §. A felsőbb egyházi testületek és hatóságok önmaguk állapítják meg a tanácskozás, a jegyzőkönyv, az ügyvitel és egyházközségeikkel való érintkezés nyelvét. Ha ez nem az állam hivatalos nyelve volna: az állami felügyelet szempontjából a jegyzőkönyvek egyszersmind az állam hivatalos nyelvén is hiteles fordításban feltörj esztendő.

Ha különböző egyházak s egyházi felsőbb hatóságok érintkeznek egymással, vagy az állam hivatalos nyelvét, vagy azon egyháznak nyelvét használják, a melylyel érintkeznek.

16. §. Egyházi felsőbb és legfelsőbb hatóságok az államkormányhoz intézett beadványaikban ügyviteli vagy jegyzőkönyvi nyelvüket s hasábosán az állam hivatalos nyelvét; a törvényhatóságokhoz s azok közegeihez intézett beadványaikban az állam nyelvét, vagy ha több a jegyzőkönyvi nyelv, azok bármelyi-

két; az egyházi községek pedig mindezen hivatalos érintkezéseikben az államkormány és saját törvényhatóságaik irányában az állam hivatalos nyelvét vagy saját ügykezelési nyelvüket; más törvényhatóságok irányában pedig az illető törvény hatóságok jegyzőkönyvi nyelvei egyikét használhatják.

17. §. Az állam s illetőleg a kormány által már állított vagy a szükséghez képest állítandó tanintézetekben a tanítási nyelvnek meghatározása, a mennyiben erről törvény nem rendelkezik, a közoktatási minster teendőihez tartozik. De a közoktatás sikere, a közművelődés és közjóit szempontjából az államnak is legfőbb célja lóvén, köteles ez az állami tanintézetekben a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségű, nagyobb tömegben együtt élő polgárai, az általok lakott vidék közelében anyanyelvükön képezhessék magukat egészen addig, hol a magasabb akadémiai képezés kezdődik.

18. §. Azon területeken létező vagy felállítandó állami közép és felső tanodákban, a melyeken egynél több nyelv divatozik, azon nyelvek mindenikének részére nyelv- és irodalmi tanszékek állítandók.

19. §. Az országos egyetemben az előadási nyelv a magyar; azonban az országban divatozó nyelvek és azok irodalmi számára, a mennyiben még nem állítottak, tanszékek állítatnak.

20. §. A községi gyűlések maguk választják jegyzőkönyvük s ügyvitelük nyelvét. A jegyzőkönyv egyszermind azon nyelven is viendő, a melyen vitelét a szavazatképes tagoknak egy ötödé szükségesnek látja.

21. §. A községi tisztviselők a községbeliekkel való érintkezéseikben azok nyelvét kötelesek használni.

22. §. A község saját törvényhatóságához, annak közegeihez és az államkormányhoz intézett beadványaiban az állam hivatalos vagy saját ügykezelési nyelvét; más törvényhatóságokhoz s azok közegeihez intézett beadványaiban az állam hivatalos nyelvét vagy az illető törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvei egyikét használhatja.

23. §. Az ország minden polgára saját községéhez, egyházi hatóságához és törvényhatóságához, annak közegeihez s az államkormányhoz intézett beadványait anyanyelvén nyújthatja be.

Más községekhez, törvényhatóságokhoz s azok közegeihez intézett beadványaiban vagy az állam hivatalos nyelvét, vagy az illető község vagy törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvét vagy nyelvei egyikét használhatja.

A törvénykezés terén a nyelv használatát a 7—13. §§-ok szabályozzák.

24. §. Községi s egyházi gyűlésekben a szólás jogával bírók szabadon használhatják anyanyelvüket.

25. §. 11a magánosok, egyházak, magán társulatok, magán tanintézetek és törvényhatósági joggal nem bíró községek a kormányhoz intézett beadványaiknál nem az állam hivatalos nyelvét használnák: az ily beadványokra hozott végzés eredeti magyar szövegéhez a beadvány nyelvén eszközlött hiteles fordítás is mel léklendő.

26. §. Valamint eddig is jogában állott bármely

nemzetiségű egyes honpolgárnak épen úgy, mint községeknek, egyházaknak, egyházközségeknek, úgy ezentúl is jogában áll saját erejükkel vagy társulás útján alsó, közép és felső tanodákat felállítani. E végből s a nyelv, művészet, tudomány, gazdaság, ipar és kereskedelem előmozdítására szolgáló más intézetek felállítása végett is, az egyes honpolgárok az állam törvény-szabta felügyelete alatt társulatokba vagy egyletekbe összeállhatnak, és összeállván szabályokat alkothatnak, az államkormány által helybenhagyott szabályok értelmében eljárhatnak, pénzalapot gyűjthetnek és azt, ugyan az államkormány felügyelete alatt, nemzetiségi törvényes igényeiknek is megfelelően kezelhetik.

Az ilyen módon létrejött művelődési és egyéb intézetek — az iskolák azonban a közoktatást szabályozó törvény rendeletcinek megtartása mellett, — az állam hasonló természetű s ugyanazon foka intézeteivel egyenjogúak.

Λ magán-intézetek és egyletek nyelvét az alapítók határozzák meg.

A társulatok s általok létesített intézetek egymás között saját nyelvükön is érintkezhetnek; másokkal való érintkezéseikben a nyelv használatára nézve a 23. §. határozatai lesznek szabályozók.

27. §. A hivatalok betöltésénél jövőre is egyedül a személyes képesség szolgálván irányadóul, valakinek nemzetisége ezután sem tekinthető az országban létező bármely hivatalra vagy méltóságra való emelkedés akadályául. Sőt inkább az államkormány gondoskodni fog, hogy az országos bírói és közigazgatási hivata-

lókra s különösen a főispánságokra, a különböző nemzetiségekből a szükséges nyelvekben tökéletesen jártas s másként is alkalmas személyek a lehetőségig alkalmazzassanak.

28. §. A korábbi törvényeknek a fenebbi határozatokkal ellenkező rendeletei ezennel eltöröltetnek.

29. §. Ezen törvény rendeletei a külön területtel bíró s politikai tekintetben is külön nemzetet képező Horvát-, Szlavón- és Dalmátországokra ki nem terjednek, hanem ezekre nézve nyelv tekintetében is azon egyezmény szolgálend szabályul, mely egyrészről a magyar országgyűlés, másrészről a horvát-szlavon országgyűlés között létrejött, s melynél fogva azok képviselői a közös magyar-horvát országgyűlésen saját anyanyelvükön is szólhatnak.

XLVIII. Törvényczikk.

A vegyes házassági válóperekről.

(Szentelést nyert 1868-ik évi december hó 6-án. Kihirdettetett az országgyűlés mindkét házában 1868-ik évi december hó 7-én.)

1. §. A vegyes házassági válóperek, a mennyiben a házassági kötelék érvényességét és az ideiglenes elválást, vagy a végképi fölbontást tárgyazzák, az alperes illetékes bírósága előtt indítandók meg, és miután az alperes felett kimondott ítélet jogerőre emelkedett, a per legfőbb harmincz nap alatt hivatalból áttendő a felperes illetékes bíróságához, mely viszont a felperes felett hoz ítéletet. Mindenik félre nézve egyedül saját illetékes bíróságának az illető fél saját hitelvei alapján hozott jogerejű ítélete kötelező.

2. §. Házassági ügyekben a kötelék érvényességének kérdésében a római és görög-katolikusokra és görög-keleti hitvallásuakra, valamint az erdélyi két evangélikus egyház híveire és az unitáriusokra nézve, a jelenleg fennálló egyházi törvényszékek az illetékes bírák, a két evang. hitfelekezeti egyház magyarországi híveire nézve pedig az illeti) világi törvényszékek.

3. §. Ezen törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatási s az igazságügyi ministerek bízhatnak meg.

XLVIL Törvényczikk.

A közös nyugdíjakról.

(Szentelést nyert 1868 ik évi december hó 6-án. Kihirdettetett az országgyűlés mindkét házában 1868-ik évi december hó 7-én.)

1. §. Közös nyugdíjoknak a múltra nézve csupán a had- és külügyi ministeriumok, s a központi hadi számvevőség személyzetének, és a volt rendőri minis-
téri um azon osztályának nyugdíjai tekintendők, a mely osztályt jelenleg ⁷a közös külügyministeriumhoz van beosztva.

E nyugdíjak a delegatiók által megállapítandó közös költségvetésbe vétetnek fel.

2. §. Az előbbi szakaszban elősorolt központi közegeken kívül voltak 1867. előtt más központi közegek is, melyeknek működése Magyarországra is kiterjedt. Ily központi közegek voltak: a minister! tanács, az államtanács, a cs. kir. bel- és igazságügyi, rendőri, pénz- és kereskedelmi ministeriumok, a legfelső számvevőszék és a kancelláriák. Ezen központi közegek Magyarországra nézve törvényesek nem lévén, nyug-

díjaik sem terhelhetik jogilag a magyar korona országait. Politikai és méltányossági tekinteteből mindazáltal felhatalmaztatok a ministerium, hogy a fenebb elősorolt központi közegek személyzetének nyugdíjai, a közelebbi 1869-ik évre is azon mód szerint fizetteszenek, a mely szerint a jelen év folytán fizettettek.

Jövőre nézve pedig oda utasittatik a ministerium, hogy ezen nyugdíjakról részletes összeírást és kimutatást készítvén, mind ezt, mind a nyugdíjak mi módon leendő fedezésére vonatkozó javaslatát terjeszsze az országgyűlés elé.

3. §. Ó Felsége kabineti irodája személyzetének nyugdíjait felerészben a magyar korona országai, fele részben ő Felsége többi országai viselik, s a rájuk eső részt mind ezek, mind amazok saját költségvetésokbe veszik fel.

4. §. Jövendőre csak a közös kül- és hadügyi, s a közös pénzügyi ministeriumok, és a nevezett ministeriumok mellett azoktól függetlenül felállítandó felelős és közös legfőbb számvevőszék személyzetének nyugdíjai lesznek közösek.

E nyugdíjak ez okból a delegátiók által megállapítandó közös költségvetésbe vétetnek fel.

LIII. Törvénycikk.

A törvényesen bevett kér. vallásfelekezetek viszonyosságáról.

(Szentelést nyert 1868-ik évi december hó 8-án. Kihirdettetett: a képviselőházban 1868-ik évi december hó 8-án, a főrendek házában 1868-ik évi december hó 9-én.)

Addig, míg a vallásfelekezetek egyenjogúsága törvény útján általánosan szabályoztatnék, az 1848-ik

évi XX-ik t.-cz. alapján a keresztyén vallásfelekezetek viszonzosságát illetőleg rendeltetik:

1. §. A törvény által megállapított föltételek és formások megtartásával mindenkinek szabadságában áll más hitfel ekezet kebelébe, s illetőleg más vallásra áttérni.

2. §. Áttérni annak szabad, a ki életkora 18. évét már betöltötte. Azonban a nők férjhez menetelek után, ha e kort el nem érték volna is, áttérhetnek.

3. §. Az áttérni kívánó, bármely egyház tagja legyen, ebbeli szándékát önmaga által választott két tanú jelenlétében saját egyházközségének lelkésze előtt nyilatkoztatja ki.

S ezen első nyilatkozattételtől számítandó 14 nap eltelte után, és legföllebb 30 nap eltelte előtt ugyanazon vagy más, szintén általa választott két tanú jelenlétében ismét saját egyházközségének lelkésze előtt jelenti ki, hogy áttérési szándéka mellett továbbra is megmarad.

4. §. Az áttérni akaró, mind első, mind második ízben tett nyilatkozata felől azon lelkésztől, ki előtt áttérési szándékát kijelentette, mindkét ízben külön-külön bélyegmentes bizonyítványt kér.

5. §. Ha a lelkész a kívánt bizonyítványt bármelyik esetben, akármely okból ki nem adná: mindkét ízben tett nyilatkozatról külön-külön a jelen volt tanuk adnak bélyegmentes bizonyítványt.

6. §. Az így nyert bizonyítványokat az áttérni akaró azon vallásfelekezet lelkészének, melybe át akar térni, bemutatván, ez által az illető egyház teljesen fel van jogosítva őt kebelébe felvenni.

7. §. Azon lelkész, kinél az áttért bizonyítványait Jőmutatá, tehát a kinél az átmenet befejeztetett, köte-ss erről értesíteni azon egyházközség lelkészét, mely-ez az áttért előbb tartozott.

8. §. Az áttörtnek áttérése utáni minden cselek-en yei azon egyház tanai szerint ítélandók meg, melybe -ttért, s az általa elhagyott egyház elvei reá nézve emmiben sem kötelezők.

9. §. Különböző keresztyén hitvallású egyének gybekeléséből származó vegyes házasságoknál a há-omszori hirdetés eszközlésére mindkét fél lelkésze elszólítandó.

Ha azt valamelyik fél lelkésze megtagadná, két ananak a felől adott bélyegmentes bizonyítványa mel-3tt, hogy azon lelkész a kihirdetésre felszóllított, gyik fél lelkészének hirdetése is elégséges.

10. §. Ha a háromszori kihirdetés megtörtént, de alamelyik fél lelkésze vonakodnék kiadni az elbocsátó dveget: a házasulandó felek részéről két tanú nála legjelenvén, kéri az elbocsátó levél kiadását, mely-ek megtagadása esetében a tanuk egyike azon kér-ést intézi a lelkészhez, hogy a szándékolt egybekelés llen jelentetett-e be akadály vagy nem? A lelkész Ital e kérdésre adott vagy megtagadott válaszról a inuk bélyegmentes bizonyítványt adnak, mely telje-in pótolja az elbocsátó levelet.

A netalán bejelentett akadály eltitkolásáért a lel-ősz a saját egyházi hatósága által reá szabható fényi-sken kívül 500 forintig fokozható bírsággal és fél víg terjedhető fogsággal büntetendő.

11. §. Vegyes házasságok bármelyik fél papja előtt érvényesen köthetők.

12. §. A vegyes házasságokból származó gyermekek közül a fiak atyjoknak s a leányok anyjoknak vallását követik.

A törvénnyel ellenkező bármely szerződés, tértvény vagy rendelkezés ezentúl is érvénytelen, és semmi esetben se bírhat jogerővel.

13. §. A gyermekek vallásos nevelését se a szülők bármelyikének halála, se a házasságnak törvényszerű felbontása nem változtathatja meg.

14. §. Ha a szülők valamelyike más vallásra tér át, mint a melyet előbb követett, a 7-ik évet még be nem töltött gyermekek nemok szerint követik az áttértél.

15. §. A házasság előtt született, de az egybekelés által törvényesített gyermekek vallásos nevelés tekintetében a törvényesen született gyermekekkel egyenlő szabály alatt állanak.

16. §. Házasságon kívül született, s.így törvénytelen gyermekek, ha atyjok által elismertetnek, hasonlóul a törvényes gyermekekkel egyenlő szabály alá esnek; ellenkező esetben anyjok vallását követik.

17. §. A jelen törvény életbelépése előtt kötött vegyes házasságokból született vagy születendő gyermekek vallásos nevelésére nézve azon törvény határozata marad érvényben, a mely az ily házasságok kötése idejében hatályban volt.

18. §. Leleczek s általában oly gyermekek, kiknek szülője nem tudatik, annak vallását követik, a ki őket

felfogadta. Ha lelenczházba adattak, s az intézet valamely vallásfelekezeté, azon felekezet vallásában neveltetnek. Ha az ezen §-bari említett esetek egyike sem fordul elő, az ily lelenczek azon vallásban neveltetnek, mely a találás helyén többségben van.

19. §. Egyik vallásfelekezetnek tagjai sem kötelezhetők arra, hogy más vallásfelekezetbeliek egyházi szertartásait és ünnepeit megtartsák vagy hogy ezen napokon bárminemű munkától is tartózkodjanak.

Vasárnapokon azonban minden nyilvános és nem elkerülhetlenül szükséges munka felfüggesztendő. Úgyszintén bármely vallásfelekezetnek ünnepén a templom közelében, s egyházi menetek alkalmával azon téreken és utczákon, melyeken az ily menet keresztül vonul, mindaz mellőzendő, a mi az egyházi szertartást zavarhatná.

20. §. Bármely bevett vallásfelekezethez tartozó oly hitsorsosok, a kik külön egyházközséget nem képeznek, kötelesek csatlakozni a saját vallásfelekezetükhöz tartozó s hozzájuk legközelebb eső oly önálló egyházközséghez, mely a magyar állam területén belől létezik.

21. §. A hadseregnél s állami közintézetekben (p. katonanöveldékben, vakok intézetében, lelenczházakban stb.), úgyszintén a polgári s katonai kórházakban, minden vallásfelekezet tagjai saját egyházuk lelkészei által részesítendőek a vallásos tanításban és minden lelkészi szolgálatban.

22. §. Temetőekben a különböző vallásfelekezetek tagjai vegyesen és akadálytalanul temetkezhetnek.

23. §. Különböző vallásfelekezetünk által lakott községben és városban, mely házi pénztárából egyházi czélokra vagy valamely felekezeti iskola javára segélyt szolgáltat ki, e segélyben igazságos arány szerint minden ottan létező vallásfelekezet részesítendő.

24. §. Új egyházgyülekezetek alakítása, s leányegyházaknak anyaegyházakká, vagy viszont ezeknek leányegyházakká átváltoztatása, a vallásfelekezetek kizárólagos jogai közé tartozik.

LV. Törvénycikk.

A kisajátításról.

(Szentesítést nyert 1868-ik évi december hó 9-én. Kihirdetett: az országgyűlés mindkét házában 1868-ik évi december hó 9-én.)

I. Fejezet.

Általános határozatok.

1. §. Kisajátításnak a közjő tekintetéből helye van azon területekre nézve, melyek (gőz- vagy lóerejű vasutak, valamint közutak építésére, csatornákra, folyók szabályozására, vizek és mocsárok lecsapolására, futó homok meggátlására, hidak, kikötők építésére, távirdák felállítására, parti rakhelyek, parti raktárak (dockok) készítésére, végre hadi erődítésekre szükségesek.

2. §. Az 1-ső §-ban elszámált vállalatok létesítésére szükséges előmunkálatok csak a magyar kir. közmunka- és közlekedési ministertől nyert engedély alapján eszközölhetők.

3. §. Kisajátításnak csak akkor van helye, ha a vállalat, a melynek kivitelére az szükséges, már engedélyezett.

Az engedélyt községi, városi és megyei vállalatokra, az illető község, város és törvényhatóság meghallgatása mellett az illető minister; országos és olyan vállalatokra pedig, a melyek egynél több törvényhatóság területére terjednek ki, a törvény hozás adja meg.

Ha azonban valamely vállalat több törvényhatóság területére terjed ki, és iránta az érdeklött törvényhatóságok megegyeztek: azok egybehangzó kérelmére, az engedélyt a közmunka- és közlekedési minister is megadhatja.

Az országos utakat és lóvonatu vasutakat a közmunka- és közlekedési minister engedélyezi.

A hadi erődítések ezé Íjából szükséges kisajátításra az engedélyt, az illető közegekkel lett eléíleges megállapodás nyomán, szintén a magyar királyi közmunka- és közlekedési minister adja meg.

4. §. Kisajátítás tárgya csak ingatlan dolog lehet.

5. §. A kisajátítás által rendsz rint a kisajátított ingatlanak tulajdonjoga szereztek meg. Azonban a jelen törvény által meghatározott esetekben, valamely ingatlanak csupán időleges haszonélvezete is határozott vagy határozatlan időre kisajátítható.

6. §. A végleg vagy ideiglenesen kisajátított birtokkal nem járnak az azzal kapcsolatban volt arányosítás! vagy egyéb a birtok természetéből okvetlenül nem folyó jogok és szolgálmak.

7. §. A kisajátítást nem akadályozhatja se a kisa-játítandó ingatlanak, se pedig a tulajdonos- vagy birtokosnak minősége.

8. §. A tulajdonjog kisajátítása az ingatlan birto-

kon létező épületek, vízi vagy egyéb művek avagy beruházások által nem gátoltathatik.

Ellenben a haszonélvezet kisajátítása csak a földterületre engedtetik meg, s az épületekre, iparművekre nem terjeszthető ki.

9. §. A vállalatra adott engedély kisajátítási jogot ad nemcsak az engedélyezett vállalat létesítéséhez okvetlenül megkívántaié területre, hanem az ahhoz szükséges anyagok, u. m. kő, kavics, homok, föld, téglá, víz előállítására vagy levezetésére megkívántató térekre és ezekhez vezetendő utakra is.

II. Fejezet.

Az előmunkálatokról.

10. §. Az előmunkálatokra nyert engedély alapján a vonalirányok megállapítására célzó mérnöki és szakértői műveleteket, lejt méréseket és anyagkutatásokat mindenki ingyen tartozik birtokán eltűrni.

11. §. A vállalkozók, midőn ilyen előmunkálatokat szándékoznak tenni, e végett magukat az illető törvényhatóságok (vármegye, város, kerület, szék stb.) előtt tartoznak jelenteni. Az illető törvényhatóságok a netaláni akadályok elhárításáról s a szükséges és gyors segedelem nyújtásáról kötelesek azonnal intézkedni.

A törvényhatóságok illetékes közegeinek kötelességükben fog állani az is, hogy az előmunkálatokfalatt történhető minden kár fölött sommás eljárás után Ítélenek s a károsítottnak rögtön teljes elégtételt szerezzenek.

Ha pedig valaki megítélt kárának valóságos lefize-

tése után is gátolná az előmunkálatok teljesíthetését, a bíró a netaláni ellenszegülést, a törvényhatóság legközelebbi közbiztossági közegének segítségével azonnal hatalomkarral is hárítsa el.

III. Fejezet.

A kisajátítási terv elkészítését szabályozó határozatok.

12. §. A kisajátítás csak azon területre és a területnek csak azon részére rendelhető el, amely a vállalat létrehozására okvetlenül szükséges; ennél fogva a kisajátítási tervbe sem lehet nagyobb területet felvenni, mint a mennyi a vállalat céljára okvetlenül szükséges.

13. §. A közjó tekintetéből létesítendő vállalat által a szomszéd birtokosok birtokainak használata se nem akadályozható, se a szükségesnél meg nem nehezíthető. Ennél fogva az átjárásra és áthajtásra szükséges utak és hidak, valamint a vízvezetésre megkívántató árkok, csatornák és zsilipek a kisajátítási tervben eleve kitüntetendők. Ha ezeket az illető birtokosok feleslegeseknek vagy elégteleneknek tartanák: indokolt igényeiknek érvényesítését kívánhatják.

14. §. Birtokrészek kisajátítása aképen eszközendő, hogy a birtoknak a tulajdonosnál megmaradt része használható vagy legalább oly mérvben értékesíthető legyen, mint volt a kisajátítás előtt.

15. §. Ha valamely ingatlan három negyed-része kisajátítás alá esik: a tulajdonos jogosítva van követelni, hogy a fölülmáradó egy negyed-rész is kisajátíttassék, és e célból a kisajátítási tervbe felvé-

tessék, kivéve oly határokat, melyekben a tagosítás még meg nem történt, ha csak be nem bizonyítható, hogy nem is fog megtörténni, vagy a kisajátítandó terület oly természetű, melyre a tagosítás nem fog kiterjedni (péld. beltelek, szőlő s t. eff.).

16. §. Épület, vizimű, vagy a kisajátítandó földterületen fekvő egyéb mozdítható tartozék nem részletben, hanem mindig egészben tárgya a kisajátításnak.

17. §. A tulajdonos az egész birtok kisajátítását s annak a kisajátítási tervbe felvételét követelheti:

a) ha az épület, a melyhez tartozó udvar, kert és beltelek részben vagy egészben kisajátítás alá esik, ezen kisajátítás folytán előbbi céljának vagy rendeltetésének megfelelőleg többé nem használható;

b) ha valamely gazdasági, gyári vagy iparüzlethez tartozó több épület közül egy, vagy a hozzájuk tartozó beltelek esik kisajátítás alá, s ezáltal a fennállott üzlet lehetetlenné válik;

c) ha valamely belteleknek csak része esik kisajátítás alá, fölülmaradó része pedig előbbi céljának megfelelőleg többé nem használható;

d) ha valamely beltelek a kisajátítási művelet folytán szolgálommal fogna terheltetni;

e) végre, ha valamely eddig a beltelekkel kapcsolatban volt jog, vagy üzlet gyakorlatától a tulajdonos akár egészen megfoszthatnék, akár annak folytatása tetemesen költségesebbé válnék.

Mindezen esetekben a tulajdonosnak fenebbi követelési joga megszűnik, ha a kisajátító a beltelket egy, azzal érintkezésben levő más birtokból olyképp ajánl-

kozik kiegészíteni, hogy az, egy részének kisajátítása után is, előbbi céljának bebizonyíthatólag meg fog felelni.

18. §. Valamint azon épületek, melyek a kisajátítandó térek felszíne felett fognak emeltetni közérdekből; úgy viszont a magánosoknak érdekei is a kisajátított területen létesítendő művek és forgalmi eszközök által okozható károokra nézve, a tűzveszély ellen biztosító intézkedéseket igényelnek. Ennélfogva mindazon vállalatok tekintetében, a melyeknek üzlete tűzerő használatával jár, a kisajátítási terv olyképen készítenendő, hogy:

a) a vállalat vonala és építkezési téréinek meszgyéje a tűzbiztos anyaggal fedett épületektől legalább hat ölnyi;

b) fazsindely vagy deszka fedélzetű épületektől legalább tizenöt ölnyi;

c) nád vagy szalma fedélzetű épületektől legalább negyven ölnyi;

d) szérüs kertektől és lobbanékony tárgyak készítésére vagy eltartására szolgáló épületektől legalább ötven ölnyi sugártávlatban jelöltessék ki.

Ezen szabályok a vállalatok körül — ezek elkészülése után teendő mindennemű magánépítkezésekre is zsinórmértékül szolgálnak.

19. §. Ha valamely vállalat tervének elkészítésekor oly területi nehézségek merülnek fel, melyek miatt a fenebbi távolságokat vagy nem, vagy csak súlyos áldozatokkal lehet megtartani: köteles a kisajátító a kijelölt sugártávolságokon belől eső épületeket az elő-

rebocsátott elvek szerint, a kisajátítási tervbe felvenni, s illetőleg kijelenteni, hogy a nem tűzbiztos fedélfalú épületek tetőit, ha ez az épület kára nélkül eszközölhető, tűzbiztos fedélfalakkal el fogja látni.

Utóbbi esetben az átalakítás a kisajátítót csak egyszer terheli, a fenntartás és idővel szükséglen dő javítások vagy újítások terhe a tulajdonost illetvén.

20. §. Ha a 19-ik §-ban körülírt átalakítás nem lehetséges: az ily épületek és művek a kisajátítási tervzetbe szintén felveendőek.

21. §. A II. fejezetben érintett előmunkálatok alapján, az ezen fejezetben meghatározott elvek szerint minden határra nézve külön, a vállalat tervrajza és a kisajátítási összeírás elkészítendő, a melyek együtt a kisajátítási tervet képezik.

Ezen terv megállapítása, a mennyiben a felek közt egyesség létre nem jött, a 25—30. §§-ban szabályozott eljárás szerint eszközöltetik.

22. §. A tervrajz a kisajátítandó vonal hosszában fekvő egyes birtokrészeket ezeknek helyszinelési vagy helyrajzi számaival teljesen kitüntesse, és annak ott, ahol telekkönyvek léteznek, a telekhivatali térképek illető részével össze kell hangoznia.

E tervrajzon a kisajátításra tervezett vonal külön színnel tüntettség elő, és az egyes alkatrészekben fekvő épületek betűkkel, a szolgalmak pedig kereszt alakzatu jegyekkel jelöltessenek meg. A tervrajz tetszés szerint egyes szeletekre felosztható, de mindannyi szeletnek ugyanazon mérték (scala) szerint kell készítettnie, és e mérték (scala) minden egyes szeleten kiteendő.

23. A kisajátítási összeírásnak a tervrajzzal helyes összhangzásban kell lennie. Rovatai a következők:

1) sorszám;

2) birtokos neve;

3) helyszínelés! vagy helyrajzi száma, és ott, ahol telekkönyvek nem léteznek, telekjegyzőkönyvi lapszáma azon birtokrészletnek, amelyből a kisajátítás történik;

4) a dűlő, a melyben a földterület fekszik, és a művelési ág, a melyhez tartozik;

5) az egész birtokrészletnek térfogata, a melyben ez a telekkönyvbe vagy az adóföldkönyvbe be van jegyezve;

6) a kisajátítandó részletnek hosszúsága és szélessége, úgy összes térfogata ölekben;

7) a kisajátítandó egyéb tárgyak leírása;

8) a kisajátítási ár, és pedig a kisajátítandó földterületre, úgy egyéb tárgyakra nézve külön és összes sommázata;

9) észrevételek.

Az összeírás végén a vállalat részére szerzendő jogok, mint például: az élelmezési, kavicsbordási jog stb., továbbá a szolgálmak, úgy a jelen törvény 13. §-ában említett átjárási utak, zsilipek, hidak stb. jegyzékbe igtatandók, és pedig, ha e jogok vagy szolgálmak valamely épülettel vagy egyéb alkatrészszel jogilag avagy természetszerűleg össze vannak kötve, számszerinti hivatkozással az illető alkatrésze vagy épületre.

24. §. A kisajátítási összeírás egybeállításánál, ott, ahol telekkönyvek léteznek, a telekkönyvi hatóság

közreműködni köteles, és a vállalkozó az egybeállítás megkezdése előtt egy, a kisajátítási vonalba eső birtokrészeket helyszínelési számaikat kimutató kérvény alapján az egyes telekjegyzőkönyvekben az igtató szám feljegyzését (telek, rend. 161. §.) kérheti azon célból, hogy később jogokat szerző más személyek irányában a kisajátítás kellőleg közzététessék.

IV. Fejezet.

A kisajátítási terv megállapítása körüli eljárásról.

25. §. Az elkészült tervrajz és összeírás a közlekedési miniszterhez két példányban benyújtandók, aki azok egyik példányát az illető törvényhatósághoz beküldi, és egyúttal a kisajátítási terv megállapítására tárgyalási határnapot tűz ki.

Ezen tárgyalást bizottság eszközli, a melynek tagjai: egy a közlekedési miniszter által kiküldött hivatalnok mint elnök, és az illető törvényhatóság által kiküldött két tisztviselő; ha pedig a közlekedési miniszter miniszteri hivatalnoknak kiküldetését szükségesnek nem találja: mind a tárgyalási határnap kitűzése, mind a bizottsági elnöknek kinevezése szintén a törvényhatóságot illeti. A bizottságnak hatásköréhez tartozik: határozni mindazon igények és észrevételek fölött, a melyeket a felek a jelen törvény III. fejezete alapján netalán emelni fognak. Ezen bizottság előtt mind a közlekedési miniszter, mind a vállalkozó, mind az egyes érdekelt felek jogi és műszaki egyének által magukat szabadon képviseltethetik.

A kitűzött tárgyalási határnapról, és pedig ezt

megelőzőleg legalább 8 nappal, mind a vállalkozót, mind a községelöljáróságot a törvényhatóság értesíti, mely egyúttal a kisajátítási tervrajzot és összeírást a község elöljáróságának megküldi, és ezt az értesítésben figyelmezteti, hogy a fenebbi okmányokat minden érdekelt fél megtekintse, és a kisajátítási terv ellen netaláni észrevételeit írásban, vagy az e célra nyitott jegyzőkönyvben, avagy a tárgyalási határnapon a bizottság előtt szóval is adja elő, ellenkező esetben jogilag az fog vélelmezteni, hogy a nem nyilatkozó érdekelt a kisajátítási tervet a maga részéről elfogadta; továbbá figyelmezteti, hogy a kisajátítás megállapítása fölött a bizottság, habár senki sem jelennék is meg, érdemileg fog határozni.

Ezen értesítést és figyelmeztetést köteles a község elöljárósága a községbeli birtokosokkal közölni, illetőleg a helybeli szokáshoz képest kihirdetni, és a kihirdetés megtörténtét hivatalosan bizonyítani, mely bizonyítvány az írásokhoz csatolandó.

A hirdetmény a törvényhozás által a hivatalos hírlapban is egyszer közzéteendő.

26. §. Az előbbi szakasz szerint kitűzött határnapon tartozik a község elöljárósága a községnek, valamint az egyeseknek netaláni észrevételeit tartalmazó nyilatkozatokat vagy jegyzőkönyvet és a kihirdetésről szóló bizonyítványt a bizottság elnökének átadni.

Ha a községi jelentésből az tűnnék ki, hogy valamely érdekelt fél távolléte miatt nem nyilatkozhatott, és ez érdembeni megbízottja az eljárás megkezdésekor sem jelentkeznék: részére az eljáró bizottság által azon-

nal, és lehetőleg a tárggyal megismerkedett gondnok neveztessek, aki a kisajátítási terv iránt az eljárás alkalmával távollevő képviseltje érdekében nyilatkozni köteles.

27. §. A kitűzött határnapon mindenekelőtt a községnek, azután sorszám szerint az érdekletteknek észrevételei vétetnek tárgyalás alá.

A barátságos egység előzetesen mindig megkísértendő, és ha létrejő, jegyzőkönyvbe vétetik. Ha nem sikerül, az eljáró bizottság a felek kölcsönös meghallgatása és érveik megfontolása, s a hol szükségesnek látja, nyomban teljesítendő és jegyzőkönyvbe veendő szemle után, érdemleges határozatot hoz, melyben határozottan megállapítja, hogy a kisajátítási tervezet, mely részben hagyatik helyben, s viszont, mely részben s minő változást szenved?

28. §. Ezen határozat szóval rögtön kihirdettetik, és írásba foglalva az iratokhoz csatoltatik. A meg nem elégedő félnek jogában áll a határozat ellen a közlekedési miniszterhez felfolyamodni; köteles azonban a felfolyamodást az eljáró bizottsághoz, a kihirdetéstől számítandó 24 óra alatt Írásban benyújtani vagy előtte kijelenteni.

29. §. Az eljáró bizottság tartozik a felfolyamodást vagy az erről felvett jegyzőkönyvet, minden az eljárásra vonatkozó iratokkal és térképszeletekkel együtt 3 nap alatt a közlekedési miniszterhez felterjeszteni, a ki az eljárást megsemmisítheti, vagy annak pótlását avagy újabb adatok szerzését elrendelheti, s a felmerült kérdések fölött, egyetértőleg az igazságügy miniszterrel, végérvényesen határoz.

Ha felfolyamodás folytán új adatok kívántatnának: ezek 8 nap alatt megszerzendők s felterjesztett dők.

30. §. Ha a kisajátítási tervezetben, akár a felek megállapodása, akár a bizottság intézkedése s felfolyamodás esetében, a közlekedési és igazságügyi miniszter határozata folytán, változások teendők: a bizottság ezek eszközzése iránt minden késedelem nélkül intézkedik.

Az ekkép elkészült tervezetet ezen szavakkal „egy ességé, vagy „végérvényes határozat folytán m egállap i tót t% hitelesíti s az illetékes törvényszékhez azonnal beküldi.

A törvényszék eljárása előtt is azonban, a megállapított kisajátítási terv alapján az abban felvett területeken az építési munkálatok azonnal megkezdhetők, ha ezt a közlekedési miniszter sürgetőleg szükségesnek ítéli, azonban csak a következő feltételek alatt:

a) ezen területeken létező bármi építményeken az építési vállalkozó ez utóbbiak kisajátításának befejezése előtt, semmit se változtathat;

b) ha a kártérítési árra nézve a kisajátító s tulajdonos között egyezés jött létre, s a kisajátítandó ingatlanon telekkönyvileg bekebelezett terhek vagy feljegyzett igények nem léteznének, a kisajátító tartozik az egész kisajátítási árt a tulajdonosnak azonnal lefizetni;

c) ha pedig a kártalanítási árra nézve egyezés nem létezik, vagy a kisajátítandó ingatlan a telekkönyvben feljegyzett igényekkel vagy bekebelezett kö-

vetélésekkel van terhelve, a kisajátító köteles, mielőtt az építési munkálatokat megkezdene, a munka alá veendő terület után az adótelekkönyvben felvett tiszta jövedelemnek harminczszoros összegét tetszés szerint készpénzben, vagy magyarországi közhitelpapírokban, vagy a magyar földhitelintézet értékpapírjaiban, azok értékét a pesti tőzsde árfolyama szerint számítva, azon törvényhatóság letéti pénztárába letenni, melynek területén a kisajátítandó ingatlan fekszik.

V. Fejezet.

A kártalanítást tárgyazó határozatok.

31. §. A kisajátítás valódi és teljes kártalanítás mellett eszközöltetik.

32. §. A kártalanítási összeg mennyiségének megállapításánál nemcsak a valósággal kisajátított ingatlanak értéke veendő számításba, hanem:

a) azon értékvesztés is, melyet az ingatlan megcsonkítás, részekre szakítás, vagy szolgalmakkal terheltetés által szenved;

b) azon költségek, a melyek megkívántainak arra, hogy a birtok, a melyből egy rész k {sajátított, a kisajátítás előtt gyakorolt módon továbbra is használható legyen;

c) azon költségtöbblet, a melyet a megmaradt birtokrésznek a kisajátítás utáni használata, a kisajátítás előtti állapothoz hasonlítva, igényel.

33. §. A kisajátítás alá eső ingatlanon találtató függő termés, ültetvények s egyéb elmozdítható tárgyak a kártalanítási összeg megállapításánál számí-

tásba nem vehetők. Ezekért a birtokost a kisajátító ellen, az 1840. évi IX-ik t. ez. értelmében külön kártérítés illeti.

34. §. A kártalanítási, összeg, a barátságos egyeség esetét kivéve, mindig szakértők véleménye alapján, a bíróság által állapítandó meg.

35. §. A kisajátítandó tárgyak értéke a becsléskor létező árak szerint határozandó meg. E meghatározás alapjául a tiszta jövedelem, a helybeli árak, haszonbérek, és egyéb a közönséges adásvevésnél számba vétetni szokott körülmények szolgálnak; de a tulajdonosnak a kisajátítandó tárgy iránti különös előszerelete, vagy a kisajátítandó tárgyak értékének valamely beállható változásból, vagy épen a munkában levő kisajátítás folytán létrejövendő vállalatból remélhető emelkedése számításba nem vétethetnek, valamint azon javítások sem, melyek a birtokos által a kisajátítási terv megállapítása után tétettek, hanem ha ezek nyilvánvalóig a kisajátítónak is hasznára szolgálnak.

Ha a kisajátítandó területnek állapota a foganatosított építkezési munkálatok által oly változást szenvedett, hogy annak korábbi minősége a becsléskor fennálló állapot szerint meghatározható nem lenne: a minőség a kisajátítás után a tulajdonosnál megmaradt s hason mivelési ág alatt levő részeknek és ezek hiányában a szomszéd területeknek minősége szerint határozatják meg. Mindkét félnek azonban jogában áll a polgári eljárásban meghatározott bizonyítékok által igazolni, hogy a kisajátított terület a fenn megjelöltektől különböző minőségű volt.

36» §. A kártalanítási összeg rendszerint folyó készpénzben állapítandó meg.

37. §. A jelen törvény 17. § a esetében, és ha a felek közt egyesség jő létre, a kárpótlás készpénz helyett más ingatlanban is megállapítható.

Ha ily esetekben mind a kisajátítandó, mind a kárpótlásul adandó ingatlanok értéke a fenebbi 35. §. határozatai szerint állapítatik meg.

Ha ez utóbbi értéke az előbbinek értékénél csekélyebb: a különbözeiét a kisajátító készpénzben tartozik ráfizetni.

Ellenben a kártalanítandó olynemű, természetben nyújtani szándékolt kárpótlást semmi esetben se köteles elfogadni, a melynek folytán ő tartoznék felülfizetni.

38. §. Haszonbérlok és használati élvezettel vagy egyéb szolgalmi joggal bírók igényei a kisajátítási eljárás folyamát nem gátolhatják, és csak a kártalanítási összeg haszonvételére terjedhetnek ki, a mennyiben ezen kártalanítási összeg megállapítása ellen alapos kifogásaik nincsenek.

39. §. A foganatba vett kisajátítás folytán bérletmegszüntetés, bérletengedés vagy a haszonbér! viszonyok módosítása végett utóbb is keresetek nem indíthatók; kivéve:

a) ha az egész bérleti tárgy kisajátítatik;

b) ha a bérleti tárgy egy részének kisajátítása folytán vagy a szerződés feltételei többé nem teljesíthetők, vagy a haszonbérelt tárgy oly változást szenved, hogy előbbi rendeltetésének többé meg nem felelhet.

Az a) pont eseteiben a bérleti szerződés azonnal megszűnik; a b) pont alatti esetekben pedig annak megszüntetését a bérbevevő követelheti.

40. §. Azon időponttól kezdve, a melyben a kártalanítási összeg jogérvényesen megállapított, ennek lefizetéséig vagy letétemén yezéseig 5%-os kamat is fizetendő, hacsak az előbbi tulajdonos a használatot a kisajátító általi tettleges átvételig nem folytatná, mely esetben az 5%-os kamatok a tettleges átvétel napjától folynak.

VI. Fejezet.

A kisajátítási eljárásról.

41. §. Kártalanítási eljárásra, amennyiben a felek közt a kártalanítás iránti egyesség létre nem jött, azon törvényszék illetékes, a mely a kisajátítandó ingatlan-
nak birtokbíróságát képezi.

42. §. A törvényszék mihelyt a kisajátítási terv hozzá beérkezett (1. 30. §.), a kártalanítási eljárás megkezdésére a helyszínére tárgyalási határnapot tűz ki, erre a kisajátítót és az összeírásban foglalt tulajdonosokat, vagy azok törvényes vagy meghatalmazott képviselőit (gyámjait, gondnokait stb.) hirdetményi leg a 25. §-ban előirt módon megidézi, a távollevők vagy ismeretlen tartózkodásnak számára hivatalbóljgondnokot nevez s ezt a hirdetménybe beigtatja. Az idézésben mindig kifejezendő, hogy az érdeklettek elmaradása a kártalanítás fölött hozandó érdemleges határozatot nem gátolja.

43. §. A törvényszék a tárgyalás vezetésére kebeléből egy tagot s e mellé egy tollvivőt küld ki.

Mindazon esetekben, midőn a kártalanítási eljárás több községben eszközendő, a törvényszék a szükséghez képest, több küldöttséget is nevezhet ki, a melyek ugyanazon időben külön-külön községekben végzik az eljárást.

44. §. A bírói küldöttség a hirdetményi határon a helyszínén megjelenvén, mindenekelőtt az összeírás sorrendje szerint, a kisajátító és az érdektett tulajdonos vagy ennek törvényszerű képviselője közt a barátságos egyességet köteles megkísérteni. Ha ez sikerül, a létrejött egyességet az általa megnyitott jegyzőkönyvbe bevezeti, s ezt a felek által aláírattja.

Ezen egyeztetést folytatja mindaddig, a míg a kísérlet minden érdekelt fél irányában meg nem történt.

Mindannyi, a felek közt létrehozott egyesség ugyanazon jegyzőkönyvbe igtatandó.

45. §. Az egyeztetés befejeztével a küldöttség azon feleket, a kiket kiegyeztetni nem sikerült, felszólítja, hogy a kártalanítási összeg meghatározására szakértő becsüsöket nevezzenek.

46. §. Az épületekre, az iparmívekre, a vízi s egyéb építményekre, úgyszintén az ingatlanok külön mivelési ágaira, a mennyiben e célra különös szak-képzettség kívántatik, külön-külön szakértők lesznek megnevezendők.

47. §. A szakértőknek a törvénykezési rendtartásban kijelölt kellékekkel szükséges birniok. Az érdeklettek vagy azok, kik a kisajátítandó területre nézve telekkönyvileg kitüntetett jogokkal vagy igényekkel bírnak, mint szakértők nem alkalmazhatók.

48. §. A kisajátítónak jogában áll a becsű eszköz-lésénél rendesen alkalmazott szakértőit nevezni meg. E szakértők azonban minden becsű eszközölése előtt a törvénykezési rendtartásban meghatározott esküt letenni tartoznak.

49. §. Ugyanazon község hasonérdekű birtoktulajdonosai egy-egy szakértőt együtt választanak. Ha a választás iránt megegyezni nem tudnának: a viszonylagos többség dönt; ha pedig egy vagy több szakértő egyenlő mennyiségű szavazatot nyerne: ezek felett új szavazás tartandó, és ha ez eredményre nem vezetne: az egyenlő szavazattal bíró szakértők közül egyik sors-húzás útján fog megválasztatni.

50. §. Ha valamelyik fél szakértőt választani vonakodnék: helyette a bírói kiküldött fog szakértőt nevezni. Az idézett, de se személyesen, se képviselőik által meg nem jelent érdeklettek azon jogvédelem alá esnek, hogy a távollétök alatt végbement kártalanítási eljárásban megnyugosznak.

51. §. Ha a megnevezett szakértők ellen egyik vagy másik félnek kifogása van: azt ott rögtön tartozik előadni. Ily kifogások fölött a bíró azonnal határoz, illetőleg új szakértő választását eszközli.

52. §. A bíró minden szakértő bizottsághoz elnökül egy harmadik szakértőt nevez. Ezután a becsű bizottságokat megalakultaknak kijelenti s felhívja a feleket, hogy az azoknak adandó utasításra nézve kívánalmaikat szóval terjeszszék elő.

Ezen kívánalmak lényeges pontjai jegyzőkönyvbe igtattatván, a bíró azok felett nyomban határoz; az

utasítást ehhez képest a becslő bizottságok számára megállapítja; a becsű teljesítésére határnapot tűz ki, s erre a szakértőket, a mulasztásnak a törvénykezési eljárásban meghatározott következményeire figyelmeztetve, szóval vagy írásban megidéri s ennek megtörténtét a jegyzőkönyvben feljegyzi.

53. §. A becslésre kitűzött határnapon a bíró a szakértőket az 52-ik §-ban érintett utasításra figyelmeztetve megesketi s meghagyja nekik, hogy c becsűt az összeírás sorrendje szerint teljesítsék.

54. §. A teljesített becsűről a szakértők leletei jegyzőkönyvbe vétetnek, s mind általok, mind a netalán jelen volt felek vagy képviselőik által aláíratnak, s a bírói küldöttség által a jegyzőkönyv bezáratik.

55. §. Nagyobb épületeknél vagy iparműveknél megengedtetik, hogy a szakértők leleteiket írásban nyújtsák be. Az ily szakértői leletek a jegyzőkönyv mellé záratnak, s ez a jegyzőkönyvben megjegyztetik.

56. §. Mihelyt valamely községben a becslési eljárás befejeztetett, a bírói küldöttség a felvett jegyzőkönyvet a rá vonatkozó iratokkal együtt a kiküldő törvényszék elé terjeszti, mely azt legfőlebb 8 nap alatt elintézi.

A törvényszék a kötött egyességek és illetőleg a szakértői becsű alapján a kártalanítás kérdésében érdemleg határoz, vagy ha ez a fenforgó hiányok miatt nem volna lehetséges, az eljárást a szükséghez képest részben vagy egészben megsemmisíti s új eljárást rendel.

E határozatról az érdeklett feleket, s ott, hol ár-
vák vagy gondnokság alattiak is érdekelvők, a gyám-
hatóságot, hitbizományhoz tartozó vagyon kisajátításá-
nál pedig a hitbizományi hatóságot is értesíti.

57. §. Az érdemleges intézkedést tartalmazó ha-
tározatnak magában kell foglalnia:

- a) a kisajátítandó ingatlan pontos körülírását;
- b) a kártalanítás módjának s a kártalanítási ösz-
szeknek pontos meghatározását.

58. §. A törvényszék érdemleges határozata ellen
minden érdeklett fél a kézbesítés napját követő 3 nap
alatt semmiség! panaszt nyújthat be, mely az illető
bírótság által további 3 nap alatt a kír. semmitőszék-
hez felterjesztendő.

59. §. Semmiségi panaszt csak a jelen fejezetben
meghatározott eljárási formák megsértése miatt és
azon esetben lehet emelni, ha az érdemleges határozat
hozatalánál a törvénykezési rendtartás szabályai mel-
lőztettek.

60. §. Ha valamely községben kisajátíttatni kért min-
den tárgy kártalanítására nézve jogérvényes határozat
keletkezett: a törvényszék az Összeírás azon rovatában,
mely a kártalanítási összeg mennyiségének kitétele
végezt nyitattott, a megállapított összegeket bíróilag
beigatja, s ott, hol e kártalanítás természetben eszkö-
zöltetik, ennek módját az észrevételek rovatában ki-
merítően kitünteti, s az ilyképen kiegészített táblá-
zatot hivatalos alakban a kisajátító részére kiszolgáltatja.

61. §. A kártalanítási végzés jogérvényre emel-
kedése után a kisajátító, a megállapított kisajátítási

tervben felvett birtokterületeket, a mennyiben a 30. §. határozmányai folytán még nem volna azok birtokában, azonnal tettleg birtokba veheti; s ha bárki által háborgattatnék, folyamodására az illető közigazgatási hatóság a hatalomkart azonnal elrendelni tartozik.

62. §. Ezekután a gőzmozdonyu vasutak- és hajókázható csatornákra nézve azon teendők következnek, a melyeket az 1868. 1. t.-czikk ezen vállalatok összpontosított telekkön yvezése körül határoz, azonban azon módosítással, hogy a hivatkozott t.-cz. 9. és 10. §§-a értelmében a hitelesítési határnap iránt kibocsátandó hirdetménybe egyidejűleg az azon t.-cz. 17. §-ában előirt igénybejelentési felhívás is felvehető, a közzététel és telekkönyvi érdeklettek értesítése iránti intézkedések érintetlenül hagyatván.

A kártalanítási összeg mikénti kifizetése a hivatkozott t.-cz. 19. és következő §§-ai szabályai szerint teljesítendő, a mennyiben a vállalkozó a telekkönyvi érdeklettek beleegyezésével a kifizetést előbb nem eszközölte.

VII. Fejezet.

A kisajátított birtok előbbi tulajdonosait illető különféle jogokról és köteleességekről.

63. §. Egyéb kisajátításoknál az 1868. I. t.-cz. szabályai az Összeírás, térkép és egyedi kimutatás elkészítésére és hitelesítésére, az igénybejelentésre, a kártalanítási összeg lefizetésének kimutatására, és ott, a hol telekkönyvek léteznek, a telekkönyvi bejegyzésre nézve szintén alkalmazandók, azon módosítással,

hogy a hitelesítést csak a hivatkozott t.-cz. 8. §. d) és e) pontjai alatt megnevezett telekkönyvhatósági, illetőleg birtokbírószági küldöttek és egy a törvényszéki elnök által kinevezendő mérnök teljesítik.

A mennyiben a kisajátított tárgyak a telekkönyvvezés tárgyát képezik, így p. magánló vasutak, bányavasutak stb., azok egy vagy több alkatrészre oszthatók, külön helyszinelési számokkal ellátandók és a vállalkozó nevére a községi telekkönyvben felveendőek. Ottan, a hol telekkönyvek még nem léteznek, az eljáró birtokbírószág a kisajátítási terv közzlése mellett az illető telekkönyvi igazgatóságot ezen felvétel céljából értesíti.

64. §. Ha a vállalat, melynek létesítése véget a kisajátítás történt, az építésre engedett határidő alatt fogamatba nem vétetik: jogosítva van az előbbi tulajdonos a kártalanítási összeg visszafizetése mellett, kisajátított ingatlanát visszakövetelni, és egyszersmind a birtokon netalán okozott rosszabbodásért kártérítést igénybe venni.

65. §. Ha a vállalat létesítése közben kitűnik, hogy a kisajátított tér a vállalat céljára nem elegendő: a még szükségelt területre nézve pótkisajátításnak van helye, a mely mindenben az első kisajátításnak szabályai szerint történik.

66. §. Ha a vállalat befejezése után a kisajátított területekből oly egyes részletek maradnak fenn, melyeket a kisajátító áruba bocsát: ezekre nézve az előbbi tulajdonosokat visszavásárlási jog illeti.

A kisajátító tartozik tehát őket ebbeli joguk gya-

korlására felhívni; a volt tulajdonosok viszont tartoznak a felszólítás napjától számítandó 30 nap alatt határozottan nyilatkozni, minthogy különben az vélelmezettek, hogy visszavásárlási jogukról lemondottak.

67. §. A 65-ik §-ban érintett területek tulajdona a visszavásárlásra nem jogosult más személyekre telekkönyvileg csak akkor kebelezhetik át, ha egyúttal bemutatott, hogy a visszavásárlásra jogosult ebbeli jogával a törvényes határidő alatt élni nem kívánt.

68. §. Ha a visszavásárlás a kisajátított egész tárgyra kiterjed: az egész kártalanítási ár azonnal visszafizetendő; ha azonban annak csak részére terjed ki: a kártalanítási árnak azon hányada fizetendő visza, mely a visszavásárlott területre esik.

Mindkét esetben a tárgy időközbeni rosszabbodásáért kártérítés, illetőleg árlevonás követelhető; de a kisajátító a javulásért vagy értékelkedésért áremelést nem kívánhat.

Ha a kisajátítónak a visszabocsátott téren olyan ültetvényei vagy más tárgyai lennének, a melyek onnan az ingatlan romlása nélkül elvihetők, jogosítva van ezeket 90 nap alatt elhordatni.

69. §. A jelen fejezetben érintett jogviszonyokból felmerülő bármely kérdés bírói elintézése a törvénykezelési rendtartásban szabályozott jegyzőkönyvi eljárás szerint és az illetékes birtokbíróság által eszközendő.

70. §. Ha a kisajátítandó vagy kisajátított tárgyak tulajdonosainak személyeiben időközben változások történének, a jogelődök nyilatkozatai a jogutódokra nézve is kötelezők maradnak.

VIII. Fejezet.

A közterhekről és a költségekről.

71. §. Azon naptól kezdve, melyen a kisajátító a kártalanítási árt lefizette vagy bírói kézre letette: a kisajátított tárgy után járó közterheket viseli, s azokat, mennyiben az előbbi birtokos által már előlegeztelek, ennek megtéríteni tartozik.

72. §. Ha a kisajátított birtokra eső közterhek tekintetéből elintézetést igénylő kérdések merültek fel: ezek a kisajátítási összeírás és térkép hitelesítését eszközöző küldöttség által (lásd az 1868. I. t.-cz. 8. §-át) végleg fognak elintéztetni, és az általa hozott határozatok közigazgatásilag végrehajthatni.

73. §. Ha a kisajátítás olyan vállalat céljából eszközendő, a mely azonnal vagy idő jártával az állam tulajdonává lesz: a kisajátításra szorosan vonatkozó minden beadvány, jegyzőkönyv, nyilatkozat, határozat és felfolyamodás díj-, bélyeg-és illetékmentes; valamint az érintett nemű vállalatoknál a letéteményezett kártalanítási összegekért is letéti díj nem jár. A mentesség mindazonáltal adásvevési illetékekre és nyugtákra ki nem terjed.

74. §. A kisajátítási eljárás folyamában felmerült költségeket, melyeket a bíróság fog megállapítani, a kisajátító tartozik viselni és esetleg előlegezni.

IX. Fejezet.

Az ideiglenes kisajátításról és szolgalmakról.

75. §. Midőn az 1. §-ban előszámlált vállalatoknál általában, különösen pedig közutak és egyéb

középitmények létrehozása és fentartása végett víz-szabályozási, víz-á^vezetési és alagsövezési, mocsár-lecsapolási és egyéb hasonló munkálatoknál a kellő anyagok megszerzése és lerakása, valamint az e végre megkivántató utak előál l itása céljából, továbbá árvizek megakadályozására és hajók vontatásának eszköz-lésére, úgy általában valamely közszükség fedezése végett valamely tér nem örök tulajdonul, hanem csak, habár határozatlan időtartamra, ideiglenes használatul szükségeltetik: a szükségelt térnek ideiglenes átengedése, illetőleg szolgálommal való terhel tetőse elrendelendő.

76. §. A mennyiben a vállalat, melynek céljára ily ideiglenes kisajátítás kívántatik, még engedélyezve nincs: minden egyes esetben az illető közigazgatási (megyei, városi, kerületi, vidéki vagy széki) hatóság-nál engedélyért kell folyamodni. A folyamodáshoz a tervrajz és a kisajátítás szükségét vagy célszerűségét bebizonyító adatok és bizonylatok melléklendők. Vízi munkálatoknál szakértők leletei által kimutatandó az is, hogy a létrehozandó mű által se áradás, se elposványosítás nem okoztatik, se mások jogai sérelmet nem szenvednek.

77. §. A folyamodvány az illető tulajdonosokkal vagy törvényes képviselőikkel avagy gondnokaikkal, valamint az illető község előljároságával is eleve közöltetvén, küldöttség által a hely színén tárgyalás tartandó. A küldöttség azon esetben, ha egyesség nem sikerül, mindkét fél észrevételeit és adatait, véleményes jelentésének kíséretében az illető hatóságoknak

bemutatván, ennek folytán a kérelem fölött határozat hozatik.

78. §. E határozat ellen minden érdektelt fél jogosítva van a közlekedési miniszterhez felfolyamodással élni, ki, ha új vizsgálatnak és általa szabatosan megjelölendő újabb adatok beszerzésének szükségét nem találja, a kért engedélyt egyetértőleg az igazságügy-miniszterrel végleg megadja vagy megtagadja.

79. §. Se az állam, se egyesek bárkinek is bármely tulajdonát kártalanítás nélkül igénybe nem vehetvén: az ideiglenes kisajátítás is mindig csak teljes kártalanítás mellett eszközölhető.

Ez ideiglenes kisajátítás kérhető a folyók medreiben találtató anyagokra nézve is, a mennyiben azok törvényszerűleg a parti birtokosok tulajdonaiul tekintendők; a hajókázható folyamok zátonyaira azonban ki nem terjed.

80. §. Az ideiglenesen kisajátított tárgyért a kisajátítási egy esség vagy határozat jogérvényétől számítandó időponttól kezdve, előleges félévi részletekben haszonbér fizetendő.

81. §. A birtokba vétel előtt minden ideiglenesen kisajátított tárgy értéke szakértők által megállapítandó. Hasonló értékmegállapítás történik akkor is, mikor a kisajátítás szüksége megszűnván, a kisajátított tárgy a tulajdonos bírásába visszabocsáttatik. A két becsú összehasonlítása után mutatkozó értékkevesbedés a kisajátító által különbeni közigazgatási végrehajtás terhe alatt azonnal megtérítendő. Az értékelkedésért azonban a kisajátító semmit se követelhet.

82. §. Ha az ideiglenes kisajátítás nem az állam vagy valamely hatóság, hanem valamely vállalat vagy egyesnek részére eszközöltetik: az illető tulajdonos jogosítva van követelni, hogy részére a netaláni értékkevesbedésért idővel járó kártalanításra nézve kellő biztosíték nyujtassék.

83. §. Valamint az évi járulékoknak, úgy az értéknek megállapítására nézve azon elvek és azon alaki szabályok szerint kell eljárni, melyek a jelen törvény V. és VI. fejezeteiben meghatározottak.

84. §. Mivelés alatti kőbányák és kőfejtés! telepek ideiglenesen ki nem sajátíthatók.

85. §. Az ideiglenesen kisajátított ingatlan tárgy értékkevesbedéseért járó összeg mindazon esetekben, midőn az ilykép kisajátított ingatlanon telekkönyvileg bekeblezett terhek vagy feljegyzett igények léteznek: a telekkönyvi törvényszéknél leteendő, mely erre nézve ugyanazon szabályok szerint jár el, a melyek a kártalanítási összegre nézve e tekintetben fennállanak.

86. §. Azon körülmény, hogy az országot vagy más vállalat, melynek céljára az ideiglenes kisajátítás szükségeltetik, más törvényhatóság területén létezik, mint a kisajátítandó tér: az ideiglenes kisajátítást nem akadályozhatja.

87. §. Midőn valamely vállalat létesítése csak úgy eszközölhető, hogy az más, már előbb engedélyezett és kisajátítás által is fogamatba vett vállalat területét átszelje: az utóbb említett vállalat tulajdonosai kisajátított területökön e szolgalmat eltérni kötelesek.

Van-e ily esetben a szolgalom-tűrésért kárpót-

lásnak helye és mennyi? végérvényesen a közlekedési és igazságügyi miniszter állapítja meg.

88. §. Mennyiben van e törvénytől eltérésnek helye az esetben, ha Buda-Pect területén történik kisajátítás olyan vállalatok czéljából, a melyekről a jelen törvény rendelkezik: külön törvény fogja megállapítani.

89. §. A bányászati célokra szükséges kisajátításokról a bányatörvény intézkedik.

90. §. Ezen törvény 1869. évi január 1-jén életbe lép, végrehajtásával a közlekedési, bel- és igazságügyi miniszterek bízatnak meg.

XLVI. Törvényczikk.

A függő adósságok ellenőrzéséről.

(Szentesítést nyert 1868. évi december hó 6-án. Kihirdetett: az országgyűlés mindkét házában 1868. évi december hó 7-én.)

1. §. Az 1867. évi XV. t.-czikkben kimondott közös jótállás folytán a függő adósság kezelése mind a magyar korona országai, mind a birodalmi tanácsban képviselt országok részéről a közös pénzügyminiszterre bizatik, a ki azt minisztériumának egyik osztálya által külön kezelteti.

2. §. E kezelés ellenőrzésére mind a magyar korona országai, mind a birodalmi tanácsban képviselt országok külön-külön hat tagból és három póttagból álló ellenőrző bizottságot választanak.

3. §. E bizottságnak tagjai az illető törvény hozások megbízatásának egész idejére választatnak, s működésüket az országgyűlés és birodalmi tanács fel-

osztatása esetében is mindaddig folytatják, míg az újólág egybegyült törvényhozó testületek új választásokat tehetnek.

4. §. Mindegyik ellenőrző bizottságba két tag és egy póttag a főrendek, illetőleg az urak házából, s négy tag és két póttag a képviselő, illetőleg az alsóházból választatok.

5. §. Az időközben kilépő tagok póttagok behívása által pótlándók.

6. §. Mindegyik bizottság saját kebeléből választja elnökét s a működésre nézve létrejött közös megállapodást, úgy az ellenörködés eredményét saját jegyzőkönyvébe igtatja.

7. §. Mindegyik bizottság ellenzárlatot gyakorol az államjegyek főtartalékára nézve.

8. §. Az ellenőrző bizottságok tagjai rendszeresített fizetés nélkül teljesítik kötelességöket.

A közös minisztérium székhelyén kívül lakó tagok azonban utazási s napdíjat húznak, melyet az illető törvényhozás határoz meg.

9. §. Határozat hozására mindenik bizottságban legalább 3 tag jelenléte szükséges.

10. §. Az ellenőrző bizottságok tagjai eljárásukért csak saját országgyűlésüknek felelősek.

11. §. A szükséges munkaerők az illető pénztári és számviteli hivatalok személyzetéből adatnak a bizottságok rendelkezésére a közös pénzügyminiszter által.

12. §. Az ellenőrző bizottságok feladata:

a) helyes ellenörzési szabályok alkalmazásával örködni a felett, hogy a forgalomba bocsátott pénz-

jegyek, tehát állam- és váltójegyek összege meg ne haladja a törvényhozások által megállapított maximumot;

b) ellenőrizni az államjegyek és váltójegyek készletét, a jegyek készítését s az elhasznált jegyek megsemmisítését;

c) felügyelni, hogy az 1867. XV. t.-cz. 5-ik §-ában a sóbányai utalványok és államjegyek között megállapított viszony a törvény értelme szerint akképen tartassák fenn, hogy a sóbányautalványok időnkinti kevesbedése folytán az államjegyekből és váltópénzjegyekből álló és összesen 312 milliót tevő függő adósságnak növekedése állandóvá ne váljék;

d) a függő adósságról havonkénti kimutatásokat közrebocsátani.

13. §. A közös pénzügyminiszter s alárendelt közegei tartoznak törvényes hatáskörükbe tartozó minden miveletről az ellenőrző bizottságoknak felvilágosítást adni, könyveiket és számadásaikat megtekintés végett nyitva tartani.

14. §. Mindenik ellenőrző bizottság évenként külön jelentést tesz eljárásáról az illető törvényhozásnak.

15. §. Ha e jelentésben olyan előterjesztés foglaltatnék, mely közös törvényhozási intézkedést igényel: az illető törvényhozás felszólítja kormányát, hogy az 1867. XV. t.-czikk 5-ik §-a alapján a másik törvényhozás felelős minisztériumával is érintkezésbe téve magát, azon tárgyban terjeszsen elő törvényjavaslatot.

16. §. Ha az ellenőrző bizottságok bármelyike a

közös pénzügyminiszter ellen a függő adósságok kezelésére nézve oly vádat emelne, mely a kereset alá vételt vonhatná maga után, s az illető törvényhozások a vád alá helyezést kimondának: erről a delegátiók értesítettnek. A delegátiók ez esetben minden oly tárgyalás mellőzésével, mely a függő adósságoknak hatáskörükbe nem tartozó kérdésére vonatkoznék, azonnal a bíróság megalakításához látnak.

17. §. Az államjegyek és váltójegyek készítése, az ezekre való felügyelet, az elhasznált jegyek megsemmisítése, a forgalmon kívül helyezett jegyek beváltása, s az ezen miveletek körüli eljárás által igényelt költségeket és díjazásokat a magyar korona országai 30%, a biredalmi tanácsban képviselt országok fjedig 70% arányban viselik.

18. §. A folyó 1868. évre ezen költségek fejében a magyar pénzügyminiszter 200,000 forintot fog a közös pénzügyminiszternek számadás terhe alatt átszolgáltatni.

19. §. A függő adósság kezelési költségei jövőre, az ellenőrző bizottságok előirányzata alapján, az illető törvényhozások költségvetéseibe vétetnek föl; s e költségek hovafordításáról az ellenőrző bizottságok elé adatik a számadás, melyet azok illető törvényhozásaik elé terjesztenek.

20. §. Az állarajjegyek és váltójegyek alakjának koronkint változtatása alkalmával, a forgalmon kívül tett jegyek rendszerint mind nem váltatván be, az államra ez utón háramló nyereség jövőre a pénzjegyek készitési és kiállitási költségének fedezésére szolgáló

pénzalapot fogja képezni. Mihelyt ilyen alap lesz s mindaddig, míg abban az államjegyek kezelési költségére elegendő Összeg található: a függő adósságok kezelési költségei abból fedeztetnek.

21. §. Az előbbi szakaszban érintett kezelési alap szintén az ellenőrző bizottságok ellenőrködése alá helyeztetik s arról évenként az ellenőrző bizottságok útján a két törvényhozás (birodalmi tanács és országgyűlés) elé terjesztetik a számadás.

22. §. Ha a függő adósságok közös kezelése a két törvényhozás intézkedése folytán bármikor és bármiként megszűnnék: a 20. §*ban érintett kezelési alap a magyar korona országai és a birodalmi tanácsban képviselt országok közt a 17-ik §-ban említett arány szerint osztatik meg.

1865/z Törvények.

(Kivonatban)

IV.

Az ország főrendei és képviselői ő Felsége iránti őszinte ragaszkodástól indítatva, ő Felségének tiszteletdíjját ajánlanak.

V.

A felséges királynénak tiszteletdíjját ajánlanak.

VI.

Az ország főrendei és képviselői az ő Felsége által jelöltek közül korona öröknek br. Vay Miklóst és gróf Károlyi Györgyöt választják.

VII.

Az 1848: III. azon intézkedése, mely a király távollétében a végrehajtó hatalmat a nádorra mint királyi helytartóra ruházta, érvényen kívül helyeztetik; a nádor választás elhalasztatik.

VIII.

A ministerium alakításáról: A miniszerelnök előterjesztésére a ministereket ő Felsége nevezi ki.

XI.

A nemzetőrségről szóló törvény felfüggesztetik.

XIII.

A vasúti és csatorna kölcsönrül:

A ministerium felhatalmaztatik, hogy csatornák és vasutak építésére valóságos értékben 60 millió ezüst forint kölcsönt létesítsen, 50 évre 4.650,000 ezüst forint évi ára dék kötelezése mellett, mely által a kölcsön törlesztve lesz.

E kölcsönt biztosítják a vasutak és csatornák, melyekre évenként bekebleztetik, a járadék pontos teljesítéséért az állam összes jövedelmeivel kezeskedik; bélyegilleték adómentes, csak a törvény által kijeleitkre fordítható, a pénzügyminister a folyósítottakról az országgyűlésnek évenként jelentést tesz.

XVI.

A vám- és kereskedelmi szövetségrül.

Vám- és kereskedelmi szövetség köttetik Magyarország és ő Felsége többi királyságai és országai között:

1. Mindkét fél területe a szövetség idejére egy vám- és kereskedelmi területet képez, a szövetség ideje alatt közbenső vámokat nem állíthat fel és a szövetséges társ tárgyalatul vámot nem vehet, csakis annyiban terhelheti, amennyiben azok hazájokban terhelhetők. Kizárva maradnak az eddigi vámkülzetek.

2. Az idegen államokkal kötött szerződések érvényben maradnak.

3. Jövedőre az ily szerződések mindkét állam jóváhagyásának fenntartása mellett a kül ügy minister által köttetnek, a két fél szakministereivel történt megállapodások alapján.

4. A fennálló tarifák vámtörvények, vámrendszabályok ezentúl is j életben maradnak; új vámkülzetek, változtatások csak közös megegyezéssel alkothatók.

5. A vámokat saját területén mindkét kormány maga szedi, az összhangzatos eljárás érdekében felügyelők alkalmaztatnak, kik a másik fél ügyvitelébe betekintethetnek és errül saját ministereiknek jelentést tehetnek.

6. Mindkét fél kereskedelmi hajói egy lobogót használnak, a czimerben azomban ezentúl Magyarország czimere és színei is alkalmazandók.

7. Tengeri, hajózási és egészségi ügyre egyenlő szabályok fognak alkalmaztatni.

A kereskedelmi hajók a közös külügyminister és konszulusok alá tartoznak; a tengerészeti és kereskedelmi közigazgatás a területi kereskedelmi ministerial függ; a két fél hajói egyenlő bánásmódban részesülnek,

a hajózási illetékek a felek által a régi mód szerint fog szedetni, mindkét fél tengeri joga egyenlő lesz.

Az austriai Lloyd a külügyminister alatt álland, ki a két kereskedelmi ministerrel egyetértőleg fog eljárni, mindkét fél segítjezi.

Mindazon ügyek, melyek oly folyók hajókázására vonatkoznak, amelyekre a bécsi congressus-okmány s az 1857-iki dunai szerződés határozmányai Alkalmaztatnak, a 3-ik cikk kikötései szerint a külügyminister által kezeltetnek.

A két fél területet érintik, egyetértő eljárás követendő.

8. A létező vasutak egyenlő elvek szerint kezelendők, az építendő vasutak egyenlő építési és kezelési szabályok szerint fognak alkalmaztatni, az 1851. nov. 16-iki üzletrend és 1863. junius 30-iki üzletszabályzat meghagyatik, míg azt a két fél kölcsönös egyetértéssel meg nem változtatja.

9. A consulatusokat a külügyminister a két fél kereskedelmi ministereivel egyetértőleg kezeli, a consulok kereskedelmi jelentései a két fél ministereivel kezeltetnek. Mindkét fél ministerei a consulokkal levelezhetnek és ezek kötelesek felvilágosításokat adni.

10. Mindkét terület statisztikája megalkotandó.

11. A só-, dohányjövedék, a pálinka-, sör-, czukoradó a szerződés tartama alatt egyenlő törvények és szabályok szerint fognak kezeltetni.

E végbül a törvényjavaslatok mindkét törvényhozás elé fognak terjesztetni. A rendszabályoknál! kezelési egyenlőség megóvása végett egyik fél a másik ügyvitelébe időnkint betekinhet.

12. Az austriai érték, míg törvényesen meg nem változtatatok, közös érték marad. Az aranyérték behozatalára azonban egyforma előterjesztések fognak tétetni. Mindkét fél 10 krajczáros és azonaluli váltópénzt verethet, finomsága, súlya, mennyisége iránt a két fél ministerei között egyetértés eszközendő.

13. Egyforma súly- és mértékrendszer behozandó, új rendelkezésig a régi fennmarad; az arany és ezüst finomsági tartalmára egyenlő szabályok fognak alkalmaztatni.

14. Az iparosok, kereskedők a benszülöttekkel egyforma bánásmódban részesülnek.

15. Mindenik fél engedményes házalói szabadon házalhatnak.

16. A találmányi szabadalmak mindkét fél területén érvényesek, jövőre egyenlő szabályok alkalmaztasanak, a szabadalmi kérvények ott adandók be, hol a feltaláló lakik; külföldiek az egyik vagy másik fél miniszteréhez folyamodhatnak.

17. Az árubélyeg- és mustraoltalomra a fennálló rendszabályok életben maradnak.

18. A posta- és távirida-ügy külön, de egyforma elvek szerint fog rendeztetni és kezeltetni, a jelenlegi szabályok csak a két törvény hozás, illetőleg a két kormány közös egyetértésével változtathatók meg.

19. Az írói és művészi tulajdon oltalmáruul a két törvény hozás fog intézkedni.

20. Hitel- és biztosító-intézeteket midkét kormány saját területére engedményez, a másik fél területén csak a másik fél kormányának engedélyével működhet.

21. A második cikkben érintett nemzetközi kereskedelmi szerződések, vámok, a közvetett adók és az ezen vám és kereskedelmi szövetségben foglalt egyéb tárgyak egyforma alapjainak előkészítése és közvetítése végett vám és kereskedelmi értekezlet fog egybegyülni, melyet a két részről való kereskedelmi és pénzügyministerek, s amennyiben a tanácskozás tárgya a külfölddeli viszonyt érinti, a közös külügyminister, illetőleg mindezek helyettesei képeznek, s amelyhez, a hányszor a tárgy megkívánja, mindkét államterületbeli szakférfiak, s különösen kereskedelmi kamarai tagok hivatnak meg.

Mindkét fél ministeriumai fel vannak jogosítva, valahányszor szükségesnek tartják, a vám és kereskedelmi értekezlet egybehívását igénybe venni.

22. E vám és kereskedelmi szövetség a kihirdetés napján s 10 évi időre lép érvénybe, s ha fel nem mondatik, további 10 évre és így 10 évről 10 évre folyton fennállónak ismertetik el. A felmondás mindenkor csak a 9-ik év végén történhetik meg, s ez esetben a szerződés megújítása iránti egyezkedés hasonló utón haladék nélkül megkezdendő.

Mindazonáltal a szerződési idő 5 első évének elteltével mindenik félnek szabadságában állami e határozmányok megváltoztatására alkudozást indítványozni, mely alkudozást a másik fél vissza, nem utasíthatja. Ha ez utón az egyesség 6 hónap alatt el nem érhető, mindkét fél szabadságában áll egyévi felmondással élni. Ez esetben a szerződés megújítása iránti egyezkedés haladék nélkül megkezdendő.

Ha e szerződés egyes határozmányai azonnal nem

lennének végrehajthatók, a két részről való felelős ministeriumok a szükséges átmeneti intézkedéseket közös egyetértéssel fogják megállapítani.

1868.

I.

A vasutak és csatornák külön telekkönyv vezetéséről:
1—2. A vasutak és csatornák részére Pesten telekkönyv nyittatik. A pestvárosi telekkönyv vezetése alatt állanak.

3. Ha a vállalat igazgatóságának székhelye Pesten kívül volna, köteles egy pesti jogügyi képviselőt választani és azt a pesti törvényszéknek bejelenteni.

4. A vasút- és csatorna-tulajdonosoknak telekkönyvvezett vagyona és tartozékai egy telekkönyvi testnek tekintendők.

5. Az összeírás kellékei: minden határra külön összeírás, a különböző alkatrészekre külön szám, az egyes alkatrészek ölek, lábak, hüvelyek szerint kimutatandók. Minden összeírás végére a jogok és szolgáltatások iktatandók.

6. A térképnek egyezni kell az összeírással.

7. Összeíráson és térképen kívül egy egyedi kimutatás készítendő az egyes birtokosoktól kisajátított területről, a nekik fizetett összegekről.

8. A kisajátítási összeírás és térképek bizottság által hitelesíttetnek, és pedig az egész vonal a közlekedési ministerium küldöttje, a telekkönyv hivatalnoka, a ministerium mérnöke által. Az egyes határok a ha-

tósági törvényszéknek elnöke által kiküldött bíró és egy telekkönyvi hivatalnok által.

9. A hitelesítés napját és sorrendjét a minister! kiküldött állapítja meg, az elnököket erről értesíti, értesítettik erről a község és a határnapok hirlapilag közzé tételnek.

10. A hitelesítést 30 nappal megelőzőleg az összeírás, térképek és kimutatás az illető telekkönyvnél letételnek, azokat minden érdekelt fél megtekintheti, az elnök 15 nappal megelőzőleg köteles erről az érdekelteket értesíteni.

11. A küldöttség feladata az eljárás, térképek, kimutatások valódiságáról meggyőződés, kihallgatja az eljárókat és érdekelteket, a felek közti vitás kérdésekben a szerződés vagy ítélet alapján ítélt, ha a szerződés nem világos, a feleket a per útjára utasítja.

12. Ha a bizottság a hitelesítendőket helyesnek találja hitelesíti, ha hibásak és rögtön ki nem igazítható, visszaadja a vállalatnak és új határidőt tűz ki.

13. Ezek után felülvizsgálják az egyedi kimutatókat, utánmérésnek csak akkor van helye, ha azt az illető földbirtokos követeli, utánszámítást az összegre csakis az illető birtokos felszólítására tehet, ha minden rendben van, hitelesít.

14. A hitelesítés bevégeztetvén, az összeírás és térkép a pesti telekkönyvnek, az egyedi kimutató és a térkép másolata az illetékes törvényszéknek adtnak át.

15. A törvényszék az egyedi kimutatókat számított 8 nap alatt köteles az okirat hiteles másolatát

átteni az adóhivatalokhoz, hogy a kisajátított terület adóját lejegyeztesse.

16. Ugyanakkor az egyedi kimutatást és a térképeket a telekkönyvekhez elküldi, hogy ezek a kisajátítottakat a régi telekkönyvi részről lejegyezzék.

17. A törvényszék a közönséget hirdetményileg felhívja, hogy az igénylők záros határidő alatt, mely 1 hónapnál rövidebb nem lehet, igényeiket igazolják, különben a kártalanítási összeg az egyedi kimutatásban megjelölteknek adatik ki.

18. A törvényszék azokat, kiknek igényeibe vannak jegyezve, különlegesen is értesíti.

19. Amely területre igény nem adatott be, arról a törvényszék a vállalat képviselőjét értesíti és tudatja, hogy 8 nap alatt az egyedi kimutatásban kimutatottaknak fizethet és 15 nap alatt a nyugtát mutassa be.

20. A kisajátított területről a fizetés igazolása után a bekeblzés törültetik.

21. A tehertörles nem fellebbezhető.

22. A határidő alatt benyújtottakra a törvényszék határidőt tűz ki, melyen a következők tárgyaltnak: 1. Jogérvényes-e az egyesség vagy bírói határozat? 2. A kiszámítás helyes-e? 3. Ki jogosult az összegre? 4. Mennyire olvadt le azon összeg, mely a fennmaradt területet terheli?

23. A tárgyalás jegyzőkönyvi és legfeljebb 8 nap alatt befejezendő.

24. A tárgyalás befejezte után a bíróság legfeljebb 8 nap alatt befejeztetik és meghatározza, kinek adasson ki az összeg, vagy letétbe helyeztessék-e?

25. Ez ellen minden perorvoslatok alkalmazhatók, a felsőbb bíróságoknál soron kívül tárgyalandók.

26. A törvényszék, ha a kisajátítási összeg bírói kézbe nem tétetett le, a központi telek könyv teherlapján az igénylőket feljegyezteti; ha a kisajátítási ár mennyisége volna a felek közti vita tárgya, egyelőre azon magasabb összeg veendő fel, amelyet a felek követeltek.

27. Mihelyt a törvényszék Ítélete jogerőre emelkedett, a törvényszék a vállalat képviselőjét 15 nap alatti fizetésre felszólítja, ez megtörténvén, a törvényszék a kifizetett összegnek a teherlapról letörlését elrendeli.

28. A központi telekkönyv úgy szerkesztetik és kezeltek, mint a közönséges telekkönyvek.

29. A központi telekkönyv áll egy fő, egy tulajdonlapból, egy teherlapból és annyi birtoklapból, a mennyi határon átvonul.

30. A főlapon vannak a cég, a székhely, a végpontok, a határok, a cég változásai, a tulajdon lap mutatja az ingatlan átruházását és korlátait, a birtoklap mutatja az egyes alkatrészek változásait.

31. A céget minden birtoklapra kell igtatni.

32. A birtoklap minden határra külön készül. Rovatai: 1. szám. 2. az alkatrészek leírása, 3. térfogat, 4. hivatkozási jegyzetek, a 2-ik rovatba jönnek még az épületek, hidak, zsilipek, a vállalat jogai és szolgálmai. A negyedik tartalmazza a változásokat.

41. A teherlap magában foglalja azon terheket, melyek az összes vállalatot terhelik.

44. A vállalat tulajdonáruli összeírásokat és térképet a telekkönyv őrzi.

45. Minden a vállalat elleni beadvány a pest városi törvényszékhez beadandó.

46. A vállalat és egyesek közötti peres ügyek a polgári törvényszékek által intéztetnek.

47. A birtoklaponi változás a térképen is előmutatandó.

48. Mindazon vasúti és csatorna-vállalatok, melyek be nem fejeztettek, a jelen törvény hatálya alá esnek. Azok pedig, a melyek már befejezték, kötelesek egy év alatt a központi telekkönyvezést kérni.

49. Az eljárás bélyegmentes, mi azomban a nyugtáakra nem terjed ki.

51. A nem telekkönyvezett birtokrészekre, az illetékes törvényszékek mint dologi bíróságok járnak el.

II.

A czukor és szeszes italok adóvisszatérítéséről:

Addig is míg törvény alkottatnék, a vámvonalon kivitt nyersczukor mázsájától 4 frt 55 kr, a finomítottul 5 frt 59 kr térítetik vissza, a szeszes italoknál 5 krajezár minden szeszmérő foktul.

III.

A törvények kihirdetéséről: Minden törvény ő Felsége által szentesítettván és az országgyűlésen kihirdetettván, a törvénytárban a ministerium által köztudomásra hozatik. Ha hatályba léptéről különös rendelkezés nem tétetik, hatályba lép a törvénytárban megjelenése után 15 napra; eredetije az országos levéltárba té-

tetik, hiteles másolatai a törvényhatóságoknak megküldetnek, a törvénytár a törvényhatóságoknak szétküldetik. A ministerium minden törvényt a divó nyelvekre lefordíttatja és a törvényhatóságoknak megküldi.

IV.

A közadókrul: A divó adók 1868. június 30-ig érvényben maradnak és az eddigi módjára hajttnak be.

V.

A gödöllői uradalomról: Az ország által megvett gödöllői uradalom az elidegeníthetlen magyar királyi koronái javak állományába felvétetik.

VI.

A kereskedelmi és iparkamarák: A kereskedelmi és iparkamarák a földmivelési, kereskedelmi minister alatt állanak, a törvényhatóságokkal, testületekkel, magánosokkal közvetlenül leveleznek.

A kamarák a kereskedelem és iparra folytonosan figyelnek, e tárgyakruli javaslatokat a minister elé terjesztik, a ministert és törvényhatóságokat ez ügyekben felvilágosítják, körükben adatokat gyűjtenek, a ministernek az ipar- és kereskedelemről évenként fel terjesztést tesznek, a kamaránál letett árubélyegekrül, mustrák és mintákrul lajstromot visznek, az alkuszokat megvizsgálják és elfogadják, a helyi kereskedelmi szokásjogokrul és árupéldányokrul bizonyítványt adnak, a minister által összehívott kamarai gyűlésekbe tagokat küldenek.

A kamarák számát, székhelyeit, területét időrül- időre a ministerium határozza meg.

Tagjai: Pesten beltág 48, vidéken 38 kereskedő és iparos.

Kültág: hasonló számmal és joggal.

Levelező: a kamara által választatok, fizetést egyik sem húz.

Választatnak 5 évre, az időközben megürült hely a választásnál a legtöbb szavazatot nyerttel töltetik be.

Választó minden iparos és kereskedő, a kereskedő vagy részvénytársulat igazgatója, vagy megbízottja, ki polgári jogait élvezi, ki 1 év óta a területen iparos vagy kereskedő.

Választható azon iparos vagy kereskedő, ki polgári jogot élvez, 3 év óta kereskedő vagy iparos, a székhelyen lakik; kültagnak, ki az előbbi minősítvényenyl bir, a területen lakik. A kereskedőket a kereskedők, az iparosokat az iparosok választják.

Elén áll 1 elnök, 2 alelnök, választanak a bel- és kültágok, a választást megerősíti a minister, tartama 5 év; áll a kamara iparos és kereskedelmi osztálybul. Ülései nyilvánosak, havonként legalább egyszer ülésez, határozathozatalra 12 véleményezésre 6 tag kívántatik.

A földmivelési, kereskedelmi minister az ülésekre szavazatnélküli képviselőt küldhet, a kamarát feloszlathatja, ez esetben azomban legfeljebb 3 hónap alatt újra választandó. A kamarák költségeit adóaránylag a kereskedők és iparosok fizetik.

VIII.

A nagyvárad-eszéki vasútrul:

A vállalkozók üzletjoga a vállalatra nézve, ameny-

nyiben az állam a 27. pontban fenntartott beváltási jogával élni nem akarna, az üzlet megnyitásául számítva 90 év.

Az állam minden mértföld után ezüstben 36,500 forint tiszta jövedelmet biztosít és ennek hiányát pótolni tartozik. Ezen pótlékokért azonban a társulat 4 perczentet *fizet* évenként, a pótlékokat és kamatait azonban köteles a társulat időnkint visszafizetni, mihelyt jövedelme a biztosított összeget haladja.

Az engedményesek a tőke 30 perczentjének lefizetését 6 hét alatt kimutatni kötelesek. A kisajátítás a fennálló törvények szerint eszközöltetik. A kisajátító a munka megkezdése előtt köteles a tiszta adójövedelemnek húszszoros összegét a hatóság letéti pénztárában készpénzben vagy illetékes papirosokban letenni. A minister köteles a szerződés pontjai megtartására felügyelni.

X.

Az adófizetési kötelezettség szeptember 30-ikáig meghosszabbítatik.

XI.

A sójövédékrül: Sugatagon, Szlatinán, Rónaszéken, Dézsaknán, Parajdon, Maros-Vásárhelyen, Tordán és Vízaknán 1 bécsi mázsa ára 5 forint; Sóváron a főtt só 5 forint. Ezekén kívül a kormány sóraktárat más hol is állít fel, ezeknél azonban a szállítási és egyéb költségek az árakhoz hozzászámíthatnak. ez azonban 30 krajczárnál több nem lehet.

Az ország déli és keleti határain, ha szükséges a csempészet meggátlására a sóarakat a pénzügyminister

válthatók, a midőn az előlegek az állam javára leszámítatnak.

90 év leteltével az állam ingyen lép a vasutak birtokába, a társulat az adott előlegek és ezek kamatjainak lefizetése után tulajdonosa marad; a saját keresetéből alapított tartalékalapnak, activ követeléseinek, a sajátjából kox-kemenczéknek, öntödéknek, gép- és egyéb gyáraknak, pajtáknak, dockoknak, melyek építésére a kormány által úgy hatalmaztattak fel, hogy azok a vaspályák tartozékát nem fogják képezni, tartoznak hat hét alatt az összeg 30 perzentjét biztosítani. A vitel és szállítási díjakra a kormány a pótlék tartama alatt döntő befolyást gyakorland, sőt ennek megszüntével is csak kormányi engedélyvel emelhető.

XIV.

A dohányjövedékrül. A fennálló szabályok 1869. decz. 31-ig érvényben maradnak a következő módosításokkal:

A kincstári és kiviteli dohánytermelők 1 katasteri holdtul fizetnek évenként 1 frtot. Saját használatra csak kertben termelhető. Engedélyt csak nagykorúak, 1867. óta dugaruság, jövedéki kihágás miatt el nem ítélték, birtokosok, haszonbérlők, gazdisztek nyerhetnek.

Saját használatra engedélyeztetik 20—70 □ öl, 1 □ öl adója 20 kr, a dohány csak mint pipadohány saját használatra használható. A dohánytermelő magántermelési engedélyt nem nyer, de kap magára a 16 éves férfi családtag és minden kertész a saját terményéből 12 font dohányt, fontját 20 krajczárért. A

nagyobb térmértéken termelt felesleges tér dohánya kiirtatik; a külföldre! termelvény január 1-ig elszállítandó, a minister azomban halasztást engedélyezhet.

XV.

A lottó szabályai megerősítetnek.

XVI.

A szeszadóim!: Nagyobbszerű szeszfőzde, melynél az edények ürmérete legalább is 30 osztrák akó, a fogyasztási adót átalányban fizetendik, minden ürméreti akómenyiség 7 fokra számittatik, melyből azomban csak fele szolgál adóalapul, fizettetik minden alapul szolgáló fok után 6 krajczár, (vagyis ha az edények 60 akót tettek ki, melyeken tizenegy pozsonyi mérő kukoriczát vagy harmincz mérő burgonyát lehetett kifőzni, tett a napi adó 12 forint 60 krajczárt).

Másképen adóztattak meg a székelyek, kis üstök.

XVII.

A bor- és husfogyasztási adó 1868. decz. 31-ig meghosszabbittatott, a lőre azomban adómentességet nyert.

XIX., XX.

A sör- és ezukoradó meghosszabbittatott.

XXI.

A közadók kivetése, befizetése, biztosítása és behajtásáról és a pénzügyi törvényszékekrül:

1. Az adót a pénzügyministeri közegek, a törvényhatóságok és községi-elöljárók közreműködésével vetik ki.

2. A községek, ha akarják, az adót egyénileg feloszthatják, hanem a kivetett adót az adókönyvekbe beírják.

3. Az adó 30 nap alatt kivetendő, és ettől számítva 14 nap alatt a könyvekbe bejegyzendő.

4. Ha a községi elöljárók elmulasztják, költségükre teljesítik az adóhivatalok, a községi kivetést az adóhivatalok felülvizsgálják.

5. Az adókönyv tartalma: a fizető neve, az alapok, az adó, a fizetési határidő, a fizetési szabályok, a hátralék.

6. Ha kevesebb adó vettetett ki, a hiányt a kincstár csak 1 évig követelheti.

7. Ha több az adó, az adózó a többlet beszámítását követelheti, felebbezhető a pénzügyigazgatósághoz.

9. Az 1861-ben befizetett háziadó beszámíttatik.

10. Az elemi csapások jövedelmi kárányban az adóbul levonatn ak.

12—13. Az adók negyedenként, a negyed közepén előlegesen befizetendők, részletfizetések elfogadtatnak.

14. A határidőt mulasztó 1 forint után 1 krajczár pótléket fizet.

15—16. Négy és fél hónap után az adó végrehajtással hajtatik be, az előre fizetőnek 1 perczent elengedtetik.

18. A pénzügyigazgatások fizetési halasztást adhatnak, elutasító végzések a pénzügyministerhez felebbezhetők.

19. Azok ellen, kik 1867. előtti hátralékaikat be nem fizették, végrehajtás alkalmazandó.

22. Az adó a községi adóhivatalnál, adószedőknél, vagy elöljáróságnál fizetendő.

23. A behajtott adóért felelősek a községi adóközegek.

24. A 100 forintos adófizetők adójukat az adóhivatalba fizetik.

25. A községek az adóhivatal által meghatározott napon kötelesek az adót bevinni.

A községek biztosításával és behajtásával.

26. Az adóhivatalok a negyed második havának végén a hátralékkimutatásokat átteszik a szolgabírákhoz és értesítik az alispánt is.

27. A szolgabírák a község elöljárói által az adófizetőket megintetik.

29. Nagyobbmértvű hátralékok esetében a pénzügyigazgatóság a végrehajtást elrendeli.

30. A pénzügyi igazgatóság az alispánt a kiküldött pénzügyi hivatalnokral s a végrehajtás mértésíti.

31—32. Az alispán értesíti a szolgabírákat, a szolgabírák a községi elöljáróknak megrendelik a hátralék-kimutatások készen tartását, a végrehajtáson vagy személyesen megjelennek, vagy esküdtjeiket küldik ki; ha a hatósági tisztviselők meg nem jelennek, a községi elöljárók által helyettesíthetnek.

33. A tisztviselők rendet tartanak, ellenőrzik az állam, a község, az egyének érdekeit, felszólamlanak, ha több vagy elengedett összeg kivettetik, a felszó-

lamlás a pénzügyi igazgatóság újabb végzéséig a végrehajtást felfüggeszti.

34. Az adózók leszámolást követelhetnek.

35. A behajtás eszközlésére a szolgabíró, esküdt, vagy a megbízott eljáróság zálogok

36. A zálogoló a helyszínére megy, a tulajdonos, vagy megbízottja, vagy ezek távollétében két tanú jelenlétében annyi ingóságot foglal, a mennyi a hátralékot és költségeket fedezi.

37. A hátralékosnak első sorban készpénz és regale jövedelmei foglaltatnak le és erről a bérlő értesítetik.

38. Ha a bérlő a bért nem a kincstárnak, de bárki másnak fizeti le, ez esetben a letiltott összeg erejéig ellene kényszervégrehajtás rendeltetik.

39. Az említett jövedelmek nem létében a könnyen pénzzé tehető ingóságok foglaltatnak le, elvül tűzetvén ki, hogy az adóhátralék minél kevésbé sértő módon és kártékonyán biztosítsassék, és oly tárgyak, melyeknek eladása által az adókötelezettnek nagyobb kár okoztatnék, mintsem a hátralék fedezetére szükséges, megkiméltessenek és a könnyen eladható tárgyak közül mindig azok jeleltessenek ki, melyeket az adózó kijelöl.

40. A zálogolás alul kivételnek: a hátralékosnak és családjának ágya és ágyneműje, szükséges öltözékük, az egyetlen haszonmarha és egy hónapi takarmánya, a földmívelési eszközök, a gazdasági igásmarha, az iparosnak és napszámosnak munka-műszerei, az adózónak hivatásszerű munkája folytatására szükséges könyvek és segédeszközök 50 forintig, 15 napi élelem.

41. A zálogok Összeirandók, a jelenlevő becsüsök által megbecsülteinek, vagy a tulajdonosnál hagyatnak, vagy az előljárók őrizete alá helyeztetnek.

42. A zálogok bírói zálogoknak tekintetnek.

43. A záloglás- és becslésről jegyzőkönyv véte-
tik fel.

44. Ha a hátralékos 15 nap alatt fizet, a zárlatot a községi előljáróság felmenti, ha nem, 15 nap múlva az adóhivatalnak bejelenti.

45—46. Az illető adóhivatal az árverést egyszerre tűzi ki több hátralékosokra, vagy a helyszínére, vagy valamely vásári joggal bíró városba, az árverési határidőt tudomás és körözés végett a szolgabíróval közli.

47. A szolgabíró köteles az árverést legalább a zálogolás és árverés helyén közhírré tenni.

48—49. A hirdetménynek tartalmazni kell: a zálog megnevezését, az árverés helyét, napját, óráját, az 50 forinton aluli tárgynak becsáron aluli eladatását, az 50 forinton felüli tárgy csak azon esetben megvehető, ha érte a $\frac{3}{4}$ árt megígérik, e tárgyaknál a lehető második árverési napját, a készpénzbeli fizetést; 50 forintot haladó tárgyaknál köteles a szolgabíró az árverést az egész járásban köröztetni.

50. A határnapon az adóhivatali kiküldött a kitűzött órában árvereztet. A szolgabíró meg nem jelenése az árverést sem nem érvényteleníti, sem fel nem függeszti.

51. Az 50 forinton felüli tárgyaknál a második árverés legfeljebb 15 napra kitűzendő, a mikor értéken alul is eladatik.

52—53. A zálogolásért, becslésért, árverésért bélyeg nem fizettetik; ha több hátralékos ellen árverelnek, a költség bírtokaránylag osztatik fel.

54. Az árverésről felvett jegyzőkönyv tartalmazza a tárgyat, becsértéket, a legmagasabb ajánlatot, a vevő nevét, az összes költségek megállapítását; leteendő a község előljárójánál, hol azt a felek bármikor megnevezhetik.

55. Az árverésből bejött pénzt a községi előljáró átveszi, a többletet, jegyzőkönyvi másolatát a hátralékosnak átadja.

56. Ha az árverési összeg a hátralékot és költségeket nem fedezi, az ingóságok foglalását folytatják, ha ez sem elegendő, az ingatlan ellen intéznek végrehajtást, és ha 15 nap alatt a hátralékos nem fizet, akkor a pénzügyi hivatal a pénzügyministernek feljelenti.

57—58. Az ingatlanok elleni zálogolást a szolgabíró és esküdt teljesítik, mind a zálogolásnál, mind az árverésnél honi törvényeink szerint járnak el.

59. Midőn a hátralékos csak oly tárgyakkal bír, melyek nélkül magának és családjának életét fenn nem tarthatja, e felett jegyzőkönyvet vesz fel és a pénzügyigazgatóságnak betérjeszti.

60. Ezen szabályok a fogyasztási adóknál és illetékeknél is megtartandók.

61. A kerületekben és városokban az alispánnal egyenlő hatáskörrel bíró közegek intézkednek.

62. Budapesten a községi behajtási hivatalok végzik a végrehajtást ezen szabályok szerint.

65—67. Budapesten az árverési hirdetményt név

megnevezés nélkül a hírlapokban hirdetik, a városházánál árverelnek. Zálogolási díj minden forint után 2 krajczár.

68. A megyék és kerületek közönségei, tisztviselői felügyelnek arra, hogy a községi előljárók adóügyi köteleességüket teljesítsék.

70. A fogyasztási adóknál, jövedékeknel és illetékeknel a szolgabírók kötelesek a leletről jegyzőkönyvet felvenni, vizsgálatot tartani, a dugárut, illetőleg az áthágás tárgyait és eszközeit lefoglalni, a talált javakban a kincstárnak biztosítást eszközölni.

71. A fogyasztási általános adóknál, a bor- és husüzletnél a tisztviselők közbenjárnak.

72. A sószállítás akadályainak elhárításában a tisztviselők és előljárók segítenek.

73—74. A törvényhatóságok a minister! rendeleteket felelősség terhe alatt végrehajtani tartoznak, ezen felelősség kiterjed az illetékek beszédésére és a pénzügyi törvényszékek ítéleteinek végrehajtására is.

76. A rendeleteknek és ítéleteknek késedelmes, hanyag, szabályei lenes teljesítése, vagy a teljesítés megtagadása, vagy kijátszása által az állambevételekben okozott károkért az tartozik kárpótlással, aki okozta.

77—78. Ennélfogva, midőn a minister! adórendeleteknek megtagadása vagy elhalasztása iránt indítvány tétetik, az elnök köteles névszerinti szavazást rendelni és a szavazók nevei a jegyzőkönyvbe beíratnak: az ezt elmulasztó elnök kártérítéssel tartozik.

79. A kártérítési kereset a kerületi táblánál indíttatik, felelbezhető a királyi táblához.

80. A törvényhatóságok, bíróságok, kormányzati, törvényhatósági, községi tisztviselők és előljárók a hozzájuk benyújtott beadványok utáni illetékek iránt felelősek.

81. A pénzügyministeri biztos a hatóságok küldötteivel a hivatalokban vizsgát tarthat.

82. A talált bélyegcsonkitások az adóhivataloknak és pénzügyigazgatóságoknak feljelentetnek.

83. Behajthatlanság esetében kártérítéssel az ellenőrző tisztviselő tartozik.

84. A pénzügyi hivatalok, hatóságok előterjesztésére az adóhátralék behajtása elrendelendő, fellebbezés csakis birtokon kívül engedtetik a pénzügyi törvényszékhez.

85. Birtokeladásoknál és árveréseknél az utolsó 2 évi adó elsőbbséggel bír.

86. Amely adótartozás behajtása 3 év alatt nem szorgalmaztatok, elévül.

87. Csődöknél a 2 évi elsőbbség a csődrendelés napjától visszafelé számítandó.

90—91. A kincstár szándékos megrövidítése, megkárosítása, kijátszása 1—4-szeresen büntetendő, ha ez nem tudatik, 1—500 frt, kisebb áthágások 1—50 frt.

92. Nagyobb áthágásokra illetékes a pénzügyi bíróság, kisebbre az adóhivatal; az utolsót azonban a fél a pénzügyi bírósághoz fellebbezheti 14 nap alatt birtokon belül.

93. Az áthágási követelés 3 év alatt elévül.

94. Aki a pénzügyi közegeknek szabályszerű eljárásukban ellenszegül, fél évig, aki tetteleg bántál-

mázzá 1 évig terjedhető fogsággal büntethető. Súlyosabb sérülés esetében, vagy nehezítő körülmények 1 éven túl terjedhető fogsággal is büntethetők az illető büntető bíróság által.

95. Viszont a pénzügyi közegek is szabály ellenes eljárásukért a kormány által feleletre vonandók. Ha azom ban szabályéi lenes eljárást, tényleges erőszakot használnak, ezen vétségért közkereset útján fél évig, s ha ugyancsak szabályszerű eljáráson és önvédelmen kívül, vagy ha szabályszerű eljárásban ugyan, de szükség nélküli testi bántalmazást követnek el, egy évig terjedhető fogsággal büntetendők; súlyosabb sérülés esetében, vagy nehezítő körülmények között, bűnvádi eljárás szerint egy éven túl terjedő fogság is szabható az illető bíróságok által.

96. pénzügyőröknek a bíróságok előtt letett hitökre hivatkozva tett vallomásai, azokban, mik hivatásuk körébe tartoznak, mindaddig bizonyító erővel bírnak, míg a tett vallomás hitelessége ellenadatokkal meg nem ingattatik.

A pénzügyi törvényszékekrül.

97. A jövedék-törvényszékek pénzügy törvényszék név alatt fennhagyatnak.

98—99. 16 ily törvényszék alakittatik; áll mind: 3 bírói tagbul és 1 jegyzőből, elnöke a pénzügyigazgató vagy helyettese, a bírákat az igazságminister, a jegyzőt és kezelő-személyzetet a pénzügyér nevezi.

100. Illetékessége kiterjed a 84. §. szerint fellebbezett ügyeken kívül mindazokra, melyek a külö-

böző adónemek megsértését képezik és megbírságo-landók. A törvény hatásköre kiterjed a székhelye körüli területre.

101. Ha a fél eleget tesz a feltételeknek, kérheti a vizsgálat megszüntetését, ellenkező esetben az ügyet a pénzügyi bíróság tárgyalja.

102. Első sorban a felett határoz, megakart-e a fél a kincstárt károsítani, ha nem, a büntetőstül felmentetik, de köteles tartozását 15 nap alatt lefizetni, mit ha nem tesz, rajta a büntetés is megvételik · a fél indokolt kérelmére halasztást adhat.

103. Mind a fél, mind a kincstár a pénzügyi törvény határozata ellen birtokon belül 15 nap alatt fel-
lebbezhetnek.

104. A felfolyamodási panaszok elintézésére Pesten feltörvényszék állittatik fel.

105. A feltörvényszék ítélete ellen nincs jogorvoslat, Ítélete 30 nap alatt végrehajtandó.

106. A véglegesen megállapított bírságok elengedéséért 45 nap alatt lehet folyamodni, a folyamodás a végrehajtást nem akadályozza.

107. A folyamodás a törvényszékhez adatik, az idejében beadott folyamodványt a törvényszék a pénzügyministerhez, a minister ő Felségéhez terjeszti fel.

108. A jövedékbíróság eljárási szabályai a pénzügy bíróságoknál is fenntartatnak.

XXII.

A házadó tárgya, a házak évi tiszta jövedelme.

Adómentesek: A középületek, templomok, isko-

Iák, tudományos akadémiák, múzeumok, kórházak, kol-duló szerzetek kolostorai, amennyiben mindezek bérbeadva nincsenek. Adó alá jön egészben mindazon ház, melynek legalább fele bérbé van adva.

A ház fenntartására levonatik Pesten a nyert jövedelem 15, máshol 30 százaléka. Az adó Pesten 24, egyebütt 20, ha fele kiadatlan 16 százalék, hol egy-harmadnál is kevesebb van kiadva, a kedvezmény még nagyobb. Ezen adóban 70 százalék állami adó, 30 földtehermentesítés. A nem pénzért, de mezőgazdasági szolgálmányokért kibérelt házak házbér-adót nem fizetnek. Az adósságok, adó és más terhek az adóki-vetésnél tekintetbe nem vétetnek, a tulajdonosok kö-telesek jövedelmi adataikat a hatóságnak bemutatni, ha a tulajdonos és bérlő az állam kijátszására egyet-értenek, és pedig mindenik fél az eltagadott Összeg háromszorosával bűn tettetik.

Vidéken új ház, emeletre felépített ház 10 évig, a meglévő alapra épített 8 évig adómentes, Pesten 15 és 12 évig adómentesek a fenntebbiek, ha 2 évig ki nem béreltetik, osztályadó alá lesz vonandó. A jö-vedelmi vallomásokat a pénzügyi hatóság vizsgálja meg, meghivatnak azomban a községi elöljárók és szolgabíró.

Az adót a pénzügyi bíróság határozza meg, az adófizető a bizottsághoz ellene felszólamlást adhat be, a bizottság áll a törvényhatóság által választott elnök-ből, a pénzügyminister által nevezett 2 tagbul és a fél által választott 2 tagbul. Az ezen törvény által meg nem változtatott szabályok jövőre is fenntartatnak.

XXIII.

A bélyegrül, illetékekről és díjjakról: Az eddigi szabályok 1869. decz. 31-ig fenntartatnak. A fokoza-
tos illeték alá eső jogügyletek második stb. példányai-
nak bélyege 50 krajczár, ezen okmányok illetékszabás
végett 8 nap alatt beterjesztendők.

A község előljárai kötelesek 8 nap alatt a halál-
eseteket az illetékszabási hivatalának bejelenteni. 50
holdig terjedő birtoknál a birtok értékéül a rendes
földadó 70-szeres értéke tekintetik, (nem tekintve az
úrbéri kárpótlásra) a háznál 60-szoros adó, ingó érté-
kül az ingatlanok $\frac{10}{100}$ -át. Minden földbirtok örökösö-
dési illetéknél a földbirtok becsét a 70-szeres földadó
képviseli. A kétséges vagy behajthatlan activ követel-
ések behajthatlanságát igazolni kell, ha valamely
ingósággruli szerződés foganatosítás előtt megszűnik,
ezt a meghiúsulás után 30 napra be kell jelenteni.

Zálogbirtok megörökítésénél a százaléki illeték csak
fele értékre vettetik ki.

Fellebbezéseknél bélyegilleték csak a fellebbezett
Összeg után vettetik ki.

Váloperekben a beadványok illetékkötelesek.

A magánhivatalokrai kinevezések bélyegtelenök.

A tudományi, közoktatási, játékony czélokra tett
adományok, hagyományok illetékmentesek.

Házastársak közti örökösödés 100 irtig illetékmentes.

A szülék, törvényes gyermekek, unokáknáli ren-
des örökösödéseknél az 1, illetőleg $1\frac{1}{2}$ százalék, örö-
kösdéshez 25 rendkívüli pótlék nem számittatik.

Országos tudományos intézetek, köztanintézetek

ingatlan tulajdonaiktól a szabályszerű illetéknek csak felét fizetik.

Az illetéki egyenértéktől mentesek: mindazon ingatlanok, melyek a föld- és házadónak alávetve nincsenek, az egyházak, imaházak ingóságai.

A közúti vaspályák fizetnek minden személyiül!/₂ krajczárt.

A bíróság köteles a leletet minden hiányos ügyleteknél fel venni. Azoknak, kik eddigi kötelesegeket büntetés nélkül teljesítették, megengedtetik, hogy mulasztásaikat bejelentsék.

XXIV.

A személykereseti adó érvénye 1868. végéig meghosszabbíttatik.

XXV.

A földadóruul.

A földadó 1870. deczember 31-ig érvényes lesz.

Magyarországban fizettetik pótlékkal együtt $29^{76}/t_{00}$ százalék.

Erdélyben fizettetik pótlékkal együtt 22 százalék.

Földadó alá esik az egész terület, a terméketlenek, utak, utcák, háztelkek, szérüskertek, vízcsatornák, védőtöltesek, temetők, a tudományos, közhasznú és jótékony intézetek kivételével.

Azon terméketlen területek, melyek költséges vízszabályozások, csatornázások vagy más költséges munkák által haszonvehetőkké tétettek, a haszonvehetőség kezdetéül 15 évig adómentesek.

XXVI.

Jövedelemadó tárgya mindazon jövedelem, mely föld- vagy házadó által megadóztatva nincs.

I. osztály: A kilenczed, hegyvám, kisebb királyi haszonvétel, haszonbérlet, részvénytársulatok jövedelme, bánya, gyár, kézmű, és más iparüzlet, kereskedő, tanügyi, orvosi, sebészi, mérnöki gyakorlatbul, ügynökség, személyszállítás vagy bármilyen más foglalkozásbul és Üzletből származó jövedelem.

Adója $10/100$ perczent, a fémhányáktul 7, magán tanítók, tanárok, írók, mesterek, a II. szerint rovatnak meg.

II. osztály: Köz- és magántisztviselők, hivatalszolgák, házi tiszték, nyug- és kegydíjak, életbiztosítéki ápolói járadékok, az akadémiái tagok fizetése, egyházi személy és testületek rendes jövedelme, a mennyiben ez föld- vagy házadó alá nincs vetve, vagy az I-ső osztályhoz nem tartozik.

III. Minden kamatjövedelem és életjáradék.

Adója $10/100$, a földtehermentesítéstül $7/100$.

Jövedelem alá alá nem tartoznak:

A királyi udvartartás, idegen követek, cbsulok, idegenek, törökök, tudományos tőkék, részvények, hol a társulat adózik, kórházak, katonák, Mária Terézia-rendi tagok, köz- és magán tisztviselők szálláspénze, sóilletménye, átalányai, drágasági pótlékai, jutalomdíjai, napdíjak és szálláspénzek, ha rendes fizetést nem képeznek, díjlevonással terhelt tisztii fizetések, pénz-

ügyörök, özvegyeik, testületek segédadományai, kolduló barátok, papnövendékek, tanulók, árva és szegény ápoló intézetek, koldusok.

A 11. osztályú jövedelmi adó kulcsa.

100 forinttul	500 fői	intig	minden 100 forin	ttul	1 frt
600-tul	7	írt.	3000-tul	..	75 írt.
700 ..	9	⁷⁷	í 3100		80 ⁷⁷
800 ..	11	⁷⁷	3200		85 ^{7*}
900 ..	13	^{??}	3300 ...		90 ⁷⁷
1000 ..	15	⁷⁷	3400		95 ⁷⁷
1100 ..	17	^{>}	3500		100 ⁷⁷
1200 ..	19	⁷⁷	3600		106 ⁷⁷
1300 ..	21	^{*7}	3700		112 ⁷⁷
1400 ..	23	⁷⁷	3800		118 ^v
1500 ..	25	⁷⁷	3900		124 ⁷⁷
1600 ..	28	^{.7}	4000		130 ⁷⁷
1700 ..	31	^v	4100		137 ⁷⁷
1800 ..	34	⁷⁷	4200		144 ⁷⁷
1900 ..	• 37	⁷⁷	4300-tul	..	151 ⁷⁷
2000 ..	• 40	⁷⁷	4400		158 ⁷⁷
2100 ..	43	⁷⁷	4500		165 ⁷⁷
2200 ..	• 46		4600		173 ⁷⁷
2300 ..	* 49		4700		181 ⁷⁷
2400 ..	• 52	^V	4800		189 ⁷⁷
2500 ..	• 55	[»]	4900		197 ⁷⁷
2600 ..	59	ⁿ	5000		205 ⁷⁷
2700 ..	• 63-	^{r>}	5100		214 ⁷⁷
2800 ..	67		5200		223 ⁷⁷
2900 ..					
	• 71		5300		232 ⁷⁷

5400-tul	..	241	frt.	5800-tul	..	280	frt.
5500		250	r	5900		290	„
5600		260	n	6000		300	„
5700		270	n				

6000 forinton felül minden 100 forint után 10 forint fizetendő; ezen adón kívül földtehermentesítési százalék külön nem számíttatik.

Jövedelmi adót nem fizet az, ki 1-ső osztályú kereseti adót fizet, valamint az sem, ki Erdélyben személyes kereseti adó fejében 3 forintnál többet nem fizet.

Kinek kamatja vagy életjáradéka 315 forintnál nem több, jövedelmi adót nem fizet.

Jövedelmi adó minimuma: haszonbérloknél 2%< százaléka haszonbérüknek, ügyvédek, orvosok, sebészek, bábák, tanítók, mérnököknél házbérök 12—20 százaléka, kereskedők, iparüzők és más hasznot hajtó foglalkozásoknál lakbérök 15—20 és üzleti helyiségük 5 százaléka; falusi mesterember, legény nélkül 4 frt, 1-el 6, kettővel 8 és így tovább, mindeniknél 2 írttal több.

Jövedelmét tartozik mindenki bevallani, beadja a község előljároságának, az adóhivatal megvizsgálja, kiveti, a községeknek megküldi, a bizottságnak felterjeszti; a bizottságba elnököt a pénzügyi minister nevez, úgy szinte szavazat nélküli jegyzőt is, a megye vagy kerület 2 tagot és 2 póttagot választ; községenként a bizottság még két választott tagot berendel, az ügy eldöntésére tárgyalási napot tűz ki, erre a községi előljároságot berendeli és kihallgatja, az adót a javaslatnál feljebb emelheti, végre még egy reclama-

tionalis bizottság alakíttatik, melybe elnököt a belügyminister, 2 tagot a pénzügyminister neveznek, 2 tagot a törvényhatóság választ.

XXIX.

A szőlődézsma váltásgrul. Minden szőlő megváltatok azon szőlőbirtokok kivételével, melyeket a tulajdonos írott szerződésében azon világos és határozott feltétel alatt adott ki, hogy azok bizonyos évek múlva vagy bizonyos határidőben visszaszálljanak; tartozik azonban minden tulajdonos, ha az idő lejárt, 1 év alatt és ha le nem járt a lejáratul számított 1 év alatt visszaváltási jogát teljesíteni, mit ha nem teljesít, visszaváltási jogát elveszti és a tartozmányok a jelen törvény szerint fognak megváltatni.

A szőlő-birtok értéke a 10 évi dézsma készpénz szolgálmány szerint fog megállapíttatni. A birtokosok jelzalogos váltásági kötvényekkel elégíttetnek ki. Az ország a papirosokat közvetíti, az új tulajdonos a váltáság összeg után 8 perczen tét fizet és ez által 21 év alatt a váltásági tőke törlesztetik.

Ha a váltáságköteles a váltáságösszeget soknak találja, a szőlőbirtokrul lemondhat és tulajdonosának visszaadhatja. A váltáságköteles a váltáságot, ha tetszik maga is lefizetheti, ez esetben a törlesztéshez nem járul.

Az igazságügyminister biztosokat küld ki, ez, ha egyesség történt, azt hitelesíti, ha nem, megkíséríti, ha nem sikerül, mindenik fél egy bírót, a választottak elnököt választanak, mely a váltáságdíjat megállapítja,

ha a fél elégedetlen, fellebbezhet a minister által megalakítandó bírósághoz.

XXXII.

Λ közbiztonság helyreállítására Szegedre királyi biztosság neveztetik.

XXXIII.

Úrbéri örök váltságvisszatérítéséről az 1848-ig fizetett úrbéri váltságok az állam által a megváltóknak úrbéri kötvényekben visszafizettetik, ha a váltság más joggal is össze volt kötve, a váltság a megállapított osztályozat szerint számíttatik.

XXXIV.

A személyes kereseti adó érvénye 1869. december 31-ikéig ineghosszabbittatik.

XXXV.

A bor- és husfogyasztási adó érvénye 1869. decz. 31-éig meghosszabbittatik. Szőlősgazdáknál 40 akóig 2%, azonfelül 5 százalék nem esik fogyasztási adó alá, ez azonban 15 akónál több nem lehet.

A husfogyasztási adó ezentúl 3 módon fog kezeltetni: megváltás, bérlet, kincstári kezelés utján.

A pénzügyin inister egy esség esetében 2000 lakossal nem bíró községeknek is elengedhet 500 forintig 10%-ot, ezenfelül 5-öt.

XXXVII.

A rád-temesvári vasútról. Λ társulat tulajdona ma-

rad 90 évig, visszaváltható azomban. 30 év múlva is. Az állam 1 pályamértföld jövedelmét 39,500 forintra biztosítja évenként, a hiányt évenként pótolja, ezen pótlékot a társulat az engedmény megszűntekor 4 perczentes kamatjaival köteles visszafizetni, 90 év múlva az állam ezen pályának ingyen lép birtokába. Minden más viszonyokra nézve a vasút hasonló jogokkal és köteleességekkel ruháztatik fel, mint a nagyvárad-eszéki vasút, ha 120.000 frt bevétele lesz, köteles leendő második sint építeni.

XXXVIII.

A népiskolai közoktatásra!.

1. minden szülő, gyám, mesterember, gazda köteles a gyermeket 6—12, illetőleg 15 évéig iskolába járattani.

2-3. A testileg és szellemileg gyengék orvosi bizonyítványra az iskolázástól az iskolaszék által felmenthetők.

4. A ragályos betegek, elmebetegek, tompaelméjűek kizáratnak.

5. A gyermeket az iskolától visszatartó szülő, gyám, gazda először megintetik, másodszor 50 krra, harmadszor 1 frt., 4-szer 2 frt., 5-szor 4 frtra bíntetetik az iskolai pénztár javára, és ha még akkor sem enged, a község gyámot rendelhet.

6—7. A szülők és gyámok a gyermekeket háznál, vagy bármely vallás- és magán- vagy nyilvános intézetekben, vagy más községben neveltethetik, ezt azonban tartoznak igazolni, az iskolai hatóság pedig tartozik arra ügyelni, hogy legalább is a népiskolákkal

egyenlő tanításban részesüljenek; a háznál tanultak kötelesek évenként tanítóintézetnél vizsgázni.

8—10. Népoktatási tanintézetek: az elemi és felsőbb népiskolák, polgári iskolák és tanító-képezdek, A népoktatási intézetek vagy nyilvánosak, vagy magánosak. Népoktatási nyilvános tanintézeteket a törvény szabványai szerint alakíthatnak és fenntarthatnak a hitfelekezetek, egyesek, községek és az állam.

11. A hitfelekezetek, hol híveik vannak, iskolákat állíthatnak, eddigi szokás szerint magok tartják fenn és intézkednek felette; a tanítási rend és módszer felett intézkednek a 45. §. szerint a következő feltételek alatt: 1. hogy iskolaépületük a 27. és 28. §-nak megfelelően, 2. hogy a 29., 34. 133. és 141. §§-nak megfelelően a következő tantárgyak taníttassanak:

hit- és erkölcstant, olvasást és írást, fejbéli és jegyszámolást, nyelvtant, a természettan és rajz elemeit, hazai történetet és földleírást, gazdasági és kerétszeti útmutatásokat, a polgári jogok és kötelességek rövid ismertetését, éneket, testgyakorlatot tekintettel a katonai gyakorlatokra.

Az iskolának földgömbökkel, táblákkal, térképekkel, természetrajzi ábrákkal kell ellátva lenni. A tanítási idő faluhelyen 8, városban 9 hónap.

12. A felekezeti iskolákban az előbbi szakaszon kívül a 29., 34., 61., 63. és 68. szakaszok is megtartandók.

13. A hitfelekezetek gyakorló iskolával összekötött tanító-képezdét állíthatnak fel azon feltétel alatt, hogy ezekben az államképezdében tanított tárgyak

taníttassanak, hogy vizsgák es szigorlatok évenként tartassanak és az eredmény a miniszternek felterjesztessék.

14. Minden hitfelekezeti tanintézet a kormány főfelügyelete alatt áll, ennél fogva a kormány köteles a felekezeti iskolákat közegei által időnkint meglátogatni, szigorúan őrködni a 11., 12., 13., szakaszok megtartására, ügyelni az iskola vagyonára, a hatóság útján statisztikai adatokat szerezni.

15. Ha a felekezet a 11., 12., 13. szakaszokat a kormány által fél év alatt történt háromszori megintésre sem teljesítené, a kormány közös iskolát rendelhet és ennek aránylagos költségeit az ellenszegülő felekezetre is kivetheti.

16. Magán egyének és társulatok is állíthatnak fel iskolákat, ha oklevelesek, vagy ezen a téren közeliismerést vívtak ki; ha a társulatok e célra alakultak és alapszabályaikat a kormánynak bemutatták.

17. Ezen intézetek nyilvánosak lesznek, ha a községi és állami tanintézetek kellékeivel bírnak, ha a megnyitást 1 hónappal megelőzőleg a kormánynak tantervüket és szerkezetüket bemutatták.

18—19. Állíthatnak magánintézeteket, mely esetben hasonlólag a 17. szakasz szerint kell eljárni.

20. Tartozik mindazt tanítani, mit a nyilvános intézetek; nyilvános vizsgát tart, melyet 1 hónappal előbb bejelent a tanfelügyelőnek, hogy megjelenessen.

22. Ha azonban a törvényt meg nem tartják, ha a kormány erkölcsi bajoknak jön tudomására, a tan-

kerületi tanács útján az intézetet bezárathatja, sőt rendkívüli esetben működését a vizsgálat előtt felfüggesztheti. ;

23—25. Hol a községekben a felekezetek népiskolát nem tartanak és más kijelölt esetekben a község köteles iskolát állítani. Ezek közös iskolák lesznek. Ezentúl felekezeti iskoláknak nem fognak azok tekintetni, melyek a községi vagyona! tartatnak fenn; a fennállókat azonban a község ezentúl is fenntarthatja, de ez esetben a segély a felekezeti iskolák közt arányosan felosztandó.

26. A különböző felekezeti iskolák, ha a felekezetek akarják, közös iskolává alakulhatnak.

27. Az újonnan építendő iskolák egészségesek, szárazak és világosak legyenek, egy teremre 60 gyermek, egy gyermekre 8—12 négyzetláb számítandó.

28. Minden községnek igyekezni kell a rossz épületek jóvali felcserélését eszközölni.

29—30. A fiú- és leánygyermeket el kell ktlőnözni. A község tartozik az iskolát földgömbbel, táblákkal, természetrajzi ábrákkal és minden szükséges taneszközzel ellátni.

31. A szegénységét igazolt gyermek az iskolától ingyen könyvet kap.

32. A község köteles tankönyveket venni és a tanító által kiosztatni, ezek ára a tandíjjal együtt fizettetik.

33—34. A tanító fizetéséről a község gondoskodik. Egy tanító 80-nál többet nem taníthat.

35. A községi népiskolák terheit a község fedezi,

erre adót vehet, mely az egyenes adó 5 perzentjénél több nem lehet.

36. Azok, kik hitfelekezeti iskolát tartanak, csak annyiban tartoznak járulni, amennyiben saját iskolájuk tartási díja 5 perzentnél kevesebb.

37. Oly pusztai vagy majorsági birtokok, melyek külön adóközséget képeznek, iskolaköltségi tekintetben a szomszéd községhez csatol tassék.

38. Minden községi iskolát alapító község köteles iskolai alapot alkotni.

39—41. Hol a tagosítás még meg nem történt, a községi iskola számára mindenki birtokába! 1 százalék kihalattatik, Az iskolaadó és a kihalított föld jövedelme csak az iskolára fordítható.

42—43. Az iskolát, tanítói lakot a község tartja fenn; ha a község az iskola fenntartására képtelen, a kormány segíyezze.

44. Hol egy felekezeti iskola van, de más felekezeti gyermek van 30. a község köteles felekezeti iskolát alakítani; fedeztetik ez első sorban a község iskolai ezélokra rendelt jövedelmeiből, a hitfelekezetiek ehez csak annyiban járulnak, amennyiben a saját iskoláikra adott járulékok az 5 perzentet meg nem haladják.

45. Hol nincs 30 más felekezeti gyermek, ezek kötelesek a más felekezeti iskolába járni, és az ily gyermekek hit- és erkölcsstan! oktatásáru a felekezet fog gondoskodni.

46. Legfeljebb fél geogr. mértföld távolban levő községek közös iskola tartására egyesülhetnek.

47. A tanyai gyermekek tanítására köteles a község vagy iskolát állíttatni, vagy mozgó tanítót alkalmazni.

48. A tanfolyam: 6 évig a mindennapi, 3 évig az ismétlő.

49—51. A gyermekek az elsőbe 6 —12 évig, a másodikba 12—15-ig tartoznak járni; a szegények tandíjmentesek.

52. Tanóra hetenkint 20—25, az ismétlőknél hetenként télen 3, nyáron 2 óra.

53—54. A tanidő alatt 10 éves koráig minden gyermek köteles iskolázni; a 10 évnél idősebbnek földmives községekben az iskolaszék a rendesen kívül még 2 hónapi szünidőt engedhet, de ekkor ns vasárnap tartozik iskolába menni. A tanítási idő falun 8, városban 9 hónap.

55. Tantárgyak: hit- és erkölcstan, írás és olvasás, számolás, nyelvtan, beszéd- és értelemgyakorlatok, hazai történet és földleírás, általános földleírás és történet, természettan, a természetrajz elemei, a polgári főbb jogok és kötelességek tanítása, ének, testgyakorlat tekintettel a katonai gyakorlatokra.

56 — 58. A tantervét időnkint a közoktatási miniszter határozza meg; a hittani és erkölcsi tanításról a felekezetek intézkednek, ezen tanítás a rendes oktatáson kívül nyilvánosan tartandó. Minden növendék anyanyelvén taníttasson, vegyes községben a nyelveiket értő tanító alkalmaztassák és különböző nyelvű segédtanítók választassanak.

Felsőbb népiskolák,

59. A nagyobb községek 5000 lakostul kezdve kötelesek felsőbb, ha anyagi erejük engedi, polgári iskolákat alapítani.

60. Ilyet egymástól fél mértföldre fekvő községek közösen alapíthatnak.

61—62. A fiuk tanfolyama 3, a leányoké 2 év, a felveendő igazolni tartozik a 6 évi iskola bevégeztét, vagy vizsgát tenni köteles.

63. Ezen iskolában érvényesek az eddig elősorolt szabályok, a fiuk és leányok elkülönítve taníttatnak.

64. A fiuk tantárgyai: hit- és erkölcsstan, szépírás, rajz, anyanyelv (nemzetiségi iskolákban a magyar nyelv is), számtan, mértan alkalmazási gyakorlatokkal, természettan és természetrajz, általános és hazai történet és földrajz, mezői gazdaságtan alapvonalai, hazai alkotmánytan, egyszerű könyvvitel, katonai testgyakorlatok, ének; — a leányok ugyanezt az 5 utolsó kivételével, ének és női kézimunkák.

65. Legalább is két rendes és egy segédtanító tanít; tanóra 18-tul 24-ig.

Polgári iskolák.

67. Nagyobb községek, ha anyagi helyzetük engedi, kötelesek polgári iskolát állítani.

68—69. A tanfolyam fiuknak 6 év, leányoknak 4, csak az vétetik be, ki 4 elemi iskola bevégeztét igazolja.

70—73. Egy tanító 50-nél többet nem taníthat, a fiuk a leányoktul elkülöníttetnek, községi tanár 3—6

és segédtanár; egy osztály tanórája hetenként 24—26.

74—75. Tantárgyai: hit- és erkölcsstan, an van vtdv, iránytan és irodalom, nemzetiségi iskolában magyar nyelv, magyarban a harmadiktól kezdve német nyelv, számvetés a polgári politikai számvetésig, mértan, hazai és egyetemes földrajz és történelem, természettan, természetrajz, vegytan, tekintettel az iparra, kereskedelemre és gazdaságra, mezői gazdaság vagy ipartan, tekintettel a község és vidék szükségére, statisztika, a köz- és magán váltójog alapvonalai, rajz, mértan, szépirodalom, ének, test- és fegyvergyakorlat: rendkívüliek: a latin, francia, zene, tanítási nyelvre mérvadó az 57. és 58. §.

76. A 74. §-ban elősorolt tantárgyakra nézve a fiú gyermekek számára alkotott polgári iskolában a tanterv úgy alakítandó meg, hogy a polgári iskola első négy évi folyamata alatt, habár kimértőbbben, ugyanazon tantárgyak taníttassanak, a melyek a középiskola négy alsó osztályában (reáliskola) taníttatnak a latin nyelv kivételével. A fenti tantárgy a tanfolyam első négy évében legfeljebb megkezdhető és főleg a polgári iskola két utolsó évi folyamataiban adandó elő.

77—78. A közoktatási miniszter állapítja meg időnként a tantervét és állapítja meg, hogy a polgári leányiskolában mik taníttassanak.

80. Az elősorolt intézeteken kívül, ha a miniszter szükségesnek látandja, államiakat is állíthat fel.

Tanítóképzés kezdék.

81—82. Az állam gyakorló-iskolákkal összekötött 20 tanítóképzéstartó állít.

83—86. A képzéshez két hold belsőség csatolatos, a földművelésben, a gyümölcs és szőlőszetbeni gyakorlat végett. A tanári személyzet áll: 1 igazgatótanárból, 2 rendes tanárból, 1 tanítóból, 1 segédtanítóból; az igazgató-tanár fizetése 1300 frt, a rendes tanár 1100, a segédtanáré 450 frt, lakás, fűtés, a kar-tartási asztalnál szabad étkezés, a tanítóé 700 frt és lakás.

86—87. Növendékül felvétetnek az éptestü 15 évet haladt ifjak, kik a reál-, polgári iskola, gymnasium 4 osztályát elvégezték. A tanfolyam 3 óv.

88. Köteles tantárgyak: hit- és erkölcsstan, neveléstan, oktatási módszertan, általános és hazai történelem és földrajz, anyanyelv, magyar nyelv, német nyelv, természettudomány a földművelésre és iparra alkalmazva, gazdaságtan gazdasági és kertészeti gyakorlatokkal, hazai alkotmánytan, mennyiség- és mér-tan, ének és zene, szépírás és rajz, testgyakorlat, a tanítás gyakorlása.

89—92. A tanítás módozata időnként a közokta-tási minister által szabályoztatik.

93—94. A vallást a hitfelekezetek tanítják, a tanítók díját az állam fizeti. Köztartás állittatik, melyben mérsékelt díjért minden növendék részesül, a köz-tartás díját az igazgató-tanács határozza meg, több szegény, szorgalmas, jó magaviseletü ingyen köztar-tásban részesül, sőt ösztöndíjat is kap, mindkettőről az

igazgató-tanács határoz, egyenlő minősítvény mellett a szegény tanító fia elsőbbséggel bír.

95—96. A rendet az igazgató tartja fenn, minden képezdének könyvtára lesz.

97—101. A fegyelmi ügyekben a tanári szék intézkedik. A tanári szék felett az igazgató-tanács áll, mely az elnök-, tanfelügyelőből, az igazgató-tanárbul és a minister által kinevezett 5 tagbal áll. A tanács felügyel a tanári karra, a képezde minden ügyeire, ítéletei a ministerhez felebbezhetők, az 5 tag útiköltség és napi díjban részesül. A tanács jelenlétében egyszer vizsgát tartanak.

102—104. A tanfolyam bevégezte után 1 vagy legfeljebb 2 év alatt a tanuló köteles vizsgát tenni a tanult tárgyakbul és gyakorlatba!, amikor oklevelet nyer. Akik felsőbb népiskolai és polgári iskolai tanítói állásra vágnak, azok ezen iskolák tárgyaibul a kormánytól erre rendelt hatóság előtt még egy szigorlatot tesznek. Akik a vizsgán kétszer megbuktak, harmadszor nem vizsgázhatnak.

105. Magán tanítóképezdéket csak oly egyének állíthatnak, akik elemi vagy felsőbb népiskolát, vagy polgári iskolát tartanak fenn, amelyekben a tanítóknak képezendő egyének gyakorlati kiképezést is nyerhetnek. Az ily magánképezde növendékei azonban a vizsgát kötelesek nyilvános tanítóképző intézetben letenni.

Tanítónöképezdek.

106—110. Az állam tanítónő-intézeteket állít fel, a növendékek az intézetben bentlagnak és étkeznek, a

kintlakás csak kivételesen engedhető az igazgató-tanács által; bevétetnek a felsőbb népiskolai tan folyamat bevégett 14 éves leányok. A tanfolyam 3 év, férfi és nőtanárok tanítanak.

111. Köteles tantárgyak: hit- és erkölcsstan, szépírás és rajz, anyanyelv és helyesírás, magyar nyelv, német nyelv, földrajz és történet, neveléstan, számtan, természettan és természetrajz (különös tekintettel a kertészetre és a női foglalkozásokra, p. o. főzésre), ének, gazdaasszonyiség és háztartás szabályai, női munkák, a tanítás gyakorlása, a gyakorló iskola leányosztályában.

112—115. A növendékek számát a kormány határozza meg. Tandíj nincs, élelmet mérsékelt árért kapnak, szegény és kitűnők ingyen élelmezést; ezek számát a közoktatási tanács felterjesztésére a minister határozza meg. Évi és a tanfolyam végeztével oklevelés vizsgát tesznek, a kétszer bukott többet nem vizsgálhat. Fegyelmi ügyek: 1-ső fokon ítél az igazgató-tanár és tanítónők, 2-ik fokon az igazgató-tanács. Egyébiránt ugyanazon hatóság alatt áll, mint a tanítónők képezde.

A népiskolai hatóságok.

116. A községi iskola a község alatt áll, a község hatóságát az általa választott iskolai szék által gyakorolja.

117—118. Az iskolaszék áll 9, lehetőleg az oktatás ügghöz értő egyénekből, választja képviselőtestülettel bíró községekben a képviselőtestület, más köz-

ségekben a községi lakosok közgyűlése, a választóiákon kívül tagjai a helybeli lelkész és tanító, 3 évre választatnak.

119. Ha a község a három év letelte után 14 nap alatt iskolaszéket nem választ, az iskolatanács nevezi ki az iskolaszék tagjait; ez azonban csak egy évre érvényes és csak az esetben újítatik meg, ha a község a szabályos időben ismét nem választana.

120. Az iskolaszékeknél a választás érvényére 2/3 más egyébre az általános többség szükséges.

121 —122. Az iskolai szék a tanítót szótöbbséggel választja, 1 tagja hctenkint az iskolát meglátogatja, határoz a tandíj nil, öröködik a rendes iskolázás felett, a mulasztókat meginti, megbüntetésüket szorgalmazza a bíróságnál, felügyel a tanításra, a törvények pontos végrehajtására, az iskolai alap kezelésére, igyekszik gyarapítani, rendelkezik az épületek javítására!, taneszközökről, minden nevezetesebb fegyelmi kérdésekben elsőfokú bíróság, az évi vizsgán jelen van, jelentést tesz a községnek, melyet az köteles a tankerületi iskolatanácsnak felterjeszteni. Az iskolai vagyon kezelésére gondnokot választ, ennek számadásait megvizsgálja és az iskolatanácshoz felterjeszti.

123. Az egész ország vármegyék szerint azoknak megfelelő számú tankerületekre osztatik fel. A királyi városok közül csupán Budapest képez külön tan kerületet.

124. A tanfel ügyelő az iskola-tanácssal együtt kezeli a tankerület tanügyeit; a tanfelügyelőt a minister nevezi ki, általa gyakorolja a főfelügyeletet a

hitfelekezeti iskolák felett is; ha a megye területén csak 300 község van, két kerületet is kezelhet, ha teendőinek halmozottsága igényli, másodfelügyelő vagy segéd nevezhető.

12ö. Az iskola-tanács következőleg alakul:

12a.) minden fehéret választ egy tagot:

2) Az összes községi tanítók 4 tagot választanak;

3) a megyei bizottság saját kebeléből választ

14—24 tagot;

4) a mely megyében királyi városok vannak, a

a megyei bizottsági tagoknak elkülönítve a lakosság számához arányítva külön választják he a tanácstagokat.

Az iskola (ami. h évre választat!k.

127. Budapest város részem ki ut több iskolai tanácsra és székre, oszlik. Az iskolai székek 3 évre választatnak. Pesten a tan jó válasz: ás és vagy on kezelés az iskolai tanácsot es a városi képviselőtestület (illetet illeti. Az iskolai tanács a képviselőtestület által és ugyanannyi évn. váiasziatik. X városi iskolai székek hivataloknál fogva í an ács kozó és szavazó tagjai a lelkészek felekezeti külömbség nélkül és a tan í tói ü estül et 2 választott tagja.

12<b- -29. A tanfe ügy elő a kerületébeni minden iskolát even kiút legalább egyszer meglátogatja és a törvények végrehajtására pontosan felügyel. X községi, a m igazán, a társulati és á!amta nodakban;v miaiste-r utáskásait és rendelet t pontosan végrehajtatja, azokrul és a felekezeti iskolákra! évenkint a miniszternek részletes jelentést ad be. A tankerületi tanács és egyéb tanodák tanácsainak elnöke, a fel ügy (dóik és segédeik rendes fizetést húznak.

130. Az iskolai tanács fölülvizsgálja a községi iskolai számadásokat.

131—32. A szülék és tanítók közti és minden népiskolai ügyekben fegyelmi bíróság, ítél az iskolai szék és tanító közti ügyekben és az iskolaszék eljárása felett. Tanácskozik a tanügyi viszonyokról, amin nem segíthet, arról javaslatot intéz a megyéhez vagy városi testülethez, mely a miniszterhez felterjesztést tesz, negyedévenként ülnek össze, tagjai útiköltséget és napidíjt húznak. Az iskolai tanács évenként jelentéseket nyújt be a megyének vagy városi képviselő-bizottságnak, melyet a miniszternek felterjesztenek.

A tanítókról

133. Tanítóknak ezentúl csakis vizsgázott okleveles egyének alkalmazhatók.

134. Tanítói vizsgát egyes szakokbul is lehet tenni, ez azonban csak a vizsgázott szakokra minősít.

135. Polgári iskolákban kivételesen szaktanítóknak oly egyének is meghívhatók, kik nem oklevelesek, de az irodalomban bizonyos szakban magokat kitűntették.

136. Tanítókat az iskolai tanács kiküldöttének elnöklete alatt szavazással az iskolai szék választ, a választás az iskolatanácsnak jóváhagyás végett bejelentendő.

137. Segédtanítóknak a képezdei tanfolyamot végzett ifjak is meghívathatnak az iskolai szék által, halogtatás esetében a tanfelügyelő nevez.

138., 140. A tanítók élethossziglanra választatnak,

az iskola-tanács ítélete által elmozdithatók: súlyos hanyagság, erkölcsi kihágás, polgári bűntény miatt, ezen ítélet azonban megerősítés végett a ministerhez terjesztendő, az özvegyek és árvák félévi lakást és fizetést húznak.

139., 141. A tanítói állás félév alatt betöltendő, ez alatt segédtanító alkalmaztat!;, a tanító más hivaltalt nem viselhet.

142. A tanító fizetését az iskolaszék állapítja meg, az iskolatanács jóváhagyja, tisztes lakáson és 1 hold kerten kívül kevesebb nem lehet, mint: elemi népiskolai tanítóé 300 frt, segédtanítóé 200 frt; felső népiskolai tanítóé 500 frt, segédtanítóé 250 frt; polgári népiskolai tanítóé 700—800 frtig, segédtanítóé 350—400 frtig.

143. Hol eddig terményekben fizettek vagy ez czélszerű, a fizetés részben ezentúl is terményben fizetendő, átlag a 10 évi terményár; a fizetést a község előljárói szedik be.

144. Ahol a fizetés nagyobb volt, az ezentúl is megmarad.

145. A fizetés 2 százalékát a község visszatartja a segélyezési pénztár javára és azt a megyei iskolatanácsnak beküldi. Kezeli ezeket a minister, ebbül segélyezettek: a munkaképtelenné vált tanítók és tanítónők, az elhalt tanítók özvegyei és árvái 16 éves korukig.

146. A szegény tanítók árvái még következőleg segélyeztetnek: az állam által adott összeg 100 gyermek közt oszlik fel, ez államsegélyt cáak 16 éves korukig húzzák.

147. A nép- és polgári iskolai tanítók tankerületenként testületté alakulnak, a megyei testület járási körökké oszlik fel, a járási kör kétszer, a megyei egyszer tanítói értekezletre egybegyül, a költségekben a községek is résztvesznek.

XXXIX.

A fogarasi g. katolikus püspökség érsekséggé emeltetik, a lugosi és szamosújvári g. k. püspökségek beczikkelyeztetnek.

XLII.

A népfelkelésről:

1. A népfelkelés a hadsereghez nem tartozó önkéntesekből alakul.

2. A népfelkelés ő Felségének a honvédelmi minister utjáni felhívására, akkor és azon mérvben alakul, a mikor és a mérvben az ellenség az országot berohanással fenyegeti. A felkelést az o Felsége által kijelölt hadparancsnok vezérli.

3. Rendeltetése: A sorhadat és honvédséget a harezsintér előkészítésénél segíti, az ellenséget nyugtalanítja, a közlekedést megrontja vagy elősegíti, küldöncz- és egyéb hadiszolgálatokat teljesít.

4. Költségei a közös haditárczábul fedeztetnek.

5. Pénzügyőrök és más közbiztonsági közegek, ha a szükség kívánja, kötelesek a népfelkeléshez csatlakozni.

6., 7. A népfelkelés fő- és altisztjeit maga választja, szokott ruházatjokat megtartják, jelvényök

nemzeti színű karkötő, a tisztek katonai diszjeleket és jelvényeket hordhatnak.

8. A gyalog- és lovas népfelkelés, a községükből! kivonulástul kezdve a honvédmínister által meghatározott zsoldot és élelmet húz.

9. A népjog paizsa alatt áll.

IO- Megalakulásától kezdve katonai törvény alatt áll.

11. A fegyelmi jogot a parancsnok elnöklete alatt a testület kebeléből szabadon választott fegyelmi tanács gyakorolja.

12. Kitűnő haditények megjutalmazására a megsebesültöknek vagy szolgálatban megbetegülteknek gyógyintézetekben való felvételére, a szolgálatban rokkanttá lett egyének, mint szintén az ellenség előtt elesettek vagy sebeikben elhaltak özvegyeinek és árváinak ellátására nézve, a népfelkelés a sorhaddal egyenlőnek tekintetik.

XLV.

A magyar keleti vasútról: A magyar keleti mozdonyvasut fővonala, valamint Gyulafehérvár, Maros-Vásárhely és Nagy-Szebenig vezető szárnyvonalai engedélyezés útján és kamatbiztosítás mellett rendeltetnek kiépíttetni.

Az állam biztosít évenként 46,700 ezüst forint tiszta jövedelmet, minden mértföld után és törlesztési összegre 600. A pótlékokat és 4-es kamatokat tartozik a társulat 90 vagy 30 év múlva visszafizetni. Az állam 90 év múlva ingyen tulajdonába lép, 30 év múlva visszaválthatja. A nagy várad-eszéki szerződési szabályok

ennél is alkalmaztatnak, 80 mértföldnél hosszabbra az állam nem garantiroz.

XLIX.

A vasutak és csatornák építésére felvett kölcsönök hováfordításáról:

Ezen kölcsönből eszközlendő lesz:

- a) A hatvan-miskolczi és zákány-zágrábi vonal kiépítése;
- b) a pest-hatvan-salgótarjáni vonal jókarba helyezése;
- c) a Károly város-fiumei vasúti munkálatok folytatása;
- d) Tarján túl Beszterczebányán át csatlakozás a kassa-oderbergi vonallal;
- e) Hatvantul Szolnokig szárnyvonal;
- f) Miskolcz-putnoki vonal.

Ha a vasiparosok az utolsó vonallal csatlakozni akarnak és a $\frac{2}{3}$ tőkérül gondoskodtak, az $\frac{*}{3}$ tőkét, mely mértfoldenkint 100,000 forintnál többet nem tehet, a minister megadhatja, hasonló esetben hasonlóan járulhat a nyíregyház-ungvári vonalhoz.

El.

A tiszavidéki vaspályatársulat tartozásának törlesztéséről:

A tiszavidéki vaspályatársulatnak 1861-től 1867-ig kamatbiztosítás fejében adott 4.566,978 forint 31 krajczár előlegnek és 742,202 frt 34 kr kamatoknak és így 5.309,180 frt 65 kr tartozásának törlesztésére elfogadtatok a társulattal 26,545 darab részvény, úgy azomban, hogy az állam az igazgatóságban kellőleg képviselve legyen.

LII.

A Lojnsko polderul: A Lojnsko pole terület költségei a közadók módjára liajtandók be és a terület haszonvehetősége kezdetétől 15 évig adómentes.

LVI.

A kisajátításról Buda és Pest városának területén.

Buda és Pesten kisajátítás eszközölhető, ha közegészségi, kereskedelmi, közlekedési vagy építési célokból új utcáknak vagy terek nyitása, egyenesítése szélesítése szükséges; továbbá iskolák, közkórházak, tébolydák, vak-, siket-néma intézetek, szegény ápolodák, börtönök, dolgozó házak nagyobbitására, államépületek, történelmi emlékek építésére, nagyobbitására.

A főbb utcákon létező egészségtelen, kellemetlen vagy nagy gyuanyaggal dolgozó gyarak, ha rendőrileg el nem távolíthatók, kisajátíthatók.

Kisajátítás eszközölhető, ha a minister elrendeli és a hatóság ellene felterjesztést nem tesz, vagy ha tesz, az országgyűlés a minister rendeletét helyesli, ha Pest vagy Buda képviselője határozza eh

Ha a kisajátított terület maradványa házépítésre alkalmatlan, a maradvány is kisajátítandó.

Utcaszabályozás esetében a célnak meg nem felelő átellenes telkek és házak kisajátíthatók, de csak azon esetben, ha a tulajdonosok a kívánt jellegű épületeknek három év alatti felépítésére magokat nem kötelezik; három év múlva az ígéretüket meg nem tartók ellen a kisajátítás foganosítandó. Ha utczarendezésnél üres tér marad, a szomszéd köteles átvenni és kiépíteni.

A kisajátítás a tulajdonos, gondnok meghallgatása, az érték letéteményezése után eszközölhető.

Ha a közlekedési minister a kisajátítást elrendeli, rendeletéhez a terveket is csatolja, a polgármester 8 nap alatt gyűlést hí össze, a gyűlés észrevételeket tehet, de meg nem akadályozhatja.

A közgyűlés 5 tagú bizottságot választ, a minister elnököt és 5 tagot · ezen vegyes bizottság a terveket behatóan megvizsgálja, körülményesen nyilatkozik, a minister határoz, a várost értesíti, ha a város ellenzi, a minister felfüggeszti és a törvényhozásiul engedélyt kér.

Felszólamlás. Megállapítván a terv, a minister ezt a hatóságnak megküldi, a főpolgármester azt a hivatalos helyre kitéti, a tulajdonosokat, hitelezőket felhívja egyéni kézbesít vény által észrevételeiknek a felszólamlási bizottságnál 30 nap alatti beadására. Az összeírás és becs másolata megküldetik a telekkönyvnek, a gyámhatóságnak, a hitbizományi hatóságnak, kiragasztatik még a kisajátítási helyeken is.

Ha a kisajátítási vonal nagyobb kiterjedésű, több bizottság neveztetik, melyek a minister által nevezett elnökbül és a város által választott 2 tag és 2 jegyzőbűi alakul, 30 napig működik.

Ha a kártalanítási ár ellen adatott be nyilatkozat, ez és minden észrevétel a ministerhez felterjesztetik, ki ha a követelt árt nem akarja megadni, vagy új egyezkedési tárgyalást rendel el, vagy bíróságilag megbeszül teti.

A kártalanítás a meglévő valóságos értékben meg-

adandó, a gyárak szerelvényei csak akkor vétetnek át, ha az épületiül amaz megrongálása nélkül el nem választhatók.

Vitás esetekben az árt az esküdtszék állapítja meg, mely áll a törvényszék elnökébül és 12 esküdtbül, Pest képviselőtestülete 300, Buda 200 esküdtet választ a házbirtokosokbul, az esküdtek egész évre választatnak, minden évnegyedben kisorsolnak 54-et, kik közül 36 rendes, 18 póttag. A közlekedési minister jogi megbízottja a keresetet az elnöknek beadja, az idézettnek kézbesítetteti és legfeljebb 8-ad napra tárgyalási határidőt tűz ki. Az esküdtek közül a felperes 12, az alperes 12 tagot elvethet. Ezenfelül mindkét-fél kifogásolhatja a bírót, esküdteket, ha rokonok vagy érdekeltek, ez esetben másokkal helyettesítettnek. Az esküdtek helyszíni szemlét tarthatnak, szakértőket alkalmazhatnak.

Az esküdtszék által megállapított ár nem lehet kevesebb a minister által ajánlnál és nem több a tulajdonos által követeknél.

Az esküdtszék ítélete felebbezhető a semmitő székhez, ha a semmitő szék elveti, új esküdtszék tartatik.

Ha a város akar kisajátítani, ehez a minister hozzájárulása kívántatik, az eljárás ugyanaz, csakis a ministeri megbízott helyett a városi szerepel.

Ha a város egyes vállalkozókkal szerződik, ez csakis ministeri megerősítés által lesz érvényes.

Egyes gyárak vagy tűzveszélyes üzletek eltávolítását a város rendeli, a fél a határozat ellen folyamodhat a ministerhez, a határozat felfolyamodás ellenében a minister! jóváhagyásig nem foganatosítandó.

LVII.

Pestvárosa 3 millió kölcsön felvételére felhatalmaztátik.

LVIII

A bélyeg-törvényre adott meghatalmazás 1869. végéig kiterjesztetik.